

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FKULTĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU NODAĻA

ILVIS ĀBEĻKALNS

**AUGSTAS KLASĒS SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS
VADĪBA LATVIJAS AUGSTSKOLĀS**

Promocijas darbs

Promocijas darbs izstrādāts
vadībzinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Nozare – **vadībzinātne**

Apakšnozare – **izglītības vadība**

Promocijas darba zinātniskais vadītājs:

Dr. oec., profesors Andrejs Geske

Rīga, 2014

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē, Izglītības zinātņu nodaļā. Laika posmā no 2006. gada līdz 2013. gadam.

Eiropas Sociālā fonda projekts „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” Nr.2009/0138/ 1DP/1.1.2.1.2./ 09/IPIA/ VIAA/004.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Darbs sastāv no ievada, divām daļām, kas ietver piecas nodaļas, nobeiguma un secinājumiem, izmantotās literatūras saraksta, kā arī pielikumiem.

Darba forma: disertācija vadībzinātnes nozarē, izglītības vadības apakšnozarē.

Darba zinātniskais vadītājs : Dr. oec., profesors Andrejs Geske

Darba recenzenti:

Dr.phys., profesors Andris Grīnfelds, Latvijas Universitāte

Dr.paed., profesore Agita Ābele, Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija

Dr.sc. administr., asociētā profesore Ieva Brence, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Latvijas Universitātes Vadībzinātnes un demogrāfijas zinātņu nozares promocijas padomes atklātā sēdē 2014. gada 11. aprīlī plkst.10.00 Rīgā, Aspazijas bulv. 5, 322.auditorijā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Kalpaka bulvārī 4.

LU Vadībzinātnes un demogrāfijas zinātņu nozares promocijas

padomes priekšsēdētājs: *Dr. habil. oec.* Juris Krūmiņš

promocijas padomes sekretāre: *Dr.oec.* Silvija Kristapsone

ANOTĀCIJA

Promocijas darba „*Augstas klases sportistu duālās karjeras vadība Latvijas augstskolās*” ietvaros tiek pētīti un analizēti faktori, kas sekmē augstas klases sportistu duālās karjeras vadību. Darbā apkopota un analizēta pasaules valstu pieredze duālās karjeras vadīšanā. Tiek analizēti augstas klases sportistu aptaujas rezultāti par to, kādu atbalstu saņem un kāds būtu nepieciešamas augstas klases sportistiem mācību un sporta pilnveides procesā, kā arī augstas klases sportistu un sporta funkcionāru individuālajās intervijās sniegtie viedokļi par augstas klases sportistu atbalsta iespējām, kas svarīga duālās karjeras efektīvai vadīšanai.

Pamatojoties uz teorētisko nostādņu un praktiski pētnieciskās daļas secinājumiem, tiek izstrādāts augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis atbilstoši Latvijas situācijai.

Atslēgas vārdi: duālā karjera, augstas klases sportisti, vadība, sports, izglītība.

SATURS

ANOTĀCIJA

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS.....	6
---------------------------	---

IEVADS.....	7
-------------	---

I TEORĒTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA.....	19
------------------------------------	----

1. AUGSTU SASNIEGUMU SPORTS – SPORTA KARJERA.....	19
---	----

1.1. Sporta politikas nozīme mūsdienu sabiedrībā.....	19
---	----

1.2. Augstu sasniegumu sports un augstas klases (elītes) sportists.....	30
---	----

1.3. Augstu sasniegumu sporta saturs – sporta treniņu sistēma.....	32
--	----

2. IZGLĪTĪBAS NOZĪME AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS VADĪŠANĀ.....	49
--	----

2.1. Studiju vides raksturojums.....	49
--------------------------------------	----

2.2. Studiju vides elementi – duālās karjeras veidotāji.....	50
--	----

2.3. Studiju procesa dalībnieku raksturojums.....	57
---	----

3. AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS VADĪBA.....	63
---	----

3.1. Augstas klases sportistu duālās karjeras būtība.....	63
---	----

3.2. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadība.....	68
---	----

3.3. Vadīšanas process duālajā karjerā.....	73
---	----

3.4. Vadītāja loma duālās karjeras vadīšanas procesā.....	78
---	----

II PRAKTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA.....	88
------------------------------------	----

4. AUGSTAS KLASES SPORTISTU VIEDOKĻU ANALĪZE PAR DUĀLĀS KARJERAS IESPĒJĀM.....	88
---	----

4.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija.....	88
---	----

4.2. Respondentu raksturojums.....	94
------------------------------------	----

4.3. Augstas klases sportistu viedokļu analīze par atbalsta nepieciešamību duālajā karjerā.....	97
--	----

4.4. Augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokļu analīze par studiju un sporta pilnveidi.....	115
--	-----

5. AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS ATBALSTA IESPĒJAS.....	133
---	-----

5.1. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanas pieredzes izvērtējums dažādās pasaules valstīs.....	133
--	-----

5.2. Augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta izvērtējums Latvijā.....	145
---	-----

5.3. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeļa izveide atbilstoši Latvijas situācijai	148
NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI	168
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	177
PIELIKUMI	188

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

ACE – *Athlete Career and Education*. Sportistu izglītība un karjera.

AKS - Augstas klases sportisti.

EAS - *The European Athlets as students (dual career network)*. Eiropas sportisti kā studenti (duālās karjeras tīkls).

ES - Eiropas Savienība.

ISCED - *International Standard Classification of Education*. Starptautiskais izglītības klasifikācijas standarts.

IZM - Izglītības un zinātne ministrija.

LOK - Latvijas Olimpiskā komiteja.

LOV – Latvijas Olimpiskā vienība.

LSFP - Latvijas Sporta Federāciju Padome.

MK - Ministru kabinets.

NIID - Nacionālā izglītības iespēju datu bāze.

SOK - Starptautiskā Olimpiskā komiteja.

IEVADS

”Sports ir daļa no ikviena cilvēka mantojuma, un to nekas nevar aizstāt.”

(Pjērs de Kubertēns)

Mūs, cilvēkus, daudz kas fascinē. Sākot no tehniskiem izgudrojumiem līdz mākslinieku daiļdarbiem un sportistu sasniegumiem. Vienas lietas pārspēj citas. Bet pats interesantākais ir tie mehānismi, kas padara iespējamu ieceru īstenošanu, rada tai priekšnoteikumus, koordinē un organizē cilvēku radošo garu, talantu, zināšanas un iniciatīvu.

Katram sportistam ir sapnis kļūt par pirmā lieluma zvaigzni, uzvarēt pasaules mēroga sacensībās, iekļūt vislabāk apmaksātajās komandās un nodrošināt sev pārtikušu nākotni arī pēc sporta karjeras beigām. Tomēr daudzos sporta veidos, kad sportisti sasniedz 16-18 gadu vecumu, kļūst skaidrs, ka tikai daži no viņiem vēl ir cerības turpināt ceļu uz pašu virsotni. Pārējiem jaunajiem sportistiem tieši šajā brīdī doma par studijām augstskolā var ļoti palīdzēt nezaudēt motivāciju treniņos. Tāpēc ir vērts turpināt treniņus un uzlabot sekmes mācībās, jo arī nākotne pēc augstu sasniegumu sporta karjeras pārtraukšanas nebūs iedomājama bez izglītības.

No sociālā viedokļa - sports ir neatņemama dzīves sastāvdaļa. Fiziskās aktivitātes kalpo gan veselības nostiprināšanai, gan garīgo darbaspēju atjaunošanai, gan sportisko sasniegumu salīdzināšanai.

Arī akadēmiskam pētījumam un sporta sacensībām ir virkne interesantu līdzību. Augstus rezultātus sportā un zinātnē šodien var sasniegt, tikai darbojoties profesionāli, abās jomās praktiski neiespējama ir vienpatņa uzvara, un vismaz gatavošanās stadijā nepieciešams komandas atbalsts. „Komandu sporta veidos un elementārdaļiņu fizikas eksperimentālajos pētījumos augsta rezultāta sasniegšanai ir nepieciešams arī citu profesionāļu atbalsts, piemēram, hokejā neiztikt bez psihologa, dietologa, videooperatora, bet „medijot” kvarku – bez programmētāju, inženieru, materiālzinātnieku, celtnieku un citām zināšanām” (Lācis, 2004).

Ja domājam par valsts nākotni, tad jaunieši ir pārliecinoši nozīmīgākā, bet diemžēl skaitliski mazākā iedzīvotāju daļa Latvijā. Pēc 2011. gada tautas skaitīšanas rezultātiem jauniešu (15-25g.) īpatsvars visu iedzīvotāju kopskaitā Latvijā ir tikai 16,5% jeb 278061 personas. Statistikas dati liecina, ka iedzīvotāju skaitam ir tendence mazināties, turklāt jauniešu skaita samazināšanās ir daudz izteiktāka (LR Centrālā statistikas..., 2013).

Jāatzīmē, ka tieši augstskolās mācās jaunieši vecumā no 18 līdz 26 gadiem. Visbiežāk tas ir laiks, kad jaunieši uzsāk patstāvīgu dzīvi, kad pašiem jāsāk plānot savs laiks un iespējas,

daudzi jaunieši (sportisti) izlemj doties uz ārzemēm (piemēram, ASV), lai turpinātu trenēties un iegūtu augstāko izglītību, daži pārtrauc nodarboties ar augstu sasniegumu sportu un dodas labākos studiju meklējumos gan uz Eiropas, gan ASV augstskolām. Šie ir daži no faktoriem, kādēļ autors pievēršas augstas klases sportistu duālās karjeras (iegūt izglītību vienlaicīgi turpinot pilnveidot sevi sportā) veidošanas nozīmei. Pāreja no vidusskolas uz augstskolu jauniešiem saistās ar lielām pārmaiņām personīgajā dzīvē (vides maiņa, pāreja no junioru vecuma sportā uz pieaugušo sportu), kas sportistiem bieži vien izraisa papildus stresu. Sportistiem ir grūti pārorientēties pieaugušo sabiedrībā, jūtot, ka nespēj sasniegt augstus rezultātus sportā, jaunieši bieži izdara pārāgrus lēmumus – pārtraukt augstu sasniegumu sportu, par labu izglītībai, lai iegūtu profesiju. Šis periods sakrīt ar Eriksona cilvēku psiholoģisko iedalījumu pēc vecumposmiem. Kopumā Eriksons izdala astoņus vecumposmus, bet darbā autors analizē tikai divus cilvēka attīstības periodus - agrā jaunības stadija (12-18 gadi) un jaunības stadija (19-25 gadi). Šis ir vecums, kad jaunieši iegūst vidējo izglītību un iestājas augstskolā (Eriksons, 1998).

Sports ir augošs ekonomisks un sociāls fenomens, kas ievērojami sekmē Eiropas Savienības stratēģisko mērķu sasniegšanu attiecībā uz solidaritāti un labklājību. Sporta Olimpiskais ideāls – miera un savstarpējās sapratnes veicināšana tautu un kultūru vidū. Sports piesaista indivīdus un lielākā daļa iedzīvotāju pastāvīgi nodarbojas ar sportu. Tas popularizē tādas nozīmīgas vērtības kā komandas gars, solidaritāte, iecietība, godīga spēle un veicina cilvēka attīstību un pilnveidošanos. Sports sekmē indivīdu aktīvu līdzdalību sabiedriskās norisēs, proti, aktīvu pilsoniskumu.

Sports saista lielāko pasaules iedzīvotāju daļu. Sportam ir būtiska sociālā nozīme, kas papildina sporta un ekonomikas aspektus. Tas būtiski sekmē sabiedrības labklājību. Valsts sektors, tostarp Eiropas Savienība, lielā mērā ir atbildīgi par atbalstu sportam. Tas tika atzīts Eiropas augstākajā politiskajā līmenī dažādos politikas paziņojumos, piemēram, 1997. gada Amsterdamas deklarācijā un 2000. gada Nicas deklarācijā (Fernāte, 2002; Baltā grāmata par sportu, 2007).

Eiropas Parlaments pēdējos gados ir uzmanīgi sekojis un regulāri risinājis dažādas problēmas, kas bija radušās sporta jomā.

Mūsdienu sabiedrībā sportam ir arī sociāli ekonomiskā un izglītību veicinoša nozīme. Tā ir cilvēku darbības sfēra, kas īpaši interesē indivīdus un tam ir lielas iespējas apvienot cilvēkus neatkarīgi no viņu vecuma un sociālās izcelsmes. Augstu sasniegumu sports kļūst arvien svarīgāks, tas sekmē arī sporta sociālo nozīmi. Sports ne tikai uzlabo veselību, bet arī

izglīto, turklāt tam ir liela nozīme kultūras dzīvē, kā arī atpūtā. Sporta sociāla nozīme var stiprināt gan valsts, gan augstskolas ārējos sakarus.

Eiropas Komisija bija ierosinājusi līdz 2008. gada beigām kopā ar dalībvalstīm izstrādāt jaunas fizisko aktivitāšu pamatnostādnes, tajā skaitā par augstas klases sportistu duālo karjeru, pievēršot pastiprinātu uzmanību augstas klases sportistu izglītošanai.

Latvijas sporta politikas pamatnostādnēs tiek skaidrots, ka augstas klases sportisti ir *sportisti* no 15-16 gadu vecuma, kuri sporta skolās un klubos mērķtiecīgi nodarbojas ar sportu, ir iekļuvuši Latvijas jauniešu vai junioru izlasēs un piedalās Latvijas un starptautiskās sacensībās ar mērķi sasniegt augstus rezultātus, kā arī par elites klases un profesionāliem Latvijas pieaugušo izlases komandu sportistiem (Sporta politikas pamatnostādnes..., 2013).

Komisija ierosināja dalībvalstīs pastiprināt sadarbību ministriju līmenī starp veselības, izglītības un sporta jomu, lai izstrādātu un ieviestu saskaņotas stratēģijas liekā svara, un citu veselības risku mazināšanai, kā pamatā jābūt izglītībai. Šajā kontekstā Eiropas Komisija mudina dalībvalstis izvērtēt iespējas, kā veicināt aktīva dzīves veida koncepciju valstu izglītības un apmācību sistēmās, tostarp skolotāju izglītības jomā (Guidelines on Dual Careers..., 2012). Šīs vadlīnijas beidzot tika akceptētas 2013. gada janvārī.

Sports ir dinamiska un strauji augoša nozare, kuras makroekonomiskā ietekme nav pietiekami novērtēta. Vēl jo vairāk šī nozare var veicināt Lisabonas programmas mērķu sasniegšanu izaugsmes un darba vietu radīšanas jomā, kā arī sekmēt vietējo un reģionālo attīstību, pilsētu atjaunošanu un lauku attīstību. Sportam ir sinerģija ar tūrismu, turklāt tas var veicināt infrastruktūras modernizāciju un jaunu partnerattiecību veidošanos sporta un atpūtas objektu finansēšanas jomā. Sporta ekonomiskā vērtība arvien vairāk ir saistīta ar intelektuālā īpašuma tiesībām. Šīs tiesības attiecas uz autortiesībām, reklāmu, preču zīmēm, sportista tēla un translācijas tiesībām. Nozarē, kas ir dinamiska un pakļauta arvien lielākai globalizācijai, par pamatfaktoru veselīgai ekonomikai kļūst intelektuālā īpašuma tiesību piemērošana visā pasaulē.

Nozīmīga ir sporta veicināšana izglītības jomā, vērtības, ko iegūst sportojot, vairo zināšanas, motivāciju, iemaņas un neatlaidību, palīdz veidot raksturu. Laiks, kas tiek veltīts sportam skolās un augstskolās, nāk par labu veselībai un izglītībai, šādi ieguvumi jāatbalsta arī turpmāk.

Lai nodrošinātu augstas klases sportistu reintegrāciju darba tirgū pēc aktīvās sporta karjeras, EAS (European Athletes as students dual career network) uzsver, ka jau karjeras pirmsākumos ir jāpievērš īpaša uzmanība jauno sportistu duālajai (divējādai) profesionālai sagatavošanai un jāveido kvalitatīvi vietējie apmācību centri (piem., kā Francijā, Lielbritānijā,

Somijā), kas atbilstu sportistu garīgajām, izglītības un profesionālajām interesēm (EAS..., 2004). Tādēļ darbā autors ir pētījis un analizējis vairāku valstu pieredzi (Helping Talent..., 2012; The Sports Legislation..., 2009; Nagy, 2011; Athlete Career and ..., 2012), kas saistīta ar augstas klases sportistu izglītošanas un sporta pilnveides procesu (duālo karjeru).

Ar terminu „duālā karjera” saprot: karjeru ar diviem galvenajiem darbības virzieniem, piemēram, sports un izglītība. Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka noteiktā laika posmā persona savieno sportu ar studijām, kā rezultātā tiek sasniegti augsti sasniegumi sportā un iegūta akadēmiskā izglītība (Uebel, 2006).

“Duālā karjera” ir saskaņots darbību process, kurā sportists attīsta savu sportisko un akadēmisko kompetenci, sekmē psihosociālo un psiholoģisko attīstību (Stambulova, 2009).

Starptautiskā Olimpiskā komiteja (SOK) ir izveidojusi augstas klases sportistu karjeras programmu, lai palīdzētu augstas klases sportistiem pēc sporta karjeras sekmīgi iesaistīties darba tirgū. Kopš 2005. gada programma palīdz augstas klases sportistiem iekārtoties darbā un attīstīt savu profesionālo pilnveidi. 2008.gadā SOK apņēmas paplašināt programmu ar vēl trim virzieniem – izglītību, dzīves prasmēm un nodarbinātību, lai labāk nodrošinātu augstas klases sportistus pēc sporta karjeras. Mērķis ir sekmēt gan formālās, gan neformālās izglītības iegūšanu. Ar formālo izglītību sportisti iegūst kvalifikāciju, bet ar neformālo izglītību dzīves prasmes (IOC Athlete career programme, 2012).

Attīstoties duālās karjeras sistēmai Eiropā, palielinās augstas klases sportistu skaits, kas studē augstskolā. Šo faktu apstiprina (EAS konferences materiāli, 2010), kur redzams, ka daudzu valstu (Vācijā - 41%; Portugālē - 28%; Ungārijā - 58%; Lielbritānijā - 48% u.c.) Olimpisko spēļu komandās ir studenti. Pēc Latvijas Olimpiskās komitejas publiski pieejamās informācijas, Latvijas Olimpiskajā komandā ir 45% (vasaras OS 53%, ziemas OS 36%) studenti vai augstskolas absolventi (Latvijas Olimpieši, 2012).

Ņemot vērā augstas klases sportistu duālās karjeras attīstību Eiropā un pasaulē jāatzīmē, ka Latvijā līdz šim tikai daži autori (Grants, 2011; Абелькалнс, 2012) pētījuši augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta procesu, Fernāte (2013) veikusi pētījumu par sportistu pārejas posmu, kas saistīts ar nākotni pēc sporta karjeras pārtraukšanas.

Ieguldījumi jaunu, apdāvinātu sportistu izglītībā un pienācīgu apstākļu veicināšana ir izšķirīgi - noturīgi sporta attīstībai visos līmeņos.

Pasaulē par izglītības iegūšanas un sporta karjeras savienošanu ir pētījuši (Miller, Kerr, 2002; McKenna, Dunstan-Lewis, 2004; Aquelin, 2009 u.c.). Viņi savos darbos piedāvājuši kā atbalsta veidu no psiho - sociālo faktoru puses, kas ietekmē šo mērķa grupu augstākajā izglītībā, kā arī lielāku saistību ar vispārējo sociālo pieredzi (Miller, Kerr, 2003).

Kā teikts ES regulā (Baltā grāmata par sportu, 2007), arī ES Komisijā tiek uzskatīts, ka sportu var labāk izmantot kā sociālās integrācijas līdzekli Eiropas Savienības un dalībvalstu politikā, pasākumos un programmās. Šajā sakarā var minēt sporta ieguldījumu darba vietu radīšanā un ekonomikas izaugsmē, ekonomikas atveseļošanā, jo īpaši tas attiecināms uz Latviju. Bezpeļņas sporta aktivitātes sekmē sociālo kohēziju un neaizsargāto iedzīvotāju grupu sociālo integrāciju, tāpēc šīs aktivitātes var uzskatīt par vispārējas nozīmes sociāliem pakalpojumiem.

Saskaņā ar starptautisko pētījumu, viena trešdaļa no visiem jaunajiem, talantīgajiem sportistiem vecumā no 10 līdz 17 gadiem katru gadu izlemj pārtraukt sporta treniņus, jo uzskata, ka sports aizņem pārāk daudz laika un liedz viņiem īstenot citas lietas dzīvē (piemēram, mācīties, izklaidēties) (Guidelines on Dual Careers..., 2012).

Tas nozīmē, ka jāpievērš lielāka uzmanība vadības funkciju pielietošanas procesam, lai augstas klases sportisti varētu pārvaldīt savu duālo karjeru, kuras sastāvdaļa ir izglītības iegūšana.

Izglītība ir dzīves nepieciešamība, kuras apmierināšanai tiek mērķtiecīgi organizēta un īstenota cilvēkdarbība – izglītojošā darbībā. Mūsdienās izglītības procesi vairs netiek uztverti viennozīmīgi - izglītība nav tikai mācīšana un mācīšanās, tā ietver sevī arī mūžizglītību, mobilitāti, integrāciju, tālākizglītību, pašvērtēšanu un citas dzīves jomas. Veidojot demokrātisku izglītības telpu, ir nepieciešama sabiedrības atbildība, spēja mainīties un pilnveidoties. Pašreiz situācija Latvijas darba tirgū izvirza prasību pēc mācīšanās un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas mūža garumā, ko arvien vairāk atbalsta gan valsts, gan darba devēji. Informācijas sabiedrībā cilvēku zināšanām un prasmēm ir izšķiroša nozīme augsta labklājības līmeņa sasniegšanai. Izglītība tiek uzskatīta par Eiropas Savienības valstu politikas stūrakmeni cilvēkresursu attīstības jomā.

Izglītības attīstībai nepieciešami nosacījumi: valstī formulēta un izstrādāta izglītības politika, uz tās pamata veidota izglītības koncepcija, atbilstoša likumdošanas bāze, valsts, sabiedrisko un citu sociālo institūciju, kā arī ikviena indivīda aktīva un ieinteresēta darbība. Svarīgākais šajā procesā ir izglītības politika, kas ir cieši saistīta ar valsts politiku kopumā. Latvijas izglītības attīstības koncepcija konkretizē mērķi – radīt apstākļus radošas, vispusīgi izglītotas, fiziski attīstītas, patriotiskas personības veidošanai, sagatavot audzēkņi, skolēnu vai studentu nepārtrauktai izglītības turpināšanai, profesijas apguvei, patstāvīgai orientācijai sabiedrības, politiskās dzīves un vērtību sistēmā, tādējādi veicinot personības attīstību un integrāciju sabiedrībā (Izglītības likums, 1998).

Mūsdienu vispārējai, profesionālai un augstākai izglītībai jābūt vērtībizglītībai, ko raksturo kā personas pamatvērtību – garīguma, morāles, kultūras un fiziskās stājas – izkopšana izglītības procesā.

Vērtībizglītības prioritātes – orientācija uz vērtību apzināšanos, patstāvīgas un radošas domāšanas attīstība, zināšanu praktiskās lietošanas jeb prasmju attīstība, izglītība mūžizglītības kontekstā, vēlme veidot sabiedrību, kas izglītojas.

Mūsdienu straujais dzīvesveids nosaka kvalitāti arī sabiedrības izglītojošajai darbībai, kas raksturojas kā visaptveroša izglītības attīstība. Ietverot visa veida izglītojošās darbības – gan tās, kas īstenotas skolā, gan pašizglītību, gan formālo un neformālo izglītību, gan dažādās izglītības ieguves formas dažādos vecuma posmos kā Latvijā, tā ārzemēs, saistībā ar galvenajām izglītības mērķgrupām (bērni, jaunieši, pieaugušie tajā skaitā augstas klases sportisti un personas ar īpašām vajadzībām).

Starp dažādiem cilvēka dzīves aspektiem (ģimeni, reliģiju, kultūru, sportu, socializāciju u.c.) profesionālā darbība ieņem īpaši svarīgu vietu, gan laika ietilpības ziņā, gan tādēļ, ka šī joma saistīta ar personības iekļaušanos sabiedrībā, personīgo un sociālo atzīšanu. Profesionālā darbība ietekmē cilvēka dziļākos apziņas slāņus un piešķir viņam īpašu skatījumu uz savu dzīvi un sabiedrību, kā arī noteiktu sociālo statusu. Veiksmīga iekļaušanās profesionālajā vidē ir viens no dzīves kvalitātes balstiem mūsdienās.

Nacionālajā un globālajā darba tirgū pastāvošā konkurence rada nepieciešamību pēc izglītības sistēmas mācību procesa pilnveidošanas katrā augstskolā, lai izvēlētās profesijas ietvaros nodrošinātu augstas klases sportistiem - augstskolu absolventiem mūsdienīgas zināšanas un prasmes. Kā uzlabot augstas klases sportistu konkurētspēju darba tirgū pēc sporta karjeras pārtraukšanas? Pie šī jautājuma risināšanas strādā vairāku valstu augstskolu un sporta speciālisti, kā arī promocijas darba autors. Pirmais un nozīmīgākais - ir sekmēt augstas klases sportistu izglītošanos, radot vidi, lai sportisti vienlaicīgi varētu sekmīgi attīstīt abus karjeras virzienus, otrkārt – nepieciešams motivēt, pārliecināt jaunos sportistus saprast dzīves prasmes un vajadzības. Bieži augstas klases sportisti kļūdās domājot, ka beidzot sporta karjeru, varēs atrast labi atalgotu darbu pateicoties augstajiem sasniegumiem sportā, bet dzīvē notiek savādāk – ir nepieciešama kvalitatīva izglītība. Latvijas sabiedrībā trūkst personas, kas palīdzētu studentiem – sportistiem izprast duālās karjeras vadības principus.

Palielinoties bezdarbam un saasinoties konkurencei darba tirgū, jauniešiem, kuri ir bez augstākās izglītības, kā arī noteiktām prasmēm un kompetences, ir lielāka iespējamība tikt pakļautiem sociālajiem riskiem. Studenti pārtrauc mācības ekonomisko apsvērumu dēļ, lai meklētu darbu, taču bez izglītības un profesijas neiztur darba tirgus konkurenci.

Augstskolām uzmanība jāpievērš studiju procesa organizēšanai un kvalitātes nodrošināšanai, lai īstenotu augstākās izglītības pāreju uz studiju rezultātos balstītām kvalifikācijām, nevis uz studiju saturu. Augstskolu vadībai jāīsteno studiju procesa sekmīga, kvalitātē balstīta un uz perspektīvu attīstību virzīta vadība, sekmējot dzīvei nepieciešamo komponentu veidošanos studentiem.

Augstas klases sportistu duālajā karjerā svarīga ir vide, kurā sportisti – studenti pavada lielāko dienas daļu (lekcijās, bibliotēkā, laboratorijās, treniņos, sacensībās u.c.). Duālajā karjerā sastopamies ar izglītības un sporta vidi, kā arī ar sociālo vidi, kas ir cieši saistīta ar abām iepriekšējām. Šajā pētījumā autors, galvenokārt, pievēršas izglītības un sporta videi.

Sabiedrībā (īpaši bērnu, jauniešu vidū) augstas klases sportistus bieži vien uzskata par elkiem, kuriem līdzināties, līdz ar to sportistiem ir svarīgi dzīvot līdzsvarā ar apkārtējo vidi (piem., nepiesārņot apkārtni, lietot ekoloģiskus mazgāšanas līdzekļus utt.). Literatūrā sastopam dabas vidi, fizisko un psiholoģisko vidi. Sporta vide ir pielīdzināma arī mācību videi, tikai ar atšķirīgiem nosacījumiem, jo arī treniņu un sacensību procesā notiek mācīšanās. Duālajā karjerā ir svarīgi - kā augstas klases sportisti spēj izveidot pāreju no izglītības vides uz sporta vidi, noskaidrot kopīgos faktorus tiem mijiedarbojoties.

Promocijas darba novitāte, teorētiskā un praktiskā nozīmība.

Pirmo reizi Latvijā tiek analizēts augstas klases sportistu duālās karjeras vadības process.

Novērtētas augstas klases sportistu – studentu duālās karjeras atbalsta nodrošinājuma problēmas Latvijas augstākajās mācību iestādēs.

Izvērtēts sporta treniņu vadības process, kā rezultātā noskaidroti labvēlīgākie posmi, lai veidotu augstas klases sportistu duālo karjeru.

Atbilstoši Latvijas situācijai, izstrādāts augstas klases sportistu – studentu duālās karjeras vadības modelis.

Promocijas darba teorētisko bāzi veido: saistībā ar izglītības nozīmi augstas klases sportistu duālās karjeras vadību analizēti vairāku autoru darbi: Becker, 1964; Paiks, Selbijs, 1996; Dewey, 1997; Tavangarian, Leybold, Nölting, Röser, 2004; Koroļeva, Rungule, Trapenciere u.c., 2007; Ivanova, Žogla, 2012 u.c.

Par sporta teoriju darba kontekstā pētīti un analizēti – McBride, 1979; Anshel, 1991; Liepiņš, 1993; Chelladurai, 1994; Платонов, 1997; Матвеев, 1999; Bogaert, 2006; Fullinwider, 2006; Āķe-Vīksne, Erta, Murovska u.c., 2008; Bompa, Haff, 2009; Fernāte, 2008; Smith, Stewart, 2010 u.c.

Duālo karjeru: Wylleman, Lavallee 2004; Uebel, 2006; Baltā grāmata par sportu, 2007; Stambulova, Alfermann, Statler, Cōte, 2009; Aquelin, 2009; Oijen, 2011; Guidelines on Dual Careers..., 2012 u.c.

Par karjeru un vadības procesiem analizēti: Ilmete, Roišs, 1997; Forands, 2004, 2009; Ukolovs, Mass, Bistrjakovs, 2006; Vorončuka, 2009; Jaunzeme, 2011; Greenhaus, Callanan, Godshalk, 2010; Praude, Beļčikovs, 2001; Karjeras attīstības..., 2008; Praude, 2012 a, b u.c. autoru darbi un dokumentācija.

Pētījuma objekts: Augstas klases sportistu duālās karjeras (sporta un izglītības) vadība augstskolās.

Pētījuma priekšmets: Duālās karjeras atbalsta iespējas studiju procesā augstskolās.

Pētījuma mērķis: Pamatojoties uz teorētiskajām atziņām, interviju un aptauju analīzes secinājumiem - noskaidrot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas, izstrādāt duālās karjeras vadības modeli atbilstoši Latvijas situācijai.

Pētījuma jautājums:

- Kādi nosacījumi nepieciešami, lai vadītu duālo karjeru augstas klases sportistiem – studentiem?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt vadībzinātnes, izglītības, sporta un duālās karjeras zinātnisko literatūru par augstas klases sportistu - studentu atbalsta jautājumiem;

2. Analizēt zinātnisko literatūru un empīriskos pētījumus, dokumentus par augstas klases sportistu duālās karjeras veidošanos un vadīšanu;

3. Balstoties uz zinātniskajā literatūrā esošajām teorētiskajām atziņām un secinājumiem, veikt empīrisku pētījumu par jautājumiem, kas saistīti ar duālo karjeru: kādu atbalstu saņem un kāds būtu nepieciešamas augstas klases sportistiem mācību un sporta pilnveides procesā, iegūto datu apstrādi, interpretāciju un analīzi;

4. Izvērtēt pašreizējo augstas klases sportistu - studentu atbalsta problēmas un iespējas savienot augstu sasniegumu sportu ar izglītību;

5. Izveidot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli atbilstošu Latvijas situācijai;

6. Izstrādāt priekšlikumus augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanai.

Pētījuma metodes:

- Zinātniskās literatūras analīze: ietver galveno teorētisko atziņu analīzi vadībzinātnes, izglītības, un sporta zinātniskajā literatūrā, kā arī jaunāko empīrisku un teorētisko pētījumu analīzi.

- Kvalitatīvās metodes: tika veikta normatīvo dokumentu analīze, augstas klases sportistu un sporta funkcionāru intervijas, lai iegūtu informāciju, viedokļus, uzskatus par augstas klases sportistu atbalsta iespējām studiju un sporta pilnveides procesā, kas svarīga duālās karjeras efektīvai vadīšanai. Augstskolu, duālās karjeras organizāciju e-resursu, citu valstu pieredzes, kā arī augstas klases sportistu komentāru (no anketām) analīze.
- Kvantitatīvās metodes: ietver statistiskās informācijas apkopojumu, statistisko datu grupēšanu, grafiskās attēlošanas un analīzes metodes. Datu analīzē tika izmantota datu statistikas programma *SPSS for Windows* un tabulu procesoru *Microsoft EXCEL*.

Pētījuma bāze: pētījuma bāzi veido 333 Latvijas augstas klases sportisti un 4 sporta funkcionāri.

Darba struktūra:

Promocijas darbs sastāv no *ievada, divām daļām, kas ietver piecas nodaļas, nobeiguma un secinājumiem, izmantotās literatūras saraksta, kā arī pielikumiem.*

Pirmajā nodaļā tiek analizēta sporta, augstu sasniegumu sporta politikas principi, salīdzinot situāciju Eiropā un Latvijā. Tā kā promocijas darbs ir par augstas klases sportistu duālo karjeru (izglītība un sports), tiek sniegts priekšstats par to, kāpēc augstas klases sportistiem nepieciešama izglītība, intelektuālā attīstība, sporta vide. Sniegts ieskats par augstas klases sporta saturu un treniņa procesu vadību, lai saprastu, kad un kādas iespējas sportu savienot ar izglītību/ darbu.

Otrajā nodaļā tiek pētīta un analizēta izglītības sistēma un vadības funkcijas, kā arī sniegts ieskats par augstas klases sportistu vecumposma īpatnībām duālās karjeras vadīšanas procesā.

Trešajā nodaļā autors analizē duālās karjeras būtību un vadības funkciju pielietošanu duālās karjeras vadībā, īpaši pievēršot uzmanību duālās karjeras vadītāja nepieciešamo kompetenču un funkciju atspoguļojumam kā teorētiskos, tā praktiskos pētījumos.

Teorētiski pētnieciskās daļas kopsavilkums, kur tiek konsolidēti teorētiski pētnieciskās daļas secinājumi.

Ceturtajā nodaļā tiek aprakstīta promocijas darba ietvaros veiktā empīriskā pētījuma metodoloģija un pētījuma organizācija, tiek analizēti augstas klases sportistu aptaujas rezultāti par to, kādu atbalstu saņem un kāds būtu nepieciešamas augstas klases sportistiem mācību un sporta pilnveides procesā, kā arī augstas klases sportistu un sporta funkcionāru individuālajās intervijās sniegtie viedokļi par augstas klases sportistu atbalsta iespējām, kas svarīga duālās karjeras efektīvai vadīšanai.

Piektajā nodaļā autors analizē dažādu pasaules un Eiropas valstu pieredzi augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanā. Sniedz Latvijas situācijas novērtējumu attiecībā uz augstas klases sportistu duālo karjeru un, balstoties uz teorētisko nostādņu un praktiski pētnieciskās daļas secinājumiem, tiek izstrādāts augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis atbilstoši Latvijas situācijai.

Praktiski pētnieciskās daļas kopsavilkums veidots konsolidējot praktiski pētnieciskās daļas secinājumus.

Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:

- Iekļaujot duālās karjeras atbalstu Latvijas izglītības un sporta politikā, tiek īstenota augstas klases sportistu karjeras konkurētspēja un sekmēta sociālā iekļaušanās sabiedrībā pēc sporta karjeras.

- Sekmīgai duālās karjeras vadībai ir būtiski, lai augstas klases sportisti augstskolā ir nodrošināti ar kvalitatīvu studiju un sporta vidi, kā arī konsultatīva un finansiāla rakstura atbalstu.

- Latvijas augstskolās augstas klases sportistu duālās karjeras vadībā, piemērotākais ir duālās karjeras menedžera modelis.

Pētījumā sasniegtie rezultāti prezentēti 9 konferencēs, tai skaitā 8 starptautiskās konferencēs un 7 publikācijās. Autors piedalījies Eiropas Savienības regulas „Baltā grāmata par sportu”, sadaļas par duālo karjeru izveides darba grupā, kā arī iepazīstinājis ārzemju kolēģus ar augstas klases sportistu izglītošanas un sporta pilnveides procesu iespējām Latvijas Universitātē un Latvijā. Izmantojot duālās karjeras menedžera kompetenci, promocijas darba autors kopš 2009.gada sadarbojas ar Latvijas Universitātes vieglatlētiem – augstas klases sportistiem, sekmējot sportistu duālās karjeras vadību.

Promocijas darba gaitā sagatavotie un publicētie raksti:

- **Abelkalns, I.** (2013). High performance athletes dual career formation at different stages of youth development. *The 9th Annual International Conference on Kinesiology and Exercise Sciences*. ATINER, Athens Institute for Education and Research Athens, Greece, ISSN 2241-2891, (pp.11). (Raksts pieņemts publicēšanai).

- **Ābelkalns, I., Geske, A.** (2013). High Performance Athletes' Dual career possibilities in Latvian Higher educational institutions. *SELL International Scientific Conference in Sports Science: „Sports, Student, Lifestyle”* Rīgā (Latvija), LASE Journal of SPORT SCIENCE, LASE, p-ISSN: 1691-7669, e-ISSN: 1691-9912, pp.47-61.

- **Abelkalns, I.** (2013). High performance athletes education environment and sports environment interaction in the dual career enhancement. In: *Proceedings of the*

International University Sports Federation Conference: University and Olympic Sport: two models — one goal?" Kazan, Russian Federation, July 14-17, FISU IEC, pp.206-208.

- **Ābeļkalns, I.** (2013). Augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas Eiropas Savienības kontekstā. No: *Sabiedrība, integrācija, izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*, 2013.g. 24.-25.maijs. II daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, ISSN 1691-5887, 517.-528.lpp.

- **Абелькалнс, И.** (2012). Возможности формирования среды для дуальной карьеры спортсменов высокого мастерства. С: *Физическая культура и студенческий спорт: проблемы реализации стратегии развития*. Казань: Гос.техн.ун-т, ISBN 987-5-7579-1717-7, 195-199стр.

- **Абелькалнс, И.** (2011). Обеспечение условий спортивной деятельности студентов в Латвийском Университете. С: *III Международная научно - практическая конференция университетов «Университеты и общество. Сотрудничество и развитие университетов в XXI веке»*. Москва: МГУ, ISBN 978-5-211-05994-8, 765-768стр.

- **Abelkalns, I.** (2009). Sports work organization and management in higher educational establishments, *Post graduate session at the IOA, Olympia, Greece, IOA*, ISBN 978-960-14-1967-1, pp.340-351.

Piedalīšanās konferencēs:

- Referāts - *High Performance Athletes` Dual Career Development Process in Latvia*. Starptautiskā konference "Introducing the EAS role model concept" Trondheim (Norvēģija), 19.-21.09.2013. Konferences organizatori: Norwegian University of Science and Technology sadarbībā ar augstas klases sportistu duālās karjeras tīkla organizāciju The European Athlete as Student Network (EAS).

- Referāts - *High performance athletes dual career formation at different stages of youth development*. The 9th Annual International Conference on Kinesiology and Exercise Sciences" Atēnās (Grieķija), 29.07.-1.08.2013. Konferences organizatori: Athens Institute for Education and Research (ATINER).

- Referāts - *High performance athletes education environment and sports environment interaction in the dual career enhancement*. Starptautiskā FISU konference „University and Olympic Sport: two models — one goal?" Kazan (Krievija), 14.-17.07.2013. Konferences organizatori: International Educational Center of the International University Sports Federation (FISU IEC).

- Referāts - *High Performance Athletes' Dual career possibilities in Latvian Higher educational institutions*. SELL International Scientific Conference in Sports Science: „Sports, Student, Lifestyle” Rīgā (Latvija), 24.05.2013. Konferences organizatori: Latvijas augstskolu sporta savienība (LASS), sadarbībā ar Latvijas sporta pedagoģijas akadēmiju (LSPA).

- Referāts - *Возможности формирования среды для дуальной карьеры спортсменов высокого мастерства*. Starptautiskā konference „Физическая культура и студенческий спорт: проблемы реализации стратегии развития”. Казань (Krievija), 24.-25.05.2012. Konferences organizatori: Казанский национальный исследовательский технический университет им. А.Н.Туполева – КАИ sadarbībā ar Евразийская ассоциация университетов координный научно-методический центр кафедр физического воспитания университетов.

- Referāts - *Возможности поддержки спортсменов высокого класса в Латвийском университете*. Starptautiskā konference, III Международная научно – практическая конференция «Университеты и общество. Сотрудничество и развитие университетов в XXI веке», Москва (Krievija), 23.-24.04.2010. Konferences organizatori: Московский государственный университет им. Ломоносова (МГУ).

- Referāts - *Структуризация организации спорта в высшем учебном заведении*. Starptautiskā konference, X Международная Межуниверситетская научно – практическая конференция „Организация и методика учебного процесса, физкультурно-оздоровительной и спортивной работы”, Москва (Krievija), 17.-19.06.2008. Konferences organizatori: Московский государственный университет им. Ломоносова (МГУ) sadarbībā ar Евразийская ассоциация университетов координный научно-методический центр кафедр физического воспитания университетов.

Piedalīšanās starptautiskā sesijā:

- Referāts - *Sports work organization and management in higher educational establishments*. Starptautiskā sesija „Post graduate session at the IOA”, Olimpija (Grieķija), 05.07.-08.08.2007. Sesijas organizatori: International Olympic Academy (IOA) sadarbībā ar University of Peloponnese (Grieķija) un Loughborough University (Lielbritānija).

Vietējās konferences vai kongresi:

- Referāts - *Augstas klases sportistu karjeras un izglītības iespējas Latvijā*. LU 71. Zinātniskajā konferencē 08.02.2013. Konferenci organizē: Latvijas Universitāte.

I TEORĒTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA

Pirmajā, teorētiski pētnieciskajā daļā tiks apskatītas galvenās zinātniski teorētiskās atziņas attiecībā uz izglītību, sporta un duālās karjeras vadības, izglītības un psiholoģijas teoriju un empīriskā pētījuma ietvaros. Izglītības un vadībzinātnes teoriju ietvaros analizēta institucionālā atbalsta loma un pārvaldība augstākajā izglītībā un sportā.

1. AUGSTU SASNIEGUMU SPORTS – SPORTA KARJERA

Pirmajā nodaļā autors analizēs sporta būtību, sporta politikas nostādnes Eiropā un Latvijā, kā arī aplūkos dažādus terminus (sports, sportists, augstas klases sportists u.c.), kas saistīti ar sportu. Nodaļā autors analizē sporta funkciju izpratni, vides lomu, sporta procesu plānošanu, lai atspoguļotu duālās karjeras vadīšanas procesu.

1.1. Sporta politikas nozīme mūsdienu sabiedrībā

Sporta pirmsākumi meklējami senajā Grieķijā, kas uzskatāma par olimpisko spēļu dzimteni. Vēsturē saglabājušās ziņas par olimpiskajām spēlēm no 776.gada p.m.ē. Antīkās spēles bija īpašs reliģisks rituāls nevis kā lielas sporta sacensības, kā tas ir mūsdienās. Vairāk nekā 1000 gados notika 300 olimpiskās spēles, taču 393.gadā tās tika aizliegtas. Olimpiskās spēles atdzima 1883.gadā, kad franču aristokrāts Pjērs de Kubertēns (1863. – 1937.) pirmo reizi izvirzīja ideju rīkot plašas starptautiskas sacensības, pārņemot antīkās Grieķijas Olimpisko spēļu tradīcijas un ideālus. Pirmās modernās Olimpiskās spēles notika 1896.gadā Atēnās (Āķe-Vīksne, Erta u.c., 2008; Olympic charter, 2007).

Pjērs de Kubertēns uzskatīja, ka sports ir daļa no ikviena cilvēka fizisko spēju attīstības mantojuma, un to nekas nevar aizstāt. Viņš 1894.gadā izstrādāja olimpiskās kustības pamatdokumentu – Olimpisko hartu, tajā ietverot Olimpisma pamatprincipus: dzīves filozofiju, domāšanas veidu, tieksmi pēc prāta, miesas un gara saskaņas, olimpisko ideālu – harmoniski veidotu cilvēku, harmoniskā sabiedrībā. Olimpiskā harta laika gaitā ir piedzīvojuši būtiskus grozījumus, taču pamatprincipi ir palikuši nemainīgi.

Pētot augstas klases sportistu duālās karjeras procesu, autors analizē termina „sports” nozīmi, lai būtu izprotama duālās karjeras (sporta un izglītības virzienā) būtība.

Sporta zinātnieks I. Liepiņš (1993), pētot termina „sports” vēsturisko skaidrojumu, pieņem, ka šī termina vēsture aizsākās jau 1516.gadā Anglijā, kad tur bija jāpieņem Sporta

deklarācija, lai cilvēku brīvā laika izklaidēs nesāktos strīdi un tiktu ieviesti kaut minimāli noteikumi. Tas aizgūts no senfranču valodas termina *de sportere*, kas nozīmē – prom no kaut kā, izklaidēties brīvajā laikā. Latīniski šī vārda cilme *desportare* nozīmē – sacensties laika kavēkļa dēļ (Liepiņš, 1993).

Sporta filozofes A.Kuzņecovas (2010) izpratnē sporta būtība ir viss, ko tas spēj darīt un mainīt cilvēkā. Sports ir neantagoniska cilvēku spēku pārbaude, kurā nedrīkst izpausties ļaundarība un varmācība. Sports veicina cilvēka harmonisku attīstību, audzina un sagatavo ikdienas darbībai.

Analizējot dokumentus, autors konstatē, ka 1992.gadā Eiropas Padomes pieņemtajā Eiropas Sporta hartā, termins sports tiek skaidrots šādi: „ar vārdu sports apzīmē visu veidu fiziskās aktivitātes, kuras caur nejaušu vai organizētu piedalīšanos vērstas uz fiziskās un garīgās labsajūtas izteikšanu vai uzlabošanu, sociālu attiecību veidošanu vai rezultātu sasniegšanu jebkura līmeņa sacensībās” (Eiropas sporta harta, 1992).

Turpretī Anshel (1991) terminu *sports* definē šādi: „sports ir organizēta darbība ar fizisku piepūli, noteiktu struktūru saskaņā ar oficiāliem un precīzi noteiktiem uzvedības noteikumiem un procesiem, kuru vērotāji ir skatītāji” (Anshel, 1991).

Sporta pētnieks Matvejevs (*Матвеев*) sportu, tā šaurākajā izpratnē, skaidro kā darbību, kura vēsturiski ir veidojusies un formējusies fiziskās kultūras sfērā sacensību veidā kā reglamentētas cīņas paņēmiens, kurā notiek cilvēka spēju demonstrēšana un novērtēšana, kā arī šo spēju maksimalizēšana. Savukārt sports, tā plašākā nozīmē, aptver sacensību darbību, sagatavošanās procesu, lai gūtu panākumus sacensībās, kā arī specifiskas attiecības un uzvedības normas starp cilvēkiem, kuras rodas uz šīs darbības pamata (Matвеев, 1999).

Savukārt, Antra Fernāte papildina iepriekšminēto sporta definīciju skaidrojumu, liekot uzsvaru gan uz sacensību darbību, gan uz cilvēku attiecībām, kā arī paplašinot šo iepriekšminēto skaidrojumu ar definīciju, ka sports ir specifiska cilvēka fiziskās un garīgās darbības joma, kurai raksturīga visu formu fiziska aktivitāte vai sacensību darbība, gatavošanās šai darbībai un cilvēku savstarpējās attiecības šajā jomā ar mērķi sasniegt, uzlabot un saglabāt fizisko un garīgo labsajūtu (Fernāte, 2008).

Latvijā leģitīmā aspektā termins sports tiek skaidrots 2002.gada 24.oktobrī pieņemtā Sporta likuma 1.panta 10.punktā: „sports ir visu veidu individuālas vai organizētas aktivitātes fiziskās un garīgās veselības saglabāšanai un uzlabošanai, kā arī panākumu gūšanai sporta sacensībās” (Sporta likums, 2002).

Autors vairāk atbalsta tieši pēdējo sporta definējumu ar papildinājumu, ka „...arī panākumu gūšanai sporta sacensībās atbilstoši indivīda spējām”.

Autors analizējot sporta definīcijas (Anshel, 1991; Матвеев, 1999; Sporta likums, 2002; Fullinwider, 2006; Fernāte, 2008 u.c.), secina, ka sports ir ļoti plašs un komplekss jēdziens, taču skaidrs, ka sports ir neatņemama katra indivīda un sabiedrības veidošanās sastāvdaļa, kas nodrošina arī cilvēku vispusīgu attīstību, audzināšanu un sagatavošanu ikdienas darbībai.

Mūsdienās sports ir augošs ekonomisks un sociāls fenomens, kas ievērojami sekmē stratēģisko mērķu sasniegšanu attiecībā uz solidaritāti un labklājību. Sporta Olimpiskais ideāls – miera un savstarpējās sapratnes veicināšana tautu un kultūru vidū. Sports piesaista indivīdus un lielākā daļa iedzīvotāju pastāvīgi nodarbojas ar sportu. Tas popularizē tādas nozīmīgas vērtības kā komandas gars, solidaritāte, iecietība, godīga spēle un veicina cilvēka attīstību un pilnveidošanos. Sports sekmē indivīdu aktīvu līdzdalību sabiedriskās norisēs.

Sabiedrībā sportam ir arī sociāli ekonomiskā un izglītību veicinoša nozīme. Tā ir cilvēku darbības sfēra, kas īpaši interesē indivīdus un tam ir lielas iespējas apvienot cilvēkus, t. i., neatkarīgi no vecuma un sociālās izcelsmes. Augstu sasniegumu sports kļūst arvien svarīgāks, tas sekmē arī sporta sociālo nozīmi.

Zinātnieki R. M. Malina (2003) un V. Krauksts (2006a) papildina termina „sports” sociālo nozīmi, norādot, ka sports ne tikai uzlabo veselību, bet arī izglīto, turklāt tam ir liela nozīme kultūras dzīvē, kā arī atpūtā.

Sporta sociāla nozīme var stiprināt valsts, augstskolas ārējos sakarus. Šodien visā pasaulē sports ir ne tikai rezultāts, bet arī funkcija, ko tas veic mūsdienu civilizācijas veidošanā. Skatoties no socializācijas viedokļa, sports ir kā jaunās paaudzes iesaistīšana pozitīvā darbībā, brīvā laika industrijā. Šajā gadījumā sports kalpo kā izlīdzināšanās faktors. Sports ir arī cilvēku izklaides un brīvā laika pavadīšanas faktors.

Eiropas Savienības kontekstā sports kļuvis par vienu no vispopulārākajām cilvēku aktivitātēm. Profesionālā vai amatieru līmenī, regulāri vai neregulāri - miljoniem cilvēku iesaistās dažāda veida fiziskās kultūras un sporta nodarbībās. Sportam ir nozīmīga loma gan no ekonomiskā, gan sociālā viedokļa. Turklāt sports sekmē sociālo iekļaušanos un integrāciju, veicina kultūras sakarus un rada jaunas darba vietas (Ābeļkalns, 2013).

2004.gadā Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti 25 valstu vidū. Tādēļ no šī brīža arī Latvijā iestāžu darbība un Eiropas lēmumu pieņemšanas kārtība bija jāpielāgo šai situācijai.

Līdz 1997.gadam Eiropas Savienības līgumos sports nebija noteikts kā viena no īpašām Eiropas Kopienas kompetencēm. Deklarācijas par sportu (29.deklarācija) iekļaušana

Amsterdamas līgumā (1997. gadā) un deklarācijas par sporta «specifiskajām īpašībām» iekļaušana Nicas līgumā (2001. gadā) bija politiski nozīmīgi pavērsieni šajā sakarā.

Konstitucionālais līgums ir virzījies tālāk, atzīstot sportu par ES politikas virzienu. Tajā sports iekļauts to jomu vidū, kurās ES var veikt atbalsta, saskaņošanas vai papildu darbības, un atkal īpaši minētas sporta sociālās, izglītojošās un audzinošās funkcijas. Sports ir veids, kā integrēties un piedalīties sociālajā dzīvē. Līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos (spēkā no 2009.gada 1.decembra) tiek paplašināts atbildības jomu skaits, tādējādi turpmāk Eiropas Savienībai uzņemoties palīdzēt dalībvalstīm risināt arī sporta nozares jautājumus. Eiropas Savienībai tiek dota iespēja atbalstīt, koordinēt un papildināt dalībvalstu pasākumus, gādājot par taisnīgumu un atklātību sporta sacensībās, sadarbību starp struktūrām, kas ir atbildīgas par sportu, kā arī sargājot sportistu, jo īpaši jaunāko sportistu, fizisko un morālo integritāti (Lisabonas līguma 165.pants) (Lisabonas līgums, 2007).

Apkopojot iepriekš minēto, saskaņā ar dažādiem Līgumu (Eiropas Savienību regulējošiem) noteikumiem un deklarācijām ES nodarbojas ar sporta saimnieciskajiem, sociālajiem, izglītības un kultūras aspektiem, vienlaikus ES kompetence paredz stiprināt sporta lomu arī ar veselību un izglītību veicinošiem pasākumiem.

Jaunais kompetenču sadalījums paredz, ka sporta politikas jomā ES līmenī tiek atbalstīti un koordinēti dalībvalstu īstenotie pasākumi, bet lēmumi joprojām tiek pieņemti dalībvalstīs.

Sporta ministri 2011. gada 20. maijā apstiprināja Eiropas Savienības vēsturē pirmo sporta darba plānu 2011. – 2014. gadam. Tā bija jauna Eiropas Savienības kompetences joma, kas noteikta Lisabonas līgumā.

Laikposmā no 2011. līdz 2014. gadam darba plāna galvenais mērķis ir uzlabot dalībvalstu un ES sadarbību sporta jomā, kā arī veicināt ilgtspējīgu, gudru un integrējošu izaugsmi, jaunu darbavietu radīšanu. Sports dod arī ieguldījumu stratēģijas „Eiropa 2020” mērķu sasniegšanā. Sporta darba plānā ir noteikti darbības trīs prioritārie jautājumi – godprātīgums sportā, sporta sociālās vērtības un ekonomiskie aspekti. Toreiz nolēma izveidot vairākas darba grupas, kuru uzdevums būs pievērsties tādiem jautājumiem kā dopinga apkarošana, sporta izglītība un apmācība, sporta statistika. Komisija sadarbosies ar sporta kustību un kompetentām organizācijām valsts, Eiropas un starptautiskā līmenī (Attīstīt Eiropas dimensiju sportā, 2011; Rezolūcija par ES sporta darba..., 2011).

Autoram interesējošajā jomā, sporta darba plāns paredz sagatavot priekšlikumu par Eiropas pamatnostādņēm par "divējādo karjeru", kuru mērķis ir nodrošināt, lai jaunie sportisti iegūtu kvalitatīvu izglītību, turpinot pilnveidot sporta treniņu procesu. Tā ir viena no vairākām

darbībām, kas paredzēta, lai varētu attīstīt sociālās vērtības sportā (veselība, sociālā iekļaušana, izglītība un brīvprātīgais darbs (Informatīvais ziņojums..., 2013).

Strādājot pie sporta darba plāna izpildes, Eiropas savienības ekspertu grupa 2012.gada 28.septembrī Poznaņā prezentēja „Pamatnostādnes par sportistu duālo karjeru.” Sporta politikai jābūt vērstai uz talantīgiem un augstas klases sportistiem, kas mēģina savienot sporta karjeru un izglītību vai darbu. Lielākajā daļā ES dalībvalstu valdībām ir nozīmīga loma nacionālās sporta politikas veidošanā, piesaistot juridisko un / vai finanšu struktūras, kas palīdzētu reaģēt uz notikumiem sportā un sabiedrībā, veidojot starpministriju atbalstu piesaistīt finansējumu sporta organizācijām, apvienībām un citām ieinteresētajām personām, kas sekmē un atbalsta augstas klases sportistu duālās karjeras nozīmīgumu (Guidelines on Dual Careers..., 2012).

Sports un izglītība Eiropas Savienībā. Jau 1997. gadā Eiropas Parlaments lūdza Komisiju organizēt Eiropas sporta gadu, bet tikai 2003. gadā Eiropas Parlaments un Padome (ar Lēmumu 291/2003) noteica 2004. gadu par “Eiropas Izglītības sporta gadu” Kaut arī šai ierosmei bija daudz dažādu mērķu, pēc autora domām, jāpievērš uzmanība tam, ka tika piešķirta nozīme centieniem palielināt jauniešu izpratni par sporta nozīmi personīgo un sociālo iemaņu attīstībā un veicināt saikni starp izglītību un sportu. Šajā gadā tika īstenota arī informācijas kampaņa par sporta izglītojošo vērtību, kā arī finansēti 161 projekti. Šie panākumi pārliecināja ekspertus ieteikt turpināt Eiropas rīcību izglītībā ar sporta palīdzību (Macedo, 2008).

Pēc divu gadu apspriedēm 2007. gada jūlijā Eiropas Komisija pieņēma *Balto grāmatu par sportu*, kas ir pirmais visaptverošais dokuments, kurā izklāstīts tās redzējums šajā nozarē.

Baltajā grāmatā ierosinātas konkrētas darbības sīki izstrādātā rīcības plānā, kas nosaukts *Pierre de Coubertin* vārdā. Rīcības plānā īpaša uzmanība pievērsta sporta sociālajam un ekonomiskajam aspektiem, piemēram, sabiedrības veselībai, izglītībai, sociālajai integrācijai, brīvprātīgo darbībai, ārējiem sakariem un sporta finansēšanai.

Eiropas Komisijas Baltās grāmatas par sportu mērķi ir:

- sniegt stratēģiskas pamatnostādnes par sporta nozīmi ES;
- veicināt debates starp ES un sporta organizācijām par konkrētām problēmām;
- veicināt sporta redzamību ES politikas veidošanā;
- palielināt izpratni par sporta nozares vajadzībām un specifiku;
- noteikt atbilstošus turpmākos pasākumus ES mērogā (Baltā grāmata par sportu 2007).

2008. gada maijā Parlaments, attiecībā uz Balto grāmatu par sportu, pieņēma ziņojumu, kurā bija uzsvērts, ka Eiropas Savienībai ir nepieciešams tikai papildināt dalībvalstu darbības sporta jomā un respektēt sporta kustības autonomiju. Parlaments aicināja arī ieviest lielāku konsekvenci un juridisko noteiktību ES politikā un ierosināja izveidot “strukturētas partnerattiecības un dialogu starp Komisiju un sporta kustību” (Macedo, 2008).

Sporta politika Eiropas Savienībā balstās uz starptautiski atzītiem principiem un normām, kas noteiktas šādos starptautiskos dokumentos:

Eiropas Sporta harta - tā virzīta valdībām, lai veicinātu sportu kā svarīgu cilvēka attīstības faktoru saskaņā ar Sporta Ētikas Kodeksā izklāstītajiem principiem.

Olimpiskajā harta - nosaka Olimpisma pamatprincipus, likumus un to papildinājumus, kurus ir pieņēmusi Starptautiskā Olimpiskā komiteja (SOK). Tajā formulēti olimpiskās kustības mērķi, reglamentēta SOK darbība, kā arī Olimpisko spēļu sagatavošanas un organizēšanas kārtība, kā arī Eiropas invalīdu sporta harta, Sporta ētikas kodekss, Baltā grāmata par sportu u.c. dokumentiem.

Līdz ar iestāšanos ES Latvija kļuva arī par pilntiesīgu Eiropas sporta politikas partneri. Sportā ES ir koordinējošs un papildinošs raksturs. Tas nozīmē, ka par sporta attīstību katra ES dalībvalsts ir atbildīga nacionālā līmenī. Sporta politika Latvijā balstās uz valstī noteiktiem tiesību aktiem, principiem un normām, kas atspoguļoti Sporta likumā un citos ar sporta nozari saistītajos dokumentos. Uz šo brīdi Latvijā nozīmīgākie sporta politikas dokumenti ir:

Sporta likums (spēkā esošs no 2002.gada 28.novembra) nosaka:

- sporta organizēšanas un attīstības vispārīgos un tiesiskos pamatus;
- sporta organizāciju, valsts un pašvaldību institūciju savstarpējās attiecības un pamatuzdevumus sporta attīstībā;
- sporta finansēšanas pamatus;
- principus, kas ievērojami, iesaistoties starptautiskajā sporta kustībā (Sporta likums, 2002).

Saskaņā ar Latvijas Sporta likuma 5.panta pirmo daļu IZM pilda valsts pārvaldes funkcijas sporta nozarē, no kā izriet, ka IZM izstrādā sporta politiku, kā arī organizē un koordinē sporta politikas īstenošanu. IZM kompetence sporta nozarē ir konkretizēta Sporta likuma 5.panta otrajā daļā un MK 2003.gada 16.septembra noteikumos Nr.528 „Izglītības un zinātnes ministrijas nolikums” (Sporta politikas pamatnostādnes..., 2013).

Sporta politikas pamatnostādnes 2004. – 2012.gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2004.gada 15.septembra rīkojumu Nr.632) ietver sporta politikas galvenos principus, mērķus un apakšmērķus, prioritātes, sasniedzamos politikas rezultātus un vēlamos rīcības

virzienus to sasniegšanai. Pamatnostādnēs ir ietverti sporta politikas pamatprincipi, mērķi, mērķgrupas un prioritātes, rīcības virzieni un uzdevumi sporta politikas mērķu sasniegšanai un problēmu atrisināšanai. Pamatnostādnes balstās uz starptautiski atzītiem principiem un normām (kuru mērķis, galvenokārt, ir sporta politikas attīstība, godīgs sports un sporta pieejamība visiem), kas noteiktas iepriekš minētajos starptautiskajos dokumentos (Sporta politikas...2004).

2013.gada nogalē tika pieņemtas „*Sporta politikas pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam*”, kur 4.10. teikts: „Izveidot duālās karjeras modeli, lai sportisti, kas pēdējo 4 gadu laikā veiksmīgi pārstāvējuši Latviju Olimpiskajās spēlēs, Eiropas vai Pasaules čempionātos (1. – 6.vieta) varētu veiksmīgi apvienot treniņu darbu ar studijām budžeta grupās līdz bakalaura grāda iegūšanai izvēlētajā specialitātē”.

Nacionālā sporta attīstības programma 2006. – 2012.gadam izstrādāta Sporta politikas pamatnostādņu 2004. – 2009.gadam īstenošanai. Programma ietver šādus galvenos virzienus sporta politikas realizēšanai:

- bērnu un jauniešu sports;
- augstu sasniegumu sports;
- sports visiem;
- sports cilvēkiem ar invaliditāti (Nacionālā sporta attīstības..., 2006).

Latvijā Izglītības un zinātnes ministrija ir par sporta nozari atbildīgā valsts pārvaldes iestāde, kuras uzdevumi ir:

- izstrādāt vienotu valsts politiku;
- izstrādāt normatīvo aktu projektus;
- īstenot mērķtiecīgu starptautisko sadarbību un nodrošināt Latvijas pārstāvību starptautiskajās sporta organizācijās;
- veikt citas normatīvajos aktos noteiktās funkcijas un uzdevumus.

Valsts sporta politikas mērķis: veidot veselās, fiziski un garīgi attīstītas personības un tas tiek realizēts vairākos darbības virzienos:

1. *Bērnu un jauniešu sports* - radīt iespējas jauniešiem nodarboties ar sportu, nosakot bērnu un jauniešu obligātās fiziskās izglītības nodrošināšanu visās izglītības iestādēs un jauno sportistu augstākās meistarības pilnveide, iesaistoties profesionālās ievirzes sporta izglītības programmu īstenošanā sporta skolās, sporta klubos, olimpiskajos centros, sporta ģimnāzijās un citās sporta organizācijās.

2. *Augstu sasniegumu sports* - atbalstīt talantīgu sportistu un nacionālo izlašu komandu (sporta spēļu) komandu sagatavošanu un startus Olimpiskajās spēlēs, pasaules un Eiropas čempionātos (sporta spēlēm finālturnīros).

3. *Sports visiem* - katram indivīdam radīt iespēju nodarboties ar sportu neatkarīgi no vecuma, dzimuma, tautības, rases, reliģiskās piederības, garīgiem un fiziskiem traucējumiem, nodrošinot tam nepieciešamos ekonomiskos un sociālos apstākļus.

4. *Sports cilvēkiem ar invaliditāti* - radīt iespējas cilvēkiem ar invaliditāti atbilstoši viņu vēlmēm un spējām iesaistīties pielāgotās sporta aktivitātēs.

5. *Sporta bāzes* - izstrādāt sporta bāzu celtniecības perspektīvo plānu un valstij finansiāli atbalstīt tikai šajā plānā iekļautos projektus.

Tātad mūsdienās visas sabiedrības līmenī visos vecumos sports veic dažādas funkcijas, piemēram, Eiropas Komisija 1998.gadā identificēja piecas sporta funkcijas: izglītības, veselības, sociālo, kultūras un rekreācijas funkciju (The European Model of Sport, 1998).

Pētnieks Matvejevs (*Матвеев*) sportam, kā vienīgajam piemītošu funkciju, piedēvē specifisku sacensību – etalona funkciju un radošo sasniegumu funkciju. Specifiskā sacensību – etalona funkcija tiek skaidrota kā sporta sasniegumi, kas, iegūstot sabiedrības atzinību, kalpo par sava veida etalonu cilvēka spēju robežai (kuras var sportā realizēt). Šis „sportiskais etalons” progresē, mobilizējot sportista attīstību. Savukārt radošo sasniegumu funkcija sevī iekļauj radošo meklējumu darbību, iekļaujot jaunatklātā momentus. Sportā šī funkcija izpaužas kā kaut kā jauna atklāšana savās spējās, kā arī tā realizēšana visaugstākajā līmenī (Matveev, 1999).

Analizējot pētnieces Fernātes darbus, autors secina, ka viņa ir apkopojusi sporta četras pamatfunkcijas:

1. Izglītojošā funkcija. Tā realizējas kā pretstats mazkustīgam dzīvesveidam, kā līdzeklis personības attīstībai.

2. Tautas veselību veicinošā funkcija. Fiziskās aktivitātes uzlabo veselību, līdz ar to samazinot lielu daļu sociālo izmaksu.

3. Sociālā funkcija. Veicina sociālo integrāciju ģimenē, darba vietā, invalīdiem un citām minoritātēm – sabiedrībā. Sports ir ļoti nozīmīgs Eiropas sabiedriskajā struktūrā cīņā pret rasismu un sociālo izolētību.

4. Kulturālā funkcija. Sports palīdz integrēties noteiktā apgabalā (novadu, reģionālā vai nacionālā līmenī), nodrošinot sociālo identitāti, palielinot izpratni vides aizsardzības jautājumos (Fernāte, 2002).

Turpretī Bogerts (*Bogaert*) sportam piedēvē un savā pētījumā izdala: atpūtas un izklaides funkcijas, ekonomisko funkciju un politisko funkciju (Bogaert, 2006).

Iepazīstoties ar dažādu autoru (Bogaert, 2006; Fernāte, 2002; Матвеев, 1999) un dokumentu (*The European Model of Sport*, 1998) skaidrojumu, autors secina, ka sports savu darbību realizē caur šādām galvenajām funkcijām: izglītības, veselības, sociālo, kultūras, ekonomisko un politisko funkciju.

Sports savu praktisko darbību mūsdienu pasaulē realizē ar sporta veidu palīdzību. Arī sporta veidu skaidrojums vairāku autoru interpretācijās ir dažāds. Makbraids (*McBride*) izteica pieņēmumu, ka pirmkārt, – dažas spēles ir sports, piemēram, beisbols; otrkārt, – dažas spēles nav sports, piemēram, bridžs; treškārt, – daži sporta veidi nav spēles, piemēram, makšķerēšana (McBride, 1979).

Taču Matvejevs (*Matveev*) piedāvā sporta veidus iedalīt piecās grupās pēc sportistu darbības rakstura un sportisko rezultātu sasniegšanas faktoriem:

1.grupa – sporta veidi, kuros panākumu gūšanas pamatā ir sportista fiziskā sagatavotība un spējas. Šajā grupā ietilpst spēka, izturības, acikliskie, cikliskie sporta veidi, kuriem nepieciešama izturība; sporta spēles un individuālie sporta veidi; sporta vingrošana, vieglatlētika u.tml.

2.grupa – sporta veidi, kuru pamatā ir sportista spēja prasmīgi pārvietoties uz kāda pārvietošanās līdzekļa (piemēram, motocikla, automašīnas, planiera, lidmašīnas, jahtas u.tml.), pateicoties kuram, tiek sasniegti vērtīgi rezultāti.

3.grupa – sporta veidi, kuru pamatā ir darbība ar dažādu veidu šaujamočiem (piemēram, loka šaušana, šaušana ar arbaletu).

4.grupa – sporta veidi, kuru rezultāts nav atkarīgs no sportista kustību rīcības, bet gan no abstrakti loģiskām spējām apspēlēt pretinieku (piemēram, dažādi šaha un kauliņu sporta veidu paveidi).

5.grupa – sporta veidi, kuru pamatā ir tehniskās konstrukcijas (piemēram, aviomodelisms, automodelisms, peldošie modeļi) (Matveev, 1999).

Neskatoties uz daudzo sporta veidu atšķirīgo darbību raksturu un sportiskos rezultātus noteicošajiem faktoriem, sportam kopumā tiek piedēvētas unikālas iezīmes, kas to atšķir no citām sabiedrības jomām:

- cilvēki attīsta iracionālas emocijas;
- pastāv atšķirības, vērtējot sniegumu;
- sporta organizācijām ir savstarpējo attiecību saistītā daba;
- sporta precei (spēlei vai sacensībām) var būt dažāda kvalitāte;

- sportam ir augstas preces jeb zīmola lojalitāte;
- sports rada personības identificēšanu ar sporta elkiem;
- sporta fani rada augstu optimisma pakāpi;
- sporta organizācijas relatīvi negribīgi pieņem jaunās tehnoloģijas;
- sportam bieži ir ierobežots finansiālais atbalsts (Hoye, Smith et al., 2006; Smith, Stewart, 2010).

Analizējot sporta nozari, vairāki autori ir veikuši sporta diferenciaciju – dažādu jomu, virzienu, novirzienu, sadaļu, variāciju definēšanu.

Matvejevs (*Матвеев*) (1999) sportā izdala šādus virzienus: augstu sasniegumu sports un ordinārais, visiem pieejamais sports, jeb masu sports. Augstu sasniegumu sports ir orientēts uz sportiskajiem rezultātiem un to paaugstināšanu. Savukārt masu sporta pamatā ir līdzdalība sporta aktivitātēs, un tajā tiek sasniegti visiem šī līmeņa dalībniekiem sasniedzami rezultāti, viņš arī uzsver, ka svarīgi ir pārejas ceļi no masu sporta uz augstu sasniegumu sportu.

Promocijas darba autors pievērš uzmanību Matvejeva atzinumam, jo tieši šis pārejas posms daudzos gadījumos saistās ar sportu augstskolās. Ne visi sportisti uzreiz spēj iekļauties pieaugušo komandās (augstu sasniegumu sportā), viņi iestājas augstskolā, lai turpinātu iegūt izglītību un paralēli studijām turpina trenēties, kas arī sekmē pāreju uz augstu sasniegumu sportu.

Čeladurais (*Chelladurai*) runājot par sporta klasifikāciju, izdala masu sportu, elites sportu jeb top sportu, skatītāju sportu vai komercsportu (Chelladurai, 1994).

Savukārt sporta pētnieks Platonovs (*Платонов, 1997*) uzskata, ka 20.gs. noslēgumā sportu var klasificēt trejādi: pirmkārt, – Olimpiskais sports, otrkārt, – tautas sports, treškārt, – profesionālais sports.

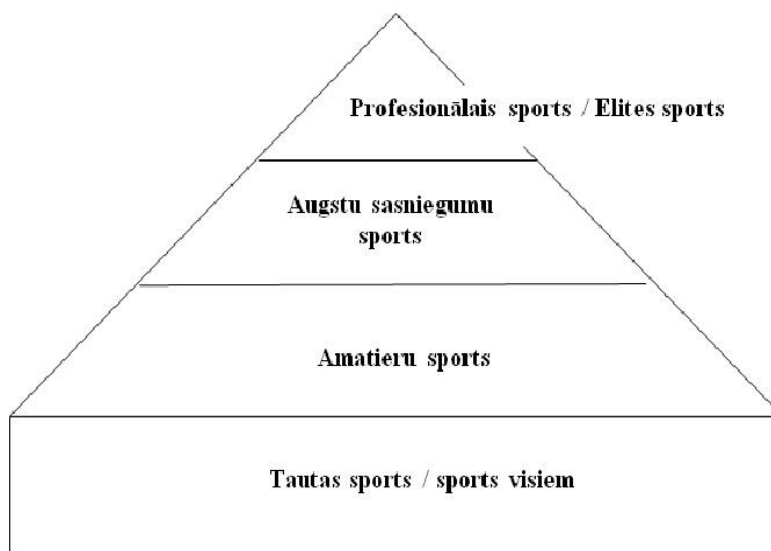

1.1.attēls. Sporta „baznīcas” (piramīdas) modelis (pēc Scheerder, 2007 no Scheerder, Vandermeerschen et al., 2011)

Šērders (Scheerder, 2011) ir definējis šādas sporta sadaļas: rekreācijas sports, sacensību sports, augstu sasniegumu sports un elites sports. Šīs sastāvdaļas ir attēlotas „baznīcas” (piramīdas) veida modelī, atainojot arī šo sastāvdaļu proporcijas mūsdienu sabiedrībā (skatīt 1.1.attēlu).

Latvijā sporta pētnieks Liepiņš klasificē sportu, vadoties pēc meistarības prasībām: tautas sports, amatieru sports, klubu sports, nacionālais sports, Olimpiskais sports, profesionālais sports (Liepiņš, 2000).

Apkopojot augstāk minētos Latvijas sporta politikas dokumentus (Sporta likums, 2002; Nacionālās sporta attīstības..., 2006; Sporta politikas pamatnostādnes..., 2004; 2013) un literatūru (Матвеев, 1999; Liepiņš, 2000; Scheerder, Vandermeerschen et al., 2011 u.c.), var secināt, ka sporta pētniekiem nav vienota viedokļa par termina „sports” būtību. Autors uzskata, ka visu autoru „sporta” diferenciācija balstās uz domu, ka sports aptver gan fizisko audzināšanu un tautas sportu, gan augstu sasniegumu (elites) sportu.

1.2.attēls. Sporta klasifikācija (autora veidota)

Pamatojoties uz iepriekš teikto, darba autors klasificē sportu četrās kategorijās (1.2.attēls). Visa pamatā ir tautas sports/ sports visiem, kur tiek gūtas pamata prasmes tālākajiem sasniegumiem, amatieru sports saistās ar paralēlu darbu vai mācībām, kur sportisti turpina pilnveidot savu sportisko meistarību, augstu sasniegumu sports saistās ar iekļūšanu valsts izlasē, un profesionālais sports kļūst par profesiju, sportists saņem algu un visa pamatā kļūst sportiskie sasniegumi, kas arī ir augstu sasniegumu virsotne.

1.2. Augstu sasniegumu sports un augstas klases (elites) sportists

Promocijas darba ietvaros autors analizēs augstas klases sportistu viedokļus par duālās karjeras atbalsta veidošanu, tādēļ būtiski ir noskaidrot, kas Latvijā tiek saprasts ar terminu „augstu sasniegumu sports”. Pēc I. Ķīša (2002) domām augstu sasniegumu sports ir sistemātiska sporta darbība ar mērķi piedalīties pasaules labāko atlētu forumos un sasniegt maksimālu rezultātu.

Augstu sasniegumu sports (Sporta politikas pamatnostādņu un Sporta likuma kontekstā) – ir Latvijas jauniešu (sākot no 15 gadu vecuma), junioru/kadetu un pieaugušo/elites izlases komandu kandidātu un dalībnieku gatavošanās un piedalīšanās sacensībās, un viss, kas saistīts ar mācību – treniņu procesa un sacensību procesa organizatorisko, metodisko, finansiālo, zinātnisko, medicīnisko, tehnisko u.c. nodrošinājumu (Sporta likums, 2002; Sporta politikas pamatnostādnes..., 2013).

Pēc autora domām augstu sasniegumu sports ir sports nacionālo un starptautisko sacensību līmenī, ieskaitot treniņu procesu, lai tām sagatavotos.

Augstu sasniegumu sports var izpausties trīs virzienos. Pirmais – uzvara, otrais – tieksme un nepieciešamība izcīnīt reāli iespējamu augstāku vietu, trešais – uzrādīt savām spējām atbilstoši labāko rezultātu. Šeit liela nozīme ir trenera darbībai un viņa prasmēm, vadīt sportista darbību treniņos un sacensībās (Liepiņš, 1993, 2000).

Sporta literatūrā, terminam sportists, īpaši saistībā ar treneru izglītošanu vai trenēšanu angļu valodā lieto divus terminus: 1) „*athlete*”, ja runā par cilvēkiem sportā, kuru mērķis ir sportisko rezultātu sasniegšana; 2) „*sportsperson*”, ja runa ir par cilvēkiem, kuriem nodarbošanās ar dažādiem sporta veidiem, jeb sportošanu, ir izklaide vai brīvā laika pavadīšana (nodarbošanās ar tautas sportu) (Švinks, 2003; Petry, Froberg et al., 2008).

Autors darbā analizē vairākas sportistu kategorijas, kurām ir saikne ar terminiem - izglītība, karjera, augstu sasniegumu sports, kas tālākajā darba gaitā palīdzēs veidot aptaujas anketas un interviju.

Saskaņā ar Sporta likuma 9.punktu - **sportists** — fiziskā persona, kas nodarbojas ar sportu un piedalās sporta sacensībās (Sporta likums, 2002).

Sporta politikas pamatnostādnēs, augstu sasniegumu sporta sadaļā tiek runāts par *augstas klases sportistiem* no 15-16 gadu vecuma, kuri sporta skolās un klubos mērķtiecīgi nodarbojas ar sportu, iekļuvuši Latvijas jauniešu vai junioru izlasēs un piedalās Latvijas un starptautiskās sacensībās ar mērķi sasniegt augstus rezultātus, kā arī elites klases un

profesionālie Latvijas pieaugušo izlases komandu sporta veidu sportisti (Sporta politikas pamatnostādnes..., 2013).

Pēc autora domām, pietiekamais nosacījums augstas klases sportistu definīcijai varētu būt tāds - augstas klases sportisti, kuri ir iekļauti Latvijas jauniešu, junioru vai pieaugušo nacionālajā izlasē kādā no sporta veidiem (atvieglojumi varētu būt sporta spēļu komandu dalībniekiem) (Абелькалнс, 2012).

Savukārt J. Melbārdis (2009) runājot par augstas klases sportistiem, kuri mācās augstskolā, uzskata, ka augstas klases sportisti - studenti, paralēli studijām Latvijas Universitātē sistemātiski trenējas 6-10 reizes nedēļā kādā sporta veidā un pārstāv LU Latvijas Republikas sporta pasākumos („Latvijas Universiādē”, Latvijas čempionātos, sporta spēlēs – augstākajā līgā, republikas kausa izcīņas sacensībās) un starptautiskajās sacensībās.

Analizējot augstu sasniegumu sporta nostādnes pasaulē, tiek lietots termins „**studenti – sportisti**”, kas galvenokārt, veidojies Amerikā un Austrālijā, bet arī sporta pētnieki Eiropā (McKenna, Dunstan-Lewis, 2004; De Knop, Wylleman et al., 1999) lieto šo terminu. Kaut arī šis termins nav precīzi definēts, autors to attiecina uz personu grupu, kuri vēl mācās un aktīvi sporto augstākajā līmenī.

Latvijas Olimpiskās komitejas (LOK) prezidents A.Vrubļevskis terminu *elites sportisti* lieto kā sinonīmu terminam *augstas klases sportisti*.

Savukārt promocijas darba autors terminu *elites sportisti* attiecina uz sportistiem, kuri piedalās Olimpiskajās spēlēs, pasaules un Eiropas čempionātos, jo augstas klases sportisti pēc definīcijas var būt arī studenti, kuri ir iekļauti Latvijas nacionālajā izlasē kādā no sporta veidiem, bet nepiedalās augstākā ranga sacensībās. Par šo sportistu kategoriju ir sastopama visplašākā informācija gan Ziemeļamerikā, Austrālijā, gan Eiropā.

Profesionāls sportists (kods 3421 04) iekļauts Latvijas profesiju klasifikatorā un saskaņā ar Sporta likuma 19.pantu ir fiziskā persona, kas uz darba līguma pamata un par nolīgto samaksu gatavojas sporta sacensībām un piedalās tajās (Sporta likums, 2002; Noteikumi par profesiju..., 2010).

Savos pētījumos par profesionālo sportistu labklājību un karjeru ir pētījuši (Cresswell, Eklund, 2006), kā sportisti tiek pakļauti ekonomiskajam spiedienam, veidojot savstarpējās attiecības klubā un apkārtējā vidē. Autori savā darbā atklājuši kādiem riskiem tiek pakļauti profesionālie sportisti, piemēram, bailes no traumām, zema darba drošības vide, bailes par dzīvi pēc aktīvā sporta.

1.3. Augstu sasniegumu sporta saturs – sporta treniņu sistēma

Kā jau teorijā norādīts, viena no sporta funkcijām ir izglītojošā, kas tiek realizēta caur mācīšanos un mācīšanās darbībām.

Sportā trenēšana ir mācīšana, un treneris mācot audzēknim palīdz apgūt prasmes pašam mācīties. Mācīšana ir pedagoga mērķtiecīga darbība mācību treniņu procesā – zināšanu, prasmju, iemaņu un attieksmju apguves organizēšana, sniedzot informāciju par iepriekšējo paaudžu pieredzi. Šo procesu sekmē aktīvas sociālās mijiedarbības un apkārtējās sabiedrības atsaucība, veicinot audzēkņu attīstību un aktivitāti sevis, dabas un sabiedrības izziņas procesā. Mācīšanās ir process, kurā indivīds pārņem sabiedrībā uzkrāto pieredzi, patstāvīgi un atbildīgi darbojoties un izzinot sevi, dabu (Grants, 2003; Vitmors, 2013).

Organizējot un vadot mācīšanās procesu, trenerim savā darbā jārealizē viena vai vairākdimensionālas darbības. Vienas dimensijas metode ir saistīta ar sportista fizisko aspektu trenēšanu (ķermeni, fizioloģiju, bioķīmiju), realizējot dažādu veidu treniņu programmas.

Daudzdimensiju metode attīsta fiziskās spējas un teicamu tehnisko meistarību, palielina zināšanu apjomu un dod jaunu informāciju, realizē audzināšanas procesu sociāli – psiholoģiskajā un emocionālajā sfērā, nodrošina prieku un motivāciju, attīsta komunikatīvās un sociālās spējas, attīsta audzēkņu spējas pieņemt patstāvīgus lēmumus un darbības, stimulē morāles principu attīstīšanos (Krauksts, 2008).

Apkārtējās vides tiešā ietekme apvieno fiziskās, sociālās un materiālās iedarbības, sporta domāšanas veidošanā un sporta socializācijā. Šajā procesā noteicošās ir trīs dažādas formas: nepieciešamais relatīvais laiks (nepieciešamās atpūtas pauzes, ēšana, higiēna), brīvais laiks (to katrs indivīds izmanto atbilstoši savām iespējām un tieksmēm) un produktīvais laiks (darbs, apkope, aprūpe u.c.) (Liepiņš, 2000).

No studenta – sportista tas prasa optimālu treniņu un studiju slodzes sabalansēšanu.

Sports – personības veidošanās vide

Sports ar savu specifisko darbības ietekmi ir viena no būtiskām personības veidošanās vidēm kā socializācijas, tā arī individuālo kompetenču paaugstināšanas jomā. Īpaši spilgti šo ietekmi vēro jauniešu vecuma posmā. Specifiskās vides faktori sportā ir:

- konkurences apstākļi,
- ilgstoša un monotona atkārtojumu darbība,
- bieža spriedzes situāciju ietekme,
- personības darbība maksimālo slodžu apstākļos,

- izteikta sasniegumu motivācijas ietekme uz personības darbības vērtējumu (Malina, Clark, 2003).

Sportista personības veidošanās un personīgā izaugsme noris socializācijas procesā dažādu iekšējo un ārējo, nejaušo un likumsakarīgo nosacījumu mijiedarbībā, radot noteikta veida virzības, attiecību un attieksmju modeļus un to dinamiskas pārmaiņas kā vēlamā, tā arī nevēlamā veidā. *Makrovide* kā būtisks personības socializācijas procesa faktors sevī ietver:

- sabiedrību – tās ekonomisko, politisko, kultūrvidi, klimatisko, ekoloģisko, ģeogrāfisko, higiēnisko vidi un tās faktoros, kuri tieši mijiedarbojas ar personību tās dzīves garumā;
- noteiktu sabiedrisko apstākļu kopumu – sociālo, materiālo un garīgo, kas tā vai citādi ietekmē personības veidošanu un attīstību. Īpaši nozīmīga ir sadzīve, labklājība, tradīcijas un paražas noteiktā sabiedrības daļā (Masteralexis, Barr, Hums, 2005; Ābele, 2009; Krona, 2011).

Otrs, ne mazāk ietekmīgs vides faktors, ir *mikrovide*. Tā saistīta ar sportista ikdienas darbību aptverošo sociālo apkārtni. Vislielāko mikrovides ietekmi tradicionāli sniedz ģimene un audzināšana ģimenē, bērnības pieredze, vienaudži, draugi, skolas vai studiju vide, plašsaziņas līdzekļi. Sportista personības izaugsmē būtiska ir arī trenera, sporta kluba un komandas biedru, sporta federācijas, tiesnešu un līdzjutēju ietekme, kura kopumā virza sportista darbību, respektējot paša sportista vajadzības, intereses, spējas un iespējas. Eiropas sporta menedžmenta kongresā 2004. gadā vēlreiz tika akcentēta sociālās vides loma jaunā sportista personības izveidē. Treniņos un sacensībās nepieciešams veidot tādu vidi, kurā visiem tiktu dota iespēja:

- pilnībā realizēt savas spējas un prasmes atbilstoši organizētos treniņos un sacensībās;
- baudīt kustību aktivitātes pozitīvā emocionālā gaisotnē;
- trenēties bez traumām un pārmērīgi ilgās fiziskās un psihiskās slodzes;
- būt pareizam, labam, ar pozitīvu vērtējumu un pašvērtējumu arī tad, ja nav sasniegta uzvara vai kādi rekordi;
- trenēties individualizēti, atbilstoši savām augšanas un attīstības īpatnībām;
- trenēties pie kompetentiem treneriem ar augstām sporta ētikas principu, normu un personības vērtību prioritātēm, kuras norādītas Sporta ētikas un Trenera ētikas kodeksos;
- vienkārši būt jaunam un baudīt pilnvērtīgu un vispusīgu dzīvi (Masteralexis, Barr, Hums, 2005; Krona, 2011; Ābele, Egle, Kuzņecova, 2012).

Taču sporta vide var veidot arī negatīvu ietekmi, sporta zinātnieki Veinbergs (*Weinberg*) un Goulds (*Guold*) (2003) savos pētījumos izceļ dažus faktorus, kuri saistīti ar apkārtējās vides nelabvēlīgo ietekmi uz pašapziņu, kā arī izraisītiem pārmērīga stresa cēloņiem un ar to saistīto izdegšanas sindromu jauniem sportistiem:

- ļoti augsts prasību līmenis pret sevi, perfekcionisms;
- spiediens no vecāku un treneru puses; bailes no vecāku un treneru nosodījuma neveiksmes gadījumā;
- ilgi, monotoni treniņi, kuros trūkst daudzveidības;
- mehāniska trenera norādījumu un prasību izpilde bez treniņu būtības izpratnes;
- bieža sportista pakļaušana traumatismam pārmērīgu treniņu rezultātā;
- pastāvīga laika trūkuma izjūta, bieža spriedzes izjūta intensīva sacensību grafika dēļ;
- mīlestība un uzmanība no apkārtējiem lielā mērā saistīta ar zaudējumu vai uzvaru (Weinberg, Gould, 2003).

Daži no šiem faktoriem var būtiski ietekmēt studentu – sportistu karjeru.

Sporta psiholoģe A. Ābele (2012) savos pētījumos uzsver, ka Latvijas treneru viedokļos, par būtiskākajiem sporta mikro un makrovides ietekmējošiem faktoriem sportista personības izveidē mūsdienās, dominē divas atziņas:

1) Kā būtiskākais ietekmējošais faktors treneru (80,6%) vidū tiek minēts Latvijas sabiedrības sociālekonomiskās situācijas ietekme, kura paaugstina sportistu psihoemocionālos pārdzīvojumus un sekmē paaugstinātu jauno sportistu konkurenci. Savukārt konkurences apstākļos paaugstinās sportistu agresivitāte, saasinās savstarpējās attiecības un treneru vērtējumā tas samazina treniņu procesa efektivitāti.

2) Gandrīz visi treneri atzīmē, ka mūsdienu sporta vidē ir vērojams resursu deficīts kā infrastruktūras, tā arī personālresursu līmenī.

Diskusijā treneri izteica viedokli, ka sporta vides apstākļiem vajadzētu būt tādiem, lai sportā viss treniņu process būtu virzīts uz galveno vērtību – sportista personības pašrealizāciju. Taču, ja pašu treneru darbības vide sekmē psihoemocionālo diskomfortu, tad šo mērķi ir visai grūti realizēt praksē (Ābele, Egle, Kuzņecova, 2012).

Pamatojoties uz rakstīto autors sporta vidi definē kā mērķtiecīgi organizētu vidi, kur sportisti veido savu pieredzi, vērtības, prasmes, sasniegumus, zināšanas un attieksmes pret sevi un apkārtējo pasauli.

Augstas klases sportistu treniņu sistēmas raksturojums

Šīs vides pamatu veido mācību treniņu sistēma, kas ir sportistu gatavošanās sacensībām kā daudzpusīgs process, kam raksturīga tādu faktoru vienota pielietošana, kuri nodrošina vēlamo gatavību sporta sasniegumiem. Tas ir fizisko un psihisko darbību optimālā līmeņa, būtiskāko zināšanu, prasmju un iemaņu kopums.

Sportistu pašattīstības sekmēšana ir plānveidīga gatavošanās, virzīšana uz kādu mērķi, mācot, instruējot, trenējot, lai sasniegtu noteiktu sagatavotības pakāpi.

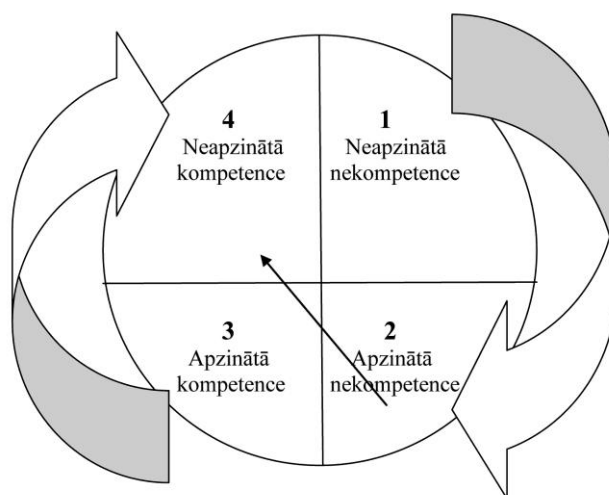
Sporta treniņš ir atsevišķa nodarbība noteiktā sporta veidā, veicot noteiktus vingrinājumus ar tehniskajiem palīgīdzekļiem vai bez tiem, tādu fizisko un / vai intelektuālo iemaņu un spēju izkopšanai, attīstīšanai un saglabāšanai, kuras nepieciešamas attiecīgajā sporta veidā (Bompa, 1999; Liepiņš, 2000; Bompa, Haff, 2009).

Fizisko prasmju apguve sportā ir sniegusi daudz piemēru. Taču plaši izplatītā instruktīvo mācību metožu izmantošana sportā, darbā un augstskolā pierāda, kāda ir vispārējā izpratne par to, kā patiesībā mācāties. Daļēji šīs problēmas cēlonis meklējams pasniedzēju, skolotāju, treneru pārņemībā ar tūlītēju rezultātu – uzvaru jebkurās sacensībās, eksāmenu kārtošānu vai darba paveikšanu, nevis mācīšanos vai sasniegumu kvalitāti. Tas ir jāmaina, jo rezultāti nav pietiekami labi, lai apmierinātu vajadzības vai pārspētu konkurentus.

Reizēm uz mācīšanos der paraudzīties tā, kā to dara uzņēmējdarbībā. Tajā piedāvā četrus mācīšanās posmus.

- neapzinātā nekompetence – minimāli sasniegumi, nekādas diferenciacijas vai izpratnes;
- apzinātā nekompetence – minimāli sasniegumi, trūkumu un vājo pušu apzināšana;
- apzināta kompetence – lielāki sasniegumi, apzināta, plānota piepūle;
- neapzinātā kompetence – dabiski, sabalansēti, automātiski sasniegumi visaugstākajā līmenī (Vitmors, 2013).

Mācīšanās cikls parasti izved secīgi cauri visiem šiem segmentiem (1.3.attēls), ja kādu posmu pabeidz, cenšas pilnveidot un nonāk pie nākošā, sportisti pašmācības (paškoučinga) rezultātā var pāriet kādu no posmiem, visbiežāk tas notiek no apzinātās nekompetences uz neapzināto kompetenci. Tas nozīmē, ka augstas klases sportisti paši analizē un izvērtē savas darbības. Apzinātas atkārtošānu rezultātā uzlabojumi kļūst par ieradumu un darbība tiek veikta jau neapzinātās kompetences līmenī.

1.3.attēls. Mācīšanās posmi (pēc Vitmors, 2013)

Trenerim (kopā ar vecākiem) ir izšķiroša loma jauno sportistu personības veidošanā, ir svarīgi, lai treneri ir kvalificēti atbilstošā līmenī, ar kompetenci virzīt jaunos sportistus iegūt izglītību, kas arī saistīta ar dzīves prasmēm (Guidelines on Dual Careers..., 2012).

Starp nemitīgu cenšanos izdarīt pareizi un nepārtrauktu darbības uzraudzību bez nosodījuma ir milzīga atšķirība. Ieguldījums – atgriezeniskā saite – sekmē kvalitatīvu mācīšanos un sasniegumu uzlabošanu. Tā ir mudināšana, nevis piespiešana.

Treniņu procesa mērķis ir sniegt maksimāli iespējamo tehniski taktiskās, fiziskās un psiholoģiskās sagatavotības līmeni, kurš nodrošina gatavību sasniegt maksimāli augstus rezultātus sportā, kā arī ir virzīts uz personības fiziskās un garīgās pilnības sasniegšanu (Lierpiņš, 1993; Гилев, Сошин, Удилов, 2012).

Mērķis nosaka sportistu treniņu procesa konkrētos uzdevumus un saturu. Vadoties no sportistu treniņu procesa mērķa, treniņu procesa galvenie uzdevumi ir:

- nodrošināt nepieciešamo fizisko īpašību attīstību un organisma to funkcionālo sistēmu spēju, kuras konkrētajā sporta veidā veic pamatslodzi, attīstības līmeni, kā arī audzināt morālās un gribas īpašības;
- apgūt izvēlētajā sporta veida tehniku un taktiku;
- nodrošināt nepieciešamo psiholoģiskās sagatavotības līmeni;
- apgūt teorētiskās zināšanas un praktisko pieredzi, kura nepieciešama sekmīgai treniņu un sacensību darbībai;
- kompleksi pilnveidot sportista darbību sacensībās (Гилев, Сошин, Удилов, 2012).

Autori (Матвеев,1999; Liepiņš, 2000; Krauksts, 2010) dažādi traktē šiem mērķiem pakārtotus uzdevumus. Būtiskākie uzdevumi, kuri risināmi, plānojot un realizējot treniņu sistēmu, ir:

- talantīgāko jauno sportistu atlase un sportistu pilnveides sistēmas organizācija;
- racionāla treniņu procesa izveide gaidāmajām sacensībām;
- sporta veida tehnikas, taktikas pilnveide un tehniski taktiskā sagatavotība;
- fiziskās sagatavošanas sistēma;
- dažādu palīgīdzekļu pielietošana;
- psiholoģiskās sagatavošanas līdzekļi, darbaspēju un atjaunošanās veicināšana;
- sporta inventāra pilnveidošana;
- sadarbība starp sportistu, treneri un ārstu (Матвеев,1999; Liepiņš, 2000; Krauksts, 2010).

Sporta treniņu sistēma nepārtraukti attīstās un pilnveidojās. Tajā vērojama treniņu un sacensību apjoma krasa palielināšanās, pieaugot atbildīgo sacensību skaitam tā kļūst par gandrīz nepārtrauktu sacensību darbību, vienlaicīgi treniņos palielinot speciālās sagatavošanās apjomu. Tiek pievērsta uzmanība sportistu atlasei un orientācijai, individuālo treniņu programmu izstrādei. Sacensības kā efektīvs līdzeklis sportista organisma resursu mobilizācijai, adaptācijas procesu stimulācijai, treniņu procesa efektivitātes paaugstināšanai, un sacensību modelēšanai sporta treniņu sistēmā.

Treniņa pamatprincipi.

Lai sekmētu augstas klases sportistu rezultātu izaugsmi un personības pašattīstību studiju – treniņu procesā, ir jāievēro noteikti darbības principi, kurus pedagoģijā dēvē par didaktiskajiem principiem. Treniņa pamatprincipi nosacīti iedalāmi divās grupās:

1. *Didaktikas principi* ir teorētiskās pamatnostādnes, uz ko balstās mācību procesam izvirzītās prasības, un tie nosaka, kā īstenojama mācīšana izglītības mērķu sasniegšanai:
 - izglītības, attīstības un audzināšanas vienotība;
 - mērķtiecīgums;
 - mācību saistījums ar dzīvi un praksi;
 - piemērotība un individualizācija;
 - pedagoga vadošā loma;
 - pozitīvs mācību fons;
 - sistemātiskums un secīgums;
 - uzskatāmība;

- apzinīgums un intelektuālā aktivitāte.
- 2. *Specifiskie principi* nosaka, kā īstenojams tās likumsakarības un pamatprasības, kas raksturīgas tikai sporta treniņu procesam:
 - virzība uz augstiem sasniegumiem;
 - padziļināta specializācija;
 - treniņa procesa nepārtrauktība;
 - pakāpeniski augošo un maksimālo slodžu vienotība;(Liepiņš, 2000, Fernāte, 2002).

Sports izraisa tieksmi pēc augstākiem sasniegumiem. Augstie sasniegumi padara sportistu par vispārējās atzinības objektu, lai sasniegtu sporta virsotnes, tiek pielietotas visefektīvākās treniņa metodes un līdzekļi, notiek nepārtraukta treniņu procesa un sacensību darbības intensifikācija, tiek pielietotas speciālas uztura, atpūtas un atjaunošanās sistēmas.

Dž. Vitmors (2013) vārdu „sasniegumi” definē kā vajadzīgo funkciju izpildi, sasniegumi nozīmē ne tikai kaut kā izpildīšanu, bet arī sasniegumus. Gūt patiesus sasniegumus nozīmē sasniegt vairāk, nekā cerēts, izvirzot pašam sev augstākos mērķus, kas pārsniedz citu cerēto vai prasības. Gūt sasniegumus nozīmē izpaust savu potenciālu (Vitmors, 2013).

Padziļināta specializācija. Šis princips nosaka, ka arvien lielāks īpatsvars ir sportista apdāvinātībai un nepieciešamībai pēc agras orientācijas un specializācijas sagatavošanās procesā. Padziļināto specializāciju neuzsāk agrā bērnībā, jo šādi sagatavotu sportistu ilggadība ir ļoti īsa, lai gan var dot strauju rezultātu izaugsmi.

Treniņu procesu nepārtrauktība. Sportistu tehniskās, taktiskās un psihiskās sagatavotības likumsakarības un ar tām saistīto sportista organisma sistēmu funkcionālo rezervju palielināšana rada nepieciešamību pēc ilglaicīgas regulāras trenēšanās. Treniņš ir nepārtraukts process, kura atsevišķie posmi ir savstarpēji cieši saistīti un virzīti viena kopēja uzdevuma risināšanai – maksimālu rezultātu sasniegšanai sportā. Katra nākošā treniņa, mikrocikla, posma utt., iedarbība it kā uzslāņojas iepriekšējam, nostiprinot un attīstot to.

Pakāpeniski augošo un maksimālo slodžu vienotība. Lai sasniegtu augstus rezultātus, katram sportistam slodze jāpalielina pakāpeniski. Praksē var pielietot arī lēcienuveida slodzes palielināšanu. Tomēr tā pieļaujama tikai ilggadējā sagatavošanās procesa posmā, kurā notiek gatavošanās visaugstāko rezultātu sasniegšanai.

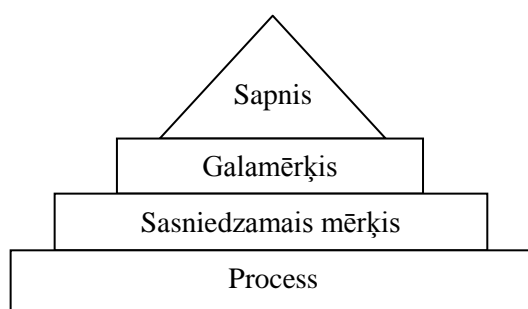
Atpūtas laikā pēc ilgstošas, intensīvas slodzes organisms palielina savas funkcionālās spējas. Šo procesu sauc par superkompensāciju un tā ir visbūtiskākais nosacījums cilvēka funkcionālo spēju attīstīšanā (Liepiņš, 2000; Krauksts, 2006b).

Lai varētu veidot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta modeli, svarīgi ir izprast sporta treniņu plānošanas principus, treniņu procesa cikliskumu. Viens no treniņu procesa pamatprincipiem ir atsevišķu nodarbību, mikrociklu, mezociklu un makrociklu periodisks atklājums.

Sporta nozares sekmīgas attīstības perspektīvu var nodrošināt, ja visā sporta treniņu procesā realizē vadīšanas pamatfunkcijas – plānošana, motivācija, organizācija, kontrole un vadīšana.

Plānošana ir treniņu procesa konkretizēšana meistarības paaugstināšanai dažādiem laika posmiem. Plānošanas uzdevums - ar visām iespējamām metodēm un līdzekļiem palīdzēt sportistam sasniegt augstu sagatavotības līmeni. Ne vienmēr, plānojot slodžu apjomus, var paredzēt visus faktorus, piemēram, klimatiskos apstākļus, izmaiņas sacensību kalendārā, sportista saslimšanu un izmaiņas eksāmenu grafikā.

Dž. Vitmors (2013) plānošanas procesā uzsver mērķa uzstādīšanu par pašu nozīmīgāko. Kā redzam 1.4.attēlā, arī augstas klases sportistiem ir sapnis, lai to sasniegtu, jāizvirza ļoti precīzs galamērķis, uz kuru tiekties, ko motivē sasniedzamie mērķi (Vitmors, 2013).

1.4.attēls. Savu mērķu sasniegšanas secība (Vitmors, 2013, 70.lpp)

Nodrošinot augstas klases sportistu trenētības sistemātisku paaugstināšanos, ir nepieciešama slodžu rakstura maiņa. Svarīgi ir noteikt slodžu un atjaunošanās optimālās attiecības. Nepietiekamas atpūtas gadījumos var rasties pārslodze. Nepietiekama atjaunošanās var izraisīt arī pārtrenēšanās sindromus, slodžu rakstura maiņas nepieciešams plānot noteiktā ritmā un noteiktos laika posmos. Plānošanai ir ļoti svarīga nozīme sasniegumu veicināšanā, bet dzīvē galvenā problēma ir laika trūkums, bet plānojot un analizējot treneris kopā ar augstu sasniegumu sportistu atrod atslēgu uz sasniegumiem (Martens, 2004).

V. Krauksts (2002) sporta plānu orientē uz katra sportista personīgajiem mērķiem, kuru parasti sastāda uz četriem gadiem. Šo mērķu realizēšana paredz vairāku faktoru

iesaistīšanu, piemēram: treniņu daudzums, slodzes varianti, sporta veidu mērķu maiņa, veselības dinamika, nepieciešamo spēju līmeni u.c.

T.O. Bompa (1999) treniņa sistēmā iedala šādus treniņa ciklus:

- megacikls – ilglaicīga treniņu ciklu struktūra kā relatīvi patstāvīgu un savstarpēji saistītu ciklu kopums – vairāku, piemēram četru gadu cikls (Olimpiskais);
- makrocikls – treniņu ciklu struktūra, kura apvieno mezociklus un var ilgt gadu, taču gada laika var būt arī vairāki makrocikli;
- mezocikls – treniņu posmu struktūra, kuru veido relatīvi noslēgtu mikrociklu kopums, kas ilgums apmēram vienu mēnesi;
- mikrocikls – vairāku treniņu dienu struktūra, piemēram nedēļa;
- monocikls – atsevišķa treniņa diena vai nodarbība (Bompa, 1999).

Sporta praksē visbiežāk tiek plānots četr gadu Olimpiskais cikls, treniņu megacikli var ilgt arī no diviem līdz pieciem gadiem.

Megacikla uzbūvi nosaka šādi faktori:

- sacensību termiņi;
- sportista sagatavotības līmenis;
- sportista vecums;
- sportista individuālie bioritmi.

Megacikla pirmajos divos gados sagatavošana vairāk saistīta ar sporta tehniku un taktiku, funkcionālo spēju pilnveidi, bet trešais un ceturtais treniņu gads – ar būtiskām izmaiņām stratēģiskajos uzdevumos, lai realizētu pilnvērtīgu speciālo sagatavotību galvenajām sacensībām.

Darba analīzes rezultātā autors secina, ka pareizi saplānojot megaciklu (četr gadu/ Olimpisko ciklu) var veiksmīgi plānot arī studiju procesu ilgtermiņā. Tas ir, noslēdzoties kārtējām nozīmīgajam ciklam, visbiežāk sportā tas tiek plānots no vienām Olimpiskajām spēlēm līdz nākošajām spēlēm. Atsaucoties uz sporta zinātnieka Bompa (1999) teoriju, ka pirmajos divos megacikla gados ir sagatavošanās posms, tas nozīmē, ka augstas klases sportistiem ir mazāka slodze sporta treniņos un lielāku uzmanību var pievērts izglītības procesu īstenošanai, plānošanai.

Makrociklā ietilpst trīs periodi: sagatavošanās periods, sacensību periods un pārejas periods (Lierpiņš, 1993; Bompa, 1999; Fernāte, 2002; Bompa, Haff, 2009; Тихонов, Суховей, Леонов, 2009).

Sagatavošanas periodā tiek radīta pamata funkcionālā bāze (vispārējā fiziskā sagatavotība), lai sekmīgi sagatavotos galvenajām sacensībām. Ļoti daudz laika tiek veltīts

ilgstošām cikliskām kustībām (skriešana). Pakāpeniski tiek palielināts vingrinājumu apjoms un tad intensitāte. Sagatavošanas periods pēc ilguma ir visilgākais no periodiem. Nepieciešamas ir vismaz 8 nedēļas un, ja iespējams, pat ilgāk. Sagatavošanās periodu var sadalīt vispārējās sagatavošanas un speciālās sagatavošanas posmos. Vispārējā sagatavošanas posmā darbs ir ar mazāku intensitāti, bet lielāku apjomu, turpretī speciālās sagatavošanas posmā intensitāte palielinās, bet apjoms paliek nemainīgs (Liepiņš, 1993; Bompa, 1999; Fernāte, 2002).

Sacensību periods tiek sadalīts pirmssacensību posmā un sacensību posmā. Pirmssacensību posms ilgst apmēram 4 – 5 nedēļas. Sacensību posmā slodze pieaug līdz maksimumam, bet apjoms strauji krītas, un pirms sacensībām ir jābūt atpūtai (Liepiņš, 1993; Bompa, 1999; Fernāte, 2002; Bompa, Haff, 2009).

Pārejas periodā pirmās divas nedēļas ir atpūtas nedēļas, kuru laikā tiek veikti atjaunošanās treniņi. Tālākajā pārejas perioda daļā notiek treniņi ar nelielu slodzes intensitāti un apjomu (Liepiņš, 1993; Fernāte, 2002; ТИХОНОВ, СУХОВЕЙ, ЛЕОНОВ, 2009).

Analizējot makrociklu (gada), autors uzskata, ka sagatavošanās un pārejas periodā var lielāku uzmanību veltīt mācībām, kas ir ļoti svarīgi tieši ziemas sporta veidu pārstāvjiem (kamaniņbraucējiem, skeletonistiem, bobslejistiem, biatlonistiem u.c.), kuri visbiežāk no decembra līdz martam atrodas sacensībās un treniņu nometnēs, kas lielākoties notiek ārpus savas valsts robežām, dažādās pasaules valstīs.

Lai varētu veiksmīgi noritēt treniņa procesa plānošana, nepieciešami vairāki dokumenti:

- *programma* - dokuments, kurā formulēti treniņu mērķi un uzdevumi, saturs, tā apguves loģiskā secība, plānojums. Tiek paredzēts zināšanu, prasmju, iemaņu apguves pakāpe, noteikts sagatavotības līmenis, kas audzēkņiem apgūstams programmā paredzētajā laika posmā;

- *perspektīvais plāns* - tiek izstrādāts, pamatojoties uz programmu. To sastāda diviem un/ vai četriem gadiem, norādot uzdevumus un slodžu apjomu pa gadiem. Plāna izstrādāšanu sāk ar iepriekšējā gada izpildītā darba apjoma un uzrādīto rezultātu sīku analīzi;

- *gada plāns* ir perspektīvā plāna viena gada detalizēts sadalījums, kur treniņu uzdevumi sadalīti pa periodiem un posmiem, kā arī uzskaitīti galvenie līdzekļi slodzes apjoma stundās, kilometros, tonnās, treniņu, startu skaits sacensībās u.c. parametri. Ikvienu periodu (sagatavošanas, sacensību, pārejas) sadala posmos, katrs no posmiem ietver vairākus 2 - 6 nedēļas ilgas mezociklus, mezocikls – vairākus mikrociklus. Jo ir rūpīgāk izplānots gada plāns, jo ir vieglāk izplānot treniņu darbu mezocikliem un atsevišķiem mikrocikliem.

- *operatīvais plāns* (posmam, mēnesim, mikrociklam) - plāna sastādīšana mezociklam (2 – 6 nedēļas), mikrociklam un treniņu dienai. Tas ir daudz korektāks, nekā gada plāns. Slodžu apjomus plāno tieši pa sagatavošanas veidiem tonnās, kilogramos, stundās, minūtēs. Šajā plānā atspoguļojami uzdevumi konkrētu fizisko īpašību pilnveidošanā, tehnisko, taktisko, psiholoģisko iemaņu mācīšanās un pilnveidošanās mikrociklos un atsevišķos treniņos. Šajā plānā tiek uzrādīti kontroltreniņi un sacensības.;

- *konspekts* tiek veidots katram treniņam. Tajā konkrēti un detalizēti tiek formulēti treniņa uzdevumi, vingrinājumi tiek uzskaitīti tādā secībā, kādā tie tiks veikti, norādīta vingrinājumu slodze, sagatavoti metodiskie norādījumi to veikšanai (Fernāte, 2006b; Bompā, Haff, 2009).

Trenerim veidojot treniņa plānu, (komandas, individuālais, gada, operatīvais vai kāds cits), jāņem vērā sportista, komandas raksturojums (vecums, iepriekšējie sasniegumi sportā, fiziskās, tehniskās, taktiskās, psiholoģiskās sagatavotības līmenis, veselības stāvoklis, u.c. rādītāji), mērķis, metodiskie līdzekļi un sportistu veselības stāvoklis.

Augstu rezultātu sasniegšana sportā ir ilggadīgs process, kura laikā sportists iziet vairākus vecumposmus ar tikai šim vecumposmam raksturīgām psihoemocionālām, fiziskām un sociālām īpatnībām. Tas nozīmē, ka trenerim un arī pašam augstas klases sportistam jāizvēlas un jāizmanto visatbilstošākās fiziskās darbības.

Plānošanas procesā nedrīkst aizmirst sacensību plānu, sacensību sistēma var sekmēt un arī graut sportista izaugsmi. Protams, tas ir atkarīgs no daudziem faktoriem, jo sacensības var būt arī kā sagatavošanās līdzeklis. Optimāls sacensību daudzums ir svarīgs faktors sportista attīstībā, tomēr mūsdienās ir tendence sākumposmos par daudz piedalīties sacensībās (Stafford, 2005).

Katrā daudzgadu treniņa procesa posmā ir nepieciešams optimāls sacensību daudzums. Sacensību perioda ilgums un sacensību līmenis ir saistīts ar sportista sagatavošanās mērķiem katrā daudzgadu treniņa posmā. Vislielākās grūtības ir komandu sporta veidos, kuros sacensību biežumu nosaka organizatori nevis treneri un sportisti. Individuālajos sporta veidos visbiežāk sacensību biežumu plāno treneris un sportists, balstoties uz sportista izaugsmes individuālajām vajadzībām. Sacensības vēlams organizēt, ņemot vērā sportistu sagatavošanās stratēģiju daudzgadu treniņu procesā un sporta veida specifiku (Martindale, Collins, Abraham, 2004).

Pie plānošanas, trenerim jāanalizē katra sportista darbaspējas, individuālās īpatnības, kuras dod iespēju plānot katram sportistam individuāla līmeņa slodžu apjomu un intensitāti.

Fizioloģisko un anatomisko rādītāju ierobežojošais faktors ir iedzimtība, līdz ar to katrs augstas klases sportists spēj pielāgoties slodzēm tikai viņam atbilstošā veidā (Krauksts, 2002).

Sportā vienmēr tiek izvirzītas augstas prasības un standarti, tādēļ nepieciešami cilvēki, kuriem ir augsta motivācija sportot un sasniegt iecerēto. Sporta darbības specifiku raksturo sistemātiski, ilgstoši, uzcītīgi sporta treniņi, kuri ienes lielas korektīvas cilvēka dzīves režīmā un sadzīves nosacījumos, kā arī sporta cīņu sacensību raksturs un gars, kurš ir virzīts uz augstu rezultātu sasniegšanu vai cīņu pret pretinieku (Malina, Clark, 2003).

Motivācijas pamatā ir sportista psiholoģiskā gatavība treniņam un sacensību programmas izpildei. Sportista psiholoģiskā sagatavošanās sākās jau trenera un sportista pirmajā tikšanās reizē. Trenerim katrs sportists ir individualitāte. Treneris ne tikai organizē un vada sportista treniņu procesu, bet arī sekmē sportista personības izaugsmi. Viņš rosina sportistu izprast sevi, iedziļināties sevī, meklēt to, kas der tieši viņam, veicināt pašizaugsmi (Lūse, 2003).

Vadībzinātnē J.Paude, V.Beļčikovs, (2001) norāda, ka motivēšana ir darbinieku stimulēšana izvēloties kādu no rīcības alternatīvām, lai sasniegtu personīgos un organizācijas mērķus, tas nozīmē, ka indivīdam jābūt ieinteresētam veikt kādu darbību.

A. Zeidemane (2000) izdala četrus motivācijas veidus:

- būtiskā motivācija – vērsta uz sevi, izriet no cilvēka interesēm;
- sasniegumu motivācija – vērsta uz sevi, vēlas būt līdzīgas savam elkam, labāks par citiem;
- sociālā motivācija – vērsta uz citiem, viss tiek darīts, lai patiktu apkārtējiem;
- noderības motivācija – vērsta uz citiem, cenšas vairāk vai mazāk ietekmēt citu cilvēku dzīvi (Zeidemane, 2000).

Apzinot, kādam motivācijas veidam sportists pakļaujas, un zinot to atšķirības, iespējams motivēt sportistu, radot apstākļus, kas palielina iespējas, lai motivācija kļūtu spēcīgāka. Motivāciju ietekmē vairāki faktori: ģimene, treneri, skola un skolotāji, treniņa grupa, draugi, masu saziņas līdzekļi, pagātnes notikumi.

Vēlams noskaidrot tos notikumus, kas ietekmējuši tagadējo motivāciju. Augstas klases sportistam pašam ir jāvēlas sev palīdzēt, ir jāgrib iedziļināties sevī, virzīties uz priekšu, jo to var izdarīt tikai viņš pats.

Lielbritānijas zinātnieks Dž. Vitmors (2013) skaidro, ka pašmotivācija mīt katra cilvēka prātā, kur tai nespēj piekļūt pat visaugstākā vadība. Viņš arī uzskata, ka sportā var panākt lielāku motivāciju kā biznesā, bet labākie treneri meklē veidus, kā to palielināt.

Lielākajā daļā sporta veidu jābūt iesaistītam gan sportista ķermenim, gan prātam, tādējādi tiek panākts līdzsvars, pareizā laika izvēle, mainība, izturība, piepūle un spēks. Jo vairāk izmantojam sava ķermeņa potenciālu, jo vairāk prieka gūstam no radītajām izjūtām. Tāpēc sportists jau būtībā rada patīku, pat izraisa pozitīvo atkarību, savukārt garīgam vai fiziskam darbam šāda kvalitāte piemīt daudz mazākā mērā. Šajā gadījumā sportistiem motivācija ir priekšrocība.

Sportā ārējie apbalvojumi atnāk ātrāk un ir patīkamāki, turklāt bieži vien atnāk līdz ar lielāku bagātību un slavu. Tomēr - tas ir vēl svarīgāk – sporta panākumi visos līmeņos ir pašu sportistu rokās (viņiem ir pilna atbildība). Turklāt visos sporta veidos izvēli nodarboties ar sporta veidu, pirmkārt virza vēlme pēc pašvērtējuma un identitātes. Tas ir spēcīgs pašmotivācijas līdzeklis, un tad augstas klases sportistam ir visi uzvarai nepieciešamie faktori. (Piemēram, ja sportists nav noskaņots uzvarai, nekādi treniņa līdzekļi nepalīdzēs uzvarēt) (Vitmors, 2013).

Darbības pamatā jābūt mērķim – kāpēc to darām. Jāiztēlojas un jāzina, kā jutīsimies, kad sasniegsim mērķi. Mērķim jābūt konkrētam.

Individuālie mērķi ir ļoti dažādi, tie var arī nesakrist ar citu mērķiem. Individuālajos sporta veidos katrs sportists izvirza tikai savu individuālo mērķi, bet komandu sporta veidos bez individuālajiem katra sportista mērķiem jānosaka arī viens komandas kopējais mērķis. Komandas mērķis jāizvirza, visiem komandas dalībniekiem iesaistoties diskusijā un pieņemot kopīgu lēmumu. Visu komandas dalībnieku iesaistīšanās komandas mērķu izstrādē, tā izpildes plānošanā, lēmumu pieņemšanā, izsakot savu viedokli, veicina atbildību par mērķa sasniegšanu (Ābele, 2009).

Mērķim jābūt pozitīvam un konkrētam, tam jābūt sasniedzamam, ar konkrētu izpildes termiņu. Mērķi nedrīkst formulēt nekonkrēti, jo tad zemapziņai nav noteikts izpildes termiņš. Cilvēks savus mērķus nosaka apziņā, bet tos sasniedz zemapziņā.

Mērķim jābūt maksimāli atkarīgam no paša indivīda, nevis no citu cilvēku darbības. Jāņem vērā, kā mērķa sasniegšana ietekmēs sportistu, apkārtējos un vidi. Sportistam no visas informācijas, ko pasaule katru dienu sniedz, jāprot izvēlēties sev vēlamu, vajadzīgo un jā saglabā atmiņā, veidojot pieredzi. Augstas klases sportistam jābūt pietiekami elastīgam, lai nepieciešamības gadījumos spētu mainīt savu rīcību un turpinātu virzīties uz priekšu.

Tālāk jāplāno uzdevumi tā sasniegšanai. Tā kā katrs sportists tiek uztverts kā personība, tad akcents tiek likts tieši uz individuālo darbību. Kopējais darbs sākas ar sportista individuālās programmas sastādīšanu atbilstoši viņa fiziskajām un psiholoģiskajām īpašībām.

Treneris palīdzēs augstas klases sportistiem sacensību apstākļos justies komfortablāk, brīvāk, ja sportists pats gribēs iedziļināties sevī, apzināsies savas vajadzības. Trenerim jāzin kā katram sportistam palīdzēt rast attiecīgās situācijas risinājumu, atsaukt atmiņā rīcības plāna saturu. Bez sacensību rīcības plāna, kas sevī ietver plašu informāciju, izstrādā rīcības plānu arī konkrētām sacensībām (Lūse, 2003, Vitmors, 2013).

Treniņi jāmotivē tā, lai tie paliek sportista atmiņā, kā kaut kas pozitīvs, lai sportists nepamana nogurumu, uztver treniņu kā jautru un interesantu piedzīvojumu. Gaidot, ka treniņš būs garš un smags, sportists jau pirms treniņa tiek nobiedēts, iecentrēts uz grūtībām un pārbaudījumiem. Nobloķēta ir dabiskā enerģijas plūsma pa enerģētiskajiem kanāliem, jo saspringtā ķermenī enerģija tik raiti neplūst (Lūse, 2003; Ефимова, Будыка, Проходовская 2003).

Kontrole

Mūsdienu sportā treniņu procesa efektivitāti nosaka kompleksās kontroles līdzekļu un metožu, kā arī vadības instrumentu izmantošana, kas nodrošina atgriezenisko saikni starp treneri un sportistu. Kontroles mērķis - treniņu procesa un sacensību darbības optimizācija, objektīvi novērtējot sportistu sagatavotības dažādus aspektus un svarīgāko organismu sistēmu funkcionālās spējas.

Vadībzinātnes teorijā ar terminu kontrole, saprot uzraudzību pār plānu izpildi, lai varētu laicīgi novērst trūkumus, veikt korekcijas un sasniegtu izvirzītos mērķus (Forands, 2009).

I. Geipele un T. Tambovceva (2004) kontroles sistēmu iedala trijās daļās: definējošā – plānu attīstības noteikšana; novērtēšana – reālās situācijas novērtēšana un noviržu noskaidrošana; labošana – noskaidroto noviržu novērtēšana. Kontroles sistēmai ir jāsalīdzina reālie rezultāti ar plānā paredzētajiem un vadītājam jāspēj rast risinājumu plāna korekcijā.

Sportā kontroles objekts ir treniņu procesa saturs, sacensību darbība, sportista sagatavotība (fiziskā, tehniskā, taktiskā u.c.), sportistu darbaspējas, funkcionālo sistēmu spējas. Sporta treniņu praksē veic kārtējo un operatīvo kontroli, kā arī atsevišķa posma kontroli. Posma kontrole ļauj novērtēt sportista stāvokli katrā posmā, vērtējot ilglaicīgo treniņa efektu, novērtējot izmaiņas, kas radušās ilgstošā treniņu periodā vairākos gados, gadā, periodā vai posmā.

Kārtējā kontrole tiek veikta, lai novērtētu sportista reakciju uz īslaicīgām slodzēm pēc nodarbību sērijas, treniņu un sacensību mikrocikliem.

Operatīvo kontroli veic, lai noteiktu sportista organisma reakciju pēc atsevišķas treniņu nodarbības vai sacensību dienas.

Atšķirībā no uzdevumu un rādītāju skaita, kas iekļauti kontroles programmā, izšķir padziļināto, izvēles un lokālo kontroli.

Padziļinātajā kontrolē izmanto ļoti daudzus rādītājus, lai nodrošinātu daudzpusīgu sportistu sagatavotības, sacensību darbības efektivitātes un treniņu kvalitātes novērtēšanu.

Izvēles kontrole tiek realizēta, izmantojot atsevišķu rādītāju grupu, kas atspoguļo kādu sagatavotības, darbspēju, sacensību darbības vai treniņu kvalitātes aspektu.

Lokālā kontrole ir viena vai vairāku rādītāju izmantošana, lai novērtētu kustību parametru dažus aspektus, atsevišķu funkcionālo sistēmu parametrus. Padziļināto kontroli parasti pielieto, lai novērtētu sportista stāvokļa izmaiņas posmos, bet izvēles un lokālo – kārtējā un operatīvajā (Fernāte, 2006b).

Atkarībā no izmantotajiem līdzekļiem un metodēm izšķir pedagoģisko, sociāli psiholoģisko un medicīniski bioloģisko kontroli.

Pedagoģiskās kontroles laikā novērtē tehniski taktiskās un fiziskās sagatavotības līmeni, sacensību darbības īpatnības, rezultātu dinamiku, treniņu procesa struktūru, saturu u.c. parametrus.

Sociāli psiholoģiskā kontrole nodrošina sportistu personības izpēti, viņu psihiskā stāvokļa, psiholoģiskās sagatavotības un mikroklimata noteikšanu treniņos un sacensībās.

Medicīniski bioloģiskās kontroles ietvaros novērtē veselības stāvokli, funkcionālo sistēmu spējas, atsevišķu orgānu un mehānismu spējas (Fernāte, 2006b).

Mūsdienās ir radusies nepieciešamība izmantot visus kontroles veidus, metodes un līdzekļus kopumā, un līdz ar to ir radies jēdziens kompleksā kontrole.

Kompleksā kontrole ir kontroles veidu, metožu un līdzekļu kopums, lai daudzpusīgi novērtētu sagatavotību, treniņu procesa saturu un sportistu darbību (Fernāte, 2006b).

Kontrolē izmantojamās rādītājus iedala divās grupās:

- pirmās grupas rādītāji raksturo relatīvi stabilas pazīmes, kuras tiek ģenētiski pārmantotas un daudz neizmainās treniņa procesā. Veicot kontroli, notiek atlase, orientācija daudzgadu treniņa procesa posmos. Stabilākie no tiem ir auguma garums, muskuļu šķiedru uzbūve, nervu darbības tips u.c.;
- otrās grupas rādītāji raksturo tehniski taktisko sagatavotību, fizisko īpašību attīstību sagatavotības aspektus (Fernāte, 2006b).

Treniņa procesa rādītājus izvēlas atkarībā no kontroles veida un konkrētajiem uzdevumiem.

Nodaļas kopsavilkums

Apkopojot pirmajā nodaļā analizētos teorētiskos aspektus, autors secina:

- Sports ir ļoti plašs un komplekss jēdziens, taču skaidrs, ka sports ir neatņemama katra indivīda un sabiedrības veidošanās sastāvdaļa, kas nodrošina arī cilvēku vispusīgu attīstību, audzināšanu un sagatavošanu ikdienas darbībai.
- Sabiedrībā sportam ir sociāli ekonomiskā un izglītību veicinoša nozīme. Tā ir cilvēku darbības sfēra, kas īpaši interesē indivīdus un tam ir lielas iespējas apvienot cilvēkus, t. i., neatkarīgi no vecuma un sociālās izcelsmes. Augstu sasniegumu sports kļūst arvien svarīgāks, tas sekmē arī sporta sociālo nozīmi.
- Mūsdienās visas sabiedrības līmenī visos vecumos sports veic dažādas funkcijas, piemēram: izglītības, veselības, sociālo, kultūras un rekreācijas funkciju.
- Eiropas Savienības sporta politikas darba plāns paredz sagatavot priekšlikumu par Eiropas pamatnostādņem par "divējādo karjeru", kuru mērķis ir nodrošināt, lai jaunie sportisti turpinātu iegūt kvalitatīvu izglītību, turpinot pilnveidot sporta treniņu procesu.
- Latvijas sporta politikas veidošanā par augstas klases sportistu duālo karjeru ir minēts *Sporta politikas pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam*, kas pieņemtas 2013. gada nogalē. Tā ir viena no vairākām darbībām, kas paredzēta, lai varētu attīstīt sociālās vērtības sportā.
- Latvijas nacionālā sporta politikas programma ietver šādus galvenos virzienus sporta politikas realizēšanai: bērnu un jauniešu sports; augstu sasniegumu sports; sports visiem; sports cilvēkiem ar invaliditāti.
- *Augstu sasniegumu sports* (Sporta politikas pamatnostādņu un Sporta likuma kontekstā) – ir Latvijas jauniešu (sākot no 15 gadu vecuma), junioru/kadetu un pieaugušo/elītes izlases komandu kandidātu un dalībnieku gatavošanās un piedalīšanās sacensībās, un viss, kas saistīts ar mācību – treniņu procesa un sacensību procesa organizatorisko, metodisko, finansiālo, zinātnisko, medicīnisko, tehnisko u.c. nodrošinājumu.
- Studentu – sportistu mācību treniņu procesā īpaši svarīgi ir pareizi organizēt sporta socializācijas jomu. Sporta socializācijā visredzamākā ir tieši apkārtnes – mājas, skolas, treniņa bāzes, nometņu, kopējo pasākumu ietekme. Apkārtējās vides tiešā ietekme, apvieno fiziskās, sociālās un materiālās vispārējās iedarbības.
- Pareizi saplānojot megaciklu (četr gadu/ Olimpisko ciklu) var veiksmīgi plānot arī studiju procesu ilgtermiņā. Atsaucoties uz sporta zinātnieka Bompa (1999) teoriju, ka pirmajos divos megacikla gados ir sagatavošanās posms, tas nozīmē, ka augstas klases sportistiem ir mazāka slodze sporta treniņos un lielāku uzmanību var veltīt izglītības procesu īstenošanai, plānošanai.

- Savukārt analizējot makrociklu (gada), autors uzskata, ka arī šā cikla sagatavošanās un pārejas periodā var lielāku uzmanību veltīt mācībām, kas ir ļoti svarīgi tieši ziemas sporta veidu pārstāvjiem (kamaniņbraucējiem, skeletonistiem, bobslejistiem, biatlonistiem u.c.), kuri visbiežāk no decembra līdz martam atrodas sacensībās un treniņu nometnēs, kas lielākoties notiek ārpus savas valsts robežām, dažādās pasaules valstīs.

- Augstas klases sportistiem kopā ar treneriem ir svarīgi izprast vadības pamatfunkcijas, lai sekmīgi saplānotu un vadītu sportistu treniņa procesus augstāko mērķu sasniegšanai, kas ir arī svarīgs moments augstas klases sportistu duālās karjeras sekmīgai veidošanai.

2. IZGLĪTĪBAS NOZĪME AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS VADĪŠANĀ

Iepriekšējā nodaļā autors veica duālās karjeras sporta sistēmas analīzi, šajā nodaļā tiks veikta teorētiskā literatūras analīze par otro duālās karjeras komponentu – izglītības vidi, tādējādi labāk varēs izprast augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta vadīšanas būtību.

Duālajā karjerā ir svarīgi - kā augstas klases sportisti spēj īstenot pāreju no izglītības vides uz sporta vidi, noskaidrojot kopīgos faktoros tiem mijiedarbojoties.

2.1. Studiju vides raksturojums

Lai labāk izprastu augstas klases sportistu izglītības un sporta karjeras veidošanas procesus, nepieciešams analizēt vidi, kur studenti – sportisti attīsta savu kompetenci. Mūsdienās vide un izglītības vide definēta no dažādiem aspektiem.

Vide – ir visi nosacījumi un faktori gan dzīvie, gan nedzīvie, kas ietekmē organismu vai pat kādu organisma sistēmu visā tā dzīves vai pastāvēšanas laikā. Jēdzienu "vide" var attiecināt gan uz visu apkārtni, gan tikai uz specifisku tās aspektu (Ivanova, Žogla, 2011).

Bieži vide ir domāta, kā konkrētā fiziskā vieta un tās īpašības, piemēram, auditorija, klase, kā arī šīs telpas dizains, labs un pietiekams tehniskais nodrošinājums, metodoloģiskie un literatūras materiāli. Jau „Lielajā didaktikā” (1657) J. A. Komenskis norādīja, ka skolai jābūt pievilcīgai gan no iekšpuses (sienu noformējums, iekārtojums, gan ārpus (pastaigu laukumi, dārzs), lai mācību vide tuvinātos ikdienas videi, tādējādi radot audzēkņiem interesantu, draudzīgu vidi (Didaktika..., 2000).

Dž. Djūi (Dewey) uzskatīja, ka izglītība notiek ar vides palīdzību, izmantojot vidi kā starpnieku, jo vide ir faktoru kopums, kas ietekmē mācīšanos (Dewey, 1997).

Raksturojot vides jēdzienu, pētnieki Paiks un Selbijs, nosauc četrus savstarpēji saistītus elementus, kas to veido:

- dabas vide – visa dzīvā daba;
- cilvēka radītā vide – infrastruktūra, ēkas, transports, komunikācijas, mājas, skolas, stadioni, sabiedriskās ēkas, struktūras un ceļi;
- sociālā vide – personu savstarpējās attiecības grupā vai valstī;
- iekšējā vide – cilvēka kā personības fiziskā, garīgā, emocionālā un intelektuālā līmeņa sakārtotība (Paiks, Selbijs, 1997).

Savukārt izglītības vide tiek definēta kā mērķtiecīgi organizēta vide (noteikts materiālo un garīgo, sabiedrisko apstākļu kopums), kur skolēns vai students veido savu pieredzi, vērtības, prasmes, zināšanas un attieksmes pret sevi, un apkārtējo pasauli. Tā ir vide, kuru veido cilvēks un vide, kurā veidojas cilvēks (Šūmane, 2004).

Autores I. Ivanova un I. Žogla (2011) uzsver, ka aprakstot izglītības vidi un tās kvalitāti jāņem vērā trīs vispārinātas sastāvdaļas: lietu vide, garīgie apstākļi un cilvēkresursi. Visi nosauktie mācību vides elementi ir savstarpēji saistīti, tie atrodas vienā sistēmā, līdz ar to, iespaido cits citu. Jāņem vērā tas, ka visi minētie elementi neatrodas noslēgtā vidē, bet ik brīdi tiek ietekmēti arī no ārējās vides – no politiskās, sociālās un ekonomiskās vides.

Turpretī pētniece J. Stukaļina (2013) no lietu vides jeb materiālajiem resursiem ir atdalījusi informācijas resursus (vidi), ar kuriem tiek saprasti reglamentējošie dokumenti, akadēmiskās programmas, mācību un metodiskie materiāli (Stukaļina, 2013).

Garīgie apstākļi būtu pielīdzināmi psiholoģiskai videi jeb psiholoģiskajai gaisotnei – savstarpējām attiecībām starp iesaistītajām personām un katra indivīda psiholoģiskām norisēm. Parasti skolotājam/ docētājam jāuzņemas procesu vadība un virzīšana, jo pedagoga funkcija ir plānot, organizēt, vadīt un izvērtēt mācību situācijas iesaistot arī skolēnus/ studentus (Burceva, 2008).

Bez pieminētā, izglītības vides kvalitāti nosaka arī elastīgas mācību metodes, pamatotas izglītības politikas vadlīnijas, kopīgi izglītības iestādes mērķi un pakalpojumu kvalitāte.

Ja izglītības vide ir vērsta uz skolēnu vai studentu interesēm un vajadzībam, tad nepieciešama ir izvēles brīvība, kur jaunieši varētu mērķtiecīgi un periodiski veikt personīgi nozīmīgas darbības, kas rosina ieinteresētību un radošu darbību (Šūmane, 2004).

Izglītības vides nozīme par netiešu uzsvāru uz mācīšanos nemazina šī uzsvāra intensitāti. Docētājam tas nozīmē - nenostādīt sevi uzmanības centrā. Viņam nav jācenšas būt par zināšanu un izpratnes avotu. Visiem docētājiem, neatkarīgi no kursa specializācijas nepieciešama izcila sagatavošanās, lai veiksmīgi varētu organizēt darbu (Dewey, 1997).

2.2. Studiju vides elementi – duālās karjeras veidotāji

Pirmajā nodaļā tika analizēti augstas klases sportistu jēdzienu skaidrojumi, kas norāda, ka 15 -16 gados sāk veidoties augstas klases karjera. Saskaņā ar Latvijas izglītības sistēmu, tas ir laiks, kad jaunieši iegūst vidējo izglītību. Ņemot vērā izvirzīto pētījuma mērķi, autors lielāku uzmanību pievērš izglītības vidi veidojošajiem faktoriem augstākajā izglītībā.

Viens no elementiem, kas veido studiju vidi, ir studiju organizācijas veids.

Latvijā augstākajā izglītībā studiju programmas tiek iedalītas pēc veida - *pilna laika* un *nepilna laika* studiju programmas. Pēc būtības studiju veids attiecas uz laika posmu, kurā tiek apgūta studiju programma un šis studiju programmu sadalījums pēc veida attiecas tikai uz augstākās izglītības programmām un to nosaka Augstskolu likuma 1.pants (Augstskolu likums, 1995).

Pilna laika studijas nozīmē, ka akadēmiskajā gadā tiek iegūti 40 kredītpunkti, t.i., studijām tiek veltītas 40 akadēmiskās stundas (45 min.) nedēļā. Pamatstudiju programmas pilna laika studijās apgūstamas 3 - 4 gadu laikā.

Nepilna laika studijās savukārt ir mazāks studiju apjoms viena akadēmiskā gada ietvaros, tas ir, mazāk kā 40 kredītpunkti gadā, līdz ar to pamatstudiju programmas nepilna laika studijās apgūst 3,5 - 5 gadu laikā.

Saskaņā ar Izglītības likumu izglītības iestāde ir tiesīga īstenot izglītības programmu apguvi klātienē un neklātienē formā. Izglītības ieguves forma apraksta individuālā darba un kontaktstundu proporciju (Izglītības likums, 1998).

Klātiene nozīmē, ka lielāka daļa studiju vai mācību darba tiek organizēta kontaktstundu veidā, bet *neklātiene* nozīmē, ka lielākā daļa vielas būs jāapgūst pastāvīgi individuālā darba veidā, bet kontaktstundas būs organizētas kā ievadlekcijas vai konsultācijas, lai palīdzētu apgūt zināšanas vai sagatavoties pārbaudes darbiem.

Pašizglītība (jeb eksternāts) nozīmē, ka cilvēks mācās pastāvīgi pēc izglītības iestādes izsniegtajiem materiāliem, var saņemt nepieciešamās konsultācijas un uz izglītības iestādi dodas kārtot pārbaudes darbus.

Starp studiju veidu un formu pastāv zināma sakarība: pilna laika studijas parasti tiek piedāvātas klātienē (dienas vai vakara) formā, bet nepilna laika studijas visbiežāk tiek piedāvātas neklātienē vai klātienē (vakara) formā (skatīt 2.1. tabulu). Tā kā augstskolas klātienē un neklātienē terminus neizmanto vienādi, tad Nacionālā izglītības iespēju datu bāze (NIID) ir centusies piemērot vienotu pieeju klātienē un neklātienē terminu lietošanā saskaņā ar tabulā redzamo klasifikāciju.

Studiju procesā galvenais ir rezultāts - svarīgi, ko students ir iemācījies, nevis tas, kur viņš atradies studiju laikā, tieši tāpēc, līdztekus interneta attīstībai, studijas tālmācības formā kļūst aizvien populārākas.

Piemēri, kā tālmācību var izmantot augstas klases sportistu duālās karjeras procesā ir Somijā, kā norāda J. Sormunen (2009), lai radītu inovatīvu studiju vidi sportistu – studentu izglītošanās procesā, nepieciešams izveidot virtuālo klasi ar atbilstošu video aparatūru un

nepieciešams pasniedzējs, kurš lasa lekcijas virtuālā vidē. Tas nozīmē, ka sportisti var atrasties dažādās vietās (sacensībās, treniņa nometnēs), viņiem ir radītas vienādas mācīšanās iespējas, jo video lekciju ir iespējams noskatīties arī ierakstā (Sormunen, 2009).

2.1.tabula.

Izglītības ieguves formu dalījums (Nacionālās izglītības..., 2013)

Izglītības ieguves forma	Izglītības ieguves formas paveids
KLĀTIENE	Dienas Vakara
NEKLĀTIENE	Nedēļas nogales Sesija Tālmācība vai e-studijas
EKSTERNĀTS	Eksternāts jeb pašmācība

Latvijā pēdējo gadu laikā ar vien biežāk daudzās izglītības iestādēs tiek ieviesta un kļūst populāra jauna studiju forma – *tālmācība*, ir nodibinātas tālmācības vidusskolas.

Neskatoties uz to, ka tālmācības (angliski - distance education) pirmsākumi meklējami jau renesanses laikmetā, tomēr mūsdienās lielāku attīstību tā piedzīvojusi kopš 20.gadsimta deviņdesmito gadu sākuma, kad pasaulē un līdz ar to arī Latvijā strauji sāka attīstīties informāciju tehnoloģijas (Katane u.c., 2012; Kas ir tālmācība, 2013).

Saskaņā ar Izglītības likumu (8.pants) tālmācība ir neklātienas studiju formas paveids, kuru raksturo īpaši strukturēti mācību materiāli, individuāls mācīšanās temps, īpaši organizēts izglītības sasniegumu novērtējums, kā arī dažādu tehnisko un elektronisko saziņas līdzekļu izmantošana.

Tālmācībai piemīt visas mācību procesa sastāvdaļas: mērķi, saturs, kontroles un rezultātu vērtēšanas sistēma. *Tālmācība* – galvenokārt, nozīmē attālinātas mācības – audzēkņiem, studentiem nevajag apmeklēt izglītības iestādi, tērēt tam savu laiku un līdzekļus. Tālmācība notiek individuāli jebkurā indivīdam ērtā vietā un laikā, neierobežotā ģeogrāfiskā attālumā no izglītības iestādes. Līdz ar to, piemēram, studenti - sportisti ir neatkarīgi no lekciju saraksta, mācību grupām un pārējām klātienes studiju neērtībām, viņiem ir iespējams patstāvīgi nosacīt nodarbību intensitāti, kas ir svarīgi, lai mācības varētu savienot ar augstu sasniegumu sportu. Uz šo brīdi šajā studiju formā var iegūt augstāko izglītību visās Latvijā akreditētajās programmās.

Par e-mācībām (e-studijām), atrodamas dažādas definīcijas ar dažādu traktējumu. D.Stoklejs (*Stockley*) akcentē izglītības programmas realizēšanu, izmantojot elektroniskos līdzekļus. Atbilstoši viņa definīcijai, e-mācības ietver datora vai citas elektroniskas ierīces (piemēram, mobilā telefona) izmantošanu, lai nodrošinātu mācību procesa norisi, izglītojošu vai mācību materiālu piegādi (Stockley, 2006).

I. Slaidiņš, atsaucoties uz Eiropas e-studiju institūtu (EIFEL), e-studijas definē kā formālus un ikdienas mācīšanās procesus, virtuālās grupas un pasākumus, lietojot visdažādākos elektroniskos līdzekļus: internetu, intranetu, extranetu, CDROM, videolentas, TV, mobilos telefonus, plaukstdatorus un citus (Slaidiņš, 2005).

Tomēr visplašākajā izpratnē ar terminu e-mācības, saprot visus elektroniski atbalstītus mācīšanas un mācīšanās veidus, kuru atbalsts ir informācijas un komunikāciju sistēmas, kas kalpo kā specifiski mediji mācību procesam gan tīklā, gan bez tā (Clark, 2002; Tavangarian, Leypold et al., 2004).

M. Konere (*Conner*) ir apkopojusi dažādas e-studiju definīcijas populārzinātniskā literatūrā un presē:

- mācīšanās un interneta konverģence;
- tīkla tehnoloģiju izmantošana mācību radīšanai, veicināšanai, piegādei jebkurā laikā un vietā;
- personalizēta, visaptveroša, dinamiska mācību satura piegāde reālā laikā zināšanu;
- kopienu atbalstam; tiem, kuri mācās un praktiķu komunikācijas sasaiste ar ekspertiem;
- internetā;
- parādība, kas nodrošina atbildību, pieejamību un iespējas cilvēkiem un organizācijām turēties līdz straujām izmaiņām, kuras radījusi interneta pasaule;
- spēks, kas ļauj cilvēkiem un organizācijām turēties līdz straujai globālās ekonomikas attīstībai (Conner, 2000).

Minētajās definīcijās ietverti svarīgākie jēdzieni, kurus asociē ar e-studijām: zināšanu piegāde, internets, sadarbība tīklā, visuresamība, pieejamība, uzsvars uz ekonomiku.

Apkopojot analizētos materiālus, autors secina, ka *e-studijas* ir efektīvs mācību process, ko veido kombinējot elektroniskus studiju materiālus ar studiju atbalstu un citiem pakalpojumiem. lai uzlabotu mācību kvalitāti, kā arī apmaiņu un sadarbību attālumā.

E-studijās šodien tiek izmantotas dažādas mācību stratēģijas un dažādi studentu mijiedarbības veidi ar tehnoloģijām. Studentu izturēšanos nosaka konflikti starp vēlmi, pienākumu, spēli - studēšanu, brīvo laiku - skolu. Tas raisījis diskusiju par izglītības

veicināšanu, pārvēršot brīvā laika medijus par izglītojošiem medijiem (Cachia, Ferrari et al., 2010). Arī pētnieku grupas (Wastiau, Kearney, Vanderberghe, 2009) pētījumā par digitālo instrumentu izmantošanu studiju procesā, parādās, ka e-studiju vidē veicamās aktivitātes lielākoties (72% no aptaujātajiem) tiek veiktas ar mācībām nesaistītās situācijās, tai skaitā transportā, izmantojot mobilos telefonus. No brīvā laika grūti nodalāmas e-studiju metodes nereti saistītas ar spēļu izmantošanu. Pētījumi parāda, ka, prasmīgi to veicot, būtiski uzlabojas motivācija un vielas apguve (Wastiau, Kearney, Vanderberghe, 2009).

Psiholoģiski šāda veida mācību programmas galvenokārt ir piemērotas tiem, kuri spēj sevi motivēt pašmācībai, kuri apzinās savas iepriekšējās zināšanas, spējas, intereses, vēlmes un vajadzības, kuriem piemīt nepieciešamās spējas uzņemties neatlaidīgu darbu un mērķtiecīgi sasniegt rezultātu.

Ar pašmācību autors saprot sistemātisku zināšanu apguvi, mācoties patstāvīgi.

Tātad, lai indivīds varētu attīstīt savas spējas, viņam jāprot izmantot savi metakognitīvie aspekti, kas ietver sevī spējas plānot savu mācīšanās procesu – spēt organizēt un regulēt to, novērtēt savus panākumus, izprast izdošanos un neveiksmju cēloņus, kā arī pašam atrast problēmas risinājumu (Maslo, 2003).

Apkopojot teikto autors secina, ka e-studiju mūsdienīgu saziņas līdzekļu (internetu, mobilos telefonus) izmantošana savā studiju procesā, ir liels atbalsts, īpaši studentiem – sportistiem, jo ļauj viņiem elastīgāk plānot laiku un enerģiju, bet nepieciešama griba, motivācija, lai vadītu šo procesu.

Augstskolu vidi savā darbā R. Burceva (2008) definē kā personības attīstības ietekmju un nosacījumu kopumu, attiecinot uz to pašattīstības potences telpiskās un sociālās vides bāzes.

Vienai no augstākās izglītības stratēģijai ir jābūt studentcentrētai izglītības videi, kas ievērotu un apmierinātu studentu vajadzības, intereses un vēlmes. Kā uzsver vairāki autori (Obelenski, Mery, 2003; Rubene, 2004; Šūmane, 2004) studentcentrētais studiju process ietver sevī vairākus aspektus:

- Studiju process kā sociāli pārveidojoša darbība vērsts uz autoritārisma, dogmatisma, aizspriedumu mazināšanu, estētiskā un sociālā jūtīguma palielināšanu, domāšanas liberalizācija, kurās personība top par sabiedrībā darboties spējīgu subjektu;
- Studiju process kā mācību situāciju secība, kuru studējošie patstāvīgi izveido un izdzīvo pirms savas formālās akadēmiskās un profesionālās kvalifikācijas ieguves;
- Saprotot studiju procesu kā mācīšanās/ studēšanas pieredzi, blakus kognitīvajām zināšanām un prasmēm tiek ietverta arī mācību uzvedība, motivācija un citi socializācijas

fenomeni, kas tiek aktualizēti studiju procesā un rāda mācību priekšnoteikumus (studēšanas pieredzes veidošanās ir saistīta ar studiju procesa diferencēšanu un individualizāciju, ar pašu studentu izvēlēto mācīšanās stilu un stratēģiju izmantošanu savai pašpilnveidei);

- Studiju process augstskolā ir pašnoteiktās studijas kā pašregulējošas mācības ar augstu autonomijas potenciālu;
- Studijas augstskolā kā pētošā mācīšanās tiek skaidrota kā jauns zinātnisko zināšanu apguves veids, refleksija gan par teorētiskajām, gan uz praksi orientētajām zināšanām. Pētošā mācīšanās mūsdienu pedagogijas teorijā tiek skaidrota ne tikai kā patstāvīga akadēmisku zināšanu apguve, bet arī kā subjekta pašrefleksija par zinātņi, praksi un personīgi nozīmīgo studijās (Obelenski, Mery, 2003; Rubene, 2004).

Pašnoteikta mācīšanās tiek skaidrota, kā process, kas ietver situāciju analīzi, mērķu noteikšanu un to sasniegšanas plānošanu, īstenošanu un radušos problēmu risināšanu un savu sniegumu uzrādīšanu, kā rezultātē skolēni un studenti attīsta savas mācīšanās spējas (Strods, 2012).

Spēju kognitīvajā jomā runā par tādām spējām, kuras palīdz strādāt ar mācību saturu, izpildīt dažādus uzdevumus, izmantot dažādus mācību līdzekļus. Tās ietver spējas atrast informāciju, apmierināt savas intereses, apkopojot informāciju, sistematizēt, secināt (Maslo, 2003).

Pirmais pašnoteiktu studiju nosacījums ir mācīšanās subjekta skatījums uz tām kā personīgi nozīmīgu darbību. Tātad students ir pašmotivēts mācīties, nevis impulss studijām ir ārēji izvirzīto prasību veicināts. Par personīgi nozīmīgu studēšanu padara arī interese par studiju programmu, zinātņi, profesiju, ko studē, jo tikai personīgās interesēs pamatota motivācija mācīties ļauj izmantot studijās piedāvātās iespējas tā, lai pilnveidotu sevi. Studiju uzskatīšana par personiski nozīmīgām veicina arī spēja mobilizēt sevi mācībām, kas ir visai būtiski tieši patstāvīgās studijās, kurās atbildība jāuzņemas pašam studentam (Rubene, 2004).

Augstas klases sportisti bieži atrodas sacensībās vai treniņos un viņiem ir svarīgi veidot savas studijas patstāvīgi. Pašnoteiktas studijas ir patstāvīga savu studiju organizēšana visplašākajā nozīmē – gan paša studenta veikta laika plānošana, gan prioritāšu noteikšana, gan mācīšanās materiāla sadalīšanu tā, lai apguve būtu efektīva konkrēti pašam sportistam.

Kā uzsver Z. Rubene (2004) nespēja organizēt savu studēšanu var beigties ar mācīšanās/ studēšanas šoku, nepieņemamu studēšanas pieredzi. Tātad, nespējot ievērot metakognitīvos aspektus, kā rezultātā students – sportists izvēlas neturpināt studijas, tā vietā visu savu laiku un enerģiju veltot sportam.

M. Vēbers (2002) uzskata, ka augstākajā izglītībā diletants no speciālista atšķiras ar to, ka diletantam nav nostiprinātas darba metodes, tāpēc viņš nevar kontrolēt un nodrošināt savas idejas izmantojamību. Tātad studiju pašvērtēšana ļauj saskatīt personiskās mācīšanās perspektīvas, izvirzīt arī jaunus mērķus.

Patstāvīgās studijās kā pētošās mācīšanās procesā studenti – sportisti iegūst ne tikai jaunas zināšanas un prasmes, ko izmantos savā nākotnes profesionālajā karjerā, bet veicina savu personisko izaugsmi un pilnveidošanos, ko var sekmīgi izmantot savas esošās sportiskās karjeras pilnveidošanā.

Tātad mūsdienu izglītībā ar vien vairāk akcents tiek pārlūkts no mācīšanās metodēm uz mācīšanās prasmēm. Prasmes veido kompetence, kuru attīstība ir iespējama vienīgi tādā mācīšanās procesā, kurā students (skolēns) ir aktīvs līdzdalībnieks. Tādēļ mācīšanās galvenā dimensija ir sociālā dimensija, vērtības orientācija, jaunā profesionalitātes izpratne un katra mācīšanās procesa dalībnieka atbildība (Maslo, 2003).

Apkopojot viedokļus (Maslo, 2003; Garleja, 2004, 2006; Ešenvalde, 2007), jāsecina, ka kompetence ir visas spējas, zināšanu krājums un domāšanas metodes, ko cilvēks iegūst un izmanto savā dzīvē. Vienaļga, kad, kur un kā iegūta kompetence, tās ļauj cilvēkam vadīt savu dzīvi, pašam to nosakot un atbildot par to, un tāpēc tās ir nepieciešamas katram darba tirgus dalībniekiem.

Jebkura pedagoģiskā darbība norit savstarpējā pilnveidošanās, attīstības un mācīšanās procesā, kurā mācītāji un treneri nodrošina arī studentiem – sportistiem iespējas, praksi, izpratni par sevi, attīstot savu mācīšanos.

Studēšanas procesā students nav tikai pasīvs zināšanu ņēmējs, bet gan mērķtiecīgi aktualizē jēdzienus un apzina savas intelektuālās prioritātes, kas ļauj viņam konstruēt jaunas zināšanas un izpratni, attīstīt prasmes, bagātināt attieksmes. Turpretī docētāja pozīcija ir kā padomdevēja, kurš neuzspiežot pauž savu attieksmi studenta izpratnes bagātināšanai. Studiju procesu zināšanas balstās uz interaktīvo mācīšanos, uz diskusiju – domu apmaiņu, kurā studiju saturs tiek apgūts caur mācīšanās situācijām, veidojot studentcentrētas lekcijas (Rubene, 2004).

Lai studentu un docētāju sadarbība būtu rezultatīva, abām pusēm ir jāpārziņ procesā iesaistīto personību psiho – sociālās iezīmes

2.3. Studiju procesa dalībnieku raksturojums

Raksturojot izglītības procesa dalībniekus, autors pievērš uzmanību viņu vecumposmu īpatnībām, vērtībām, vēlmēm, kā arī attieksmei pret sevi un apkārtējiem.

Attīstības psiholoģijā vairāki autori (Peks, 1968; Eriksons, 1998; Svence, 1999, 2003; u.c.) min dažādus cilvēka attīstības vecumposmu sadalījumus un to vecumu robežas, bet visi autori cilvēka dzīvi iedala šādās svarīgākajās stadijās jeb vecumposmos: bērnība, pusaudža gadi, jaunība, agrīnā brieduma posms, vidēja brieduma posms un vēlīnā brieduma posms.

Ņemot par pamatu pazīstamā psihologa Eriksona (1998) astoņu vecumposmu klasifikāciju, autors šajā pētījumā pievēršas tikai diviem cilvēka attīstības vecumposmiem: jaunības un agrīnā brieduma stadijai.

Visbiežāk vecumu 12 - 18 gadiem uzskata par *jaunības* vecumposmu, un tas sakrīt ar vecāko skolas vecumu. Šis vecums ir arī fiziskā brieduma sākumstadija (Eriksons, 1998).

Jaunība bieži tiek definēta kā dzīves posms, kurā notiek pāreja no bērna uz pieauguša cilvēka statusu. Jauniešu kļūšana par pieaugušajiem nozīmē patstāvīgas dzīves uzsākšanu, noteiktu sociālo pozīciju ieņemšanu un sociālo lomu izpildi, tātad faktiski – jauniešu iekļaušanos sabiedrībā, kas saistīts ar pašnoteikšanos un gatavošanos patstāvīgai dzīvei (Rungule, Kārklīņa, 2009; Krona, 2011).

Paralēli jaunieša sasniegumiem formējas arī viņa priekšstati par turpmāko dzīvi un vēlamo statusu sociālajā struktūrā. Par labāko veidu, kā paaugstināt cieņu draugu acīs, jaunieši uzskata labu izskatu un panākumus sportā, kā arī, nedaudz retāk, orientēšanos mūzikā un panākumus mācībās. Tas liecina, ka pozitīvā motivēšana jauniešu vidū šobrīd dominē pār negatīvo, destruktīvo motivēšanu (Koroļeva, Rungule u.c., 2007; Акишин, 2013).

Tas, kādi ir jaunieša draugi, kādas vērtības valda starp jauniešiem un vai draugi ir gatavi sniegt atbalstu, ir ārkārtīgi svarīgi identitātes veidošanās kontekstā. Pieejamais atbalsts no draugiem var kļūt par nozīmīgu faktoru, kas veido jauniešu piederību draugu lokam, savukārt atbalsta trūkums un uzmanības deficīts var rosināt meklēt dažādas nelabvēlīgas izklaides. Visbiežāk pusaudži laiku kopā ar draugiem pavada sarunās, ko savos pētījumos uzsvēruši vairāki autori (Ефимова, Будыка, Проходовская 2003; Koroļeva, Sniķere u.c., 2007), papildinot, ka aptuveni divas trešdaļas jauniešu kopā ar draugiem pavada laiku ārpus mājas, nodarbojoties ar sportu vai kaut ko citu.

Interpretējot jēdzienu jaunība, ir jāsecina, ka šajā vecumposmā jaunieši sāk arvien nopietnāk domāt par savu profesijas izvēli. Viņiem joprojām ir svarīga sava vecuma grupa,

tomēr jaunieši daudz vairāk izrāda savu individualitāti. Šajā vecumā jaunieši intensīvi pašapliecinās, darbojas visos iespējamajos virzienos un jomās.

Jaunībā brīvajam laikam ir īpaša nozīme. Tas ir laiks, ko cilvēks var izmantot savu interešu apmierināšanai un realizācijai, sevis garīgai un fiziskai pilnveidošanai. Vairāku jaunatnes pētījumu rezultātu analīze vedina secināt, ka daļa jauno cilvēku neatrod vai arī nevēlas atrast lietderīgu, sev patīkamu nodarbošanos (Koroļeva, Rungule, u.c., 2009).

Jauniešu dalība interešu izglītības aktivitātēs aplūkota pētījumā „Jauniešu identitātes veidošanās un līdzdalība” (2005). Tajā, veicot anketēšanu vispārizglītojošo skolu 9. un 11. klašu skolēnu un profesionālo mācību iestāžu audzēkņu vidū, secināts, ka kopumā jauniešu interešu izglītībā pirmo vietu nedalīti ieņem sporta aktivitātes. Tās ir gan organizētas nodarbības – individuālie treniņi un treniņi komandas sastāvā, kuros iesaistīti 24% skolēnu, gan aerobikas un treniņu zāles regulāra apmeklēšana (21%) (Rungule, Koroļeva u.c., 2005).

Vidēji 19 – 25 gadi tiek apzīmēti kā pieaugušā *agrīnā brieduma* vecumposms, kas sakrīt ar laiku, kad jaunieši ir ieguvuši vidējo izglītību un iestājas augstskolā. Pāreja no vidusskolas uz augstskolu jauniešiem saistās ar lielām pārmaiņām personīgajā dzīvē (vides maiņa, pāreja no junioru vecuma sportā uz pieaugušo sportu), kas jauniešiem un līdz ar to arī sportistiem bieži vien izraisa papildus stresu. Sportistiem ir grūti orientēties pieaugušo sabiedrībā. Jūtot, ka nespēj sasniegt augstus rezultātus sportā jaunieši bieži izdara pārāgrus lēmumus – pārtraukt augstu sasniegumu sportu, par labu izglītībai, lai iegūtu profesiju (Ābeļkalns, 2013).

Mūsdienu jaunieši integrāciju sabiedrībā iedomājas kā secīgu pāreju: skola, augstskola, kas sagatavo noteiktām izglītības, nodarbinātības pozīcijām, un darba gaitu uzsākšanai. Šāds viedoklis atbilst ikdienas situācijai, kas balstīta uz darbu un ģimeni, tas atbilst lielākajai daļai jauniešu un iezīmējas ar robežu starp jauniešiem un pieaugušajiem.

Agrīnā brieduma stadijā jauniešiem attīstās tikumiskās un estētiskās jūtas, stabilizējas raksturs, personība saskarsmē kļūst līdzsvarotāka, tiek apgūtas sociālās funkcijas. Šajā laikā indivīds sāk apzināties atbildības robežas. Jauniešus raksturo centieni virzīties uz augstāku kvalifikāciju, apgūt zināšanas un prasmes, iesaistīties sabiedriskajā darbībā un izklaidēties.

Jaunieši zina, ko grib, un zina, kā to sasniegt vai vismaz kam pajautāt, kā to paveikt. Studentu dzīve un nopietnas attiecības, patstāvīgas dzīves sākums ir labs laiks uzņēmējdarbības uzsākšanai. Jaunieši sastopas ar dzīves realitāti, ar rēķiniem un sevis pabarošanu. Svarīgi kļūst saņemt atbalstu par savu darbu vai vismaz saredzēt šādu perspektīvu. Šajā vecumā jaunieši pasākumos piedalās divatā, kompānija jau kļuvusi mazāk svarīga (Ieteikumi darbam..., 2011).

Kā atzīmējis amerikāņu filozofs un psihologs Džons Djūi (Dewey, 1997), dzīvei ir raksturīga attīstība, izglītība pēc būtības ir attīstība bez robežām. Cilvēka vērtību uzskatu veidošanās, uzskatu maiņa ir process, kas risinās visā cilvēka dzīves garumā. Tomēr, lai audzināšanas procesa rezultātā cilvēks būtu vispusīga, radoša, brīva un domājoša personība, priekšstatiem par pamatvērtībām jābūt ieaudzinātiem jau agrā bērnībā, ģimenē. Vēlāk to veidošana turpinās skolā, pēc tam sabiedrībā. Lai gūtu piepildījumu dzīvē, viens no veidiem ir izglītoties. Agrīnā briedumā personība izjūt spēcīgu ietekmi gan no sabiedrības, gan no vecāku puses. Lēmumi bieži vien tiek pieņemti, vadoties no sabiedrībā pastāvošiem stereotipiem un normām. 2009.gada pētījuma (Kārklīņa, Trapenciēre, 2009) dati rāda, ka 41 % studentu mātēm un 29% studentu tēviem ir augstākā izglītība, tātad vecāku augstākā izglītības līmenis un nodarbinātība ir faktori, kas ietekmē studiju izvēli.

A.Šteinberga (2013) savā pētījumā studentus raksturo trijās stadijās. Studiju sākumā studenti interpretē pasauli un savu izglītības pieredzi duāli, meklē pasauli un tiecas pēc zināšanām. Nākamajā posmā saprot, ka neeksisistē tikai divas patiesības, bet uz katru jautājumu var būt vairākas atbildes. Trešajā posmā rodas nepieciešamība pēc sava viedokļa, studenti sāk uzņemties atbildību par savu pozīciju.

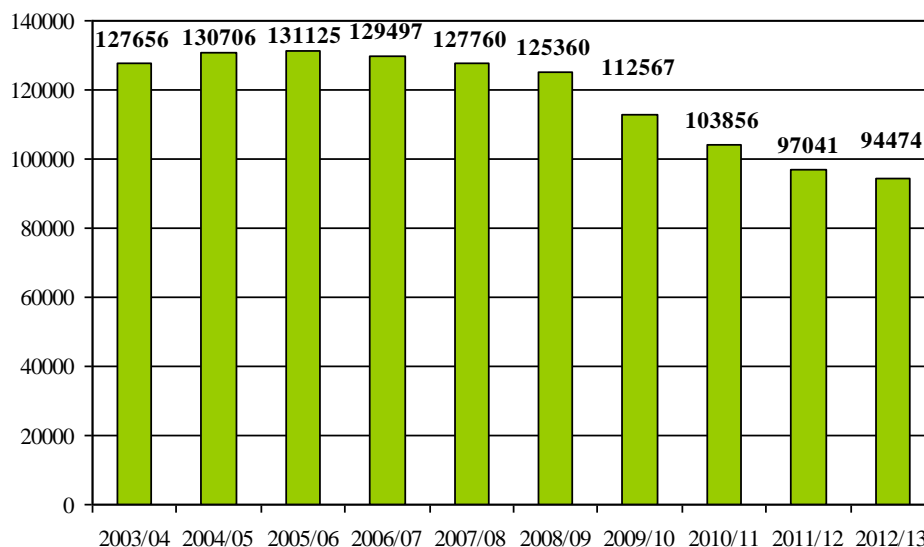
Latvijā pieeja augstākajai izglītībai ir balstīta uz sasniegumiem – jaunieši ar labākiem centralizēto eksāmenu rezultātiem var pretendēt uz no valsts budžeta finansētām budžeta vietām, pārējiem par studijām jāmaksā. Jaunieši, kuri nevar pretendēt uz vecāku finansiālu atbalstu, spiesti izvēlēties mazāk populāras studiju programmas vai tādas, kurās ir mazāks konkurss. Šie jaunieši atrodas nevienlīdzīgos apstākļos, jo nevar izvēlēties studijas pēc interesēm, bet izvēle jāizdara pēc finansiāli izdevīgākā variantā (Rungule, Kārklīņa, 2009).

Pēc autora domām iepriekš teiktais attiecas arī uz augstas klases sportistiem, kuriem ir svarīgi studēt par budžeta līdzekļiem vai augstskolu sporta organizāciju finanšu līdzekļiem, lai viņi visu savu enerģiju var veltīt sporta pilnveides un izglītības procesam, nedomājot par iztikas līdzekļu un mācību maksas nodrošināšanu.

Viena no svarīgākajām augstākās izglītības iestāžu funkcijām ir sagatavot studentus veiksmīgai konkurencei darba tirgū. Izglītības iestādes pilda šo funkciju, gan nodrošinot audzēkņus ar cilvēkkapitālu, kas paaugstina viņu produktivitāti konkrētā nozarē, gan palīdzot attīstīt viņu sociālo kapitālu un kultūrkapitālu, kas ļauj iegūt izglītota un kulturāla cilvēka sociālo statusu (Becker, 1964; Bourdieu, 1986).

Latvijas demogrāfiskā situācija deviņdesmito gadu sākumā lielā mērā ir ietekmējusi studentu skaita pakāpenisku samazināšanos pēdējos gados (skatīt 2.1.attēlu). Tas savu augstāko atzīmi bija sasniedzis 2005./06. mācību gadā – 131125, bet 2012./13. vairs tikai

94474 studenti, starp kuriem, pēc promocijas darba autora uzskaitījuma (izmantojot sporta federāciju e-resursus), apmēram 0,6% ir augstas klases sportisti – studenti. Latvijā nav pieejami dati par precīzu kopējo augstas klases sportistu skaitu.

2.1. attēls. Studentu skaita dinamika (skaits) (LR Centrālā statistikas..., 2013)

2009.gada pētījumā (Koroļeva, 2009) uzsvērts, ka, beidzot vidējās izglītības iestādes, apmēram puse (49%) jauniešu plāno turpināt mācības augstskolā, bet aptuveni desmitā daļa (11%) plāno iegūt vidējā līmeņa profesionālo izglītību. Pēdējos trīs gados parādās pozitīva tendence, kad no visiem vidējās mācību iestādes beigušajiem, mācības turpina arvien vairāk absolventu: 63,1% - 2010./2011., 69,2% - 2012./2013. (LR Centrālā statistikas..., 2013).

Pēc autora domām, tas ir saistīts ar darba tirgus pieaugošajām prasībām pēc izglītotiem, augsti kvalificētiem darbiniekiem.

Jaunieši pēc 20 gadu vecuma jau ir uzskatāmi par pieaugušiem indivīdiem, kuri cenšas veidot savu vietu dzīvē, kas saistās ar profesionālo karjeru pēc augstas klases sporta pārtraukšanas. Šajā vecumā jaunieši bieži pieļauj organizatoriskas (plānošana, motivēšana, koordinēšana u.c.) kļūdas, kā rezultātā tiek pārtrauktas studijas un arī sporta karjera nav veiksmīga.

Nodaļas kopsavilkums

Apkopojot otrajā nodaļā analizētos teorētiskos aspektus attiecībā uz izglītības procesiem, autors secina:

- Latvijas izglītības sistēmā ir noteiktas piecas galvenās *izglītības mērķgrupas*: pirmskolas vecuma bērni, obligātās izglītības vecuma bērni un jaunieši, personas ar īpašām vajadzībām un pieaugušie.

- Viens no faktoriem, kas veido augstākās izglītības vidi, ir studiju forma. Latvijā augstākajā izglītībā studiju programmas tiek iedalītas pēc veida - *pilna laika* un *nepilna laika* studiju programmas. Saskaņā ar Izglītības likumu izglītības iestāde ir tiesīga īstenot izglītības programmu apguvi klātienēs un neklātienēs formā. Izglītības ieguves forma apraksta individuālā darba un kontaktstundu proporciju (Izglītības likums, 1998).

- Studiju procesā galvenais ir rezultāts - svarīgi, ko students ir iemācījies, nevis tas, kur viņš atradies studiju laikā. Tieši tāpēc, līdztekus interneta attīstībai, studijas tālmācības formā kļūst aizvien populārākas.

- *e-studijas* ir efektīvs mācību process, ko veido kombinējot elektroniskus studiju materiālus ar studiju atbalstu un citiem pakalpojumiem, kas uzlabo mācību kvalitāti, kā arī apmaiņu un sadarbību attālumā.

- Vienai no augstākās izglītības stratēģijas komponentēm ir jābūt studentcentrētai studiju videi, kas ievēro un apmierina studentu vajadzības, intereses un vēlmes.

- Ja studēšana ir personīgi nozīmīga, tad ir arī interese par studiju programmu, zinātni un profesiju, ko studē. Tikai uz personīgām interesēm balstīta motivācija mācīties ļauj izmantot studijās piedāvātās iespējas tā, lai patiesi pilnveidotu sevi.

- Augstas klases sportisti bieži atrodas sacensībās vai treniņos un viņiem ir ļoti svarīgi veidot savas studijas patstāvīgi. Pašnoteiktas studijas ir patstāvīga savu studiju organizēšana visplašākajā nozīmē – gan paša studenta veikta laika plānošana, organizēšana gan prioritāšu noteikšana, gan mācīšanās materiāla sadalīšanu tā, lai apguve būtu efektīva konkrēti pašam sportistam.

- Jebkura pedagoģiskā darbība norit savstarpējā pilnveidošanās, attīstības un mācīšanās procesā, kurā mācībspēki un treneri nodrošina arī studentiem – sportistiem iespējas, praksi, izpratni par sevi, attīstot savu mācīšanos.

- Studēšanas procesā students nav tikai pasīvs zināšanu ņēmējs. Viņš mērķtiecīgi aktualizē jēdzienus un apzina savas intelektuālās prioritātes, kas ļauj konstruēt jaunas zināšanas un izpratni, attīstīt prasmes, bagātināt attieksmes. Turpretī docētāja pozīcija ir kā padomdevēja, kurš neuzspiežot savu attieksmi sekmē studenta izpratnes bagātināšanos.

Studiju procesā zināšanas balstās uz interaktīvo mācīšanos, uz diskusiju – domu apmaiņu, kurā studiju saturs tiek apgūts caur mācīšanās situācijām, veidojot studentcentrētas lekcijas.

- Viena no svarīgākajām augstākās izglītības iestāžu funkcijām ir sagatavot studentus veiksmīgai konkurencei darba tirgū. Izglītības iestādes pilda šo funkciju, gan nodrošinot audzēkņus ar cilvēkkapitālu, kas paaugstina viņu produktivitāti konkrētā nozarē, gan palīdzot attīstīt viņu sociālo kapitālu un kultūrkapitālu, kas ļauj iegūt izglītota un kulturāla cilvēka sociālo statusu.

- Pāreja no vidusskolas uz augstskolu jauniešiem saistās ar lielām pārmaiņām personīgajā dzīvē (vides maiņa, pāreja no junioru vecuma sportā uz pieaugušo sportu), kas jauniešiem un līdz ar to arī sportistiem bieži vien izraisa papildus stresu. Sportistiem ir grūti orientēties pieaugušo sabiedrībā, jūtot, ka nespēj sasniegt augstus rezultātus sportā jaunieši bieži izdara pārāgrus lēmumus – pārtraukt augstu sasniegumu sportu, par labu izglītībai, lai iegūtu profesiju.

- 2012./2013. mācību gadā bija 94474 studenti, starp kuriem, pēc promocijas darba autora uzskaitījuma (izmantojot sporta federāciju e-resursus), apmēram 0,6% ir augstas klases sportisti – studenti.

3. AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS VADĪBA

3.1. Augstas klases sportistu duālās karjeras būtība

Karjeras jēdziens

Karjera ir cilvēka resursu efektīva izmantošana dzīves mērķu sasniegšanai, cilvēka mērķtiecīga darbība savas kompetences pilnveidei un izpausmei visa mūža garumā. Tas ir nepārtraukts mācīšanās un attīstības process. Citiem vārdiem, tā ir cilvēka virzība visa mūža garumā gan sociālajā, gan profesionālajā jomā (Karjeras izglītība skolā, 2010; Embrekte, 2012).

Karjera ir personas dzīves attīstības veidošana caur dzīves posmiem vai atsevišķā dzīves periodā un tā parasti ietver izdevīgu darba (dažreiz arī formālās izglītības) attīstību. (Aquilina, 2009).

Savukārt I. Vorončuka (2009) uzskata, ka karjera ir darbinieka profesionālās attīstības vadošais virziens viņa profesionālā mūža garumā (Vorončuka, 2009).

Izglītības likumā (1998) karjera tiek definēta, kā izglītības, darba un privātās dzīves mijiedarbība cilvēka mūža laikā.

Karjeras veidošana ir nepārtraukts process, kuras gaitā cilvēks izmanto informāciju par sevi un apkārtējo pasauli, analizē un pielieto to, lai izvēlētos savu nodarbošanās jomu un pēc tam jau konkrētu profesiju. Literatūrā (Izglītības likums, 1998; Vorončuka, 2009; Embrekte, 2012) karjeru skaidro kā profesionālo un citu dzīves jomu maiņu cilvēka pilnveidošanās procesā. Apmierinātība ar profesionālās karjeras veidošanos ietekmē arī pārējās dzīves jomas.

Krievu psihologi (Маркова, 1996; Климов, 2005) karjeru definē kā indivīda apzinātu pozīciju un uzvedību, kas saistīta ar darba pieredzi un darbību visā cilvēka darba dzīves garumā. Karjeras veidošana turpinās visas cilvēka dzīves garumā. Mainās pats indivīds, mainās pasaule ap indivīdu, rodas jaunas darba vietas un jaunas profesijas. Mainās arī prasības pret darbinieku. Darbiniekā augstu tiek vērtētas tādas īpašības kā atbildīgums par savu rīcību, pašiniciatīva, spēja pielāgoties, spēja sadarboties ar citiem cilvēkiem, prasmīgums, kompetence un uzņēmīgums, optimisms un aktivitāte (Darba devēju..., 2007).

Cilvēks var gūt gandarījumu savā karjerā un dzīvē, ja apkārtējā sabiedrībā un ekonomiskajā dzīvē notiekošās pārmaiņas viņš uztver kā izdevību, kā izaicinājumu, nevis kā draudus. Daudzi cilvēki sekmīgi veido savu dzīvi (karjeru), bet dzīvē var gadīties situācijas, kurās cilvēks var apmulsst straujo pārmaiņu priekšā. Tad viņam ir vajadzīga profesionāla

palīdzība, lai kopā ar profesijas izvēles konsultantu pārrunātu karjeras veidošanas plānu (modeli).

Karjeras atbalsts ir sistemātisks process, kurā indivīds saņem sabiedrības (ģimenes, skolas, skolotāju, treneru, karjeras konsultantu) atbalstu, palīdzību karjeras vadības kompetences veidošanā un, kuru veido vairāki elementi (karjeras informācija, konsultēšana, karjeras izglītība), kas nodrošina indivīdam palīdzību un atbalstu karjeras veidošanā un kuras nosaka indivīda karjeras attīstības process (Karjeras attīstības..., 2008; Embrekte, 2012, Pudule, 2013).

Analizējot karjeras būtību, autors secina, ka karjera ir process, kur indivīds attīstās gan profesionālajā, gan sociālajā jomā, izmantojot savas zināšanas, prasmes un pieredzi visas dzīves periodā.

Sporta karjera

Sporta karjera ir sportistes/ta vairāku gadu garumā brīvprātīgi izvēlēts sportisko aktivitāšu kopums ar mērķi sasniegt savus individuāli augstākos sportiskos rezultātus vienā vai vairākos sporta veidos (Stambulova, Alferman et al., 2009).

Tas nozīmē, ka sporta karjera attiecas uz visiem sporta līmeņiem: reģionālo, nacionālo un starptautisko. Starptautisko un profesionālo sportu bieži dēvē par elites sportu (augstu sasniegumu sports).

Sporta karjeru savos pētījumos apskatījuši vairāki autori (Bloom, 1985; Schinke, Bloom, Salmela, 1995; Cote, 1999; Wylleman, Lavallee, 2004; Stambulova, 2009) Viņi saista sporta karjeru ar sportisko aktivitāšu uzsākšanu un karjeras izbeigšanu, dalību izlašu komandās, ar sistemātisku sporta meistarības pilnveidi. Autori savos darbos pētījuši dažādu sporta veidu sportistus un sportistes no vairākām Eiropas valstīm. Sievietes savu sporta karjeru pārtrauc 1-2 gadus agrāk kā vīrieši. Tas saistīts ar sporta veidu specifiku un vecumu kādā sportisti uzsākuši specializāciju. Sarežģītu kombināciju sporta veidos, piemēram, daiļslidošana, daiļlēcšana, vingrošana, sportisti sāk specializēties jau 5 -7 gadu vecumā, savus maksimālos rezultātus sasniedz jau 15 – 17 gados, un savu karjeru pārtrauc 20 -25 gados. Turpretī izturības sporta veidos (piemēram, distanču slēpošana, garo distanču skriešana, riteņbraukšana) sportisti sāk specializēties 15 - 20 gadu vecumā, savas virsotnes sasniedz 25 - 35 gadu vecumā. Sporta karjeru var ietekmēt arī sabiedrības kultūra un normas.

Sportistiem bieži sagādā problēmas dažādi karjeras pārejas posmi, kas ir saistīti ar izraisītajām stresa situācijām. Tā var būt pāreja no jauniešu vecuma uz junioru, no junioru vecuma uz pieaugušo vecumu, kā arī laiks, kad pienāk karjeras noslēgums, jo sportists ir neziņā, kas tagad ar viņu notiks. N.Stambulova izšķir divu veidu sporta karjeras pārejas

posmus: *prognozējamos* - ir visi iepriekš minētie un izglītība, attiecības, nodarbinātība un *neprognozējamos* – traumas (Stambulova, 2009).

Bieži augstas klases sportisti par karjeras pārtraukšanas iemesliem min sociālā atbalsta trūkumu, starppersonu konfliktus (ar komandas biedriem, ar treneri), problēmas savienot studijas ar sportu (Stambulova, Alferman et al., 2009).

Pētot ASV Sporta un izglītības programmas pieejamos e-resursus, autors konstatē, ka Nacionālā futbola Asociācijas (NFA) sportista spēlētāja karjera vidēji ilgst 3 gadus, Nacionālajā basketbola Asociācijā (NBA) spēlētāja karjera ilgst vidēji ~4,8 gadus, Nacionālajā hokeja Līgā (NHL) - 5,5 gadus, bet vieglatlētikā - 7,5 gadus. Šajā laika posmā sportistiem jānopelna pietiekoši daudz naudas, lai ar to pietiktu visai atlikušajai dzīvei, ar piebildi, ka finanses tiks pareizi pārvaldītas (Athletes USA..., 2010).

Izglītības karjera

Pētot literatūru par izglītības karjeru/ karjeru izglītībā, autors neatrada konkrētus definējumus, skaidrojumus šajā jomā, bet tas ir svarīgi, jo darbā tiek pētīts un analizēts, kā iespējams veidot augstas klases sportistu duālo karjeru (sporta karjera un izglītības karjera). Visbiežāk autors sastopas ar terminu – karjeras izglītība (sistemātisks process, kas nodrošina indivīdam savu spēju, prasmju, zināšanu, attieksmju, pieredzes attīstīšanā, lai dzīvē indivīds pats spētu sevi pilnveidot, neatkarīgi no dzīves jomas un lomas), kas arī ir loģisks izskaidrojums, jo izglītība tiek pozicionēta visa attīstības pamatā, pakārtota nākotnes profesijas izvēlei. To arī savos pētījumos atzīmē Baruch (2004), ka nozīmīgāk kā skolēnu/ studentu orientācija kādai profesijai ir izaugsmes veicināšana, personības veidošanās, kur galvenie ieguvumi ir zināšanas, prasmes, personīgā izaugsme, ticība sev – būt veiksmīgākam, lai skolēni/ studenti spētu integrēties straujo pārmaiņu sabiedrībā.

Izglītība – sistematizēta zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process un tā rezultāts. Izglītības process ietver mācību un audzināšanas darbību. Izglītības rezultāts ir personas zināšanu, prasmju un attieksmju kopums (Izglītības likums p.1.4, 1998).

Savukārt, zinātnieks A.Broks izglītību definē kā īpaši organizētu dzīves pieredzes ieguves mērķi, procesu, rezultātu, kā sistematizētu zināšanu, prasmju ieguves un attieksmju veidošanās procesu un rezultātu (Broks, 2000).

Autors uzskata, ka ar terminu izglītība parasti saprot gan zināšanu apgūšanu, gan arī šī procesa rezultātu. Mūsdienās izglītība parasti tiek asociēta ar valsts izstrādātu izglītības saturu un oficiālām, valsts akreditētām, savstarpēji hierarhiski saistītām izglītības iestādēm, kuras kopā veido izglītības sistēmu. Parasti tiek nodalīta formālā un neformālā izglītība. Latvijas izglītības likumā ir noteikts, ka formālā izglītība ir - sistēma, kas ietver pamatzglītības,

vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpes, kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dokuments, kā arī izglītības un profesionālās kvalifikācijas dokuments (Izglītības likums, 1998).

Neformālā izglītība savukārt ir - ārpus formālās izglītības organizēta interesēm un pieprasījumam atbilstoša izglītojoša darbība (Izglītības likums, 1998).

Termiņš izglītība tiek lietots, lai apzīmētu mācīšanos, kad bez formālās un neformālās mācīšanās, tiek izmantots arī apzīmējums informālā mācīšanās.

Dažādu valstu izglītības sistēmās ir sastopami dažādi faktori, kas tiek izmantoti, lai raksturotu formālo izglītību. Tomēr parasti izglītība tiek raksturota pakāpēs, izglītības veidos un izglītības ieguves formās. Lai salīdzinātu atšķirīgas izglītības sistēmas dažādās pasaules valstīs, tiek izmantots starptautiskais izglītības klasifikācijas standarts ISCED (The International Standard Classification of Education).

Formālā izglītība parasti ir valsts nodrošināts pakalpojums ar valsts izveidotu institucionālu nodrošinājumu. Tā tiek organizēta speciāli pielāgotās telpās. Tās ietvaros skolotāji, kurus raksturo noteikta akadēmiska vai profesionāla kvalifikācija, palīdz skolēniem vai studentiem (kurus parasti vieno kāda sociāla līdzība, piemēram - piederība noteiktai vecuma grupai) apgūt kādas sociāli akceptētas zināšanas. Izglītības process ietver gan indivīda darbību, gan sabiedrības atbalstu indivīdam šajā procesā, nodrošinot iespējas indivīda izaugsmei

Balstoties uz augstāk minētajiem formulējumiem izglītības likumā par izglītību un izglītības procesu, autors formulē izglītības karjeru šādi: *izglītības karjera* ir indivīda sistematizēta zināšanu, prasmju apguves un attieksmju veidošanās process vairāku gadu garumā, ar mērķi sasniegt augstāku izglītības pakāpi izraudzītajā akadēmiskajā vai profesionālajā studiju virzienā (zinātniskajā vai profesionālajā virzienā).

No teiktā var konstatēt, ka turpmāk jāvēro, kā izglītība veicina indivīda, personības stipro pušu apzināšanu un veicināšanu tālākajā dzīvē pēc skolas/ augstskolas absolvēšanas, sporta karjeras beigām, lai veidotu profesionālo karjeru. Ar izglītības palīdzību tiek veicināta personības attīstība un tās pašrealizācija, paredzot faktorus, kas semē aktīvas personības veidošanos.

Duālā karjera (Divējādā karjera)

Termiņš „duālā karjera” – „divējāda karjera” pirmo reizi tika lietots 1969.gadā saistībā ar Eiropas akadēmisko ģimeņu (Rapoport, Rapoport, 1969) formulējumu. Pirmsākumos duālā karjera tika lietota ģimenes kontekstā vīrs – sieva, skaidrojot kā sabalansēt profesionālo atbildību ģimenē (kurš pelna, kurš rūpējas par saimnieciskajām lietām utt.). Tam turpinājums

bija nepieciešamība sievietēm (jaunajām māmiņām) veidot duālo karjeru, lai varētu audzināt bērnu un strādāt vai mācīties. Kopš tā laika šis jēdziens tiek pielāgots dažādām dzīves jomām, ieskaitot arī sportu un izglītību.

Autors darbā sniedz vairāku valstu autoru duālās karjeras skaidrojumu formulējumu attiecībā uz sportu un izglītību.

Duālā karjera: Dual career (angļu valodā) – divējādā/ dubultā karjera.

- Duale Karriere (vācu valodā) - duālā karjera vācu valodā nozīmē karjeras savienošanu divos galvenajos virzienos - īpaši jauniešiem - augstas klases sportistiem, sekmīgi savienot izglītības iegūšanu un sportiskās meistarības pilnveidošanu (Forster, 2010).

- Kaksoisura (somu valodā) - opiskelun ja urheilun yhdistäminen - (angļu valodā) combination of studies and competitive sport (Keskitalo, 2012), latviski - sporta un studiju kombinācija.

- “Duālā karjera” ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem (piemēram, sports un izglītība). Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē to, ka noteiktā laika posmā persona savieno sportu ar studijām, kā rezultātā tiek sasniegti augsti sasniegumi gan sportā, gan iegūta akadēmiskā izglītība (Uebel, 2006).

- Savukārt N.Stambulova skaidro, ka “duālā karjera” ir saskaņots darbību process, kurā sportists attīsta savu sportisko un akadēmisko kompetenci, sekmē psiho - sociālo un psiholoģisko attīstību (Stambulova, 2010).

Duālā karjera ir process mūža garumā ar dažādiem kritiskiem pārejas brīžiem, kuriem nepieciešama papildu uzmanība (Oijen, 2011).

Autors vairāk atbalsta Uebel (2006) veidoto duālās karjeras definējumu, ka duālā karjera ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem, kur studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka viņš noteiktā laika posmā savieno sportu ar studijām, sasniedzot augstus rezultātus sportā un iegūstot akadēmisko izglītību. Šis viedoklis sasaucas arī ar citu autoru (Forster, 2010; Keskitalo, 2012) viedokļiem, akcentējot skaidrojumu par studenta – sportista pamata darbības jomām sportu un izglītību.

„Dual career” atveidi latviešu valodā - „duāls” un „divējāds” pēc būtības ir sinonīmi: duāls – tāds, kam ir divas sastāvdaļas; binārs. Kā zināms, telegrāfa tīklā ziņojumus pārraida **duālajā alfabētā**, tas ir alfabētā, kas satur tikai divus simbolus, kurus nosacīti apzīmē ar 0 un 1 (Latviešu literārās..., 1973, 399).

duāls – 1. tāds, kam ir divas sastāvdaļas;

binārs - 2. tāds, kam ir divējāds raksturs (Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, 2005, 177).

divējāds – tāds, kam ir divi veidi; tāds, kas izpaužas divos veidos. *Divējāds labums. Divējādi izturēties* (Latviešu literārās ..., 1973, 358).

Jāpievērš uzmanība tam, ka ES tiesību aktos tiek lietoti abi varianti - gan „divējādā karjera”, gan „duālā karjera”. Piemēram: Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai, ar ko izveidoja "ERASMUS VISIEM" - Savienības programmu izglītības, apmācības, jaunatnes un sporta jomā (Erasmus visiem, 2011).

Duālā karjera – "dual career" means the combination of high-level sports training with general education or work” - „duālā karjera” ir augsta līmeņa sporta treniņu apvienošana ar vispārējo izglītību vai darbu” (Baltā grāmata par sportu, 2007).

Divējādā karjera - Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Attīstīt Eiropas dimensiju sportā"" (Attīstīt Eiropas..., 2011; Padomes secinājumi..., 2011).

Valsts valodu centra terminoloģe K. Erštiķe paskaidro, ka: „termins „divējādā karjera” būtu pieņemamāks un saprotamāks no latviešu literārās valodas viedokļa. Savukārt termins „duālā karjera” ir tuvāks angļu terminam un neradīs pārpratumus, jo arī citās valodās tiek lietots šāds termins (t.i., burtisks atveidojums) (Erštiķe, 2013).

Autors, pamatojoties uz augstāk minētajiem termina skaidrojumiem, savā darbā lieto terminu – duālā karjera, ko raksturo kā vienlaicīgu karjeras attīstību divos virzienos, noteiktā vecumposmā jauniešu – augstas klases sportistu spēju savienot izglītības iegūšanu un augstu sasniegumu sporta pilnveidi.

3.2. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadība

Mūsdienu dzīves ritms un ātrums pieaug ar katru dienu, to, galvenokārt, ietekmē pasaules ekonomikas un informāciju tehnoloģijas attīstība. Šodien ir nepieciešami cilvēki, kuriem piemīt arī tādas īpašības kā pieredze un domāšanas ātrums, spēja radīt jaunas un kreatīvas idejas, jo Latvijas darba tirgum raksturīgas biežas, straujas un neprognozējamas ekonomiskās situācijas izmaiņas.

Autors norāda, ka iepriekš minētajai izglītības karjerai ir izšķiroša nozīme augstas klases sportistu duālās karjeras vadības prasmju veidošanā, lai indivīdi paši varētu iesaistīties savā mācīšanās, mācību, integrācijas iespēju un profesionālās dzīves veidošanā. Pamatā šādām prasmēm, kas būtu jāuztur visā dzīves garumā, ir pamatprasmes, jo īpaši prasme

mācīties, kā arī sociālās un pilsoniskās prasmes — tostarp starpkultūru prasmes — un iniciatīvas un uzņēmējdarbības gars (Rezolūcija par mūžilga karjeras..., 2008).

Pasaulē vairākās valstīs (piem., Lielbritānijā, Francijā, Dānijā, Holandē, ASV, Austrālijā u.c.) ir izveidoti augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centri, kas palīdz sportistiem turpināt izglītību, tajā pašā laikā nepārtraucot veidot savu sporta karjeru. Šo centru mērķis ir sekmēt, attīstīt un paaugstināt sportistu zināšanas, veidot prasmes, attieksmes un pieredzi duālās karjeras vadībā, lai pārvarētu grūtības un problēmas savā attīstības ceļā, uzlabot karjeras konkurētspēju, attīstot indivīdus, spējīgus integrēties un realizēt sevi zināšanu sabiedrībā pēc aktīvās sporta karjeras pārtraukšanas.

Saskaņā ar ES rezolūciju (2008) karjeras atbalsts tiek veidots kā nepārtraukts process, kas ļauj visu vecumu iedzīvotājiem visas dzīves garumā apzināt savas spējas, prasmes un intereses, lai pieņemtu lēmumus izglītības, apmācību un nodarbinātības jomā un vadīt savu dzīvi izglītībā, sportā, darbā un vidē, kur ir iespējams attīstīt, veidot un izmantot savas spējas un prasmes. Karjeras atbalsts aptver individuālas un kolektīvas darbības saistībā ar informēšanu, padomu došanu, vajadzīgo iemaņu mācīšanu, lai indivīds spētu pieņemt lēmumus un vadīt savu duālo karjeru (Rezolūcija par mūžilga karjeras..., 2008).

Augstas klases sportistiem ir nepieciešama līdzsvarota un veselīga sporta karjera un veiksmīgs turpinājums pēc aktīvā sporta. Reintegrācijai izglītībā un darba tirgū ir liela nozīme. Tāpēc karjeras atbalsta struktūrai nepieciešams pilnībā integrēties sporta, izglītības, nodarbinātības un sportistu dzīvesveida sistēmā, nepārtraucot saistību ar sporta vidi. Lai to sekmētu, augstas klases sportistiem jāveido dialogs ar treneriem, vecākiem, sporta funkcionāriem, docētājiem, konsultantu, ārstiem, psihoterapeitiem, kā rezultātā jāizstrādā individuālais darbības plāns sportā un izglītībā vai sportā un darbā, kā arī jānodrošina šī plāna vadīšana (Guidelines on Dual..., 2012).

Sportistu duālā karjera sāk veidoties pēc 15 gadu vecuma, kad sākas specializācijas un meistarības posms sportā, savukārt izglītībā tas ir vidusskolas un augstskolas mācību laiks. 3.1. attēlā ir atspoguļots augstas klases sportistu duālās karjeras veidošanās posms (iezīmēts ar ovālu), kas atbilst Latvijas apstākļiem.

Apskatot duālās karjeras vadības principus, jāņem vērā ne tikai šobrīd sabiedrībā raksturīgās attīstības tendences (ekonomiskais, politiskais un sociālais konteksts), bet arī izglītības vadībai raksturīgās dimensijas – konceptuālā, mācību procesa vadīšana, kā arī karjeras izglītības specifika.

Vecums	10	15	20	25	30	35
Sportiskais līmenis	Sagatavošanas	Specializācijas pilnveide	Meistarība	Pārtraukšana		
Psiholoģiskais līmenis	Bērnība	Pusaudžu		Pilngadība		
Psihosociālais līmenis	Vecāki Brāļi Māsas	Skolotāji Treneri Vecāki	Partneri Treneri			Ģimene Treneri
Izglītības un nodarbinātības līmenis	Sākumizglītība	Vidējā izglītība	Augstākā izglītība	Profesionālā pilnveide Darbs		

3.1. attēls. Augstas klases sportistu duālās karjeras attīstības posms (pēc Wylleman, Lavalley, 2004)

Tas pats attiecas arī uz augstas klases sportistu duālo karjeru, kur mācīšanās un trenēšanās ir uz personības izaugsmi un pašrealizāciju vērsts process. Šodien duālās karjeras attīstībā akcents tiek likts uz procesu, nevis uz sasniegtajiem rezultātiem. Duālā karjera sevī iekļauj dažādu zināšanu, prasmju veidošanu, kā arī izglītības un sporta karjeras vadību. Karjeras vadības kompetence nodrošina indivīda progresu duālās karjeras attīstībā. ASV studentiem - sportistiem augstskolā primārais uzdevums ir izpildīt mācību plānu (būt sekmīgam) un tad – sports. Sekundārais, tajā pašā laikā no sportista tiek prasīti augsti rezultāti sportā, pretējā gadījumā sportists var zaudēt atbalstu duālās karjeras realizācijai (Hawkinson, 2013).

„Karjeras attīstības atbalsta sistēmas attiecas uz pakalpojumiem, kas paredzēti, lai palīdzētu jebkura vecuma indivīdiem jebkurā vietā visas dzīves laikā izvēlēties izglītību, nodarbinātības jomu un veidotu savu karjeru. Šādus pakalpojumus var sniegt skolās, koledžās, augstskolās, darba vietās. Pasākumi var būt organizēti grupās vai individuāli, tie var tikt sniegti personīgi, telefoniski vai internetā. Tie ietver informācijas sniegšanu, novērtēšanas un pašvērtēšanas līdzekļus, intervijas, karjeras programmas, lai palīdzētu indivīdam attīstīt pašapziņu, karjeras veidošanas iemaņas un apzināties savas iespējas” (Career Guidance, 2004).

Duālās karjeras veidošanās ir process, kurā indivīds progresē – attīstās, pilnveido sevi, apgūst kompetenci dzīvei, karjeras vadībai dažādās pakāpēs, kur katru pakāpi atsevišķi raksturo unikāli rezultāti. Šis ir process, kurā indivīds plāno, organizē, vada un kontrolē savu resursu (iekšējo un ārējo) efektīvu izmantošanu dzīves mērķu sasniegšanai, apgūst savu resursu plānošanas, organizēšanas, kontrolēšanas un vadīšanas prasmes efektīvai to izmantošanai savas duālās karjeras attīstībai.

Lai augstas klases sportistu duālās karjeras process sasniegtu izvirzītos mērķus, noskaidrojot duālās karjeras atbalsta un vadības iespējas, autors, pēta vadībzinību literatūru (Ibarra, 2003; Karjeras attīstības..., 2008 Landzmane, Landzmanis 2010; Jaunzeme, 2011; Šmitiņa, 2011 u.c.) par karjeras atbalstu un vadību.

Karjeras atbalsts ir palīdzība indivīdam veikt izglītības vai darba izvēli. Karjeras vai profesionālo atbalstu bieži vien dēvē par attīstības atbalstu, kas ir plašāks jēdziens un aptver konsultēšanu un dažādas aktivitātes (piem., informēšanu, sagatavošanu, mācīšanu, novērtējumu un pārstāvniecību) lai palīdzētu indivīdam plānot un īstenot savu izglītības, darba, brīvā laika nodrošināšanu, paaugstinot savu pašapziņu un prasmi patstāvīgi pieņemt lēmumus (Karjeras attīstības..., 2008).

Arī pētnieki (Landzmane un Landzmanis, 2010) šo jēdzienu skaidro kā procesu, kurā citi indivīdam palīdz plānot, organizēt, vadīt un kontrolēt savu resursu efektīvu izmantošanu dzīves mērķu sasniegšanai un palīdz indivīdam veidot, attīstīt resursu plānošanas, organizēšanas, kontrolēšanas un vadīšanas prasmes (Landzmane, Landzmanis, 2010).

Savukārt Jaunzeme (2011) *karjeras atbalstu* raksturo kā profesionālu darbību, ar kuras palīdzību, indivīds var plānot un īstenot savus mērķus izglītības, darba, brīvā laika jomā, paaugstinot savu pašapziņu un prasmi patstāvīgi pieņemt lēmumus (Jaunzeme, 2011).

Bet Šmitiņa (2011) savos pētījumos karjeras atbalstu saista ar sistēmu, liekot uzsvaru uz personas interešu, spēju, prasmju un pieredzes kopumu, kas ļauj mūža garumā pieņemt apzinātus lēmumus par izglītības un/vai profesijas izvēli, lai organizētu un vadītu savu individuālo dzīves ceļu mācību, darba un citās jomās, kurās šīs spējas un pieredze tiek apgūtas un/vai pielietotas (Šmitiņa, 2011).

Karjeras vadība ir process mūža garumā, kā ieguldīt līdzekļus, lai sasniegtu savus karjeras mērķus. Karjeras vadība nav vienas dienas notikums, bet ilgstošs process, kas ir nepieciešams, lai pielāgotos mainīgajām prasībām mūsdienu ekonomiskajā situācijā (Ibarra, 2003).

Savukārt pētniece Landzmane (2010) šo jēdzienu skaidro, kā procesu, kurā persona plāno, organizē, vada un kontrolē savu resursu efektīvu izmantošanu, lai sasniegtu dzīves mērķus, savas personības un karjeras attīstībā (Landzmane, Landzmanis, 2010).

Grāmatā „Karjeras attīstības atbalsts” termins *karjeras vadība* tiek skaidrots kā ar dzīvi, mācībām, profesiju un tālākizglītību saistīti lēmumi, ko indivīds pieņem savas dzīves laikā patstāvīgi vai sadarbībā ar karjeras konsultantu (Karjeras attīstības..., 2008).

Apkopojot termina skaidrojumu, var secināt, ka *karjeras vadība* ir mūžilgs process, kas, balstoties uz vadības funkcijām, nodrošina indivīdam nepieciešamo atbalstu karjeras

attīstībā. No tā izriet, ka arī augstas klases sportistu duālās karjeras vadība ir process, kurā kāds profesionāla atbalsta rezultātā palīdz sportistiem identificēt savas intereses, spējas, prasmes un pieredzi, lai pieņemtu pareizos lēmumus izglītības vai darba un sporta virzienos.

Tātad indivīds pats vada savu duālās karjeras procesu. Savukārt sabiedrības atbalsts, rada iespējas tādu zināšanu, prasmju, atklāsmju, pieredzes veidošanai, kas ir nepieciešama, lai palīdzētu indivīdam attīstīt savu duālo karjeru. Tikai ar indivīda paša resursiem ir nepietiekami, lai nodrošinātu vienlīdz augstus rezultātus duālās karjeras abos virzienos. Taču šīm sabiedrības piedāvātajām iespējām ir jābūt sistemātiskām un saistībā ar indivīdam nepieciešamo dzīvei.

Pētot karjeras vadības principus, kas saistīti ar atbalsta sniegšanu, vairāki autori ir izstrādājuši karjeras vadības teorijas un modeļus. Vienu no karjeras vadības modeļiem ir izstrādājuši autori Greenhaus, Callanan, Godshalk (2010), kurā tiek norādīts, ka karjeras vadība ir process, kurā indivīds iegūst informāciju par darba tirgu, atbilstoši savām interesēm un vajadzībām. Tad izvirza karjeras mērķus un izveido stratēģiju, lai iegūtu atgriezenisko saikni ar stratēģijas efektivitāti un attīstību izvirzītajiem mērķiem (Greenhaus, Callanan, Godshalk, 2010; Jaunzeme, 2011; Pudule, 2013).

Bet pētot, kā palīdzēt klientiem pieņemt lēmumus, A. Ķirse (2008) pēc J. Krumboltz (1996) uzskaita secīgu vairākpakāpju aspektus, kas sākas ar problēmas noteikšanu, darba plāna izstrādi. Nākamie aspekti paredz izvērtēt iepriekšējos sasniegumus, nosakot vērtības, alternatīvas un iespējamus rezultātus, mācīt pazīt potenciālās iespējas un palīdzēt attīstīt karjeru, pilnveidojot prasmi pārveidojot šķēršļus konstruktīvos risinājumos (Ķirse, 2008).

Visi duālās karjeras attīstības procesi atrodas savstarpējā mijiedarbībā, viens otru ietekmējot, jo gan indivīds, gan sabiedrība, gan sporta sasniegumu līmenis, ekonomika un darba tirgus atrodas nepārtrauktā attīstībā un līdz ar to ir nepieciešama nepārtraukta indivīda savu attīstības iespēju izvērtēšana un vadīšana. Arī pašas zināšanas, prasmes, attieksmes un pieredze vienā attīstības procesā ietekmē pārējos attīstības procesus.

Lai indivīds veiksmīgi varētu vadīt savu duālās karjeras procesu, viņam pašam ir jāizprot šī procesa galvenās aktivitātes un posmi, papildus jāapgūst karjeras kompetences (Greenhaus, Callanan, Godshalk, 2010).

Savā pētījumā pētniece Pudule (2013) karjeras vadības prasmes un iemaņas iedala vairākos posmos:

- spējas, īpaši, ja dod iespēju sekmīgai darbībai;
- zināšanas par sevi (fiziskās un rakstura īpašības, emocionālās iezīmes, intereses, vērtības un prasmes);

- zināšanas par izglītības iespējām un darba tirgu (par profesijām, par izglītības iestādēm, kur var apgūt šādas profesijas);
- dažādu iemaņu, prasmju un attieksmju kopums, kas nepieciešams personai, lai veiksmīgi iekļautos izglītības un darba tirgū, kā arī spētu veiksmīgi iekļauties mūsdienīgi mainīgajā sabiedrībā un sevi realizēt dzīvē;
- pieredze pielietot, izmantot iepriekš minēto zināšanu, prasmju un attieksmju kopumu darbībā;
- apgūtās pieredzes nepārtraukta pilnveidošana (Pudule, 2013).

Analizētais ļauj secināt, ka augstas klase sportistiem - studentiem pašiem jāmacās vadīt savu duālo karjeru, pašiem veidojot, meklējot un izmantojot resursus savas duālās karjeras attīstībai. Tomēr konsultanta, mentora, kouča atbalsts nepieciešams, lai sportisti - studenti iemācītos plānot un vadīt savu duālās karjeras procesu.

3.3. Vadīšanas process duālajā karjerā

Iepriekš tika analizēts, kā tiek veidota indivīda duālā karjera, turpinājumā autors analizēs, kā vadības pamatfunkcijas tiek pielietotas duālās karjeras vadīšanas procesā.

Menedžments / vadīšana vadībzinātņu literatūrā tiek skaidrots kā darbību komplekss, kas ir vērsts uz resursu pilnīgāku izmantošanu, lai sasniegtu mērķus ar augstāku efektivitāti (Daft, Marcic, 2001; Praude, Beļčikovs, 2001), turpretī citi (Ivans, 2005b; Celma, 2006; Forands, 2004, 2009), ka nozīmīga ir efektīva resursu izmantošana.

Ž. Ilmete un P. Roišs (1997), V. Praude (2012a) uzskata, ka jēdzieni *menedžments* un *vadīšana* būtu jānodala, jo *menedžments* aptver daudz plašāku darbības lauku nekā *vadīšana*, kas vairāk vērsta uz indivīdu.

Definīcijās lielākoties minētas četras menedžmenta funkcijas: plānošana, organizēšana, vadīšana un kontrole. Dažādi autori (Мескон, Альберт, Хедоури, 2000; Praude, Beļčikovs, 2001) vadīšanu par funkciju nav nosaukuši, bet viņu sniegtā motivēšanas un koordinēšanas funkcijas ir ļoti tuvas citu autoru definētajai vadīšanas funkcijai.

Literatūrā par menedžmentu minētas vēl citas funkcijas: saskarsme, lēmumu pieņemšana, motivēšana, personāla atlase un vadība.

Par vadību sauc sistēmu, kas nodrošina sekmīgu organizācijas funkcionēšanu, saglabāšanu un attīstību (Ukolovs, Bistrjakovs, Mass, 2006).

Vadības mērķis ir gūt vislabākos rezultātus, efektīvi izmantojot dažādus resursus, kas ir organizācijas rīcībā. Vadības procesu raksturo vadīšanas mākslas, administrēšanas prasmes un paņēmieni darbā ar cilvēkiem.

Vadīšanas funkciju izpildē izmanto vairākus paņēmienus, iedarbības veidus jeb metodes. Vadīšanas metodes klasificē dažādi. Visvairāk izplatīts ir vadīšanas metožu iedalījums pēc to darbības organizatoriskajām formām: iedalījums ekonomiskajās, administratīvi organizatoriskajās un sociāli psiholoģiskajās vadīšanas metodēs (Forands, 1997).

Savukārt S.Ruskule un A.Muška (2001) vadīšanu raksturo, kā mērķtiecīgu iedarbību uz resursiem, lai sasniegtu mērķi.

Efektīvs menedžments ir svarīgs gan akciju sabiedrības prezidentam, slimnīcas administratoram, sporta menedžerim, augstskolu rektoram u.c.

Autors sniedz ieskatu par menedžmenta/ vadības funkcijām, kas pamato augstas klases sportistu duālās karjeras procesu vadīšanas līmeni.

Kā klasiskās vadības funkcijas tiek minētas: plānošana, organizēšana, vadīšana, motivēšana, kontrolēšana. Papildus nosauktajām funkcijām daži autori iedala vēl koordinēšanu (Forands, 2009; Praude, Beļčikovs, 2001).

Savukārt V. Praude (2012a) iedala tikai četras funkcijas (plānošana, organizēšana, vadīšana un kontrole), motivēšanu pievienojot vadīšanas funkcijai.

Plānošana vadībzinātnē nozīmē - organizācijas mērķu noteikšana un stratēģisku, taktisku un operatīvu plānu izstrāde, lai šo mērķi sasniegtu.

Praude un Beļčikovs uzskata, ka plānošana ir mērķu noteikšana, analīze, plāna izstrāde, prognoze (Praude, Beļčikovs, 2001). Zinātnieki norāda uz to, ka pirms plānošanas ir jāveic rūpīga analīze, jo plānošana tiek balstīta uz analīzes rezultātiem. Ikvienu plānu, programmas īstenošanai ir nepieciešama darbības organizēšana, lai mērķis tiktu sasniegts. Organizācijas darbībai jābūt vienotai, paredzot noteiktus darba uzdevumus un atbildību katram organizācijas dalībniekam. Papildinot teikto V. Praude (2012a) papildus mērķu sasniegšanai uzsver stratēģisko, taktisko un operatīvo darbību nozīmi plānošanas procesā.

Savukārt pētnieki (Ilmete, Peters, 1998; Geipele, Tombovceva, 2004) uzsver, ka mērķis un plāns savā starpā ir cieši saistīti. Mērķis parāda, ko mēs vēlamies sasniegt, bet plāns kalpo par līdzekli, lai izvirzīto mērķi sasniegtu. Plāns ir īpaši svarīgs, lai izvēlētos optimālos līdzekļus. Plānus pēc to izstrādes var iedalīt vairākos līmeņos, kas ir atkarīgi no tā, kurš vadības līmenis organizācijā ir atbildīgs par plāna izstrādi.

Organizēšana literatūrā tiek skaidrota kā resursu sadale ieskaitot cilvēkresursus, kā rīcību sagrupēšana, darbu dalīšana, lai realizētu plānu un sasniegtu izvirzītos mērķus (Praude, Beļčikovs, 2001, Kehre, 2004; Forands, 2009; Praude, 2012a).

No tā izriet, ka organizēšana nozīmē cilvēku un citu resursu koncentrēšanu un sadali. Organizēšana iekļauj tādas organizācijas struktūras veidošanu, kas palīdz darbiniekiem sadarboties kopēju mērķu īstenošanā. Šāda organizācija ir svarīga duālās karjeras veidošanas procesā, jo indivīdam ir nepieciešams veikt sadarbību ar vairākiem vadītājiem, dažādos līmeņos. Organizācijas procesa raksturojumā jāpiemin arī tā sastāvdaļas:

- darba dalīšana;
- vadības apjomu noteikšana;
- pilnvaru piešķiršana un atbildības pakāpes noteikšana;
- organizācijas centralizācija un decentralizācija (Praude, Beļčikovs, 2001; Praude, 2012a).

Organizēšanā ietilpst vadības struktūras veidošana, nosakot organizācijas sakārtojumu atbilstoši mērķiem. Struktūras veidošana palīdz darbiniekiem sadarboties kopēja mērķa sasniegšanā, nodrošinot vienotu darbību mērķa sasniegšanā, sadala darba procesu atsevišķos uzdevumos nosaka pienākumu atbildību (Forands, 2009).

Organizatorisko struktūru pasākumi lielā mērā ir atkarīgi no funkcionēšanas ārējiem apstākļiem, kas mainās ļoti strauji. Ārējiem apstākļiem var pieskaitīt intensīvu konkurenci, kas iegūst globālu raksturu, ātru tehnoloģisku attīstību, prasību palielināšanos attiecībā uz vadības intelektu un potenciālu, viņu autonomijas un atbildības palielināšanās, radošumu, tādiem, kas spēj paredzēt un novērst konfliktus menedžeru un īpašnieku starpā, apvienot sekmīgu biznesu ar organizācijas speciālo uzdevumu risināšanu (Ukolovs, Bistrjakovs, Mass, 2006).

Apskatot 3.2.attēlu, kur savienojot vajadzību un menedžmenta hierarhijas piramīdu redzams kā organizācijas mērķi tiek saskaņoti ar individuālajiem mērķiem. Ļaujot katram indivīdam izvirzīt savu individuālo mērķi, vadītājs veic darbinieku motivēšanu un darbinieki visos līmeņos ir ieinteresēti veikt darbu pēc labākās sirdsapziņas.

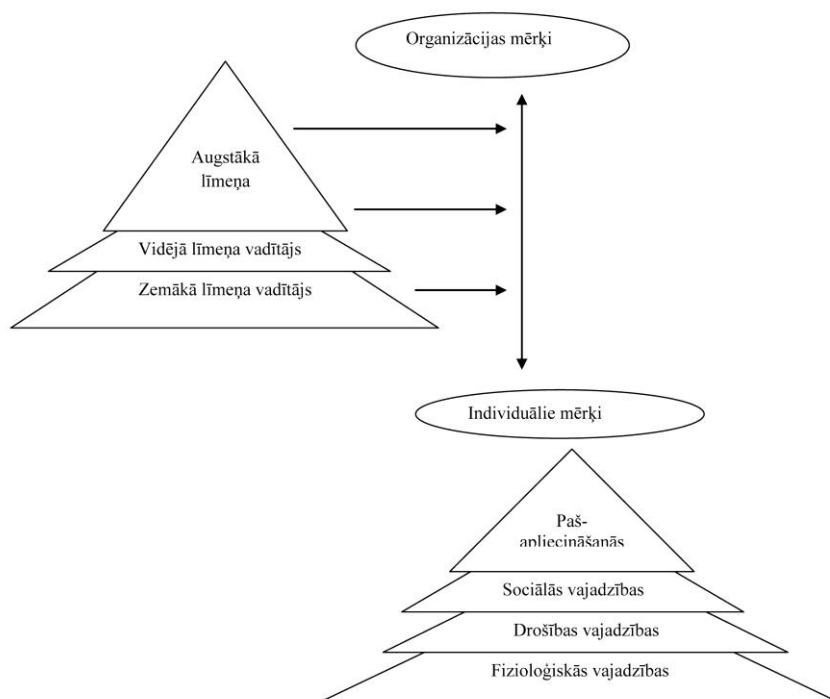
Koordinēšana ir organizācijas darbinieku darba un darbību saskaņošana, lai īstenotu organizācijas mērķus (Beļčikovs, Praude, 2001).

Vairāki autori U.Ivans (2005a), V.Praude (2012b) runā par *komunikāciju* kā vadības funkciju, kur notiek domu apmaiņa starp cilvēkiem viņu darbības procesā. Tas nozīmē, ka komunikācija kļūst par priekšnoteikumu, lai nodrošinātu atsevišķu indivīdu funkciju īstenošanu atbilstoši organizācijas mērķiem. Būtiska ir komunikācija, jo tā nodrošina

koordinēšanu. Komunikācija skar visas vadības funkcijas - plānošanu, organizēšanu, vadīšanu un kontroli (Ivans, 2005a; Praude, 2012b).

Saskaņošana nepieciešama starp struktūrvienībām, kas atrodas dažādos organizācijas hierarhijas līmeņos. Tas nozīmē, ka koordinēšana ir darbinieku darba un darbību saskaņošana.

Visbiežāk koordinēšana notiek sapulcēs, sanāsmēs, apspriedēs u.c. Koordinēšanu var veikt pirms kādas darbības uzsākšanas, kas visbiežāk izpaužas plānošanas posmā, saskaņojot darbības, mērķi, izpildes termiņi, kā arī nozīmētas atbildīgās personas. Koordinēšanu var īstenot arī darbības laikā, kas izpaužas kā dažādi rīkojumi, direktīvas, kas jāpielieto ilgākā laika posmā.

3.2. attēls. Organizācijas mērķu saskaņošana (pēc Celma, 2006)

Motivācija ir katras organizācijas attīstības pamats, lai sasniegtu izvirzītos mērķus.

Motivēšana ir organizācijas darbinieku stimulēšana ar īpašiem paņēmieniem un metodēm (risinot sociāla rakstura jautājumus, ieinteresējot materiāli un veidojot grupā labvēlīgu psiholoģisko mikroklimatu), lai viņi efektīvāk sasniegtu organizācijas un personīgos mērķus (Ruskule, Muška, 2001; Praude, 2012b).

Motivācija attiecas uz indivīda dinamisko rīcības aspektu, kad notiek nozīmīgas izmaiņas cilvēka uzvedībā vairākos aspektos:

- intensitāte, aktivitāte, līdzdalība un ierosme;
- virzībā, saturā, mērķos;
- norises formā – patstāvībā vai kolektīvismā (Kehre, 2004).

A. Armstrongs (2009) iedala iekšējo un ārējo motivāciju. *Ārējā motivācija* attiecas uz ārējiem pamudinājumiem un apstākļiem, tādiem kā sabiedrības vērtējums uzmanība, nosodījums, apbalvojumi. Ārējās motivācijas rezultātā indivīds ir virzīts uz rezultātu. Savukārt *iekšējās motivācijas* vadīts indivīds ir tendēts uz ieinteresētību paša darbībā. Indivīds veic kādu darbību negaidot kādu apbalvojumu no ārpusē. Iekšēji motivēts indivīds gūst lielāku gandarījumu darbības procesā, viņu mazāk interesē darbības rezultāts, vairāk – process. Zūdot ārējām motīvam, arī darbība kvalitāte pazeminās, bet iekšēji motivēta darbība var arī turpināties bez ārējā pastiprinājuma. Dzīvē ārēji motivēti cilvēki biežāk izvēlas vieglākos darba pienākumus, bet iekšēji motivēti – vairāk interesantāku ar grūtākiem darba uzdevumiem, tādējādi tiek izprasts pats process un rasti jauni risinājumi (Armstrong, 2009).

Savukārt V. Gaga (2013) tuvo un tālo motivāciju, ar tālo saprotot tālākus mērķus, kurus sasniedzot ir paredzēta atlīdzība, bet ar tuvo mērķi domājot primitīvas darbības.

Autors uzskata, ka motivācija aptver visu indivīda ārējo un iekšējo vajadzību kopumu, un motivācija ir process, kas stimulē cilvēku veikt uzdevumus pēc labākās sirdsapziņas savu un organizācijas mērķu sasniegšanai.

Lai organizācijā visas vadības funkcijas (plānošana, organizēšana, vadīšana) noritētu sekmīgi ir nepieciešams veikt kontroli.

Kontrole ir uzraudzība pār plānu izpildi un nepieciešamo plāna koriģēšanu, lai piemērotos iekšējās un ārējās vides izmaiņām un sasniegtu organizācijas mērķus (Praude, 2012b).

Savukārt D.Celma (2006) uzskata, ka kontrole ir darba analīze, kuras laikā tiek noteiktas tās jomas, kur darbība ir sekmīga, kur radušās problēmas, kuru risinājumi veido jaunas attiecības prioritātes un izvirzāmos mērķus, rezultātu analīze nodrošina mērķu uzraudzību vai (Ruskule, Muška, 2001) iepriekš nosprausto mērķu salīdzināšanu ar paveikto.

Darbību kontrole parasti ir saistīta ar sasniegtā pārbaudi, lai analīzes rezultātā noteiktu nepilnības un nākotnes rīcību, nepieļaut nevēlamas novirzes darbā, ļaut vadītājam laikus reaģēt, lai novērstu kvalitātes pazemināšanos (Ivane, 2005).

Nodaļas sākumā tika sniegta skaidrojums terminiem *menedžments* un *vadība*, analizējot menedžmenta un vadības funkcijas, jāsecina ka nav novērojamas atšķirības. Pamatojoties uz Ilmetes (1997) apgalvojumu, ka menedžments ir lietojams plašākā nozīmē, bet vadība/-šana šaurākā nozīmē, autors pievērš uzmanību 3.3.attēlam, kur vairāki autori (Forands, 1997; Ruskule, Muška, 2001; Celma, 2006) norādījuši atšķirīgo starp menedžmentu un vadīšanu, pēc kā var secināt, ka menedžments ir vairāk vērsts uz organizāciju kopumā, bet

vadīšana vairāk uz indivīdu, kas arī apliecina, ka menedžments ir attiecināms plašākā izpratnē.

	Menedžments	Vadīšana
Vadība	Plānošana un budžeta veidošana	Radīt vīzijas un stratēģijas
Motivēšana	Organizēt, vadīt, kontrolēt, noteikt robežas	Palīdzēt citiem izaugsmei uzturēt vienotu organizācijas garu
Attiecības	Koncentrēties uz objektiem	Koncentrēties uz cilvēkiem
Personīgās īpašības	Emocionālā distancēšanās, pavēļu nodošana, kontrole	Kontaktēšanās uzmanība, iedrošināšana
Rezultāti	Organizācijas stabilitātes noturēšana	Rada pārmaiņas, ļoti bieži radikālas

3.3.attēls. Menedžmenta un vadības funkcijas (balstoties uz Ruskule, Muška, 2001; Forands, 2002; Celma, 2006)

Apkopojot teorētiskās atziņas par menedžmenta un/ vai vadības funkcijām, autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesā ir pielietojamas visas apskatītās vadības funkcijas, īpaši svarīgas ir plānošana, organizēšana un motivēšana, kas balstās uz vienotu mērķu izvirzīšanu un to īstenošanu ar iekšējo un ārējo pastiprinājumu klātbūtni, jo tie ir būtiski sportistu duālās karjeras veidošanas procesā.

3.4. Vadītāja loma duālās karjeras vadīšanas procesā

Veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas nepietiek ar organizāciju un indivīdu raksturojumu, nepieciešama ir personas klātbūtne, kas vada šo duālās karjeras atbalsta procesu. Pēc definīcijas, vadītājs ir konkrēta persona, kas ietekmē darbinieku darbību (personu vai grupu), lai īstenotu organizācijas mērķus (Praude, Beļčikovs, 2001).

Vadībzinību literatūrā parādās termins *līderība*, kas tiek traktēts kā vadītāja spēja ietekmēt citu cilvēku/ grupu rīcību un iesaistīt tos darbībā, lai sasniegtu organizācijas mērķus, līderība vienlaikus ir kādas personas – līdera darbība citu cilvēku iesaistīšanai kādā darbībā (Praude, 2012a). Savukārt A. Dubrins (Dubrin, 2007) līderību raksturo kā vadītāja spēju iedvesmot uzticību darbiniekos un sniegt atbalstu organizācijas mērķu sasniegšanā .

Pēc autora domām vadīšanas procesā vadītājs veic vadīšanas funkcijas, bet līderis izmanto savas spējas efektīvai vadīšanas funkcijas realizēšanai, tas nozīmē, ka līderim veidojas labākas attiecības ar darbiniekiem un viņa darbība ir efektīvāka, vairāk balstīta uz cilvēcisko faktoru.

Pētnieks Makkaferijs (*McCaffery*) ir pētījis un detalizēti aprakstījis vadītāja darbību un uzsvēris, ka efektīva vadīšana augstākās izglītības iestādē ir dinamisks process. Tas saistīts ar apkārtējo motivēšanu un virzīšanu, lai tie sasniegtu vairāk nekā no tiem parasti varētu sagaidīt, šajā procesā vadītājs mainās arī pats – caur ilgstošu refleksijas, sevis attīstības un personisko pārmaiņu procesu (*McCaffery, 2004; Ivans, 2005b*).

Tas nozīmē, ka vadītājam, lai nodrošinātu kopīgā mērķa sasniegšanu, ir jātiecas visādos veidos iesaistīt darbībā pārējos - jārada auglīga, radošas domāšanas atbalstoša vide, jābūt iejūtīgam pret ļoti daudzu iesaistīto pušu dažādajām vajadzībām.

Ikdienā cilvēki vadītāju uztver kā kontrolētāju, kas seko darbinieku aktivitātēm un procesiem, šodienas izglītībā būtu jāliek uzsvars uz tādu vadītāju, kas veicina un atbalsta darbinieku aktivitātes, nodrošina nepieciešamo pamatu efektīvai funkcionēšanai un darbībai, atpazīst un risina konfliktus, ir padomdevējs, organizē dažādās veicamās funkcijas kopēja mērķa sasniegšanai u.c. (*McCaffery, 2004*).

Citā pētījumā *Spendlove (2007)* par vadītāja kompetencēm, atzīmētas vairākas „efektīva” vadītāja kompetences: *attieksme* (vadītājs ir uzmanīgs un atvērts pret citiem, elastīgs, atklāts, godīgs, precīzs, iejūtīgs, gatavs dot padomu, komunikabls, draudzīgs, diskrets); *zināšanas* (pārzina darbību procesu, visas organizācijas kā sistēmas darbu); *uzvedība* (vadītājs sekmē labu attiecību pastāvēšanu personāla starpā, domā stratēģiski, uzklausa citus, vada sarunas, konsultē, ir ar labām komunikācijas prasmēm).

Atsaucoties uz karjeras attīstības atbalsta atziņām, karjeras konsultēšanu raksturo divas pazīmes – konsultējamo skaits un mērķis. Konsultēšanu var veikt gan individuāli, gan grupās (*Соломин, 2007; Қирсе, 2008*)

Pamatojoties uz autora darba pieredzi augstskolā, augstas klases sportistiem ir savas vajadzības un līdz ar to piemērotāka ir individuāla pieeja. Kā uzskata *A.Қирсе (2008)* individuālā konsultēšana ir aktīva konsultanta un klienta mijiedarbība, lai palīdzētu klientam risināt karjeras attīstības problēmas.

Promocijas darbā tiek pētīts duālās karjeras atbalsta veidošanas process, tādēļ autors analizē vadītāju/ līderi kā procesa virzītāju, kurš plāno, organizē, motivē un kontrolē visu resursu izmantošanu, lai sportisti – studenti sasniegtu savus mērķus. Literatūrā (*Rokasgrāmata mentoriem, 2010*) tiek minēts vadītājs kā mentors: mentors ir pieredzējis, zināšanas uzkrājis

uzņēmējs, kurš velta savu laiku, pieredzi un ieteikumus, lai palīdzētu jaunajam uzņēmējam orientēties biznesa vidē un attīstīt savu darbību.

Mentors: audzinātājs, padomdevējs – speciālists, pieredzes bagāts aroda meistars, kas palīdz studējošajam vai strādniekam (māceklim) apgūt praktiskas iemaņas tieši darba vietā un darba procesā, vienlaikus rūpējoties par viņa personības vispārīgo attīstību. Studējošā vai jaunā strādnieka (mācekļa) rīcībā ir vajadzīgā aparatūra un aprīkojums, un darbaudzinātājs uzdod ar mācību (studiju) tēmu vai darba pienākumiem saistītus praktiskus uzdevumus un novērtē to kvalitāti, norādot uz kļūdām un nepilnībām gan pašā procesā, gan tā rezultātā (Rokasgrāmata mentoriem, 2010).

Sākotnēji mentordarbība bija neformāla aktivitāte starp gados vecāku un vairāk pieredzējušu cilvēku un (parasti) jaunāku kolēģi, mūsdienās tas aizvien biežāk ir strukturizēts process, kurā ieguvēji ir gan mentors, gan pieredzes ņēmējs (Mentoringa kompetences, 2007).

Mentordarbība ir atbalsta sniegšana studentam vai skolotājam, lai nodrošinātu viņa izaugsmi un ļautu integrēties savā profesionālajā vidē (Kačkare, Odiņa, Rieksta, 2005).

Mentors izpilda vairākas lomas:

- *Atbalstītājs*: palīdz saprast un noskaidrot organizācijas kultūru un darbības politiku;
- *Sagatavotājs*: sniedz individuālu atdevi; palīdz pieredzes pārņēmējam noskaidrot galvenos iemeslus, kāpēc pilnveidošanās vispār ir vajadzīga; sniedz atbalstu mērķu izvirzīšanā;
- *Padomdevējs*: dod padomus par karjeras iespējām un alternatīvām; palīdz sameklēt piemērotus līdzekļus, ar kuru palīdzību iespējama pieredzes pārņēmēja kvalifikācijas celšana;
- *Starpnieks*: palīdz pieredzes pārņēmējam paplašināt individuālo sakaru tīklu un profesionālos kontaktus;
- *Ieteikumu sniedzējs*: lai atrisinātu īpašas problēmas, mentors iesaka vērsties pie attiecīgām institūcijām vai cilvēkiem;
- *Aizstāvis*: mentors izsaka jautājumus pieredzes pārņēmēja vietā tādos gadījumos, kad pats pieredzes pārņēmējs ar tiem nespēj tikt galā (Kačkare, Odiņa, Rieksta, 2005; Mentoringa kompetences, 2007).

Mentordarbība ir process, kurā ar diskusijām, padomiem, zināšanu apmaiņu pieredzes ņēmējs un mentors kopīgiem spēkiem meklē problēmas risinājumu vai mērķa sasniegšanu. (Athlete2buissines, 2012.)

No rakstītā autors secina, ka mentordarbība ir uz brīvprātības principiem balstīts zināšanu pārneses process, kuru īsteno profesionālo un sociālo pieredzi guvušie mentori

(vadītāji) un pieredzes pārņēmēji, kas ļauj pieredzes pārņēmējam izvērtēt viņa rīcībā esošās iespējas, resursus un veicot to pielietošanu konkrētas problēmas risinājumam vai mērķa sasniegšanai.

Analizējot literatūru par vadības teorijām, autors sastopas ar tādu terminu kā koučings.

Koučings ir māksla sekmēt cita cilvēka rezultativitātes paaugstināšanu, apmācību un attīstību. Tas ir cilvēka (vai uzņēmuma komandas) individuālais „treniņš”, lai sasniegtu viņam (komandai, kompānijai) nozīmīgus mērķus. Tā ir attieksme pret cilvēkiem, vadības stils, domāšanas un rīcības stils. Tas ir savādāks skatiens uz cilvēku, optimistiskāks, nekā mums pierastais. Tas liek citādi attiekties pret cilvēkiem, atsakoties no ierobežojoša priekšstata par tiem, par sevi, atbrīvojoties no novecojuša domāšanas veida (Vitmors, 2013).

Koučs – persona, kas palīdz indivīdam atrast viņa personiskos mērķu sasniegšanas ceļus un paņēmienus, attīstīt nepieciešamās iemaņas un prasmes. Koučs ir eksperts spēcīgu jautājumu uzdošanas jomā, kuri ievieš lielāku skaidrību, atmodina apziņu un vēlmi darboties (Vitmors, 2013).

Vienalga vai tas būtu koučs, padomdevējs, konsultants, mentors, veiksmīgs iznākums būs lielā mērā atkarīgs no paša sportista ticības sev. Ja vadītājs vai koučs netic, ka cilvēkiem piemīt vairāk spēju, nekā šobrīd redzams, viņš nevarēs tās palīdzēt attīstīt.

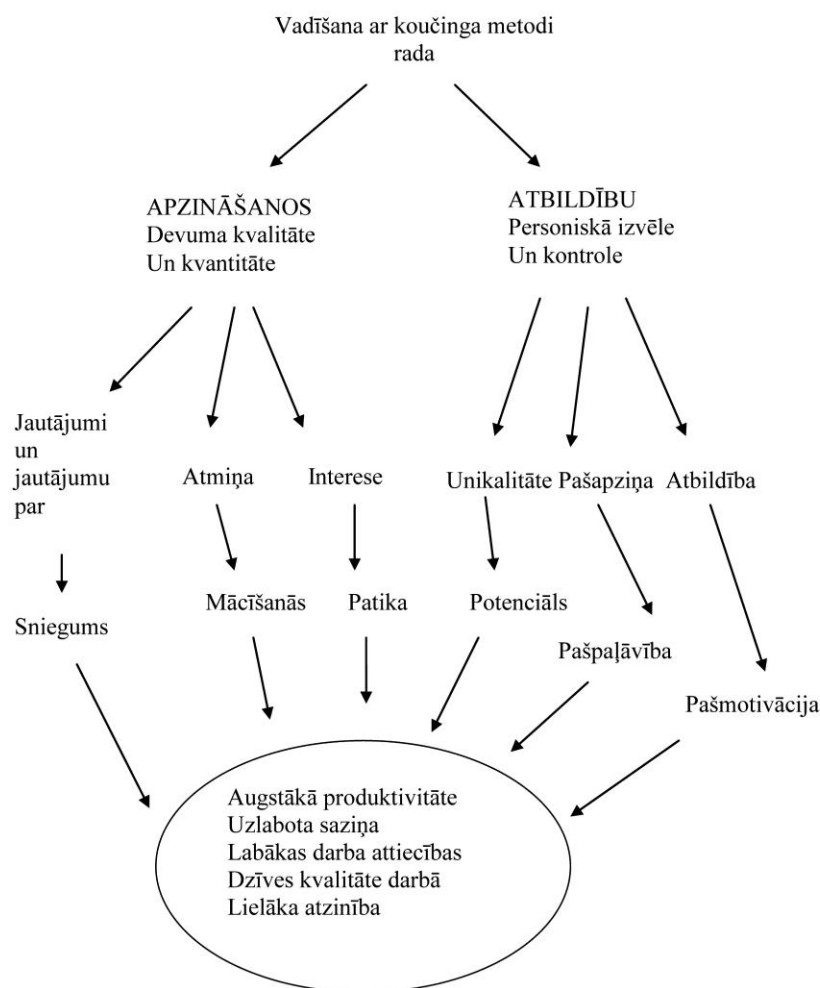
Kā uzsver koučinga pētnieks: „koučam jādomā par cilvēku potenciālajām spējām, nevis pašreizējām” (Vitmors, 2013, 20.lpp).

Koučinga procesā, atbildot uz vadītāja jautājumiem, padotais saprot visu konkrēto uzdevumu aspektus un to, kas viņam jā dara. Šī skaidrība rada viņā pārliecību, ka tuvākajā nākotnē panākumi neizpaliks, un liek izvēlēties uzņemties atbildību.

Koučingā dialogs un attiecības balstās nevis uz draudiem, bet uz drošības izjūtu un atbalstu, tāpēc vadītāja prombūtnē padotā uzvedība nemainās. Koučings vadītājam ļauj situāciju kontrolēt, nevis radīt kontroles ilūziju, bet padotajam – uzņemties atbildību reāli nevis iluzori (Vitmors, 2013).

Koučinga visa pamatā ir divi parametri: apzināšanās un atbildība (3.4. attēls).

Kā uzsver koučinga pētnieks Dž. Vitmors, ka apzināšanās ir saistīta ar ienākošo un izejošo informāciju. Jebkura cilvēka darbību var reducēt uz shēmu: ienākošā informācija - process (apstrāde) – izejošā informācija. Neatkarīgi no tā, cik labi protat apstrādāt saņemto informāciju un atbilstoši tai rīkoties, izejošā informācijas kvalitāte būs atkarīga no ienākošās informācijas kvalitātes. Apzināšanās līmeņa paaugstināšana nozīmē trenēt uztveres spēju, kurā iesaistītas ir ne tikai mūsu maņas, bet arī smadzenes. (Vitmors, 2013).

3.4. attēls. Vadīšana ar koučinga metodi (pēc Vitmors, 2013)

Atbildība – ir svarīgākais parametrs koučingā. Atbildība ir kritiski svarīga labam, efektīvam veikumam, izpildījumam. Kad cilvēki patiesi pieņem, izvēlas uzņemties atbildību par savām domām un darbu ir patiesas, tad patiešām – veikums uzlabojas. Kad indivīdu spiež būt atbildīgam un sagaida atbildību, vienkārši ja kāds to pavēl, sniegums neuzlabosies. Protams, darbs tiks paveikts, jo cilvēks baidās no skaļi neizteiktiem draudiem, gadījumā, ja neizdarīs. Taču tāds veikums būs tālu no labākā sasnieguma. Lai justos pa īstam atbildīgs, jābūt izvēles iespējām (Vitmors, 2013).

Koučs nav ne problēmu risinātājs, ne skolotājs, padomdevējs, apmācītājs un pat ne speciālists. Koučs ir „skaņas rezonators”, koordinators, konsultants, apziņas paplašinātājs (Dubrin, 2007; Vitmors, 2013).

Kouča īpašības: pacietīgs, objektīvs, sniedz atbalstu, ieinteresēts, prot uzklaut, ar labām uztveres spējām, zinošs, ar labām apzināšanās spējām, laipns, gādīgs, ar labu atmiņu, speciālists savā jomā, ar labām zināšanām, pieredzējis, uzticams, piemīt autoritāte.

Veicot analīzi teorētisko analīzi autors secina, ka kouča darbība ir vērsta uz cilvēku, kas mācot, konsultējot motivējot, attīsta prasmes un iemaņas, lai varētu uzņemties atbildību, apzinoties izvirzīto mērķu nozīmi un veicinātu to sasniegšanu. Galvenā atšķirība no konsultanta un mentora ir tā, ka koučs savas darbības pamatā nebalstās uz pagātnes pieredzi, bet veido izpratni par nākotni.

Nodaļas kopsavilkums

Apkopojot nodaļā analizētās dažādu autoru teorētiskās atziņas par augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanu, jāatzīmē, ka duālā karjera ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem (pētījuma kontekstā: sporta karjera un karjera izglītībā). Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka noteiktā laika posmā persona savieno sportu ar studijām, kā rezultātā tiek sasniegti augsti panākumi sportā un iegūta akadēmiskā izglītība.

Zinātniskajā literatūrā vairāki autori (Wylleman, Lavallee, 2004; Stambulova, Alferman et al., 2009) saista sporta karjeru ar sportisko aktivitāšu uzsākšanu un karjeras turpināšanu, dalību izlašu komandās, ar sistemātisku sporta meistarības pilnveidi, kā rezultātā tiek sasniegti augstākie personīgie vai komandu sasniegumi.

Savukārt par izglītības karjeru var teikt, ka tas ir process vairāku gadu garumā ar mērķi sasniegt augstāku izglītības pakāpi personības attīstības izraudzītajā akadēmiskajā vai profesionālajā studiju virzienā (zinātniskajā vai profesionālajā virzienā).

No teiktā var konstatēt, ka turpmāk jāskatās, kā izglītība veicina indivīda, personības stipro pušu apzināšanu un veicināšanu tālākajā dzīvē pēc skolas/ augstskolas absolvēšanas, sporta karjeras beigām, lai veidotu karjeru turpmākajā dzīvē. Ar izglītības palīdzību tiek veicināta personības attīstība un tās pašrealizācija, tātad ir jāparedz, kas veicina aktīvas personības veidošanos.

Vadībzinātnes literatūrā ar vadības funkcijām tiek saprasti specializēti vadības veidi (plānošana, organizēšana, vadīšana, kontrolēšana, motivēšana), kuriem raksturīgs veicamo darbību viendabīgums un mērķu virziens.

Apkopojot teorētiskās atziņas par menedžmenta un vai vadības funkcijām, autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesā ir pielietojamas visas apskatītās vadības funkcijas, īpaši svarīgas ir plānošana, organizēšana un motivēšana, kas balstās uz vienotu mērķu izvirzīšanu un to īstenošanu ar iekšējo un ārējo pastiprinājumu klātbūtni, jo tie ir būtiski savas duālās karjeras veidošanas procesā.

Veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas nepietiek ar organizāciju un indivīdiem, nepieciešama ir personas klātbūtne, kas vada duālo karjeru.

Teorijas nostādņu analīzes rezultātā autors konstatēja, ka vadītājs sekmē labu attiecību pastāvēšanu personāla starpā, domā stratēģiski, uzklausa citus, vada sarunas, konsultē, ir ar labām komunikācijas prasmēm, deleģē pienākumus, motivē citus, darbojas kā konsultants, mentors, koučs, kurš attīsta un sekmē komandas darbu.

Vadīšana un tas, cik tā būs sekmīga un efektīva, nav atkarīgs tikai no vadītāja kompetences – vadīšanas sekmīgums nav nošķirams no apkārtējās vides, kurā tā tiek īstenota.

Teorētiski pētnieciskās daļas kopsavilkums

Promocijas darba autors darba teorētiski pētnieciskajā daļā apskatīja un analizēja šādus jautājumus:

1) sporta, augstu sasniegumu sporta politikas principi. Tiek sniegts priekšstats par to, kāpēc augstas klases sportistiem nepieciešama izglītība, intelektuālā attīstība, sniegts ieskats par sporta vidi, augstas sasniegumu sporta saturu un treniņa procesu vadību;

2) izglītības sistēma un vadības funkcijas, kā arī sniegts ieskats par augstas klases sportistu vecumposma īpatnībām duālās karjeras veidošanas procesā;

3) duālās karjeras būtību un vadības funkciju pielietošanu duālās karjeras vadībā;

Teorētiski pētnieciskā daļa tika izstrādāta, balstoties uz ārvalstu un Latvijas pētnieku darbiem tādās jomās kā sporta teorija, psiholoģija, organizāciju vadība, izglītības vadība; Latvijā un ārvalstīs veiktajiem empīriskajiem pētījumiem; tēmas kontekstā svarīgajiem Latvijas normatīvajiem aktiem, politikas plānošanas un citiem dokumentiem; Eiropas Savienības dokumentiem; kā arī Latvijas un ārvalstu augstskolu, duālās karjeras atbalsta centru vai citu atbilstošu organizāciju mājas lapās pieejamo promocijas darba kontekstā svarīgo informāciju.

Promocijas darba autors konstatē, ka:

- sabiedrībā sportam ir sociāli ekonomiskā un izglītību veicinoša nozīme. Tā ir cilvēku darbības sfēra, kas īpaši interesē indivīdus un tam ir lielas iespējas apvienot cilvēkus, t. i., neatkarīgi no vecuma un sociālās izcelsmes. Augstu sasniegumu sports kļūst arvien svarīgāks, tas sekmē arī sporta sociālo nozīmi;

- mūsdienās visas sabiedrības līmenī visos vecumos sports veic dažādas funkcijas, piemēram: izglītības, veselības, sociālo, kultūras un rekreācijas funkciju;

- sports ir ļoti plašs un komplekss jēdziens, taču skaidrs, ka sports ir neatņemama katra indivīda un sabiedrības veidošanās sastāvdaļa, kas nodrošina arī cilvēku vispusīgu attīstību, audzināšanu un sagatavošanu ikdienas darbībai;

- Eiropas savienības sporta politikas darba plāns paredz realizēt programmu par "duālo karjeru", kuru mērķis ir nodrošināt, lai jaunie sportisti turpinātu iegūt kvalitatīvu izglītību, turpinot pilnveidot sporta treniņu procesu;

- Latvijas sporta politikas veidošanā par augstas klases sportistu duālo karjeru ir minēts *Sporta politikas pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam*, kas apstiprinātas 2013.gada nogalē, tā ir viena no vairākām darbībām, kas paredzēta, lai varētu attīstīt sociālās vērtības sportā;

- Latvijas nacionālā sporta politikas programma ietver šādus galvenos virzienus sporta politikas realizēšanai: bērnu un jauniešu sports; augstu sasniegumu sports; sports visiem; sports cilvēkiem ar invaliditāti;

- *Augstu sasniegumu sports* (Sporta politikas pamatnostādņu un Sporta likuma kontekstā) – ir Latvijas jauniešu (sākot no 15 gadu vecuma), junioru/kadetu un pieaugušo/elites izlases komandu kandidātu un dalībnieku gatavošanās un piedalīšanās sacensībās, un viss, kas saistīts ar mācību – treniņu procesa un sacensību procesa organizatorisko, metodisko, finansiālo, zinātnisko, medicīnisko, tehnisko u.c. nodrošinājumu;

- Studentu – sportistu mācību treniņu procesā īpaši svarīgi ir pareizi organizēt sporta socializācijas jomu. Sporta socializācijā visredzamākā ir tieši apkārtnes – mājas, skolas, treniņa bāzes, nometņu, kopējo pasākumu ietekme. Apkārtējās vides tiešā ietekme, apvieno fiziskās, sociālās un materiālās vispārējās iedarbības;

- Pareizi saplānojot megaciklu (četrgadu/ Olimpisko ciklu) var veiksmīgi plānot arī studiju procesu ilgtermiņā. Atsaucoties uz sporta zinātnieka Bompa (1999) teoriju, ka pirmajos divos megacikla gados ir sagatavošanās posms, tas nozīmē, ka augstas klases sportistiem ir mazāka slodze sporta treniņos un lielāku uzmanību var pievērts izglītības procesu īstenošanai, plānošanai.

- Savukārt analizējot makrociklu (gada), autors uzskata, ka arī šā cikla sagatavošanās un pārejas periodā var lielāku uzmanību veltīt mācībām, kas ir ļoti svarīgi tieši ziemas sporta veidu pārstāvjiem (kamaniņbraucējiem, skeletonistiem, bobslejistiem, biatlonistiem u.c.), kuri visbiežāk no decembra līdz martam atrodas sacensībās un treniņa nometnēs, kas lielākoties notiek ārpus savas valsts robežām, dažādās pasaules valstīs.

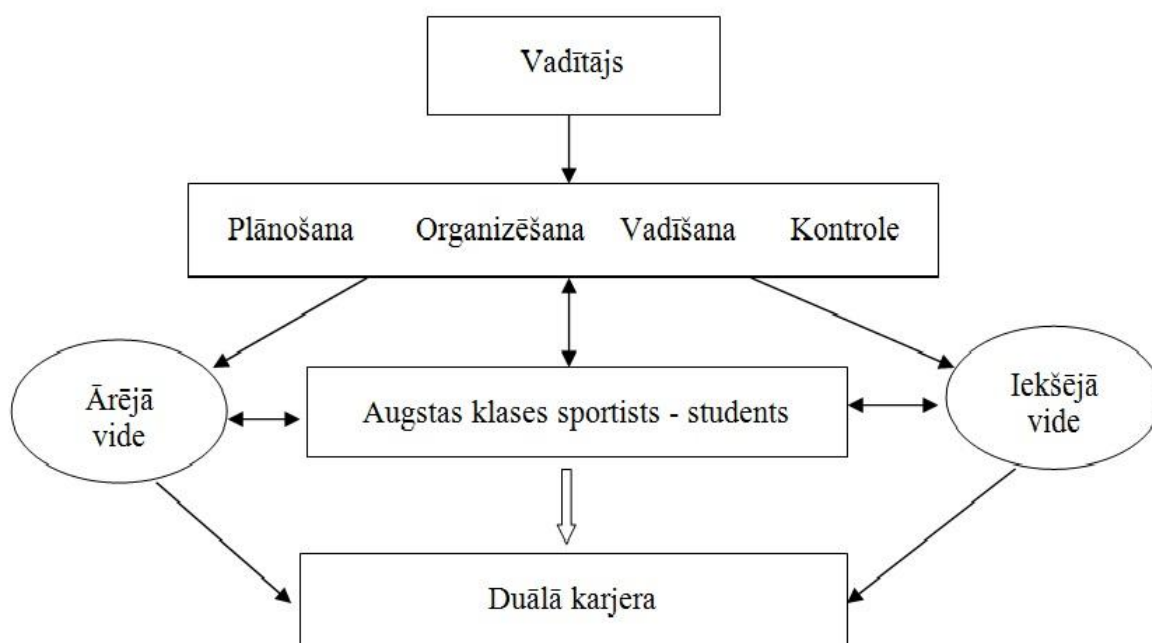
- Augstas klases sportistiem kopā ar treneriem ir svarīgi izprast vadības pamatfunkcijas, lai sekmīgi saplānotu un vadītu sportistu treniņa procesus augstāko mērķu sasniegšanai, kas ir arī svarīgs moments augstas klases sportistu duālās karjeras sekmīgai veidošanai.

- Duālā karjera ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem (pētījuma kontekstā: sporta karjera un karjera izglītībā). Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka noteiktā laika posmā persona savieno sportu ar studijām augstskolā, kā rezultātā tiek sasniegti augsti panākumi sportā un iegūta akadēmiskā izglītība.

- Zinātniskajā literatūrā vairāki autori (Wylleman, Lavallee, 2004; Stambulova Alfermanet et al., 2009) saista sporta karjeru ar sportisko aktivitāšu uzsākšanu un karjeras turpināšanu, dalību izlašu komandās, ar sistemātisku sporta meistarības pilnveidi, kā rezultātā tiek sasniegti augstākie personīgie vai komandu sasniegumi.

- Savukārt par izglītības karjeru var teikt, ka tas ir process vairāku gadu garumā ar mērķi sasniegt augstāku izglītības pakāpi personības attīstības izraudzītajā akadēmiskajā vai profesionālajā studiju virzienā (zinātniskajā vai profesionālajā virzienā).

- No teiktā var konstatēt, ka turpmāk jāskatās, kā izglītība veicina indivīda, personības stipro pušu apzināšanu un veicināšanu tālākajā dzīvē pēc skolas/ augstskolas absolvēšanas, sporta karjeras beigām, lai veidotu profesionālo karjeru turpmākajā dzīvē. Ar izglītības palīdzību tiek veicināta personības attīstība un tās pašrealizācija, tātad ir jāparedz, kas veicina aktīvas personības veidošanos.

3.5.attēls. Duālās karjeras vadības teorētiskais modelis (autora veidots)

- Apkopojot teorētiskās atziņas par menedžmenta un vai vadības funkcijām, autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesā ir pielietojamas visas vadības funkcijas, īpaši svarīgas ir plānošana, organizēšana un motivēšana, kas balstās uz vienotu mērķu izvirzīšanu un to īstenošanu ar iekšējo un ārējo pastiprinājumu klātbūtni, jo tie ir būtiski savas duālās karjeras veidošanas procesā (skatīt 3.5.attēlu).

- Veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas nepietiek ar organizāciju un indivīdiem, nepieciešama ir personas klātbūtne, kas vada šo duālās karjeras atbalsta procesu.

- Teorijas nostādņu analīzes rezultātā autors konstatēja, ka vadītājs sekmē labu attiecību pastāvēšanu personāla starpā, domā stratēģiski, uzklausa citus, vada sarunas, konsultē, ir ar labām komunikācijas prasmēm, deleģē pienākumus, motivē citus, darbojas kā konsultants, mentors, koučs, kurš attīsta un sekmē komandas darbu.

- Vadīšana un tas, cik tā būs sekmīga un efektīva, nav atkarīgs tikai no vadītāja kompetences – vadīšanas sekmīgums nav nošķirams no apkārtējās vides, kurā tā tiek īstenota.

II PRAKTISKI PĒTNIECISKĀ DAĻA

4. AUGSTAS KLASES SPORTISTU VIEDOKĻU ANALĪZE PAR DUĀLĀS KARJERAS IESPĒJĀM

Empīriskā pētījuma svarīgākais jautājums bija noskaidrot, kāda ir augstas klases sportistu attieksme pret izglītību, sportu, kādu atbalstu viņi saņem un kāds būtu nepieciešams.

Šajā nolūkā augstas klases sportistiem ar anketas palīdzību (skatīt 1., 2. pielikumus) tika uzdoti vieni un tie paši jautājumi – kas saistīti ar duālo karjeru: kādu atbalstu saņem un kāds būtu nepieciešamas sportistiem mācību procesā un sporta pilnveidē. Respondentiem bija doti apgalvojumi par mācībām un sportu, kā arī četri atbilžu varianti Likerta skalā: pilnībā piekrītu, piekrītu, nepiekrītu un pilnībā nepiekrītu, no kuriem bija jāizvēlas viena piemērotākā atbilde.

Šīs nodaļas ietvaros tiks analizēti un salīdzināti dažādu vecumposmu augstas klases sportistu viedokļi, ar dažādu sacensību pieredzi, kā arī izdarīti secinājumi.

4.1. Pētījuma organizācija un metodoloģija

Promocijas darba praktiski pētnieciskā daļa tika izstrādāta, balstoties uz veikto izpēti un analīzi teorētiski pētnieciskajā daļā.

Empīriskā pētījuma mērķis ir noskaidrot un analizēt Latvijas augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokļus par augstas klases sportistu atbalsta iespējām izglītošanās un sporta pilnveidi.

Izvēlētā pētījuma veida raksturojums

Promocijas darbā izvirzītā pētnieciskā jautājuma kontekstā tika veikts empīrisks pētījums, lai iegūtu datus un izpētītu augstas klases sportistu duālās karjeras iespējas (iegūt izglītību paralēli savienojot to ar augstu sasniegumu sportu) Latvijā, lai izveidotu augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli. Noskaidrot vai pastāv mijsakarība starp sasniegumiem sportā un mācībās. Izzināt kādas ir galvenās problēmas savienot augstu sasniegumu sportu un izglītības iegūšanu, noskaidrot, kādi nosacījumi būtu nepieciešami, lai sekmētu duālās karjeras vadību.

Šāda satura empīriski pētījumi ir reti, turklāt Latvijā līdz šim vispār nav veikti.

Apzinot dažādus pētījuma veidus, tika izvēlētas kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījuma metodes, kuru pielietošana nodrošina informācijas iegūvi, kas nepieciešama un ir atbilstoša

risināmajai problēmai un pētījuma mērķim (Манегйм, Рич 1997; Кроплис, Раšчевска 2004; Geske, Grīnfelds 2006; Kristapsone 2008).

Kvantitatīvās metodes pārsvarā norāda uz atšķirību apjomu, bet kvalitatīvās metodes ļauj izprast atšķirību dabu (Brewer 2003).

Kvalitatīvo metožu izmantošana arī nodrošina pētnieka ciešu kontaktu, mijiedarbību un atklātību ar pētījumā iesaistītiem dalībniekiem, kas tiek vērtēta kā priekšrocība pētījuma rezultātu ieguvē (Creswell 1998; Patton 1980).

Atbilstošu secinājumu nodrošināšanai, kas balstīti uz iegūto datu analīzi un interpretāciju, īpašu nozīmi iegūst mērinstrumentu validitāte un drošums (Rašчевска, Kristapsone 2000; Geske, Grīnfelds 2006).

Tas panākams, izvēloties dažādas pētījuma metodes, vairākus informācijas avotus un izstrādājot adekvātu mērinstrumentu saturu (Geske, Grīnfelds 2006).

Lai to nodrošinātu un atklāto nepilnību gadījumā veiktu korekcijas mērinstrumentu saturā un aptauju izpildes procedūrā, 2010. – 2011. gadā tika veikts izmēģinājuma pētījums.

2012. - 2013. gadā tika veikts pētījums par augstas klases sportistu duālās karjeras iespējām (iegūt izglītību paralēli savienojot to ar augstu sasniegumu sportu) Latvijā, lai izveidotu augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli.

Praktiskā pētījumā pirmajā posmā (2012. gada septembris – decembris) tika veiktas aptaujas, lai noskaidrotu augstas klases sportistu viedokļus, kas saistīti ar duālo karjeru: attieksmi par izglītību un sportu, par vides ietekmi uz sasniegumiem un kādu atbalstu saņemt un kāds būtu nepieciešamas sportistiem mācību procesā un sporta pilnveidē.

Praktiskā pētījuma otrajā posmā (2013. gada aprīlis – jūnijs) tika organizētas individuālās intervijas ar augstas klases sportistiem un sporta funkcionāriem, kuri tieši vai netieši ir saistīti ar studijām augstskolās un augstu sasniegumu sportu.

Trešajā posmā (2013.gada jūnijs – jūlijs) tika izstrādāts augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis.

Pētījuma ētika

Pētījuma izstrādes un īstenošanas gaitā autors ievēroja pētījuma ētikas pamatprincipus: ieguvuma, godīguma un informētības principi (Geske, Grīnfelds, 2006; Kristapsone 2008).

Promocijas darba autors akcentē, ka pētījumā iesaistītajiem dalībniekiem tika saglabāta anonimitāte, t.i., tika šifrēta pētījuma bāze – aptauju dalībnieku personu informācija (vārds, uzvārds). Respondenti (sporta funkcionāri) deva piekrišanu interviju rezultātu analīzes gaitā publiskot vārdus.

Pētījuma dalībnieku izvēles raksturojums

Pētījuma ģenerālkopu veidoja Latvijas augstas klases sportisti, kuri piedalās Olimpiskajās spēlēs, pasaules un Eiropas čempionātos, dažāda rakstura starptautiskajās sacensībās (Baltijas čempionāts, Eiropas kausa izcīņa, u.c.) un ir Latvijas čempionātu godalgoto vietu ieguvēji. Latvijā nav veikta šādu augstas klases sportistu uzskaitē, tādēļ autors pamatojoties gan uz Latvijas Olimpiskās Vienības (LOV) datiem, ka Olimpiskajos sporta veidos LOV sastāvā ir 150 sportisti pieaugušo grupā un 100 sportisti jauniešu grupā (15-19 gadus veci sportisti), gan uz Latvijas Sporta Federāciju Padomes (LSFP) publiski pieejamajiem datiem, gan sporta veidu federāciju mājas lapās atrodamo informāciju, veica Latvijas izlases dalībnieku uzskaiti. Tika konstatēts, ka neolimpiskajos sporta veidos Valsts izlasē ir apmēram 300 sportisti un 700 sportisti, kuri ir Valsts izlasē kādā no komandu sporta veidiem. Līdz ar to autors vērtē, ka kopējais augstas klases sportistu skaits Latvijā ir ap 1250.

Tā kā Latvijā nav izveidots, un līdz ar to arī autoram nebija pieejams pilns augstas klases sportistu reģistrs, nebija iespējams veikt nejaušo izlasi, balstoties uz sarakstu. Par izlases pamatu tika ņemta slāņu metode, kurā tika izveidoti divi slāņi – *sporta veids* un *vecums*. Slānī *sporta veids* tika izdalītas trīs sporta veidu grupas – vasaras individuālo sporta veidu sportisti, ziemas individuālo sporta veidu sportisti un komandu sporta veidu sportisti. Slānī *vecums* tika izdalītas divas grupas – līdz 19 gadiem (ieskaitot), kas atbilst vidusskolas vecumam, un no 20 gadiem, kas atbilst augstskolas studentu vecumam. Tātad tika izveidotas sešas pētījuma dalībnieku grupas. Tālākajā pētījuma gaitā autors atrada kontaktadreses 400 pārstāvjiem no visām grupām un izdalīja 400 anketas.

Tie respondenti, kas tika iekļauti izmēģinājuma pētījumā, empīriskā pētījumā nepiedalījās.

No 400 izsniegtajām anketām tika aizpildītas un atgrieztas 331 anketas. Datu apstrādei netika izmantotas 12 aptaujas anketas, kurās trūka atbilžu uz būtiskiem jautājumiem.

Intervijās piedalījās 18 respondenti, kas nebija iekļauti anketēšanā: 14 augstas klases sportisti, kuri pārstāv vasaras un ziemas individuālos, kā arī komandu sporta veidus un 4 Latvijas sporta funkcionāri, kuri arī pārstāv šos trīs nozīmīgos sporta virzienus. Piemēram, vieglatlētika, kas sportistu skaita ziņā ir vairāk pārstāvētais vasaras individuālais sporta veids pasaules sporta arēnās, skeletons, kamaniņu sports un bobslejs – ziemas individuālajos sporta veidos, un Latvijas komandu sporta spēļu asociācijas pārstāvis, jo šajā organizācijā ir iekļautas vairākas sporta spēļu federācijas: basketbols, futbols, hokejs, volejbols u.c., kā arī LSFP un LOK pārstāvis.

Pētījuma instrumenti

Empīriskā pētījuma veikšanai promocijas darba autors izmantoja aptaujas metodi – anketēšanu un interviju – izstrādājot pētījuma instrumentus, kas būtu piemēroti pētījumā izvirzīto jautājumu pētīšanai (1., 2., 3. pielikums).

Aptaujas anketas un intervija kā mērinstrumenti tika veidoti, pamatojoties uz līdzīgiem publicētiem pētījumiem par augstas klases sportistu duālās karjeras veidošanu (Wylleman & Lavallee 2004; Aquilina 2009; Engström 2011; Stambulova 2010). Aptauja (anketēšana, intervēšana) tika organizēta kā personīgā aptauja treniņu bāzē vai skolā (četrdesmit deviņos gadījumos anketēšanas notika elektroniski).

Tas nodrošina aptaujas labu pielietojamību, jo pastāv pētnieka personīgā saskarsme ar respondentiem. Vienlaikus pastāv arī pētnieka augsta personīgās ietekmes varbūtība (Kristapsone 2008), kas tika mazināta ar neitrālu un objektīvu attieksmi aptauju laikā.

Tika izstrādātas divas analogas aptaujas anketas – viena – vidusskolas vecuma augstas klases sportistiem, otra – augstskolas vecuma sportistiem, paralēli izmantojot līdzīgus jautājumus, nomainot terminus skola pret augstskolu, mācības pret studijām, skolotājus pret docētājiem. Tajās tika iestrādāti darba autoru interesējoši un promocijas darba kontekstā nozīmīgi specifiski jautājumi, saistīti ar duālās karjeras procesu un atbalsta iespēju vadību. Pateicoties tam, iegūtais rezultāts ļauj apskatīt pētāmo problēmu no dažādiem skatu punktiem (1. pielikums).

Aptaujas anketai nosacīti ir četras daļas:

- *pirmā daļa* ir instrukcijas daļa, kurā norādīti anketas aizpildīšanas noteikumi;
- *otrā daļa*, kurā ir 1. jautājums tabulas veidā ar vairākiem apgalvojumiem (par sporta un izglītības nozīmi virzoties uz sasniegumiem), atbilžu varianti tiek piedāvāti skalas (Likerta skala) veidā (no *pilnīgi piekrītu*, *piekrītu* līdz *nepiekrītu*, *pilnīgi nepiekrītu*). Šī daļa ir īpaši svarīga promocijas darba kontekstā, jo tajā tiek atzīmēti faktori, kas ir būtiski tālākajai datu analīzei;
- *trešā daļa*, jautājumi, kas saistīti ar atbalstu izglītībā un sporta pilnveidē;
- *ceturtnā daļa* ir vispārējā daļa, kurā ir ietverti informatīvi jautājumi par respondentu (9 jautājumi).

Aptaujas anketās augstas klases sportistiem tika ietverti slēgtie (17 slēgto jautājumu grupas) un 3 atvērtie jautājumi. Slēgtie jautājumi tika veidoti, lai samazinātu aptaujas aizpildīšanai nepieciešamo laiku, kā arī mazinātu neatbildēto jautājumu skaitu un atvieglotu datu apstrādi. Slēgtie atbilžu varianti tika dažādi strukturēti: kā daudzpusīgas, dihotomas un

skalas veida izvēles atbildes. Šī forma ļauj strukturēt respondentu atbildes, taču ierobežo respondentu papildus informācijas atklāšanā (Kristapsone 2008).

Tādēļ padziļinātai autoru interesējošas un izskaidrojošas informācijas ieguvei par pētāmo problēmu, kā arī iespējai paust respondentiem to, kas pētījuma gaitā nav pajautāts, anketās tika iekļauti atvērtie jautājumi.

Pētniekam tā ir iespēja iegūt papildus informāciju, bet respondentam – tā ir brīva izvēles iespēja paust viedokli vai dalīties pieredzē (Creswell 1998; Patton 1988).

Lai varētu iegūt viedokļus par augstas klases sportistu duālās karjeras procesa vadību un varētu izstrādāt augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli, tika pielietots autora izstrādātais mērinstruments – **intervija** (2.pielikums, 3.pielikums).

Intervijas ir svarīga pētniecības metode, tā paredz informācijas ieguvi, atrodoties respondentam un pētniekam tuvā sociālā mijiedarbībā. Tas ir laikietilpīgs process, jo noris ar katru respondentu individuāli (Creswell 1998).

Parasti intervija nav respondenta vesels, nepārtraukts stāstījums, bet gan atbilžu sērija uz pētnieka jautājumiem vai rosinājumiem turpināt stāstījumu (Holstein, Gubrium, 1995; Kroplijs, Raščevska 2004).

Darbā tika pielietota daļēji strukturēta intervija, ar iepriekš sagatavotiem jautājumiem un iespējām sniegt brīvas atbildes.

Šāds intervijas veids, pirmkārt, pētniekam ļauj uzdot papildus jautājumus intervijas laikā un nepieciešamības gadījumā iegūt detalizētāku informāciju, otrkārt, brīvas atbildes samazina intervējamās personas noskaņošanos uz noteiktu atbilžu sniegšanu (Kroplijs, Raščevska 2004; Geske, Grīnfelds 2006; Kristapsone 2008), kas var nodrošināt objektīvas informācijas ieguvi.

Intervijai ir nosacīti trīs daļas:

- *pirmajā daļā* ietver vispārējus jautājumus par respondentu;
- *otrajā daļā* ietverti jautājumi par izglītības un sporta atbalsta nozīmi augstas klases sportistu ikdienā;
- *trešajā daļā* ietverti jautājumi par duālās karjeras menedžera nepieciešamību.

Individuālās intervijas tika dokumentētas audio ieraksta veidā, pēc tam diskriptētas to analīzes veikšanai.

Lai varētu izvērtēt, cik noderīgi un praktiski pielietojami ir promocijas darba autora izstrādātie mērinstrumenti, tika organizēts **izmēģinājuma** pētījums. Izmēģinājuma pētījuma mērķis bija sagatavoties praktiskā pētījuma veikšanai, tādēļ svarīgi bija veikt aptaujas anketu un intervijas jautājumu aprobāciju ar mērķi:

1. noskaidrot augstas klases sportistu attieksmi par sportu un izglītību, par aptauju saturu: korektums no pētījuma ētikas viedokļa, loģisks satura izklāsts, t.i., vai precīzi, saprotami un secīgi ir formulēti jautājumi, kāds laiks ir nepieciešams to izpildei;

2. atklātajās nepilnībās veikt uzlabojumus (Kristovska 2008).

Praktiskā pētījuma norise

Izmēģinājuma pētījums notika 2010. un 2011. gadā (oktobris – janvāris), kurā tika iesaistīti 20 augstas klases sportisti no dažādām vecuma grupām.

Apkopojot un izvērtējot izmēģinājuma pētījuma datus, tika izdarīti šādi secinājumi:

1. Aptaujas anketas tika aizpildītas laikā līdz 30 minūtēm, kas tika definēts kā optimāls anketu izpildes laiks;

2. Anketā, kuru jautājumos tika piedāvātas skalas izvēles atbildes, bija neskaidri formulēti, kā jāatbild uz jautājumu;

3. Tika izteikts priekšlikums pie 1.jautājuma 1.41. „es bieži piedalos augsta līmeņa sacensībās” precīzi norādīt, kas ir augsta līmeņa sacensības. Tomēr promocijas darba autors uzskata, ka atbildot uz konkrēto jautājumu augstas klases sportistiem ir jāformulē, kādas sacensības katram indivīdam ir augsta līmeņa un kādas nav. Tas ļauj respondentam precīzāk paust savu viedokli.

4. Anketā tika iekļauts jautājums (6.jautājums): „Vai Jums ir nepieciešams atbalsts izglītības un augstu sasniegumu sporta pilnveides procesā?”. Izmēģinājuma laikā tika konstatēts, ka šis jautājums ir nenozīmīgs, jo, ja respondents atbild „nē” nākošos jautājumus nav nozīmes atbildēt, šajā kontekstā šis jautājums tika izņemts no anketas.

5. Tika izteikts priekšlikums anketas 8.jautājumā izmainīt jautājuma formulējumu no:”kādu cilvēku/ organizāciju atbalstu jūs saņemat...” uz „vai Jūs saņemat šo personu/ organizāciju atbalstu...”, šis priekšlikums ir nozīmīgs, jo respondentiem ir saprotamāk atbildēt uz apgalvojumiem.

Otrs ieteikums 8.jautājumā bija samazināt apgalvojumu variantus: „saņemu pilnā apmērā, saņemu, nesaņemu, nesaņemu nemaz”, jo respondentiem radās problēmas sniegt konkrētu atbildi uz katru jautājumu. Pamatojoties uz izteiktajiem priekšlikumiem, promocijas darba autors samazināja atbilžu variantu skaitu: „saņemu, daļēji saņemu, nesaņemu”.

Nemot vērā izmēģinājuma pētījuma dalībnieku ieteikumus un promocijas darba autora izdarītos secinājumus, aptaujas anketās tika veikti atbilstoši labojumi vai papildinājumi.

Visos pētījuma posmos pētījuma autors pats organizēja un veica datu vākšanu, (personīgās aptaujas), tādējādi nodrošinot pēc iespējas līdzīgākus apstākļus, instruējot par aptaujām un nepieciešamības gadījumā sniedzot papildus informāciju.

Četrdesmit deviņos gadījumos aptaujas anketas tika izsūtītas un saņemtas atpakaļ elektroniskā veidā, jo respondenti dažādu iemeslu dēļ nevarēja tikties ar promocijas darba autoru. Iepriekš tika izskaidrots gan aptaujas nolūks, gan veikta instruktāža par anketu aizpildīšanu. Aptaujas anketu aizpildei netika noteikts laika limits, taču, ņemot vērā katra respondenta individualitāti, aptaujas anketas tika aizpildītas 25-40 minūšu laikā.

Pēc aptaujas anketu saņemšanas, tās tika šķīrotas, šifrētas un veikta atbilžu sakārtošana ar atbilžu variantiem *cita*, lai iespēju robežās to pārveidotu par kvantitatīvu vērtību.

Datu apstrādei netika izmantotas tās 12 augstas klases sportistu aizpildītās anketas, kurās trūka atbilžu uz pētījumam būtiskiem aptaujas jautājumiem.

Pirms intervijām promocijas darba autors tikās ar respondentiem, lai saņemtu piekrišanu intervijai un informētu par tās nolūku. Ar sporta funkcionāriem tika panākta vienošanās par viņu vārdu publiskošanu. Tika veikts visu interviju audio ieraksts. Individuālo interviju iecerētais garums atbilda īstenotajam – 30 - 40 minūtes.

Balstoties uz teorētiskās literatūras analīzi, veikto aptauju un interviju analīzi tika izstrādāts augstas klases duālās karjeras vadības modeļa projekts; izstrādātas duālās karjeras menedžera kompetences.

Datu apstrādes un analīzes metodes.

Aptaujas anketās iegūtie dati tika apkopoti un apstrādāti, izmantojot datu statistiskās apstrādes programmu SPSS un Excel.

Aptaujā iegūto datu apstrādei tika izmantotas datu statistiskās apstrādes metodes – aprakstošā un secinošā statistika, faktoru analīze, kontentanalīze.

4.2. Respondentu raksturojums

Darbā veiktā datu apstrāde un analīze balstās uz (n-319) augstas klases sportistu anketām no kurām (n-108, 34%) aizpildīja sievietes un (n-211, 66%) vīrieši. Pētījumā iesaistīto augstas klases sportistu vidējais vecums bija 21,4 gadi (intervālā no 16-33gadiem). Analizējot augstas klases sportistu aptaujā iegūtos rezultātus, vērā ir ņemami respondentu sportiskie sasniegumi un pieredze mācību procesā. Pētījumā netika izmantotas tās anketas, kurās trūka atbilžu uz pētījumam būtiskiem jautājumiem

Šī pētījuma rezultāti sakrīt ar vairāku autoru pētījumu atziņām par raksturīgākajiem kritērijiem duālās karjeras vadīšanas procesā. Jāpiekrīt vairāku autoru (Eriksons, 1998; Engström, 2011; Šmitiņa, 2011) pētījumiem par jauniešu vecumposmu psiholoģisko iedalījumu grupās līdz 19 gadu vecumam un no 20 gadiem un vecāki. Promocijas darba autors

visus respondentus iedalīja divās vecuma grupās: līdz 19 gadiem (n-125, 39%), un vecākus par 20 gadiem (n-194, 61%), kas sakrīt arī ar mācībām vidusskolā un studijām augstskolā, kā redzams 4.1. tabulā.

Latvijā jaunieši apmēram no 16-19 gadiem mācās vidusskolā un no 19-25 gadiem studē augstskolā. Augstas klases sportistu duālās karjeras veidošanas procesā aktuāls posms ir tieši pāreja no vidusskolas uz augstskolu, kas vecuma skalā iezīmējas 19-20 gadi. Pāreja no vidusskolas uz augstskolu jauniešiem saistās ar lielām pārmaiņām personīgajā dzīvē (vides maiņa, pāreja no junioru vecuma sportā uz pieaugušo sportu), kas sportistiem bieži vien izraisa papildus stresu. Sportistiem ir grūti orientēties pieaugušo sabiedrībā, jūtot, ka nespēj uzreiz sasniegt augstus rezultātus sportā, jaunieši bieži izdara pārāgrus lēmumus – pārtraukt augstu sasniegumu sportu, par labu izglītībai, lai iegūtu profesiju vai otrādi - pārtrauc mācības par labu sportam.

4.1.tabula.

Respondentu – augstas klases sportistu – iedalījums pēc vecuma

<i>Vecums</i>	<i>Skaitis</i>	<i>%</i>
līdz 19gadiem	125	39
no 20 gadiem un vecāki	194	61
Kopā	319	100

Tā kā viens no svarīgākajiem augstas klases sportistu – studentu nosacījumiem ir profesionālā pieredze (sportā un izglītībā), tad svarīgi bija noskaidrot, kāda līmeņa sacensībās piedalās respondenti un kāds ir viņu pašreizējais izglītības līmenis.

4.2.tabula.

Respondentu – augstas klases sportistu – augstākais iegūtās izglītības līmenis

<i>Izglītība</i>	<i>Skaitis</i>	<i>%</i>
Pamata	108	34
Vidējā	146	46
Bakalaura	50	16
Maģistra	8	2
Doktora	1	0,3
Cita	6	2
Kopā	319	100

Kā redzams 4.2.tabulā lielākais sportistu skaits (n-146, 46%) ir ar vidējo izglītību un (n-50, 16%) ar bakalaura grādu, kas autoram ļauj secināt, ka lielākā daļa augstas klases sportistu ir studenti. Šo faktu apstiprina (4.3.tabula), kur redzams, ka vidusskolā vēl mācās (n-

107, 33%), bakalaura studijās mācās (n-133, 41%), maģistrantūrā (n-26, 8%), doktorantūrā (n-2, 0,6%), bet kā citu izglītības ieguves veidu (dažādi kursi, semināri u.c.) savās anketās atzīmējuši (n-12, 4%). Tas nozīmē, ka augstskolās mācās (n-161, 50%) augstas klases sportisti. Vēl jāatzīmē, ka starp tiem (n-39, 12%) jaunieši, kuri norādījuši, ka pašreiz nemācās un ir tādi, kuri jau ir ieguvuši bakalaura, maģistra grādu un dotajā momentā visu uzmanību pievērš augstu sasniegumu sportam, bet ir arī tādi augstas klases sportisti, kuriem ir tikai pamata vai vidējā izglītība.

4.3.tabula.

Respondentu – augstas klases sportistu – pašreizējais izglītības statuss

<i>Mācības</i>	<i>Skaitis</i>	<i>%</i>
Vidusskolā	107	33
1.kursā	44	14
2.kursā	35	11
3.kursā	36	11
4.kursā	18	6
Maģistrantūrā	26	8
Doktorantūrā	2	0,6
Nemācos	39	12
Cits variants	12	4
Kopā	319	100

4.4.tabula.

Respondentu – augstas klases sportistu – nozīmīgākie sasniegumi sportā

<i>Sacensību līmenis</i>	<i>Skaitis</i>	<i>%</i>
Latvijas čempionāts	2	1
Starptautiskas sacensības	75	2
Eiropas čempionāts	145	45
Pasaules čempionāts/ Olimpiskās spēles	97	30
Kopā	319	100

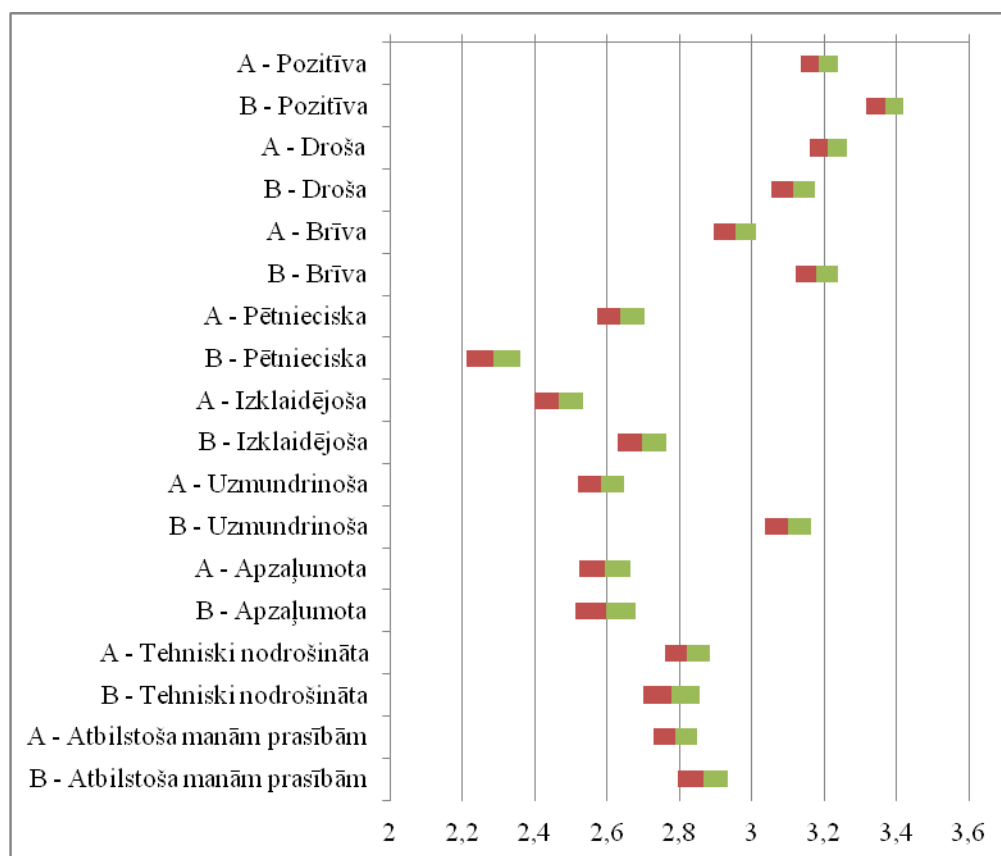
Analizējot augstas klases sportistu nozīmīgākos sasniegumus sportā, kā redzams 4.4.tabulā, visbiežāk atzīmēta dalība Eiropas čempionātos (n-145, 45%) (anketā respondentiem vajadzēja atzīmēt ne vairāk kā trīs nozīmīgākos sasniegumus sportā).

4.3. Augstas klases sportistu viedokļu analīze par atbalsta nepieciešamību duālajā karjerā

Lai labāk izprastu augstas klases sportistu izglītības un sporta karjeras veidošanas procesu, vispirms nepieciešams analizēt vidi, kur studenti – sportisti attīsta savu kompetenci.

Mācību vides kvalitāti nosaka: pozitīvs psiholoģiskais klimats, iesaistīto personu iniciatīva un ieinteresētība, laba tehniskā un literatūras bāze, elastīgas un dažādas mācību metodes, atbilstošs cilvēku resursu nodrošinājums. Savukārt, treniņos un sacensībās nepieciešams veidot tādu vidi, kurā visiem jauniešiem tiktu dota iespēja pilnībā realizēt savas spējas un prasmes atbilstoši organizētos treniņos un sacensībās, baudīt kustību aktivitātes pozitīvā emocionālā gaisotnē un trenēties bez traumām un pārmērīgi ilgas fiziskās un psihiskās slodzes (Masteralexis, Barr, Hums, 2005).

Anketas jautājumos par vidi respondentiem tika uzdoti 9 jautājumi, uz kuriem vajadzēja atbildēt pēc Likerta skalas divās daļās: A - vide, kurā es mācos, mani apmierina un B - vide, kurā es sportoju, mani apmierina (pilnībā piekrītu, piekrītu, nepiekrītu, pilnībā nepiekrītu).

A – mācību vide; B- sporta vide

4.1.attēls. Augstas klases sportistu viedoklis par sporta un mācību vidi (vidējie un 90% ticamības intervāli)

Autors veica respondentu atbilžu salīdzinošu datu analīzi starp sporta un mācību vidi, kā redzams (4.1.attēlā), starp vairākiem rādītājiem pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības pēc 90% ticamības intervāla. Savās atbildēs augstas klases sportisti atzīmējuši, ka mācību vide (turpmāk tekstā - mācību vides vidējā vērtība - Mm) (Mm-2,57) ir vairāk pētnieciska kā sporta vide (Ms – sporta vides vidējā vērtība) (Ms-2,21), kas ir loģisks pieņēmums, jo skolā notiek vairāk pētnieciska rakstura darbības dažādos mācību priekšmetos. Interesanti, ka respondenti mācību vidē (Mm-3,16) jūtās nedaudz sliktāk, bet drošāk, kā sporta vidē (Ms-3,05), to autors var izskaidro ar to, ka sporta vidē pastāv lielāks traumatisma risks, kā arī treniņi bieži notiek brīvā dabā, kur var sastapties ar suņiem un dažādiem neparedzētiem šķēršļiem. Citas būtiskākās atšķirības vērojamas par labu sporta videi. Augstas klases sportisti uzsver, ka sporta vide ir uzmundrinošāka (Ms-3,04; Mm-2,52), izklaidējošāka (Ms-2,63; Mm-2,40) un brīvāka (Ms-3,12; Mm-2,89) par mācību vidi. Autors izskaidrojumu rod faktā, ka uz sporta nodarbībām augstas klases sportisti dodas brīvāk, nepiespiesti, lielākoties viņi dara to, kas patīk, bet mācību iestāde daudziem ir kā pienākums.

Pētījuma gaitā autors konstatē, ka pastāv cieša korelācija starp izglītības un sporta vidi vairākās komponentēs - tehniski nodrošināta ($r=0,92$), atbilstoša indivīda vajadzībām ($r=0,97$), motivējoša ($r=1,0$) un izklaidējoša vide ($r=0,98$), kas ir nozīmīgi, lai sekmīgi varētu veidot augstas klases sportistu duālo karjeru.

Tālākajā respondentu anketu analīzes darbā promocijas darba autors apkopojot augstas klases sportistu sniegtās atbildes uz anketas jautājumiem, kur tika iegūti viedokļi par izglītību, augstu sasniegumu sportu, esošo un nepieciešamo atbalstu, lai sekmīgi vadītu savu duālo karjeru. Kopumā ir vērojams lielāks vai mazāks atbalsts visā piedāvātajā atbilžu skalā.

Lai noteiktu atšķirības abu vecuma grupu (līdz 19 gadi un no 20 gadi) sportistu viedokļos, tika veikts t-tests. Šī analīze ļauj izdarīt secinājumus par duālās karjeras sekmēšanās iespējām augstskolās.

Kā redzams 4.5.tabulā, jauniešiem - augstas klases sportistiem līdz 19 gadu vecumam ir svarīgāk sevi pierādīt sportā un saviem draugiem ($p=0,01$), ko apstiprina arī citu autoru (Eriksons, 1998; Engström, 2011; Šmitiņa, 2011) pētījumi par jauniešu vecumposmiem. Tas, kādi ir jaunieša draugi, kādas vērtības valda jauniešu starpā un vai draugi ir gatavi sniegt atbalstu, ir ārkārtīgi svarīgi identitātes veidošanās kontekstā. Pieejamais atbalsts no draugiem var kļūt par nozīmīgu faktoru, kas veido jauniešu piederību draugu lokam, par labāko veidu, kā paaugstināt cieņu draugu acīs, jaunieši uzskata labu izskatu un panākumus sportā, kā arī, nedaudz retāk, orientēšanos mūzikā un panākumus mācībās. Tas liecina, ka pozitīvā

motivēšana jauniešu vidū šobrīd dominē pār negatīvo, destruktīvo motivēšanu (Koroļeva, Mieriņa u.c., 2007).

Šīs grupas jaunieši nav pārliecināti, ka var sasniegt augstākas vidējās atzīmes dažos mācību priekšmetos. To, ka gados jaunākiem sportistiem ir svarīgāk mācīties konkrētajā skolā, lai varētu savienot mācības ar augstu sasniegumu sportu ($p=0,01$), promocijas darba autors izskaidro ar to, ka lielākā daļa šīs grupas jauniešu mācās specializētajās sporta klasēs vai skolās.

Jaunieši - augstas klases sportisti, kļūstot vecāki, lielāku uzmanību sāk pievērst izglītībai, lai nodrošinātu nākotni pēc sporta karjeras. Tas nozīmē, ka jaunieši vecāki par 20 gadiem izvēlas studijas vairāk savas nākotnes interesēs, kā rezultātā izrāda lielāku interesi par mācību priekšmetiem kurus apgūst ($p=0,001$). Šīs vecuma grupas jaunieši biežāk piedalās augsta līmeņa sacensībās ($p=0,001$), kā arī atrodas treniņa nometnēs ārpus valsts robežām.

4.5.tabula.

Augstas klases sportistu viedokļi par sportu un mācībām

<i>Apgalvojumi</i>	<i>Sportisti līdz 19 gadiem (M)*</i>	<i>Sportisti 20 gadi un vecāki (M)*</i>	<i>p vērtība</i>
Man ir zināmas šaubas iegūt augstākus vidējos vērtējumus atsevišķos mācību priekšmetos.	2,77	2,49	0,01
Man ir lielāks gandarījums uzvarēt sacensībās, kā saņemt vērtējumu „10” kādā mācību priekšmetā.	3,43	3,19	0,004
Es esmu gatavs/-a veltīt vairāk laika, lai sasniegtu augstvērtīgākus sasniegumus sportā.	3,73	3,57	0,01
Man ir svarīgi, apgūt prasmes un iemaņas no sava trenera.	3,56	3,39	0,01
Es daudz laika pavadu ar draugiem.	2,57	2,38	0,014
Man ir svarīgi zināt, kas jāapgūst studijuursos	3,14	3,38	0,01
Tās zināšanas, kuras es iegūstu studijuursos, man būs iespēja izmantot dažādos dzīves aspektos ārpus skolas	3,08	3,28	0,05
Mani interesē lielākā daļa no studiju programmā apgūstamajiem kursiem	2,53	2,91	0,001
Mācību procesā man ir iespējams pielietot e-studijas	2,20	2,84	0,001
Man ir iespējams mācīties pēc individuāla plāna	1,98	2,47	0,001
Es piedalos sava treniņa plāna izstrādē	2,27	2,86	0,001
Es bieži piedalos augsta līmeņa sacensībās	2,74	3,16	0,001
Es nodarbojos ar augstu sasniegumu sportu, jo tā varu nopelnīt naudu	2,18	2,53	0,001
Es vienmēr izplānoju savu laiku	2,73	3,07	0,001
Es daudz laika pavadu ģimenes lokā	2,33	2,59	0,001
Es daudz laika pavadu pārvietojoties no skolas uz treniņa bāzi	2,16	2,54	0,001
Es daudz laika pavadu pie datora	2,25	2,44	0,015

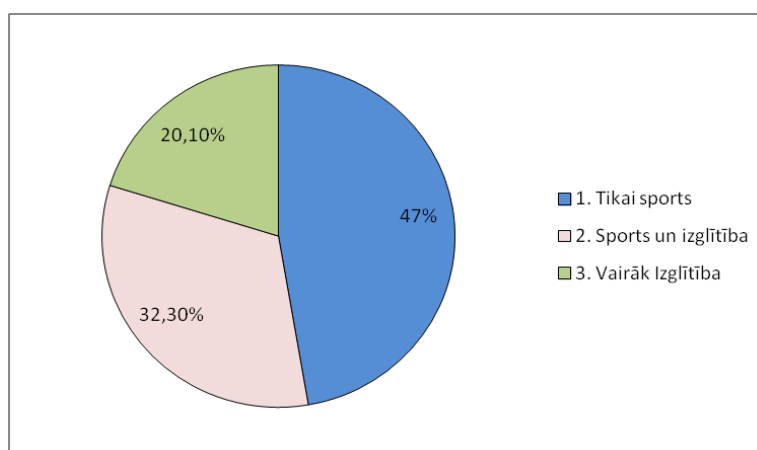
*Četrpunktu Likerta skalas vidējās vērtības

Viņiem ir svarīgi zināt, kas jāapgūst studijuursos ($p=0,01$), lai atrodoties ārpus mācību iestādes varētu piedalīties mācību procesā, pielietojot e-studijas un studēt pēc individuāla mācību plāna ($p=0,001$), kas no augstas klases sportistu viedokļa ir ļoti svarīgi savienojot izglītību ar augstas klases sportu. Bez uzmanības nedrīkst palikt arī fakts, ka sportistiem pēc 20 gadu vecuma nākas pavadīt ilgāku laiku ceļā no mājām uz skolu un treniņu ($p=0,001$). Tas ir izskaidrojams ar to, ka daudzi jaunieši pēc vidusskolas iestājas augstskolā un viņiem nākas mērot lielākus attālumus līdz skolai un treniņu bāzēm. Pamatojoties uz anketu un interviju rezultātiem, autors secina, ka vairākās augstskolās studentiem (arī augstas klases sportistiem) dienas laikā jāpārbrauc no vienas lekcijas (ēkas) uz citu lekciju, kas atrodas citā ēkā, citā pilsētas rajonā, pat citā pilsētā.

Salīdzinot abu jauniešu grupu atbildes var secināt, ka pēc 20 gadu vecuma jaunieši rūpīgāk plāno savu laiku un to vairāk velta mācību procesam. Šajā vecumā jaunieši sāk veidot patstāvīgas attiecības ar pretējā dzimuma partneriem, nodibina ģimēni, kā rezultātā bieži mainās attieksme pret dzīvi un apkārtējiem cilvēkiem. To, ka vecāki jaunieši ilgāku laiku pavada pie datora ($p=0,015$), autors skaidro ar to, ka mūsdienīgu interaktīvajā laikmetā dators tiek izmantots studiju procesā un komunikācijai ar sev tuviem cilvēkiem.

Tālākajā gaitā promocijas darba autors veica faktoru analīzi (SPSS programmā), lai atrastu mainīgo savstarpējās saistības un starp tām pastāvošās likumsakarības (Rašcevska, Kristapsone; 2000; Geske, Grīnfelds, 2006).

Pēc faktoru analīzes tiek apskatīti jautājumi, kas parādījās pirmajos trijos faktoros un tālākajā darba gaitā tika veikta klāsteru analīze, iedalot respondentus trīs klāstros.

4.2.attēls. Augstas klases sportistu aptaujas rezultātu procentuāls iedalījums trijos klāstros (n-319)

Kā redzams 4.6.tabulā un 4.2.attēlā, respondenti tika sagrupēti trijos klāsteros: pirmajā klāsterī iekļauti augstas klases sportisti, kuriem vairāk interesē sports un ar to pelnīt naudu un kuri studiju procesā vairāk sevi saskata kā sportistu nekā studentu. Šai grupai izglītība šķiet mazsvarīga; otrajā klāsterī - augstas klases sportisti, kuriem ir svarīgs gan sports, gan izglītība. Otrās grupas sportistiem ir vēlme pelnīt naudu sportojot, interesē studiju priekšmeti, ko viņi apgūst un svarīgi mācībās saņemt iespējami augstākus vērtējumus; trešajā klāsterī - sportisti, kuriem svarīgāk sajūst sevi kā skolēnu/studentu nevis sportistu, viņi par svarīgāko uzskata izglītību, bet tajā pašā laikā nav gatavi veltīt lielāku uzmanību, lai saņemtu augstākus vērtējumus mācībās.

4.6.tabula.

Respondentu - augstas klases sportistu iedalījums klāsteros pēc klāsteru vidējās vērtības Likerta skalā

<i>Klāsteri</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	
<i>Mainīgie</i>	<i>47%</i> <i>(n-117)</i>	<i>32,3%</i> <i>(n-81)</i>	<i>20,1%</i> <i>(n-52)</i>	<i>Relatīvais ieguldījums</i>
Es vairāk jūtos kā sportists/-e nekā students/-e	2,51	3,37	3,39	1
Es nodarbojos ar augstu sasniegumu sportu, jo tā varu nopelnīt naudu	1,86	3,05	2,62	0,9
Man ir svarīgi iegūt augstus vidējos vērtējumus (atzīmes) mācībās	3,07	3,22	2,06	0,82
Es bieži piedalos augsta līmeņa sacensībās	2,59	3,46	3,22	0,75
Es esmu gatavs/-a veltīt ilgāku laiku, lai sasniegtu labākas sekmes mācībās	2,91	3,17	2,19	0,73
Par savu galveno mērķi esmu izvirzījis izglītību, jo tas ir manās interesēs, lai veidotu savu karjeru	3,09	2,65	2,11	0,71
Es vairāk jūtu sevi kā studentu/-i nekā sportistu/-i	2,55	1,83	1,70	0,7
Par savu galveno mērķi esmu izvēlējis/-usies sportu, jo tur es varu veidot karjeru	2,39	3,16	3,30	0,68
Ir vērts piepūlēties, lai nopelnītu augstākus vērtējumus (atzīmes) mācībās	2,93	3,21	2,39	0,52
Man ir svarīgi zināt, kas jāapgūst studijuursos	3,24	3,64	2,84	0,48

Sagrupējot respondentus trijos klāsteros pēc vecuma (4.7.tabulā), un izglītības (4.8.tabulā), promocijas darba autors izdara secinājumu, ka pirmajā klāsterī vidējais vecums ir 21,5 gadi un šajā grupā ir iekļauti augstas klases sportisti, kuri nemācās un nav mācījušies pēc vidusskolas absolvēšanas, kā arī sportisti, kuri ir studējuši augstskolā, bet ir pārtraukuši studijas vai atrodas akadēmiskajā studiju pārtraukumā, ieguvuši bakalaura grādu un dotajā brīdī visu enerģiju velta sportam. Otrajā klāsterī ir augstas klases sportisti, kuru vidējais

vecums ir 22,6 gadi un šīs grupas respondentiem ļoti svarīgi ir iegūt izglītību un vienlaicīgi turpināt pilnveidot savus sasniegumus sportā. Pie šīs grupas sportistiem autors pieskaita bakalaura studiju vecāko kursu studentus, maģistrantus. Trešajā klāsterī ir sagrupēti augstas klases sportisti ar vidējo vecumu 20,6 gadi, kuri vairumā gadījumu vēl mācās vidusskolā vai ir absolvējuši bakalaura studijas un dotajā posmā neturpina studēt, vai arī studē doktorantūrā.

4.7.tabula.

Respondentu - augstas klases sportistu iedalījums klāsteros pēc vecuma

<i>Klāsteri</i>	<i>Vidējais</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>St. novirze</i>
1. Sports	21,5	64	20	4,701
2. Sports un izglītība	22,6	103	32	4,515
3. Vairāk izglītība	20,6	152	48	2,941
Kopā	21,4	319	100	3,977

4.8.tabula.

Respondentu - augstas klases sportistu iedalījums klāsteros pēc izglītības

<i>Klāsteri un izglītība</i>		<i>Biežums</i>	<i>%</i>
1. Sports	1 Pamatizglītība	26	41
	2 Vidējā izglītība	32	50
	3 Bakalaurs	6	9
	Kopā	64	100
2. Sports un izglītība	1 Pamatizglītība	24	23
	2 Vidējā izglītība	51	50
	3 Bakalaurs	19	18
	4 Maģistrs	5	5
	5 Doktors	1	1
	6 Cits	3	3
Kopā	103	100	
3. Vairāk izglītība	1 Pamatizglītība	58	38
	2 Vidējā izglītība	63	41
	3 Bakalaurs	25	16
	4 Maģistrs	3	2
	6 Cits	3	2
Kopā	152	100	

Lai varētu daudzpusīgi izvērtēt augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta veidošanas procesu, autors analizēja respondentu iedalījumu trijos klāsteros pēc augstākajiem sportiskajiem sasniegumiem, respondentiem anketās atvērtā jautājumā veidā vajadzēja atzīmēt savus trīs augstākos sasniegumus sportā. Augstas klases sportisti bija nosaukuši daudz un

dažādus sportiskos sasniegumus - piemēram, uzvara Latvijas čempionātā, uzvara Baltijas meistarsacīkstēs, izcīnītās vietas dažādu līgu turnīros, konkrēta vieta Skandināvijas kausa izcīņā, vieta pasaules kausā, pasaules Universiādē, uzvaras un izcīnītās vietas Eiropas, pasaules čempionātos un Olimpiskajās spēlēs. Ņemot vērā plašo sasniegumu klāstu autors visus sportistu sasniegumus sagrupēja četrās grupās – dalība Latvijas līmenī, dalība starptautiskā līmenī, dalība Eiropas čempionātos, dalība Pasaules čempionātos un Olimpiskajās spēlēs. Datu analīzes rezultātā autors secina, ka vairāk augstāka līmeņa sacensībās piedalās 2.klāstera respondenti, kuriem arī izglītība ir svarīga. 4.9.tabulā redzam, ka (46%) no grupas kopējo atbilžu skaita piedalās Eiropas līmeņa un (37%) pasaules un Olimpiskā līmeņa sacensībās. Šeit jāpiemin arī tas, ka šīs grupas ietvaros pastāv cieša korelācija ($r=0,87$) starp jauniešu sasniegumiem sportā un viņu vecāku izglītību.

4.9.tabula.

Respondentu - augstas klases sportistu iedalījums klāsteros pēc sasniegumiem sportā

<i>Klāsteri</i>	<i>Sportiskie sasniegumi</i>	<i>Biežums</i>	<i>%</i>
1. Sports	Dalība starptautiskā līmenī	11	17
	Dalība Eiropas čempionātos	32	50
	Dalība Pasaules čempionātos un OS	21	33
	Kopā	64	100
2. Sports un izglītība	Dalība starptautiskā līmenī	18	17
	Dalība Eiropas čempionātos	47	46
	Dalība Pasaules čempionātos un OS	38	37
	Kopā	103	100
3. Vairāk izglītība	Dalība Latvijas līmenī	2	1
	Dalība starptautiskā līmenī	46	30
	Dalība Eiropas čempionātos	66	43
	Dalība Pasaules čempionātos un OS	38	25
	Kopā	152	100,0

Savukārt 1.klāstera respondenti, kuriem vairumā gadījumu galvenā prioritāte ir sports, Eiropas līmeņa sacensībās piedalās (50%) no kopējās grupas respondentu skaita un (33%) pasaules un Olimpiskā līmeņa sacensībās. Trešā klāstera respondentiem ir nosacīti zemāki sportiskie sasniegumi, atbildēs parādās kā nozīmīgākie sasniegumi – izcīnītās vietas Latvijas

čempionātos (1%) un salīdzinoši lielais skaits dalībai starptautiskajā līmenī (30%). Promocijas darba autors to skaidro ar to, ka šajā grupā ir iekļauti sportisti, kuriem ir zemākais vidējais vecums (20,6 gadi) un šiem sportistiem galvenie sasniegumi vēl priekšā.

Autors uzskata, ka ir svarīgi noskaidrot sakarības starp to, kā atbalstu saņem augstas klases sportisti izglītībā un kā atbalstu sportā. Datu analīzes rezultātā tika konstatēts, ka augstas klases sportisti izglītībā saņem lielāku atbalstu no vecākiem (Mi-3,77) (turpmāk tekstā - izglītībā vidējā vērtība - Mi, un Ms - sporta vides vidējā vērtība) (Ms - 3,70), skolotājiem/docētājiem (Mi-3,70; Ms-3,11), bet sportā lielāks atbalsts ir no trenera (Ms-3,70; Mi-3,29), draugiem (Ms-3,42; Mi-3,20), sporta veida federācijas (Ms-2,84; Mi-2,40), LOK/LOV (Ms-2,33; Mi-1,96), kā arī no aģenta (Ms-2,14; Mi-1,73).

Tālāk viens no būtiskākajiem empīriskā pētījuma jautājumiem bija noskaidrot, kādu atbalstu augstas klases sportisti dažādos vecumposmos saņem izglītībā un kādu personu/organizāciju atbalstu sportā, cik lielā mērā katra no tām ir nepieciešama. Ar t-testa palīdzību tika noskaidrots vai pastāv atšķirības jauniešu viedokļos par to, cik lielā mērā citas personas/organizācijas atbalsta augstas klases sportistu centienus iegūt izglītību un pilnveidot prasmes un iemaņas augstu sasniegumu sportā. Kā redzams 4.10.tabulā, augstas klases sportisti vecumā līdz 19 gadiem lielāku atbalstu ($p=0,001$) mācībās saņem no saviem treneriem. Trenēšana ir mācīšana, un treneris mācot palīdz apgūt prasmes pašam mācīties (Liepiņš, 2000; Grants, 2003; Lūse, 2003).

4.10.tabula.

Augstas klases sportistu viedoklis atbalstam iegūt izglītību dažādos vecumposmos

Mainīgie	Sportisti līdz 19 gadiem (M)*	Sportisti 20 gadi un vecāki (M)*	p vērtība
Treneris	3,46	3,18	0,001
Aģents	1,52	1,85	0,001
Sponsori	1,68	2,11	0,001
LOK/ LOV	1,75	2,10	0,001

Augstas klases sportista personības izaugsmē būtiska ir arī trenera, sporta skolas, sporta kluba, komandas biedru, sporta federācijas, tiesnešu un līdzjutēju ietekme, kura kopumā virza sportista darbību, respektējot paša sportista vajadzības, intereses, spējas un iespējas (Masteralexis, Barr, Hums, 2005; Guidelines on Dual Careers..., 2012).

Anketēšanas ietvaros sportistiem tika uzdots, jautājums: kā padomus dažādās dzīves situācijās Jūs uzklausiet vispirms. Datu analīzes rezultātā noskaidrojās, ka (n-150, 47%) vispirms uzklausa vecāku padomu, kam seko treneri (n-72, 23 %). Tas nozīmē, ka treneris ir persona, kurš lielā mērā var ietekmēt augstas klases sportistu tālāko karjeras izvēli pēc augstu

sasniegumu sporta, tādējādi sekmēt vai kavēt augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanu. Sportistiem kļūstot vecākiem (pētījumā virs 20 gadiem), sasniedzot arī augstākus sportiskos rezultātus, kas nodrošina lielāku atbalstu arī izglītībā no LOK/LOV, sponsoriem un aģenta ($p=0,001$).

Respondentiem tika uzdoti identiski jautājumi arī pat to, kādu personu/ organizāciju atbalstu saņem augstu sasniegumu sporta pilnveidei. Apskatot 4.11.tabulu redzam, ka arī sportā sportisti līdz 19 gadu vecumam saņem lielāku atbalstu no sava trenera ($p=0,014$), kas vēlreiz apstiprina trenera lielo nozīmi augstas klases sportistu duālajā karjerā. Kā jau iepriekš noskaidrojām, ka izglītībā un sportā lielāko atbalstu sportisti saņem no treneriem, vecākiem un skolotājiem/ docētājiem. Ar t-testa palīdzību autors analizēja atšķirības šajā atbalsta jomā, kādas vērojamas dažādās vecuma grupās (4.11.tabulā). Varam redzēt, ka pietiekoši liela atšķirība ir respondentu atbildēs par atbalstu ko sniedz vecāki ($p=0,0014$) un skolotāji/ docētāji ($p=0,04$). To var izskaidrot ar to, ka jaunieši līdz 19 gadiem pārsvarā mācās vidusskolā un dzīvo pie vecākiem, tādējādi vairāk jūt atbalstu no vecākiem, kuri vairāk vai mazāk seko līdzī jauniešu sasniegumiem sportā un sekmēm mācībās. Tas ir attiecināms arī uz skolotāju un docētāju sniegto atbalstu. Skolā jauniešiem (augstas klases sportistiem) nav jādomā par mācību stundu norisi, par mācību programmu. Tas viss notiek automātiski, piemēram sportisti atrodas sacensībās vai treniņa nometnēs, ierodas skolā un turpina mācības ierastā ritmā, it kā nekas nebūtu noticis, skolotāji plāno mācību procesu skolēnu vietā. Turpretī augstskolā jaunajiem studentiem - sportistiem jāreķinās ar lekcijām un patstāvīgi veicamo darbu apjomu. Laikus jānoskaidro nodarbību saraksts, jāizvērtē patstāvīgi veicamo darbu apjoms un termiņi, lai saplānotu laiku un sekmīgi tiktu galā ar programmu, kā rezultātā sportistiem zūd docētāju atbalsts, īpaši pirmajā kursā (Ефимова, Бубыка, Проходовская, 2003; Ābeļkalns, 2013).

4.11.tabula.

Augstas klases sportistu viedoklis atbalstam augstu sasniegumu sportā dažādos vecumos

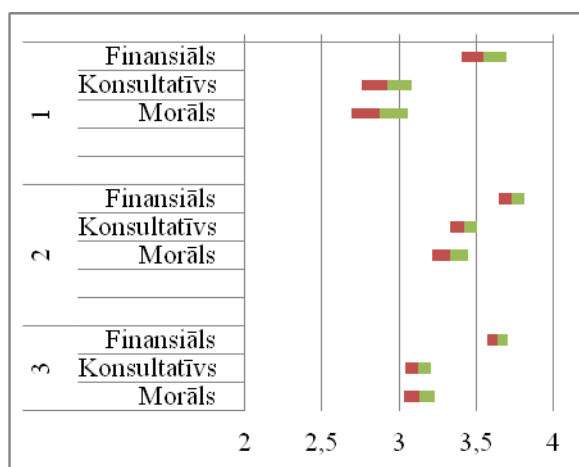
Mainīgie	Sportisti līdz 19 gadiem (M)*	Sportisti 20 gadi un vecāki (M)*	p vērtība
Treneris	3,78	3,65	0,014
Vecāki	3,78	3,65	0,014
Docētāji/ skolotāji	2,77	2,61	0,04
Aģents	1,69	2,39	0,001
Sponsori	2,45	2,79	0,004
LOK/ LOV	2,08	2,48	0,001

Līdzīgi, kā saņemot atbalstu izglītībā, arī sportā sportisti, kuri ir vecāki par 20 gadiem saņem lielāku atbalstu no LOK/LOV, aģenta ($p=0,001$) un sponsoriem ($p=0,004$).

Darba gaitā svarīgi bija noskaidrot, kāda veida atbalsts ir nepieciešams augstas klases sportistiem izglītošanās un sporta pilnveides procesā, jeb vadot savu duālo karjeru. Jautājumi par atbalsta esamību ir svarīgi, jo promocijas darba autors vēlās noskaidrot, kāds atbalsts augstas klases sportistiem ir pieejams un kāds būtu nepieciešams, lai varētu izveidot duālās karjeras vadības modeli Latvijas apstākļos. Aptaujas jautājumu bloks par sportistu atbalsta iespējām balstīts uz vairāku autoru (Aquilina, 2009; Engstrom, 2011; Helping Talent Shine..., 2012) teorētiskajām atziņām.

Respondentiem bija doti trīs atbalsta veidi (finansiāls, konsultatīvs, morāls un kā ceturto varēja ierakstīt pēc saviem ieskatiem), kur Likerta skalā tika doti četri atbilžu varianti – ļoti vajadzīgs, vajadzīgs, mazliet vajadzīgs un nav vajadzīgs. Vispirms analizējot datus divās vecuma grupās (jaunieši līdz 19 gadu vecumam (M_{19}) un vecāki par 20 gadiem (M_{20})), autors konstatē, ka abām vecuma grupām ($M_{19}-3,65$; $M_{20}-3,64$) finansiāls atbalsts nepieciešams visvairāk, bet konsultatīvs atbalsts vairāk nepieciešams augstas klases sportistiem, kuri ir vecāki par 20 gadiem ($M_{20}-3,27$; $M_{19}-3,03$). Līdzīga aina vērojama arī analizējot nākošo atbalsta veidu - nepieciešamību pēc morāla atbalsta ($M_{20}-3,25$; $M_{19}-2,98$). Cits variants tika minēts tikai dažās anketās (motivējošs, izglītojošs, inventārs u.c.). Pēc autora domām šie atbalsta veidi ir savienojami ar dotajiem, tādēļ tālākajā darba gaitā netika ņemti vērā.

Tālāk autors analizē, kāds atbalsta veids nepieciešams augstas klases sportistiem trijos klāsteros pārbaudot ar 90% ticamības intervālu $\pm 1,60$ (4.3.attēlā).

4.3.attēls. Augstas klases sportistu nepieciešamā atbalsta veids analizējot 3 klāsterus (vidējie un 90% ticamības intervāli)

Veicot datu analīzi trijos klāsteros, redzam, ka finansiāls atbalsts nepieciešams visām trijām respondentu grupām un nav statistiski nozīmīgu atšķirību starp klāstiem pēc 90% ticamības intervāla. Savukārt apskatot konsultatīvu un morālu atbalsta veidu, redzam, ka starp vienas grupas rādītājiem nav nozīmīgu atšķirību, līdz ar to konsultatīvu un morālu atbalsta veidu var apvienot kopā. Salīdzinot visas trīs grupas, redzam, ka ir statistiski nozīmīga atšķirība. Lielāks atbalsts nepieciešams otrā klāstera dalībniekiem, kam seko trešā klāstera dalībnieki un salīdzinoši mazāku atbalsts nepieciešams pirmā klāstera dalībniekiem.

Promocijas darba autors secina, ka visiem augstas klases sportistiem ir nepieciešamas finansiāls atbalsts, bet morāls un konsultatīvs atbalsts vairāk nepieciešams sportistiem ar augstāku izglītības līmeni. Pēc autora domām augstas klases sportisti ir snieguši atbildes uz jautājumiem balstoties uz savu pieredzi, ar kādām grūtībām saskārušies studiju un sporta pilnveides procesā, esot skolēnam un studentam. Šo pieņēmumu arī apstiprina līdzīgi apgalvojumi, tā kā liela daļa aptaujāto jauniešu mācās, tad tieši šis fakts šķiet svarīgāks nekā jau sasniegtais izglītības līmenis. Jaunieši, kuri mācās, salīdzinoši augstāk vērtē darba profesionālās vērtības, kā arī sociālās vērtības, kamēr to jauniešu vidū, kuri jau beiguši vai pārtraukuši izglītoties, svarīgas šķiet materiālās vērtības (Koroļeva, 2009).

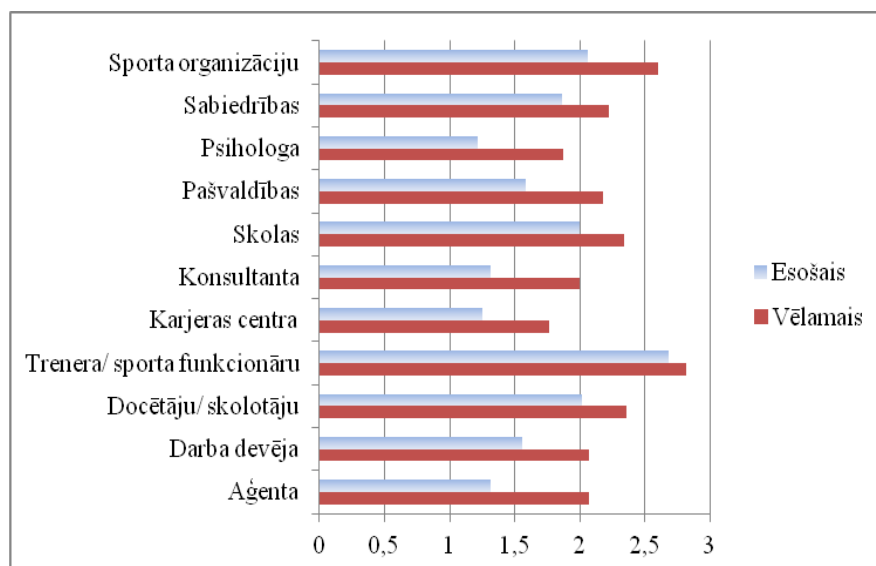
Nākošais svarīgais jautājumu bloks tika uzdots augstas klases sportistiem par to, kādu personu/ organizāciju atbalstu izglītošanas un sporta pilnveides procesā saņem un kāds personu/ organizāciju atbalsts būtu nepieciešams sekmīgai duālajai karjerai. Šajā jautājumā respondentiem tika doti 11 mainīgie (viedokļi), uz kuriem vajadzēja atbildēt pēc Likerta skalas divās daļās: A - kā atbalsts Jums ir (saņemu, daļēji saņemu, nesaņemu), B - vai tas Jums būtu vajadzīgs (vajadzīgs, daļēji vajadzīgs un nav vajadzīgs).

Iepriekš jau tika konstatēts, ka augstas klases sportistus mācībās un sportā atbalsta draugi un vecāki. Šis atbalsts varētu būt gan morāls, konsultatīvs, gan arī finansiāls, tādēļ šajā posmā tiek analizēti citi mainīgie. Vispārējs pieņēmums ir tāds, ka sociālais atbalsts ir vienmēr gaidīts un vairumā gadījumu tiek veidots tā sauktais atbalsta tīkls. Šādai attiecību kvalitātei ir milzīga ietekme ne tikai uz sportistu sportisko attīstību, bet arī uz personisko attīstību līmeni (Vanden Auweele, Rzewnicki, 2000; Aquilina, 2009).

Balstoties uz iepriekš teikto, autors vispirms noskaidroja kādu atbalstu augstas klases sportisti saņem pašreiz un kādu vēlētos saņemt. Kā redzams 4.4.attēlā sportisti no visām personām/ organizācijām saņem nepietiekošu atbalstu, jo atbalsts, ko vēlas ir burtiski lielāks, ko apliecina arī datu analīze, ka visas mainīgo pāru atšķirības ir statistiski nozīmīgas.

Šajā attēlā var redzēt, ka augstas klases sportisti pašreiz lielāko atbalstu (M-2,68) saņem no treneriem/ attiecīgā sporta veida funkcionāriem. Kā nākošais svarīgākais atbalstītājs

tiek minēts sporta organizācijas (M-2,06) (sporta klubi, komandas, sporta veidu federācijas u.c.) un skolas (M-1,99), skolotāji/ docētāji (M-2,01). Analizējot otro atbilžu klāstu, kā atbalstu vajadzētu saņemt vairāk, tad respondenti savās atbildēs minējuši līdzīgu reitingu kā pirmajā atbilžu klāstā. Visvairāk nepieciešams atbalsts no treneriem (M-2,82), sporta organizācijām (M-2,60), skolotājiem/ docētājiem (M-2,36) un skolās (M-2,34).

4.4.attēls. Augstas klases sportistu viedoklis par esošo un vēlamo atbalstu no personām/ organizācijām

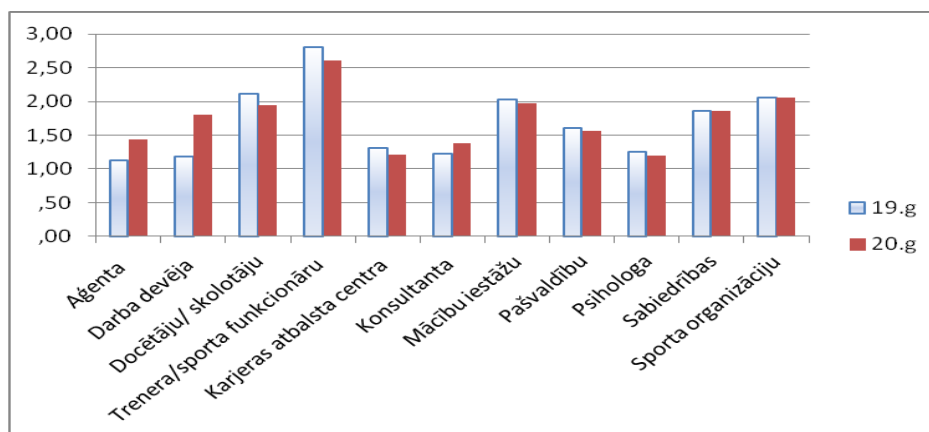
Šajā kontekstā autors secina, ka kopumā visiem aptaujātajiem (n-319) respondentiem primārais ir augstu sasniegumu sports un sekundārais – izglītība. Pēc autora domām no šīm atbildēm var secināt, ka treneri/ sporta funkcionāri un sporta organizācijas ir atbalsts no vienas puses un skolotāji/ docētāji un skolas no otras puses, kas savukārt ļauj secināt, par augstas klases sportistu tieksmi uz duālo karjeru.

Interesanta aina parādās analizējot šo jautājumu no cita skatu punkta, ja analizējam (4.4attēlā), kādu atbalstu, veidojot izglītošanas un sporta pilnveides procesu augstas klases sportisti saņem un kādu atbalstu vēlētos saņemt proporcionāli vairāk, skaidri iezīmējas trīs mainīgie: saņem atbalstu no aģenta (M-1,31), konsultanta (M-1,32) un psihologa (M-1,21), bet vēlētos saņemt atbalstu no aģenta (M-2,07), konsultanta (M-2,00) un psihologa (M-1,87).

Ņemot vērā šos datus un viedokļus, autors secina, ka izstrādājot augstas klases sportistu duālās karjeras modeļi, uzmanība jāpievērš šiem komponentiem (aģents, konsultants un psihologs).

Lai labāk varētu izvērtēt augstas klases sportistu esošā un vēlāmā atbalsta sniedzēju nozīmi izglītošanas un sporta pilnveides procesā, autors iegūtos datus salīdzina divās vecuma

grupās. 4.5.attēlā var redzēt, ka statistiski būtisku atšķirību nav starp jauniešu viedokļiem līdz 19 gadiem un vecākiem par 20 gadiem, tomēr autors saskata tendenci, kas iezīmējās atsevišķos mainīgajos.

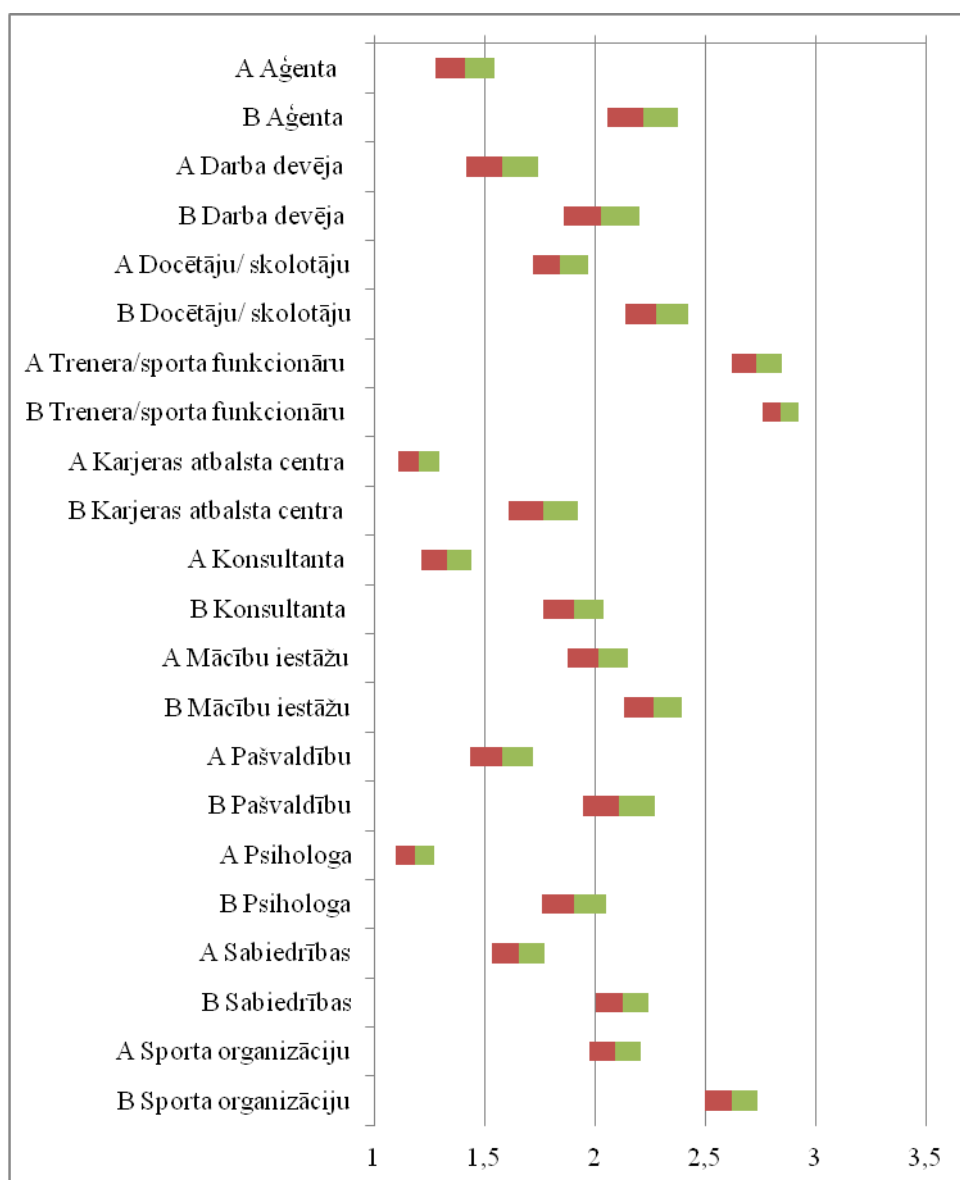
4.5.attēls. Augstas klases sportistu viedokļi par esošo atbalstu no personām/ organizācijām, dažādās vecuma grupās

Gados vecāki augstas klases sportisti saņem lielāku atbalstu no aģenta ($M_{20}=1,44$; $M_{19}=1,22$), darba devējiem ($M_{20}=1,80$; $M_{19}=1,18$) un konsultanta ($M_{20}=1,38$; $M_{19}=1,22$). Savukārt gados jaunāki respondenti atzīmējuši savās anketās, ka saņem lielāku atbalstu no trenera ($M_{19}=2,80$; $M_{20}=2,60$), skolotāju/ docētāju ($M_{19}=2,1$; $M_{20}=1,95$) un karjeras centra ($M_{19}=1,31$; $M_{20}=1,21$). Kā jau iepriekš tika noskaidrots, jaunieši līdz 19 gadiem pārsvarā mācās vidusskolā, līdz ar to jauniešiem ir ciešāks kontakts ar skolotājiem. Klases stundu obligātā tēma ir karjeras izglītība - plānošana, vadīšana un pārraudzība kā arī jāņem vērā, ka daudzi augstas klases sportisti mācās specializētajās sporta klasēs vai skolās. Savukārt gados vecāki jaunieši brīvāk komunicē ar apkārtējiem cilvēkiem, līdz ar to uzklausa dažādu personu padomus. Runājot par aģenta un darba devēju sniegto atbalstu, tad var izskaidrot ar to, ka gados vecākiem augstas klases sportistiem ir savi aģenti, līgumi ar sporta klubiem (kas arī daudzos gadījumos skaitās kā darba devēji).

Tālākajā darba gaitā autors noskaidro kādu personu/ organizāciju atbalsts ir būtiskāks. Autors veica analīzi trijos klāstros, pārbaudot ar 90% ticamības intervālu $\pm 1,60$ (4.6.attēlā).

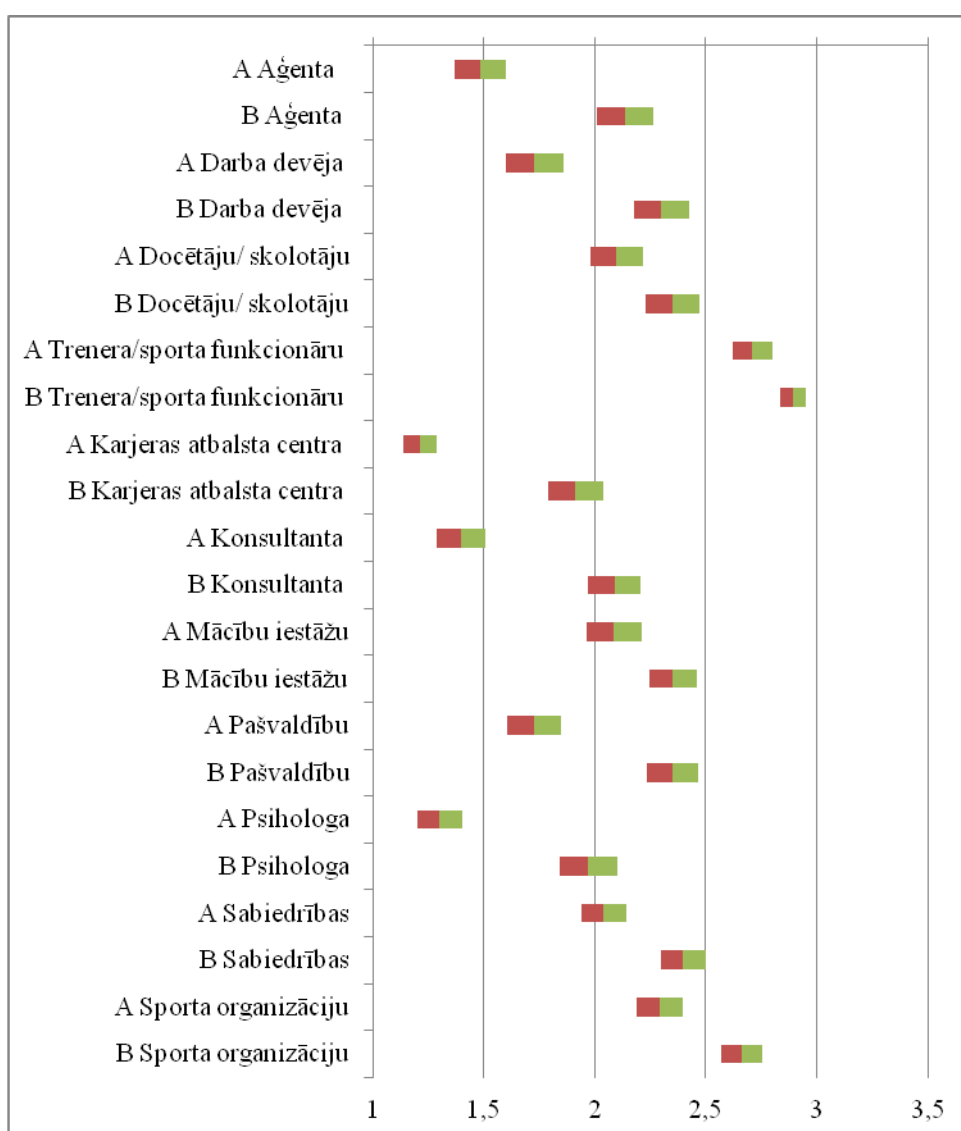
Vispirms tiek salīdzinātas atšķirības klāsteru ietvaros starp to kādu atbalstu saņem un kāds atbalsts būtu vairāk nepieciešams. Jāsaka, ka pirmā klāstera ietvaros visos mainīgajos pāros ir vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības, izņemot trenera/ sporta funkcionāru atbalstam. Tas nozīmē, ka sportisti saņem un arī vēlējas, lai saņemtu tikpat un nedaudz vairāk. Minimāla atšķirība ir starp esošo (M_e) un vēlamo (M_v) atbalstu no mācību iestādēm (M_e -

1,88; Mv-2,13), šo faktoru autors skaidro ar to, ka pirmajā klāsterī ir iekļauti augstas klases sportisti, kuriem svarīgāks ir sports un izglītība ir mazsvarīga. Autors lielāku uzmanību pievērta mainīgajiem, kam bija lielākās atšķirības. Kā redzams 4.6.attēlā lielākā atšķirība ar 90% ticamības intervālu ir aģenta (Me-1,28; Mv-2,06), psihologa (Me-1,10; Mv-1,76), konsultanta (Me-1,21; Mv-1,77) atbalstam, kam seko karjeras centra (Me-1,11; Mv-1,61) atbalsts. To var izskaidrot, ka augstas klases sportistiem ir nepieciešams labs aģents, kurš palīdzētu noslēgt vērtīgāku līgumu, izkārtotu piedalīšanos augstvērtīgākās sacensībās, konsultants nepieciešams dažādu sadzīvisku, organizatorisku jautājumu risināšanai. Šādu apgalvojumi savos darbos nosaukuši vairāki autori (Stambulova, 2010; Student - Athlete High..., 2012; Vitmors, 2013).

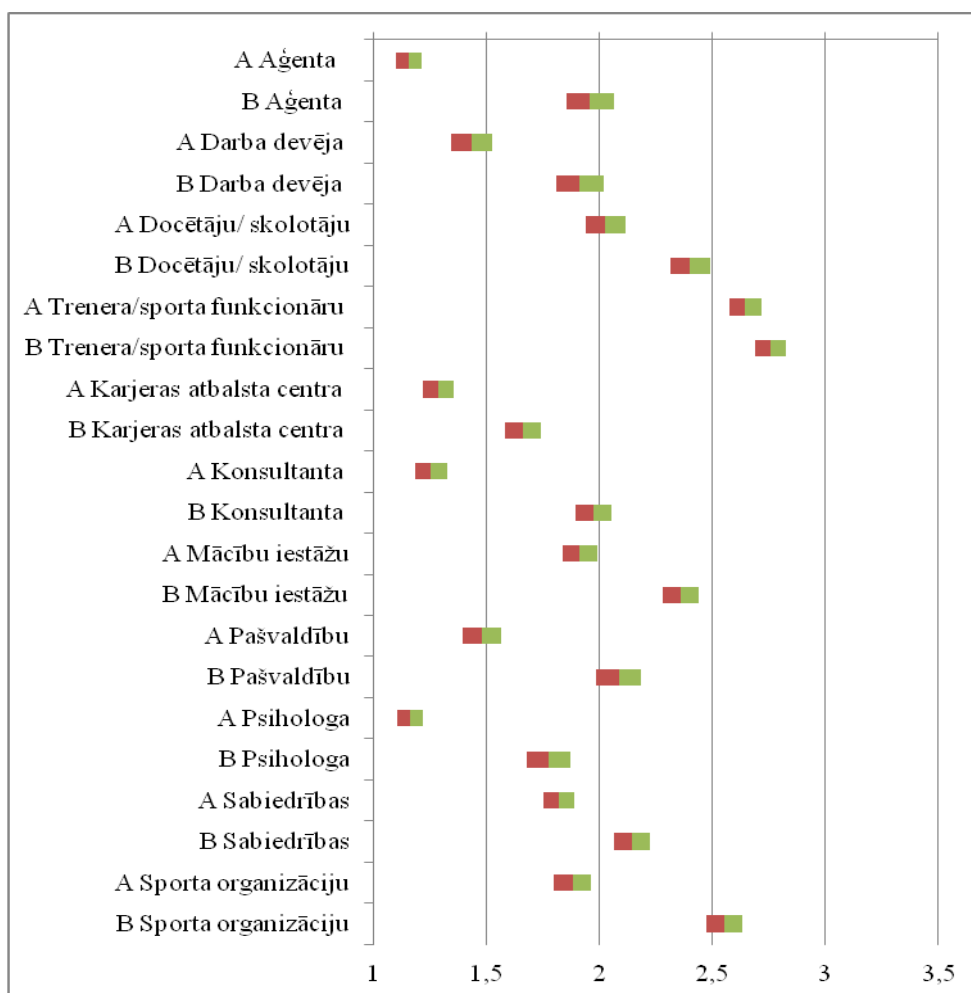
4.6.attēls. 1.klāstera respondentu viedoklis par esošo (A) un vēlamo (B) atbalstu no personām/ organizācijām (vidējie un 90% ticamības intervāli)

Apskatot otrā klāstera respondentu viedokļu analīzi (4.7.attēlā), redzam, ka katra mainīgā atšķirības ir statistiski nozīmīgas pie 90% ticamības intervāla. Tomēr jāatzīmē, ka atšķirība no dažiem atbalstītājiem ir salīdzinoši maza, piemēram mācību iestādēm (Me-1,96; Mv-2,24), skolotājiem/ docētājiem (Me-1,98; Mv-2,23) un no treneriem (Me-2,61; Mv-2,81). Šī klāstera respondenti - augstas klases sportisti ir ar labiem sasniegumiem sportā, kā arī viņiem svarīga ir izglītība. Tādēļ autors skaidro, ka sportisti saņem atbalstu no šīm personām/ organizācijām, bet vēlētos nedaudz lielāku. Tas attiecas vairāk uz treneriem un docētājiem, jo sportistu vidū pastāv viedokļi, ka reizēm treneri negrib iedziļināties sportistu izglītošanās problēmās, kā arī docētājiem augstu sasniegumu sports šķiet mazsvarīgs.

4.7.attēls. 2.klāstera respondentu viedoklis par esošo (A) un vēlamo (B) atbalstu no personām/ organizācijām (vidējie un 90% ticamības intervāli)

Skatoties uz mainīgajiem, kas ir ar lielākajām atšķirībām starp esošo un vēlamo atbalstu, vērojams, ka otrā klāstera respondentiem vairāk nepieciešams atbalsts no konsultanta (Me-1,29; Mv-1,97), karjeras atbalsta centra (Me- 1,14; Mv-1,79), psihologa (Me-1,61; Mv-2,23) un aģenta (Me-1,37; Mv-2,01). Šeit autors rod skaidrojumu balstoties uz (Koroļeva, 2009; Šmitiņa, 2011). Ar to, ka otrā klāstera dalībnieki ir vecāki, kas vairāk sāk domāt par savu karjeru pēc sporta, bet ir vēl daudz nezināmā, tādēļ jārod atbildes uz jautājumiem, kas saistīti ar nodarbinātību, jāseko līdzi sociāli ekonomiskajiem notikumiem valstī un ārpus robežām. Gados vecāki jaunieši (īpaši 25–30 g.v.) par svarīgākiem faktoriem uzskata labu darbalaiku, iespēju savienot darbu (sportu) ar ģimenes dzīvi, patīkamus un zinošus kolēģus. Ar gadiem jaunie cilvēki sāk augstāk novērtēt arī darba noderīgumu sabiedrībai, iespēju strādāt starp cilvēkiem, darba stabilitāti, drošību (Koroļeva, 2009).

4.8.attēls. 3.klāstera respondentu viedoklis par esošo (A) un vēlamo (B) atbalstu no personām/ organizācijām (vidējie un 90% ticamības intervāli)

Analizējot trešā klāstera respondentu viedokļus (4.8.attēlā) par saņemto un vēlamu atbalsta sniedzēju ieguldījumu augstas klases sportistu izglītošanas un sporta pilnveidē, autors konstatē, ka arī trenera atbalstam nav statistiski nozīmīgas atšķirības pēc 90% ticamības intervāla. Veicot salīdzināšanu starp esošo un vēlamu atbalstu var redzēt, ka šīs grupas sportistiem vairāk nepieciešams atbalsts no aģenta (Me-1,10; Mv-1,85), konsultanta (Me-1,18; Mv-1,89). Atšķirībā no pirmajām divām klāstera grupām, trešā klāstera respondenti vēlās lielāku atbalstu no sporta organizācijām (Me-1,80; Mv-2,47) un pašvaldībām (Me-1,39; Mv-1,98), kam seko psihologa atbalsts (Me-1,11; Mv-1,68). Esošo situāciju autors skaidro ar to, ka trešajā klāsterī ir sargrupēti respondenti, kuri ir salīdzinoši jaunāki, izpaužas lielāka prioritāte izglītība, bet sportā ir lielas ambīcijas, tādēļ vēlās lielāku atbalstu no aģenta. Jāatzīmē, ka daudziem jauniešiem līdz 19 gadiem vēl nav sava aģenta, bet viņi domā, ka tas pavērs jaunas iespējas uz augstākajām sporta virsotnēm. Pēc autora domām daudzi jaunieši mācās vidusskolā vai pirmajosursos augstskolā, kā jau iepriekšējās nodaļās tika atzīmēts, šis laiks saistās ar pārejas posmu no jauniešu vecuma uz junioru vai pieaugušo sportu. Šajā posmā sportisti izjūt atbalsta trūkumu no sporta klubiem, federācijām, kā arī no pašvaldībām, kur jaunieši ir patstāvīgi dzīvojuši līdz mainīja vidi iestājoties augstskolā, ar šo atziņu savos darbos satopas arī citi autori (Uebel, 2006; Stambulova, Alfermann et al., 2009; Engstrom, 2011; Šmitiņa, 2011).

Mūsdienu saspringti ekonomiskajā laikmetā augstas klases sportistiem organizējot savu izglītošanas un sporta pilnveides procesu, nākas sastapties ar vēl vienu problēmu - mācību maksu augstskolās. Tādēļ autoram šķiet svarīgi pētīt un analizēt par kādiem finansu līdzekļiem studē augstas klases sportisti, jo šo datu analīze var palīdzēt izstrādāt duālās karjeras modeli.

Analizējot jautājumus par kādiem līdzekļiem studē/ mācās augstas klases sportisti, darba autors secina, ka lielākā daļa (n-206, 58%) augstas klases sportistu mācās/ studē par valsts budžeta līdzekļiem. Šajā kontekstā jāatzīmē, ka pamatojoties uz Izglītības likumu: maksu par pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvu valsts vai pašvaldību dibinātā izglītības iestādē sedz no valsts budžeta, vai pašvaldību budžetiem Ministru kabineta noteiktajā kārtībā (Izglītības likums, 1998). Līdz ar to var uzskatīt, ka visi sportisti, kuri mācās vidusskolā, mācās par valsts budžeta finansējumu, tādēļ promocijas darba autors analizējot šo jautājumu, neņēma vērā augstas klases sportistu atbildes, kuri mācās vidusskolā. Analizējot pārējo sportistu mācību finansējuma izcelsmi nākas konstatēt, ka (n-106, 42%) augstas klases sportisti mācās/ studē par valsts budžeta līdzekļiem, par augstskolas/ skolas līdzekļiem mācās (n-24, 4%), par sporta federācijas līdzekļiem mācās (n-

9, 4%) un (n-8, 3%) mācās par darba devēju līdzekļiem. Tas nozīmē, ka pēc vidējās izglītības iegūšanas apmēram 52% augstas klases sportistiem nav jāmaksā par mācībām. Pamatojoties uz darba gaitā veikto interviju, jāatzīmē, ka daudzi jaunieši - sportisti pēc vidusskolas izvēlas studijas nevis pēc interesēm, bet pēc izdevīguma, tas ir, kur var mācīties par budžeta līdzekļiem un vienlaicīgi nodarboties ar sportu. Šo apgalvojumam savā pētījumā apstiprinājušas arī Rungule, Kārkliņa - jaunieši, kuri nevar pretendēt uz vecāku finansiālu atbalstu, spiesti izvēlēties mazāk populāras studiju programmas vai programmas, kurās ir mazāks konkurss. Salīdzinot ar citiem studentiem, šie jaunieši atrodas nevienlīdzīgos apstākļos, jo nevar izvēlēties studijas pēc interesēm, bet jāizdara izvēle pēc finansiāli izdevīgākā varianta (Rungule, Kārkliņa, 2009).

Turpretī (n-44, 17 %) sportisti maksā paši par savām studijām, (n-41, 16%) studē par savu vecāku līdzekļiem un (n-16, 6%) izmanto studiju kredītu.

Kopsavilkums

Autors analizēja un vērtēja augstas klases sportistu sniegtās atbildes uz aptaujas anketas slēgtajiem un atvērtajiem jautājumiem par vidi, izglītību, sportu un atbalsta iespējām izglītībā un sportā, kuru analīze sniedz pilnīgāku izpratni par augstas klases sportistu izglītošanas un sporta pilnveides procesu.

Apkopojot veikto analīzi, promocijas darba autors secina:

- Augstas klases sportisti vecumā līdz 19 gadiem sevi vairāk cenšas pierādīt draugiem, šajā vecumā ir svarīgāk mācīties skolā, kurā var savienot mācības ar augstu sasniegumu sportu, bet nav pārliecināti, ka mācībās var saņemt augstākus vērtējumus, viņiem biežāk trūkst motivācijas un kādas personas, kura nedaudz motivētu darbam. Savukārt augstas klases sportisti vecāki par 20 gadiem izrāda lielāku interesi par studiju kursiem, kas jāapgūst, sāk domāt par savu nākotnes karjeru pēc augstu sasniegumu sporta. Viņi bieži piedalās augsta līmeņa sacensībās un treniņa nometnēs ārpus valsts robežām, tāpēc izjūt lielāku nepieciešamību pēc individuālas mācību pieejas, trūkst konsultatīva rakstura atbalsta, īpaši uzsākot studijas. Šajā vecumā jaunieši vairāk plāno savu laiku.

- Kopumā izglītībā augstas klases sportisti saņem atbalstu no vecākiem, skolotājiem/docētājiem, treneriem, bet sportā galvenie atbalstītāji ir treneri, draugi, vecāki, sporta veida federācijas un sporta organizācijas. Augstas klases sportisti līdz 19 gadiem izglītībā saņem lielāku atbalstu no vecākiem, skolotājiem un treneriem, bet sportā no treneriem, kā arī no skolotājiem. Tas nozīmē, ka līdz 19 gadu vecumam ļoti svarīgs ir vecāku, treneru un skolotāju atbalsts, sapratne, kopīga sadarbība.

- Augstas klases sportisti vecāki par 20 gadiem izglītībā saņem atbalstu no vecākiem, ģimenes, trenera, sporta organizācijām, savukārt sportā no LOK/LOV, sporta organizācijām, trenera un aģenta. Tātad augstas klases sportistiem kļūstot vecākiem, izglītības un sporta procesā nozīmīgākie atbalstītāji ir: treneri, LOK/LOV, sporta klubi, aģenti, skolotāji, ģimene.

- Dažādu vecumu augstas klases sportistu viedokļos par finansiālu atbalstu nozīmīgu atšķirību nav, bet tiem sportistiem, kuriem ir nozīmīgs augstu sasniegumu sports un izglītība (mācās/ studē) - svarīgs ir morāls un konsultatīvs atbalsts.

- Anketu datu izvērtēšanas gaitā pierādījās, ka augstas klases sportistiem sports ir primārais un izglītība – sekundārais. Augstas klases sportistu viedokļos par to, kādu personu/ organizāciju atbalstu saņem un kāds būtu nepieciešams, lai sekmīgi veidotu studiju un sporta pilnveides procesu, visos mainīgajos eksistē statistiski nozīmīgas atšķirības. Līdz 19 gadiem daudzi jaunieši mācās vidusskolā vai pirmajosursos augstskolā, šis laiks saistās ar pārejas posmu no jauniešu vecuma uz junioru vai pieaugušo sportu. Šajā posmā sportisti izjūt atbalsta trūkumu no sporta klubiem, federācijām, kā arī no pašvaldībām, kur jaunieši ir patstāvīgi dzīvojuši līdz mainīja vidi iestājoties augstskolā, ar šo atziņu savos darbos satopas arī citi autori (Uebel, 2006; Stambulova, Alfermann et al., 2009; Engstrom, 2011; Šmitiņa, 2011).

- Pēc 20 gadu vecuma augstas klases sportisti vairāk vēlē saņemt atbalstu no aģenta, konsultanta un psihologa.

- Promocijas darba autors, veicot augstas klases sportistu aptauju datu analīzi, secina, ka abās respondentu grupās nozīmība tiek piešķirta gan izglītībai, gan augstu sasniegumu sportam. Augstas klases sportistiem ir nepieciešams konsultatīvs, morāls un finansiāls atbalsts, ko vēlē saņemt no aģenta, konsultanta, psihologa, trenera un sporta organizācijām (sporta klubi, federācijas, LOK/LOV), lai sekmīgi organizētu savu studiju un sporta pilnveides procesu.

4.4. Augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokļu analīze par studiju un sporta pilnveidi

Pirmajā pētījuma posmā veiktajā anketēšanā respondentiem – augstas klases sportistiem tika uzdoti jautājumi par augstas klases sportistu attieksmi pret izglītību, sportu un kādu atbalstu viņi saņem, kāds būtu nepieciešams.

Pētījuma otrajā posmā tika organizētas daļēji strukturētas intervijas, intervējot 18 respondentus.

Interviju mērķis bija iegūt informāciju, viedokļus, uzskatus par augstas klases sportistu atbalstu studijās un sportā, kas ir nozīmīgi duālās karjeras efektīvai vadīšanai.

Respondentu grupas:

- Augstas klases sportisti;
- Sporta funkcionāri.

Tālāk darbā atrodamajā interviju analīzē respondentu – augstas klases sportistu vārdi tiek apzīmēti ar alfabēta lieliem burtiem pēc sporta veidu piederības, minētais skaitlis norāda konkrēto respondentu, (skatīt 4.12. tabulu): sporta funkcionāri – tekstā tiek apzīmēti ar vārda un uzvārda iniciāļiem.

Intervijas tika organizētas trīs daļās: *pirmā daļa* ietver vispārējus jautājumus par respondentu; *otrajā daļā* respondentiem tika lūgts raksturot personīgo viedokli par izglītības un sporta savienošanas procesu, *trešajā daļā* – respondenti izteica viedokli par duālās karjeras nepieciešamību.

Kopumā tika intervēti 18 respondenti: 14 Latvijas augstas klases sportisti, 4 Latvijas sporta funkcionāri.

Respondenti, kuri aizpildīja anketas, nepiedalījās intervijā.

Augstas klases sportistu viedokļu analīze par duālās karjeras organizēšanu

Pamatojoties uz veikto teorētisko literatūras un anketēšanas datu analīzi, intervijā augstas klases sportisti tika izraudzīti, tā, lai būtu pārstāvētas visas trīs sporta veidu grupas (vasaras un ziemas individuālie sporta veidi un komandu sporta spēles), kā redzams 4.12.tabulā. Kā arī svarīgi, lai tiktu iekļauti respondenti ar atšķirīgu izglītības pieredzi. Iepriekš autors analizējot augstas klases sportistu studiju procesu augstskolā secināja, ka vairākiem sportistiem – studentiem tieši pirmajos divos studiju gados (attiecīgi 19-21 gads), kas ir pārejas posms no agrīnās jaunības uz jaunības vecumposmu (Eriksons, 1998; Svence, 2003), šajā vecumā rodas problēmas ar studiju plāna izpildi. Studenti – sportisti pieļauj vairākas kļūdas vadības funkciju izpildē studiju procesā: laika plānošanā, organizēšanā, kontrolēšanā, motivācijas trūkums (piemēram studenti – sportisti pēc intensīviem treniņiem neierodas uz vienu lekciju, nākošajā reizē nesaņem nosodījumu, pamēģina nokavēt vēl kādu lekciju, tad pēkšņi saprot, ka studiju process ir iekavēts un rodas domas par studiju pārtraukšanu vai pamešanu). Ja studenti – sportisti pārtrauc studijas pirmajos divos gados, tad pēc diviem - trim gadiem sasniedzot attiecīgi 23 - 24 gadu vecumu sportisti ir nobrieduši, apzinās savas vajadzības un atsāk studijas (Šmitiņa, 2011; Ābeļkalns, 2013).

4.12.tabula.

Intervijas respondentu – augstas klases sportistu raksturojums (autora veidota)

<i>Sporta veids</i>	<i>Respondenti</i>	<i>Dzimums</i>	<i>Mācību statuss</i>	<i>Sports- sasn.</i>	<i>Studiju virziens</i>
Vasaras individuālie sporta veidi (V...)	V1	V	Students (b4)	Aktīvs - OS	Sports
	V2	V	Students (b2)	Aktīvs - PS	Sports
	V3	S	Studente (b2)	Aktīva - OS	Sports
	V4	V	Students (m1)	Aktīvs - OS	Uzturs
	V5	V	Students (m1)	Aktīvs - OS	Sports
Ziemas individuālie sporta veidi (Z...)	Z1	V	Students (b3)	Neaktīvs - OS	Sports
	Z2	V	Students (b1)	Aktīvs - OS	Sports
	Z3	S	Studente (k2)	Aktīva - OS	Sports
	Z4	V	Nemācās (B)	Aktīvs - OS	Ekonomika
	Z5	V	Nemācās (B)	Aktīvs - OS	Finanses
Komandu sporta spēles (S...)	S1	S	Nemācās (D)	Neaktīva- EK	Pedagoģija
	S2	V	Nemācās (1k)	Aktīvs - EČ	Jurisprudence
	S3	V	Nemācās (1k)	Aktīvs - EČ	Vadība
	S4	S	Studente (b4)	Aktīva - EČ	Sports

*(D)- iegūts doktora grāds; (B)-iegūts bakalaura grāds; (b×)- studē bakalaura studijās- kursā; (m×)- studē maģistrantūrā; (k×)- koledža-kursā; (1k)-1.kurss; OS – Olimpiskās spēles; PS- Paralimpiskās spēles; EČ- Eiropas čempionāts

Jautāti par izglītības līmeni un sasniegumiem sportā, kā redzams 4.12.tabulā, lielākā daļa no respondentiem ir studenti (n-9), no kuriem 2 studē maģistrantūrā (V5- Latvijā, V4- ASV), viens (S1) ir ar doktora grādu un divi (Z4, Z5) ar bakalaura grādu. Trīs respondenti (V4, Z4, Z5) iegūstot bakalaura grādu ne reizi nav pārtraukuši studiju procesu. Divi respondenti (S2, S3) nemācās - ir studējuši, bet 1.kursā dažādu iemeslu dēļ ir pārtraukuši studijas. Viens no viņiem (S3) pat ir mēģinājis sākt studēt divās augstskolās. Studentu vecums ir robežās no 21-30 gadiem, daži no viņiem mācās vairākus gadus vienā un tajā pašā studiju kursā, piemēram (Z2) astoņus, (Z3) trīs gadus. Vairāki respondenti studiju laikā izmantojuši vairākus akadēmiskos studiju pārtraukumus: (V1, Z1) trīs reizes un (S4) divas reizes. Deviņi respondenti ir piedalījušies Olimpiskajās spēlēs, no kuriem (V5, Z2, Z4, Z5) ir piedalījušies divās olimpiskajās spēlēs un divi ir Olimpisko spēļu medaļu ieguvēji.

Autora pieeja interviju analīzē balstījās nevis uz individuālu katra intervējamā viedokļu analīzi, bet uz intervējamo līdzīgo un atšķirīgo atbilžu grupēšanu un analīzi attiecībā

un saistībā ar promocijas darbā definēto pētniecisko mērķu sasniegšanas kontekstā nozīmīgajiem jautājumiem.

Jautājumā par to „Kāpēc jūs izvēlējāties studēt augstskolā?”, divi respondenti (V1, V5) atbildēja, ka augstākā izglītība ir nepieciešama sevis pilnveidošanai un zināšanas, ko iegūs studējot, noderēs augstāku sportisko rezultātu sasniegšanā. Šādam pamatojumam var rast apstiprinājumu arī teorētiskajās atziņās, ka lielākā daļa sporta veidu ir jābūt iesaistītam visam ķermenim, gan prātam, tādējādi tiek panākts līdzsvars, pareiza laika izvēle, piepūle, spēks un taktika (Vitmors, 2013).

Desmit augstas klases sportisti (S1, S3, V3, V2, S2, Z4, Z5, Z3, S4 un V4) ir izvēlējušies studēt augstskolā, jo saredz loģisku izglītības pakāpienu turpināšanu, lai iegūtu zināšanas, prasmes, inteligenci, kas noderēs turpmākajā dzīvē un profesionālajā karjerā pēc augstu sasniegumu sporta. Bet trīs no viņiem (S4, V4, Z4) piebilda, ka netieši par labu studijām ir bijusi arī vecāku ietekme. (V4):” *Varētu teikt, ka vecāki mani uz to mudināja, ne tiešā veidā, bet viņiem abiem ir augstākās izglītības un gribēju būt patstāvīgs - pats par sevi. Manā skatījumā izglītībai ir liela vērtība un, ja Tev tā nav, tad Tu nekas neesi. Tas nenozīmē, ka izmācīsies par dakteri un tas arī būs, bet darīsī kaut ko citu. Tās zināšanas un inteligence nepazudīs. Tas ir tas svarīgākais, ne visi cilvēki augstskolā ir tie gudrākie, bet tā attīstās domāšana un inteligence*”. Divi (Z1, Z2) sportisti mācās augstskolā, jo pēc vidusskolas absolvēšanas vajadzēja obligāti turpināt mācīties augstskolā, bija iespēja mācīties budžetā un augstu sasniegumu sportu savienot ar mācībām.

Papildinot iepriekšējo jautājumu autors noskaidroja, kas respondentiem palīdzēja izdarīt izvēli par labu tieši konkrētai augstskolai un programmai. Intervijas rezultātā tika konstatēts: seši augstas klases sportisti (V2, S2, S3, V3, V4, V5) izvēli ir izdarījuši paši, bet (V4, S2) piebilda, ka vecāku viedoklis nav bijis mazsvarīgs, šādu viedokli ir izteikuši arī citi pētnieki (Kārklīņa, Trapenciēre, 2009).

Treneris ir palīdzējis izdarīt izvēli trim (S1, V1, Z2) sportistiem. (V1) piebilda: „*Viens no motivētājiem bija mans toreizējais treneris A.S., kurš dzīvoja Rīgā, man vajadzēja braukt uz Rīgu trenēties un tanī pat laikā sākt savu ceļu uz augstāko izglītību,- tas arī bija galvenais iemesls. Un otrais bija tas, ka gribēju mācīties vadošajā, vienā no lielākajām, augstskolām*”.

Klases biedru atbalsts ir noderējis trim (S4, Z4, Z3) respondentiem., bet vienam (Z1) mācību iestādi izvēlēties palīdzēja sava sporta veida federācija, kā arī skola, kurā mācās, ir ļoti prestiža. Piemēram respondentam (Z5) augstskolas izvēlē ir palīdzējis matemātikas skolotājs: „*...viņš pasniedza arī X augstskolā un ar viņa ietekmi arī tika izvēlēta tā augstskola, tajā mirklī likās, ka tas interesē un man arī viss padevās, kas saistīts ar skaitļiem*

un matemātiku, tāpēc man tāda izvēle”. Autors vēlās atzīmēt, ka neviens augstas klases sportists nav nosaucis kā galvenos atbalstītājus konkrētas augstskolas un studiju programmas izvēlē vecākus, bet pastarpināti, netieši vairāki (S1, V4, S2, V4, V5) ir minējuši vecāku klātbūtni.

Nākošajā jautājumā promocijas darba autors centās noskaidrot, kādu atbalstu augstas klases sportisti ir saņēmuši studiju procesā. Sportisti savās atbildēs ir nosaukuši vairākus atbalsta veidus. Visus respondentu viedokļus pēc līdzības autors sagrupēja četrās grupās:

1. grupā - bija/ ir iespējams studēt par valsts budžeta līdzekļiem vai par augstskolas līdzekļiem (mācību maksas atlaide 100% - 50% apmērā), šajā grupā iekļaujas (V1, S2, S4, Z3).

2. grupā – pasniedzēju sapratne, atbalsts tika pieminēts astoņās intervijās (V1, Z1, V2, S2, V3, Z2, Z4, Z5), „*Brīdī, kad vairs neatrados Rīgā, četrus studiju priekšmetus kārtoju pēc individuālā plāna, tā kā nevarēju ierasties ikdienā uz lekcijām, sūtīju pasniedzējiem darbus, seminārus elektroniski, bija pretimnākoši pasniedzēji, interesējās par maniem sasniegumiem, centās atbalstīt. Diemžēl nesanāca pabeigt studijas, jo nevarēju ierasties Rīgā uz eksāmeniem, ieskaišu datumos, līdz ar to nebija vēlamais rezultāts.*” (S2).

3. grupas respondenti (S2, S1, V5, V1) uzsvēra, ka studiju procesā ir iespējams studēt pēc individuāla studiju plāna, studēt ar e-studiju palīdzību (īpaši pēdējos gados), reizēm elastīgs eksāmenu grafiks: „*...kad mācījos, nebija kā tagad visiem kopā, bet atsevišķi, atsevišķi visiem sportistiem, individuāli, individuāla pieeja katram sportistam*” (S1).

Neskatoties uz to, ka augstskolās tiek īstenotas studijas e-vidē un iespēja studēt pēc individuāla plāna, respondenti iezīmēja arī nepilnības, piemēram: ne visos studijuursos ir iespējams pielietot e-studijas, kā arī esot treniņa nometnēs ne vienmēr ir pieejams internets, lai noteiktajā termiņā varētu izpildīt prasības, ne visi docētāji atbalsta studijas pēc individuāla plāna.

4. grupā (S3, V4, V5) sportistu viedokļos skanēja atbilde, ka nekādu atbalstu nav saņēmuši. Šā jautājuma kontekstā jāpiemin, ka pastarpināti vairāki sportisti (V1, V4, V3, Z4) pieminēja, ka saņēmuši finansiālu atbalstu (stipendiju) mācību procesam no Latvijas Sporta Federāciju Padomes (LSFP) un LOK.

Kopš 2007. gada pastāv augstas klases sportistu – studentu LSFP un LOK stipendijas, kas paredzētas mācību maksas segšanai vai ar mācībām saistītiem izdevumiem. Stipendijas tiek piešķirtas sportistiem – studentiem, kuriem attiecīgajā gadā ir augsti sportiskie rezultāti un ir sekmīgi mācībās (tas nozīmē arī to, ka nav studējuši divus gadus vienā un tajā pašā kursā) (*Autora piezīme*).

Veicot pētījumu bija svarīgi noskaidrot, kādu atbalstu augstas klases sportisti gribētu saņemt, lai veiksmīgāk varētu savienot studijas ar augstu sasniegumu sportu. Analizējot respondentu viedokļus, autors secina, ka lielākā daļa sportistu (V2, V3, V4, V5) – studentu vēlētos pasniedzēju pretimnākšanu, sapratni. „...*ļaut augstas klases sportistiem darbus nodot vēlāk, ne kā citiem, varbūt nedēļu – divas, jo reizēm tik tiešām nav laika un visiem jāpaskaidro, kāpēc, tas paņem daudz laika un enerģijas. Galvenokārt vajadzētu lielāku sapratni.*” Vairāki respondenti (V3, S1, S2, Z4, Z1, S2) savās atbildēs atzīmē, ka būtu nepieciešams pielietot individuālo studiju plānu, e-studijas. Kā jau iepriekšējā nodaļā tika secināts arī intervijā sportisti atzīmē, ka bieži nākas saskarties ar neziņu, ko un kā labāk darīt. Būtu labi, ja būtu kāds padomdevējs, kurš varētu palīdzēt atrisināt šīs sadzīviskās problēmas (V1, V4, S4). Savukārt divi intervētie (Z3, Z2) vēlētos, lai Valsts izlases sportisti varētu studēt par budžeta līdzekļiem, turpretī (S3) uzskata, ka vajadzētu lielāku sapratni, ieinteresētību no sporta klubiem.

Pie šī jautājuma autors noskaidroja, kurā studiju posmā augstas klases sportisti visvairāk ir izjutuši atbalsta nepieciešamību. Seši respondenti (V1, Z1, V2, S2, S3, V5) uzsvēra, ka lielākā neziņa ir bijusi tieši uzsākot studijas, kas arī ir bijis par traucēkli, bet pieci no visiem (S4, V1, V4, V3, Z3) uzskata, ka atbalsts nepieciešams pirms sesijas un sesijas laikā, jo bieži ir tā, ka vienlaicīgi ir nozīmīgas sacensības.

Analizējot augstas klases sportistu teikto, jāatzīmē, ka 13 respondenti uzsvēra, ka studiju vide un sporta vide ir lielā mijiedarbībā.

„...vēl taču ir fiziskā mijiedarbība, pēc intensīvām mācībām aizej uz treniņu, kā uz izklaidi, atbrīvojies no garīgās slodzes” (V4).

„... arī tas, ka mācīšanās palīdz sportā, veidojās domāšana, kas ir arī fizioloģiski pierādīts” (V3).

„...ja vide ir pozitīva, tad arī mācībās viss būs labi. Man katru gadu mainījās kursa biedri, un arī no tā man bija ko mācīties, jo viens otram centās palīdzēt. Īpaši, ja blakus apsēžas Olimpisko spēļu dalībniece, un ir parasta studente, ļoti motivē mācīties” (S4).

Lai intervijas rezultātu analīze notiktu secīgi pēc izvirzītā mērķa, promocijas darba autors izveidoja 4.13.tabulu balstoties uz respondentu sniegtajām atbildēm par prioritātēm, kas ir par mērķi duālās karjeras sekmīgai veidošanai un vadīšanai. Autors sarindoja (4.13.tabulā) sportu, izglītību un ģimeni prioritāšu reitinga secībā, kā arī pie piezīmēm iekļauti izvilkumi no intervijām. Apkopojot interviju informāciju par šo jautājumu, autors secina, ka augstas klases sportistiem primārais ir ģimene, (*„...jo tas ir visa pamatā, ja ģimenē viss ir sakārtots, tad pārējais arī sakārtosies”*), otrajā vietā ierindojās sports, tad seko izglītība. Daži

respondenti (V1, V4, Z3, S4, Z4) atzīst, ka prioritātes mainās, mainījās atkarīgi no sezonas, piemēram: sagatavošanās sezonā prioritāte ir izglītība, kad sākās sacensību periods, viss pārējais jāpakārto sportam, visam dzīvē jābūt sabalansētam.

Analizējot interviju jautājumu par to vai augstas klases sportisti plāno savu karjeru pēc augstu sasniegumu sporta, pieci respondenti (V2, V4, Z3, Z4, V5) gribētu strādāt sporta jomā un nodot tālāk savas zināšanas, pieredzi, kas iekrāta sporta karjeras laikā. Jāpiezīmē, ka ne visi respondenti - sportisti pašreiz mācās ar sportu saistītās programmās. Trīs (V1, Z1, Z4) ir domājuši par savu biznesu, (V3, Z1) domā vēl par studijām, bet četri no visiem intervētajiem (S1, Z1, S2, S4) uz šo brīdi īpaši nav domājuši, ko un kā veidos savu karjeru pēc sporta.

4.13.tabula.

Augstas klases sportistu viedokļu reitings par prioritātēm (sports, izglītība, ģimene)

duālajā karjerā (autora veidota)

AKS	Sports	Izglītība	Ģimene	Piezīmes par izmaiņām
V1	1	2	2	...kļūstot profesionālākam, sapratu, ka sports kļūst par galveno
V2	1	2	3	...skolā prioritātes bija citas un sports bija tālākā plānā
V3	1	3	2	Šīs prioritātes arī gadiem nav mainījušās
V4	Sezonāli	Sezonāli	Sezonāli	...sports ir mīļāks, bet izglītība ir svarīgāka
V5	2	2	1	...arī no sporta es mācos, agrāk primārais bija sports
Z1	3	2	1	...prioritāte bija sports, bet ar laiku saproti, ka sports nebūs mūžīgi
Z2	2	3	1	...ir mainījušies, jaunāks vairāk domāju par izklaidēm
Z3	3	2	1	...izveidojot savu ģimeni, tās prioritātes krietni mainījās
Z4	2	3	1	...16 gados bija izglītība, pēc tam bija sports, tad privātā dzīve
Z5	1	3	2	Studiju laikā, kā jau iepriekš runājām, bija prioritāte izglītība, tad viss pārējais
S1	3	2	1	...sākumā ir sports, personīgā dzīve, tad izglītība
S2	1	2	3	...kamēr mācījos augstskolā, sports bija kā hobijs, mīlestība pret to ko dari
S3	2	3	1	Ja būs uzvaras, būs nauda un varēs nodrošināt ģimeni.
S4	2/3	2/3	1	...koncentrējos uz mācībām, kad sacensības, turnīri – vairāk sportam

*AKS – Augstas klases sportisti

Ar intervijas palīdzību autors noskaidroja, kādas ir problēmas sekmīgai duālās karjeras vadīšanai un mēģināja noskaidrot respondentu viedokļus: kā uzlabot šo situāciju.

4.14.tabula.

Augstas klases sportistu viedokļi par problēmu risināšanu duālajā karjerā (autora veidota)

AKS	<i>Problēmas - izglītību savienojot ar sportu</i>	<i>Risinājums</i>
V1	Pietrūkst laika, izjūk režīms	Sapratne, komunikācija ar docētājiem
V2	Nesabalansēts studiju plāns, saturs, izjūk režīms, laiks	Augstskolai jābūt motivētai, lai pie viņiem mācītos augstas klases sportisti; sporta stipendijas
V3	Neziņa, esot nometnēs – zūd kontakts ar skolu	Sapratni, komunikāciju, ļaut iesniegt darbus nedaudz vēlāk
V4	Plānošanas sistēma skolā, nevar saplānot savu dienas režīmu, laika trūkums	Augstskolai savu sporta bāzi, brīvāk izvēlēties studiju kursus
V5	Trūkst pasniedzēju sapratnes	Mācības pēc individuālā plāna, e-studiju izmantošana
Z1	Finansiālu līdzekļu trūkums sportā; mācībās- esot ziemas sezonā projām, neziņa, kas notiek skolā, zūd motivācija, laika trūkums	Augstskolai izveidot sportam atbilstošu vidi. Valstī sakārtot sporta politiku attiecībā uz sportistu izglītību
Z2	Laika trūkums	Valstij izlases sportistus nodrošināt ar bezmaksas izglītību pēc sporta karjeras
Z3	Sacensību sezona no oktobra līdz martam, viss jāmacās pašmācības ceļā	Nevajag savienot, bet valstij izlases sportistus nodrošināt ar bezmaksas izglītību pēc sporta karjeras
Z4	Laika trūkums, studiju procesa plānošana, bieži jāizvēlas tas, kas nav vajadzīgs	Brīvāku izvēles iespēju, lai var saplānot mācības ar treniņiem
Z5	Lielie attālumi no mājām uz skolu un treniņa vietu, laiks	Pamēģināt citu studiju formu, tālmācību, neklātieni
S1	Trūkst padoma, kā organizēt savu studiju procesu	Jāveido personība, vajadzētu, kādu, kurš īstajā brīdī palīdz ar padomu
S2	Sporta klubu atbalsta trūkums; nav iespējams pārlikt eksāmenu, ieskaīšu datumus	Lai būtu brīvāks eksāmenu grafiks
S3	Sporta klubi nav ieinteresēti, lai sportisti iegūtu izglītību	Klubā varētu būt kāds menedžeris, kurš palīdzētu plānot, motivētu
S4	Mazliet trūkst laika	Klubiem vairāk sadarboties ar skolu un otrādi

Viedokļu analīzes rezultātā (4.14.tabulā), promocijas darba autors secina, ka augstas klases sportistiem duālajā karjerā iezīmējas trīs problēmu bloki:

1. Laika trūkums, kā rezultātā sportisti nevar sakārtot savu dienas režīmu ar mācību un treniņu plānu;

2. Sapratnes, komunikācijas, motivācijas trūkums, tas izpaužas sportistu neziņā par notiekošo augstskolā, kamēr sportisti atrodas treniņa nometnēs/ sacensībās, trūkst kāda padoma, kā labāk un pareizāk rīkoties konkrētajā situācijā;

3. Studiju kursu plānojums – augstas klases sportistiem bieži nav iespējams ierasties uz eksāmeniem noteiktajā laikā, kā arī nodarbību izkārtojums nav piemērots: „...*Bieži pat bija tā, ka iepriekšējā diena pasaka: tāda lekcija notiks tad un tad, un tev nākas visu pārlikt, pilnīgi nesakarīgi, jūk visi dienas plāni. Studenti netiek respektēti it kā studenti domāti priekš pasniedzējiem*” (V4).

„...*kad varēja likt kā gribi, tad es izvēlējos ne tādus, kas patiktu, bet tādus kurus varēju iepilnāt, pakārtot treniņu grafikam*” (Z4).

Respondenti (Z1, Z2) kā problēmu uzsver - finanšu trūkumu sportā, kā rezultātā cieš izglītība, jo sportisti nonāk izvēles priekšā – turpināt studijas vai sportu.

Augstas klases sportistiem vajadzēja izteikt savu viedokli par to, kā varētu risināt iepriekš konstatētās problēmas. No 4.15.tabulas varam redzēt, ka respondenti no visiem sporta veidu blokiem uzskata, ka būtu rūpīgāk jāplāno studiju process, varētu būt brīvāka izvēle studiju plānā, eksāmenu grafikā. Savukārt daži uzsver, ka vispirms vajadzētu izmainīt augstskolu attieksmi. Augstskolām būtu jābūt motivētām, lai augstas klases sportisti mācītos tieši konkrētajā augstskolā. Augstskolām vajadzētu izveidot sportam atbilstošu vidi, lai varētu augstvērtīgi trenēties, šāda prakse tiek pieņemta vairāku valstu (ASV, Austrālijas, Lielbritānijas, Francijas u.c) augstskolās (EAS..., 2004; Helping Talant shine..., 2012).

Ziemas sporta veidu pārstāvji gribētu no valsts saņemt bezmaksas izglītību pēc aktīvā sporta karjeras beigšanas, pieminot, ka šāda sistēma ir Kanādā, bet viens respondents (S3) pastāv uz to, ka sporta klubos vajadzētu kādu menedžeri, kurš palīdzētu plānot izglītības un sporta procesus, kā arī motivētu (*pastumtu*).

Pamatojoties uz iepriekšējās nodaļas secinājumiem un teorētiskās literatūras analīzi (Fernandes, Camps, 2007; Stambulova, 2010; Athlete Career and ..., 2012; Helping Talent ..., 2012) augstas klases sportistiem tika uzdoti jautājumi: „vai, ja Jums būtu duālās karjeras menedžeris (mentors, konsultants), vai tas palīdzētu vadīt duālo karjeru?”

4.15.tabula.

Dažādu sporta veidu augstas klases sportistu viedokļu kopums par problēmu risināšanu duālās karjeras vadības procesā (autora veidota)

<i>AKS</i>	<i>Kritēriji</i>	<i>Problēmas</i>	<i>Risinājums</i>
V	Komunikācija Sapratne Padoms / motivācija	Neziņa, esot nometnēs – zūd kontakts ar skolu, trūkst pasniedzēju sapratnes	Sapratne, komunikācija ar docētājiem
	Laiks Režīms	Pietrūkst laika, izjūk režīms	
	Finanses		sporta stipendijas
	Sporta organizācijas		
	Studiju plānošana	Nesabalansēts studiju plāns, saturs	brīvāk izvēlēties studiju kursus, ļaut iesniegt darbus nedaudz vēlāk, mācības pēc individuālā plāna, e- studiju izmantošana
	Augstskolu motivācija		Augstskolai jābūt motivētai, lai pie viņiem mācītos augstas klases sportisti; augstskolai savu sporta bāzi
Z	Komunikācija Sapratne Padoms / motivācija	mācībās- esot ziemas sezonā projām, neziņa, kas notiek skolā, zūd motivācija	
	Laiks Režīms	laika trūkums, lielie attālumi no mājām uz skolu un treniņa vietu	
	Finanses	Finansiālu līdzekļu trūkums sportā	valstij izlases sportistus nodrošināt ar bezmaksas izglītību pēc sporta karjeras
	Sporta organizācijas		
	Studiju plānošana	studiju procesa plānošana, bieži jāizvēlas tas, kas nav vajadzīgs	Brīvāku izvēles iespēju, lai var saplānot mācības ar treniņiem, pamēģināt citu studiju formu, tālmācību, neklātieni
	Augstskolu motivācija		Augstskolai izveidot sportam atbilstošu vidi
S	Komunikācija Sapratne Padoms / motivācija	Trūkst padoma, kā organizēt savu studiju procesu	Vajadzētu, kādu, kurš īstajā brīdī palīdz ar padomu, klubiem vairāk sadarboties ar skolu un otrādi
	Laiks Režīms	Mazliet trūkst laika	
	Finanses		
	Sporta organizācijas	Sporta klubu atbalsta trūkums, lai sportisti iegūtu izglītību	Klubā varētu būt kāds menedžeris, kurš palīdzētu plānot, motivētu
	Studiju plānošana	Nav iespējams pārlikt eksāmenu, ieskaīšu datumus	Brīvāku eksāmenu grafiku
	Augstskolu motivācija		

Apkopojot respondentu viedokļus, jāsecina, ka vairums, tas ir, 13 respondenti, atbildēja apstiprinoši, argumentējot savu atbildi ar to, ka duālās karjeras menedžeris varētu palīdzēt vadīt duālo karjeru:

- „Varbūt pirmajā gadā, kad tu atbrauc un īsti nezini, kas un kā, tad droši vien, ka vajadzētu. Viņš varētu piepalīdzēt dažādos jautājumos” (Z1).
- „..., jā, pat reizēm ir bail braukt (uz treniņa nometni), jo šajā brīdī nenotiek komunikācija ar pasniedzējiem un nezini, kas notiek. Viss iepriekš jāsarunā, komunikācija notiek arī pa e-pastu, bet ne visi vienmēr atbild, tad liekās, ka vajadzētu kādu cilvēku, kurš uz vietas palīdzētu visu sakārtot, lai nav lieki jāuztraucas” (V2).
- „Man bija tāds kā mentors, sacīja tur un tur jāpievērš uzmanība, tas un tas palīdzēs izprast to un to; Sporta darbā viņš nejaucās, bet ziņo trenerim par manām sekmēm. Treneris ir atbildīgs par mani, arī viņš paraksta līgumu, nedrīkstu būt nesekmīgs. Katru pirmdienu ir sapulces un tas tiek izrunāts” (V4).
- „Ok, viņš var palīdzēt sakārtot, dot padomus, bet atzīmes jāpelna pašam. Ja izglītības kvalitāte necieš, tad tāda persona pat būtu ļoti vajadzīga” (Z4).

Apkopojot respondentu intervijas datus, jāsecina, ka augstas klases sportistiem ir svarīgi studēt augstskolā, jo tādā veidā tiek iegūtas zināšanas, intelīģence, kas kopumā sekmē arī sportiskos sasniegumus (The European Year..., 2004).

Lai sekmīgi varētu savienot studijas un augstu sasniegumu sportu, augstas klases sportisti ir izjutuši pasniedzēju sapratni, iespēju studēt pēc individuāla plāna, studiju procesā izmantot e- studijas un iespēju mācīties par valsts budžeta vai augstskolas līdzekļiem, bet respondenti arī atzīmē, ka šis atbalsts ir nepietiekošs. Protams jāatzīmē, ka bija atbildes, kur respondenti izteicās, ka nekādu atbalstu nav saņēmuši, bet tas būtu nepieciešams.

Savukārt, lai varētu notikt duālā karjera, augstas klases sportisti vēlās lielāku sapratni, pretimnākšanu no pasniedzējiem, iespēju studēt pēc individuālā studiju plāna, vēlētos arī labāk sabalansētu studiju plānu. Vēl uzsvēra, ka būtu vieglāk, ja būtu kāda persona, kurai var uzticēties un varētu palīdzēt dažādos organizatoriskos jautājumos gan studijās, gan sportā, tādējādi ietaupītu laiku un enerģiju.

Sporta funkcionāru viedokļu analīze par duālo karjeru

Lai pilnīgāk izprastu augstas klases sportistu duālo karjeru, pētījuma laikā tika intervēti Latvijā pazīstami sporta funkcionāri (skatīt 4.16.tabulu), kuri pārstāv vasaras, ziemas individuālos un komandu sporta veidus, piemēram vieglatlētika, kas sportistu skaita ziņā ir vairāk pārstāvētais individuālais sporta veids vasaras pasaules sporta arēnās, skeletons,

kamaniņu sports un bobslejs – ziemas individuālajos sporta veidos, un Latvijas komandu sporta spēļu asociācijas pārstāvis, jo šajā organizācijā ir iekļautas vairākas sporta spēļu federācijas: basketbols, futbols, hokejs, volejbols u.c., kā arī LSFP un LOK pārstāvis. Terminu *sporta funkcionārs* autors skaidro kā: fizisku personu, kas darbojas sporta jomā, pilda administratīvās funkcijas, veicot izglītojošo, metodisko, organizatorisko vai/un cita veida darbu.

No sporta funkcionāru viedokļu analīzes darba autors vēlētos noskaidrot, kāda ir sporta vadības nostāja augstas klases sportistu studiju procesā. Nākošajā 4.16.tabulā autors sagrupēja respondentus – sporta funkcionārus pēc identiskiem kritērijiem, tāpat kā augstas klases sportistus.

4.16.tabula.

Intervijas respondentu – sporta funkcionāru raksturojums

<i>Sporta veids</i>	<i>Respondenti (iniciāli)</i>	<i>Dzimms</i>	<i>Mācību statuss</i>	<i>Sporta darbs</i>	<i>Zinātņu virziens</i>
Sporta spēles	I.P.	V	Nemācās (M)	Aktīvs	Sociālās zin.
Vasaras ind.	G.Z.	V	Nemācās (M)	Aktīvs	Vadības zin.
Ziemas ind.	D.D.	V	Nemācās (B)	Aktīvs	Inženierzinātne
Latvijas sports	E.F.	V	Nemācās (M)	Aktīvs	Inž.; Sociālās zin.

*(B)-iegūts bakalaura grāds; (M)- iegūts maģistra grāds

Sporta funkcionāri, kuri piedalījās intervijā pārstāv vasaras, ziemas individuālos sporta veidus un komandu sporta spēles. Lai labāk izprastu respondentu lomu veiktajā intervijā, autors sniedz nelielu ieskatu par respondentiem:

Guntis Zālītis (G.Z.) – Latvijas Vieglatlētikas savienības prezidents, vieglatlētikas valdē darbojas 17 gadus, maģistra grāds vadības zinātnē, pats bijis aktīvs vieglatlēts, augstas klases sportists;

Dainis Dukurs (D.D.) – Latvijas Bobsleja un Skeletona federācijas valdes loceklis, skeletona treneris, augstākā izglītība (Inženieris – mehāniķis ar specialitāti instrumentu ražošana, griezēj instrumentu ražošana), bijis augstu sasniegumu sportists bobslejā;

Indriķis Putniņš (I.P.) – Latvijas Komandu sporta spēļu asociācijas izpilddirektors (asociācijā ietilpst: futbols, basketbols, handbols, hokejs, volejbols, florbols, lakross, kārlings un regbija) kopš dibināšanas pusotrs gads, sociālo zinātņu maģistra grāds, pats nav bijis augstas klases sportists, amatieru līmenī spēlē basketbolu, futbolu u.c.

Einārs Fogelis (E.F.) – Latvijas Sporta federāciju padomes prezidents, Latvijas Olimpiskās vienības priekšsēdētājs, sporta administrācijā kopš 1983. gada, inženierzinātņu un sociālo zinātņu maģistra grāds, pats nodarbojies ar kalnu slēpošanu un studiju gados ar vieglatlētiķi.

Arī sporta funkcionāriem tika uzdoti tāda paša rakstura jautājumi kā augstas klases sportistiem. Uz jautājumu „Kādēļ Jūsprāt augstas klases sportistiem jā mācās augstskolā?”, respondenti sniedz garas un izsmeļošas atbildes: trīs (G.Z., D.D., E.F.) uzsvēra, ka vispirms izglītība nepieciešama domājot par vietu darba tirgū, lai būtu stabilitāte pēc sporta karjeras, jo tā ir salīdzinoši īsa, (G.Z.) piebilda, ka izglītība dod plašāku izpratni par sevi un zināšanas pastiprināti palīdz sasniegt sportiskos rezultātus. „...*Jāsaka, ka man kā trenerim ir patīkami strādāt ar gudriem sportistiem, jo dažreiz lasot arī intervijas daži izcilnieki dara tādas muļķības, ka..... Treneriem pat jābūt tik gudriem, ka būtu pat jāuzstāj, lai sportisti mācītos un iegūtu izglītību*” (D.D.).

Savukārt (I.P.) runāja par profesionālo sporta izglītību, ka augstas klases sportistiem ar augstāko izglītību jā iegūst profesionālā sporta izglītība, kas Latvijā vēl nav ieviesta.

Tālākajā gaitā respondenti izteica savus viedokļus par jautājumu: „Vai federācijām, klubiem būtu jā rūpējas pat to, lai sportisti pēc vidusskolas turpinātu studijas augstskolā un vai federācijai ir kāda atbalsta programma?” No respondentu atbildēm autors noskaidroja, ka augstas klases sportistu atbalsta programma ir tikai LSFP, kas kopā ar LOK ik gadu rīko stipendiju konkursu, tādā veidā stimulējot sportistus iegūt izglītību ne tikai morāli, bet arī finansiāli (E.F.). Pārējie trīs respondenti (I.P., G.Z., D.D.) savās atbildēs norādīja, ka viņu pārstāvētajās sporta federācijās nav tādu atbalsta programmu. Tomēr piebilda, ka cenšas nodrošināt saviem sportistiem pēctecību profesionālajā sporta izglītībā – pamatskola, vidusskola un augstskola (I.P.), cenšamies nodrošināt ar treniņu apstākļiem sportistus – studentus, kuri pārnāk mācīties no lauku rajoniem, jo šis pārejas posms ir ļoti sarežģīts (G.Z.), kas tiek uzsvērts arī teorijā (Ефимова, Бубыка, Проходовская, 2003).

Runājot par studiju un sporta vidi, divi sporta funkcionāri (I.P., E.F.) atzīmēja, ka liela nozīme ir labām tradīcijām, infrastruktūrai, tehniskajam nodrošinājumam, treneriem, skolotājiem, ko savos darbos ir uzsvēruši vairāki autori (Ābele, Egle, Kuzņecova, 2012). (G.Z., D.D., I.P.) atzīmēja, ka pozitīva studiju vide palīdz sasniegt rezultātus sportā, jābūt psiholoģiskajam balansam. Vēl (G.Z.) piebilda, ka liela nozīme ir laika faktoram, liels attālums no mājām uz skolu un treniņiem ir traucējoši sportam, vajadzētu tiekties uz ASV pieredzi, kur ir sporta centri veidoti ar sakārtotu mācīšanās, sportošanas un dzīvošanas vidi.

Analizējot augstas klases sportistu viedokļus par prioritātēm - izglītība, sports vai ģimene, noskaidrojās, ka prioritātes sarindojās šādi: ģimene, sports un izglītība. Tālāk darba autors mēģināja noskaidrot arī sporta funkcionāru viedokli par sportistu prioritātēm vai funkcionāri spēj saskatīt prioritātes sportistu dzīvē. Interviju analīzes rezultātā noskaidrojās, ka visi respondenti uzsvēra ģimenes lielo lomu sportistu dzīvē. Tomēr, tikai divi (G.Z., E.F.) priekšplānā izvirzīja ģimeni: „*Es domāju – ģimene un sociālie apstākļi ir tie galvenie faktori, lai sekmīgi visu savienotu, ja nav pamata zem kājām, tad būs problēmas gan sportā, gan visur citur*”(G.Z.); „*Ja ir ģimenes atbalsts, ja ir izglītības atbalsts, ir redzamāks nākotnes plāns, atbalsts ir vajadzīgs, jo nevar zināt cik ilgi sportosi, sports ir nežēlīgs. Ja ir ģimene, kas tevi atbalsta ir vieglāk pārdzīvot šo pāreju no lielā sporta uz darbu. Tas ir vieglāk un vienkāršāk, ja šie trīs komponenti ir. Ja ģimenē ir problēmas, tad nekas labs nesanāks*”(E.F.). Arī (I.P., D.D.) uzskata, ka ģimene ir visa pamatā, bet nedaudz tomēr sports izvirzās priekšplānā: „*Sportistiem, noteikti, ka sports, jo, ja viņi ir augstā līmenī, tad viņi saprot, ka tā var kaut cik nopelnīt un tas ir jāizmanto. Šīs prioritātes nav pastāvīgas, tās ir mainīgas. Esmu novērojis, kad ejot gadiem sportistiem parādās ģimene, bērni, arī tas paņem zināmu laiku, atbildību. Tāpat ir arī ar izglītību*” (D.D.). Savukārt (I.P.) uzsver: „*...arī sportistiem šobrīd ir svarīgāk nodarboties ar sportu un labi nopelnīt, nu teiksim tā. Diemžēl vai tā ir?- Diemžēl*”.

Sporta funkcionāri izsakot viedokļus par problēmām, ar ko nākas saskarties sportistiem duālās karjeras vadīšanas procesā, galvenokārt atzīmē, ka visa pamatā ir paša sportista attieksme un kā tas ir nostādīts ģimenē. Šo viedokli izsaka visi sporta funkcionāri. Neapšaubāmi šajā procesā liela nozīme ir treneriem (G.Z., D.D., E.F.). „*Ja treneris redzēs tikai uzvaras un sasniegumus sportā, tad tā arī būs galvenā kļūda, galvenais traucēklis. Liela loma ir tiem cilvēkiem, kuri ikdienā strādā ar šiem sportistiem, viņiem pat būtu jābūt uzstādījumam, lai sportisti izglītos*” (D.D.). „*Daudzi treneri jauniešu līmenī daudz seko līdzī skolēnu, sportistu sekmēm, bet galvenās problēmas parādās beidzot vidusskolu, sākot studēt, pazūd šī saikne, jo katrs ir pieaudzis cilvēks, bet reizē arī bērns*” (E.F.). Kā iepriekšējās nodaļās jau tika rakstīts, šo viedokli savos darbos atzīmējuši arī vairāki pētnieki (Eriksons, 1998; Burton, Raedeke, 2008; Koroļeva, 2009).

Kā nākošos problēmu komponentus respondenti piemin komunikācijas trūkumu ar pasniedzējiem, katedru vadītājiem, neelastīgi eksāmenu grafīki, ne visur ir iespējama e-studiju pielietošana (G.Z., D.D.). „*Jāpanāk sapratne ar abām pusēm. Protams nedrīkst atnākt un pateikt: man vajag to un to. Bieži trūkst arī sapratnes no pasniedzējiem. Viņiem vajadzētu saprast, ka augstas klases sportisti nes Valsts vārdu pasaulē un ikdienā ir daudz nodarbināti*

ar šīm lietām, bet tajā pašā laikā grib mācīties un tas ir daudz savādāk kā parastajiem studentiem” (D.D.).

Sporta funkcionāri (D.D., E.F.) gan tiešā, gan netiešā veidā bieži piemin augstskolas, ka augstskolās trūkst ieinteresētības sportā - kā tādas, kam ir loģiska secība augstu sasniegumu sports. Augstskolās trūkst vadītāja, kurš varētu palīdzēt risināt visas šīs lietas. Savos stāstījumos respondenti (G.Z., D.D., E.F.) pieminēja arī vides nozīmi duālajā karjerā, ka viens no traucēkļiem ir lieli pārbraucieni no skolas uz treniņiem, kā arī dzīvošanas iespējas, sapratne, komunikācija ar apkārtējiem kursa biedriem un treniņa biedriem.

Salīdzinot augstas klases sportistu viedokļus ar sporta funkcionāru teikto, darba autors secina, ka problēmu redzējums ir līdzīgs abās grupās, vienīgi sportisti par galveno uzskata laika trūkumu, bet funkcionāri laiku saredz vairāk pastarpināti. Savukārt sporta funkcionāri visa pamatā saskata paša sportista attieksmi un vēlēšanos, ko arī teorijā uzsver vairāki autori (Strods, 2012; Соколов, 2011).

Autors var izskaidrot ar to, ka jaunieši (sportisti) savās problēmās mēģina atrast kādu citu vainīgo, tikai ne sevi.

Sporta funkcionāri jautāti par to, kā varētu uzlabot duālo karjeru, sniedz viedokļus, kur visa pamatā būtu jāsakārto sporta sistēma augstskolās. Visi respondenti atzīmēja tikai četras augstskolas, kurās kaut kas tiek darīts šajā lauciņā. Sporta funkcionāri ierosina augstskolām: sakārtot augsta līmeņa sportu augstskolās (I.P., D.D.), lai augstskolās būtu sports kā tāds, kam sekotu arī augstu sasniegumu sports un sportam jābūt prestižam (G.Z.), augstskolu atbalsts – stipendijas augstas klases sportistiem (E.F., G.Z.). Vēl (D.D.) pieminēja: *„Jādod vairāk augstas klases sportistiem runāt, stāstīt par sportu, par to, kā var sportot un arī mācīties, tas būs galvenais dzinulis jauniešiem, ņemt pozitīvo piemēru”.*

Kā nākošo svarīgāko problēmu risinājumu nosauc: studiju procesa vadību: elastīgāku eksāmenu grafiku (ļaut individuāli kārtot eksāmenus), e-studiju iespējamību, kā arī, pašu sportistu ieinteresētību kopā ar ģimenes sapratni un atbalstu (G.Z., D.D., E.F.). Divi respondenti (I.P., G.Z.) atzīmēja valsts nozīmi augstas klases sportistu duālajā karjerā, sakārtojot sistēmu un ieviešot sporta stipendiju. Bet (E.F.) atgādina, ka LSFP kopā ar LOK dod iespēju konkursa kārtībā augstas klases sportistiem – sekmīgiem studentiem saņemt studiju maksu.

Salīdzinot ar augstas klases sportistu redzējumu, kā varētu sekmēt duālās karjeras vadību Latvijā, autors secina, ka nepastāv liela atšķirība starp abām respondentu grupām. Abu grupu respondenti par nozīmīgāko atzīst augstskolu ieinteresētību augstas klases sportistu duālajā karjerā, kam ir arī pakārtots studiju process (eksāmeni, studiju plānojums utt.). Ja

sportisti vairāk uzsver nepieciešamību pēc komunikācijas, sapratnes ar pasniedzējiem, tad sporta funkcionāri liek uzsvāru uz augstskolas (katedras) vadības attieksmi, lai organizētu sadarbību starp sportistiem – studentiem un pasniedzējiem, administrāciju.

Noteikti jāatzīmē fakts, ka augstas klases sportisti (S2, S3, S4) (komandu sporta spēļu pārstāvji) minējuši kā vienu no galvenajām problēmām - sporta klubu, organizāciju neieinteresētību izglītībā. Pēc sporta funkcionāru intervijas datu analīzes nākas secināt, ka arī komandu sporta spēļu asociācijai izglītība nav prioritāte; „*Latvijā šobrīd profesionālais sports un izglītība ir divas dažādas lietas. Tas ir katram sportistam individuāli, kāds mēģina ko darīt paralēli, bet kamēr var nopelnīt sportojot, tas nav primārais*” (I.P.).

Tāpat kā augstas klases sportisti, arī sporta funkcionāri sniedz savu viedokli par to vai veidojot duālo karjeru būtu nepieciešamas duālās karjeras menedžeris, un kā viņš varētu palīdzēt. Uz šo jautājumu funkcionāru viedoklis pilnībā sakrīt ar sportistu viedokli, visi atbildēja pozitīvi – ieskatam neliels izvilkums no intervijām:

- „*Bez šaubām šāds te menedžeris, kurš sekotu līdzī apmeklējumam, sekmēm, treniņiem, kas varētu koordinēt, kopā ar treneri, kopā ar federāciju. Tas sekmētu sasniegumus gan sportā, gan izglītībā, tas būtu tikai apsveicami*” (G.Z.).

- „*Es šo ideju atbalstītu ar abām rokām un šis cilvēks būtu uzticības cilvēks šim studentam – sportistam, kuram varētu uzticēties, šī ir fantastiska ideja, kuru vajadzētu attīstīt; ...šāds menedžeris varētu būt ļoti noderīgs, kurš palīdzētu saplānot laiku, iedrošināt, būt tādām kā balansam starp sportu un mācībām. Šī būtu laba lieta, būtu tiešais kontakts augstskolai ar federācijām un otrādi*” (D.D.).

- „*...ja sportists ir jau ar lielāku pieredzi, tad viņam tas nav tik svarīgi, jo ir jau sapratis, kas un kā, bet pirmajosursos noteikti šāda cilvēka atbalsts būtu nepieciešams, jo pretējā gadījumā pārņem pilnīgs „bezcers”, varbūt atbrauc (no treniņa nometnēm, sacensībām, autora piezīme) un nezina, kas notiek, daudzi arī pārtrauc mācības pie pirmajām grūtībām*” (E.F.).

Arī (I.P.) atbalsta duālās karjeras menedžera klātbūtni, bet ar nelielu skepsi: „*...teiksim ir cilvēki, kuri spēj ietekmēt citus, bet šeit bez sistemātiskas pieejas diez vai būtu iespējams kaut ko mainīt. Tas vienkārši ir cilvēku entuziasms. Mēs neesam savā asociācijā ne domājuši, ne runājuši par šīm lietām*”. Kā rezultātā var secināt, ka visas šīs lietas ir ciešā mijiedarbībā, ko apstiprina arī literatūrā apskatītie pētījumi (Ефимова, Бубыка, Проходовская, 2003; Акишин, 2013).

Apkopojot sporta funkcionāru interviju viedokļu analīzi, promocijas darba autors secina: augstas klases sportistiem nepieciešama izglītība, lai veidotu domāšanu, labāk izprastu sevi, kas arī nav mazsvarīgi, lai sasniegtu augstus rezultātus sportā.

Vairums respondentu atzina, ka viņu pārstāvētajās sporta federācijās nav augstas klases sportistu speciālas atbalsta programmas. Lai sekmīgi varētu savienot studijas un augstu sasniegumu sportu, jāizveido atbilstoša vide (infrastruktūra, studiju un treniņu plāns u.c.), lai sportisti ekonomētu laiku un enerģiju. Arī augstas klases sportisti apstiprina šo vides nozīmi.

Pie vairākiem jautājumiem sporta funkcionāri uzsvēra, ka augstskolās trūkst ieinteresētības sportā - kā tādas, kam ir loģiska secība augstu sasniegumu sports. Augstskolās trūkst sporta vadītāja, kurš varētu vadīt augstas klases sportistu – studentu duālo karjeru.

Respondenti piekrīt un atbalsta duālās karjeras menedžera ieviešanu augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanā.

Nodaļas kopsavilkums

Intervējot augstas klases sportistus un sporta funkcionārus par, augstas klases sportistu atbalsta iespējām izglītošanas un sporta pilnveides procesā, kas svarīga duālās karjeras efektīvai vadīšanai.

Apkopojot iegūtos datus, autors konstatē, ka pastāv kopsakarības abu grupu viedokļos:

- Augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokļi sakrīt jautājumā par to, ka augstas klases sportistiem jāmacās augstskolā, lai paplašinātu savas zināšanas un iegūtu pamatu karjerai pēc augstu sasniegumu sporta;
- Lai sekmīgi varētu vadīt duālo karjeru, svarīgs ir studiju un sporta vides faktors, pozitīva vide (kolēģi, infrastruktūra, docētāji, treneri), kas uzlabo rezultātus mācībās un sportā;
- Respondenti izsaka identiski līdzīgus uzskatus par duālās karjeras menedžera nepieciešamību, kurš palīdzētu augstas klases sportistiem ar padomu plānošanā, mācību un sporta procesu koordinēšanā.

Abu respondentu grupu interviju rezultātos atrodami atšķirīgi viedokļi par to, kāds atbalsts būtu nepieciešams augstas klases sportistiem duālajā karjerā.

- Lai arī abu grupu respondenti atzina, ka svarīgi ir veidot komunikāciju starp docētājiem un treneriem, kā arī jābūt pietiekamam finansiālam atbalstam sportā. Augstas klases sportistiem šķiet nozīmīgāks laiks un dienas režīma plānošana, kas atsaucas uz problēmām studiju plānā. Savukārt sporta funkcionāri liek lielāku akcentu uz ģimeni un pašu

sportistu atbildību: ja ģimenē viss ir sakārtots, ievērotas tradīcijas, tad arī jaunieši spēj savienot savas studijas un augstu sasniegumu sportu.

- Sporta funkcionāri atzīst, ka treneri ne vienmēr atbalsta sportistus iegūt izglītību.
- Lai risinātu šīs problēmas, augstas klases sportisti uzsver nepieciešamību pēc sakārtotas sporta politikas, studiju plāna un elastīga eksāmenu grafika, turpretī no sporta vadītāju viedokļu analīzes redzams, ka galveno risinājumu viņi redz pašu augstskolu lielākā ieinteresētībā augstas klases sportistu atbalstam un sportam vispār. Sporta funkcionāri uzsver, ka lielāka atbildība arī jāuzņemas pašiem sportistiem.

5. AUGSTAS KLASES SPORTISTU DUĀLĀS KARJERAS ATBALSTA IESPĒJAS

Iepriekšējās nodaļās autors teorētiski analizēja sporta un izglītības procesu kopsakarības attiecībā uz karjeras īstenošanu, ar aptaujas metodi tika noskaidroti augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokļi par izglītošanas un sporta procesu pilnveidi.

Šajā nodaļā autors analizē, kā augstas klases sportistu duālās karjeras vadība notiek dažādās pasaules un Eiropas valstīs un kāda situācija ir Latvijā. Analizējot dažādu valstu pieeju par augstas klases sportistu duālo karjeru, autors secina, ka atbalsts šajās valstīs tiek veidots pēc līdzīgas sistēmas, ko arī dēvē par modeli. Balstoties uz ārzemju pieredzi, teorētiskajām atziņām un praktiskā pētījuma secinājumiem autors izveidoja augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli atbilstošu Latvijas situācijai.

5.1. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanas pieredzes izvērtējums dažādās pasaules valstīs

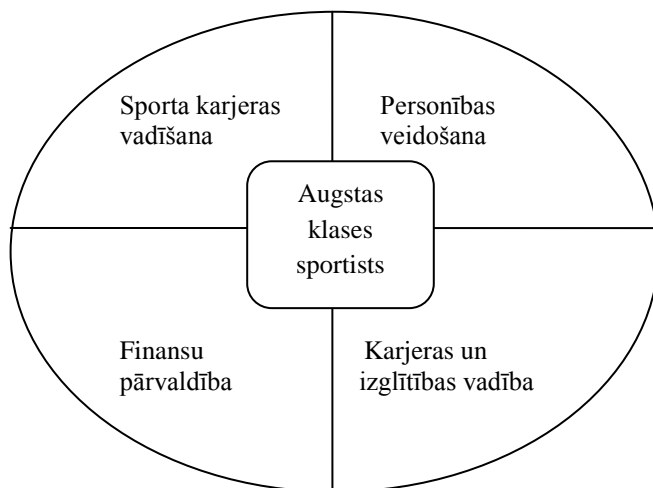
Par izglītības iegūšanas un sporta karjeras savienošānu ir pētījuši (McKenna, Dunstan-Lewis, 2004; Miller, Kerr, 2002). Savos darbos dažādus atbalsta veidus no psiho – sociālo faktoru puses, kas ietekmē šo mērķa grupu augstākajā izglītībā, kā arī lielāku saistību ar vispārējo sociālo pieredzi analizējuši (Miller, Kerr, 2003).

Par augstas klases sportistiem pēc aktīvajām sporta gaitām pasaulē gan tiešā, gan netiešā veidā rūpējas vairākas organizācijas. Starptautiskā Olimpiskā komiteja (SOK) ir izveidojusi augstas klases sportistu karjeras programmu, lai palīdzētu sportistiem pēc sporta karjeras sekmīgi iesaistīties darba tirgū. Kopš 2005. gada programma palīdz augstas klases sportistiem iekārtoties darbā un attīstīt savu profesionālo pilnveidi. 2008.gadā SOK apņēmas paplašināt programmu ar trim virzieniem – izglītību, dzīves iemaņām un nodarbinātību, lai labāk nodrošinātu augstas klases sportistu turpmāko karjeru. Mērķis ir sekmēt gan formālās, gan neformālās izglītības iegūšanu. Ar formālo izglītību sportisti iegūst kvalifikāciju, bet ar neformālo izglītību dzīves prasmes (IOC Athlete Career..., 2012).

Par augstas klases sportistu duālās karjeras aizsācējiem pasaulē tiek uzskatīti ASV, Jaunzēlande un Austrālija. Promocijas darba autors sniedz ieskatu par pasaules valstu pieredzi augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanā.

Duālās karjeras iespējas Jaunzēlandē.

Augstas klases sportistiem īstenot savas izglītības mērķus palīdz sporta dzīves padomnieki. Sportisti var iegūt izglītību īsajosursos, pilna laika studijās, nepilna laika studijās, e-studijās. Šādā veidā studenti - sportisti var vienlaicīgi atrasties ārpus valsts sacensībās, treniņa nometnēs un kārtot ieskaites savā augstskolā. Sporta dzīves padomnieki palīdz studentiem – sportistiem vadīt, savienot mācību un sporta treniņu procesu (Athlete Life ..., 2010).

5.1. attēls. Sporta dzīves padomnieka darbības modelis Jaunzēlandē

(pēc Athlete Life ..., 2010)

Autors uzsver, ka augstas klases sportistiem jātiecas uz visām četrām galvenajām jomām: personības veidošanu, karjeras un izglītības vadīšanu, finanšu pārvaldību un sporta karjeru.

Jaunzēlandē sporta dzīves padomnieka uzdevums ir palīdzēt augstas klases sportistiem saprast, ka indivīdam jāattīstās visos četros virzienos vienlaicīgi kā redzams 5.1.attēlā, šādā veidā var uzlabot gan sportiskos panākumus, gan uzkrāt dzīves pieredzi (2011-2012. Athlete Life Plan) (Athlete Life ..., 2010).

Iepriekšējās nodaļās tika rakstīts par vadības funkcijām un resursu efektīvu izmantošanu, lai nodrošinātu efektīvu mērķu sasniegšanu (Forands, 2004, 2009; Praude, Beļčikovs, 2001).

Plānošana: ir ļoti svarīga vadības funkcija, jo augstas klases sportistiem ir jāuzstāda augsti mērķi un jāizvirza augsti uzdevumi. Mērķi var sasniegt tad, ja ir izstrādāts reāls plāns. Vienmēr jābūt izstrādātam arī B plānam, jo sportā bieži gadās neparedzētas situācijas, traumas un augstas klases sportistiem jāprot pietiekoši ātri reaģēt uz radušos situāciju.

Mūsdienās ir ļoti plaša iespējas komunikācijai: sarunas, telefona sarunas, e-pasts, facebook, twitter u.c.

Augstas klases sportistiem jāapgūst runas veids sniedzot intervijas, jāpiekopj labas manieres. Atbildot inteligēnti uz jautājumu, tas veicina arī sportisko imidžu un sekmē sportisko rezultātu sasniegšanu. Sportistiem jāmaķ uzklaust kritiku, uzslavu un saglabāt pašapziņu.

Attiecību veidošana: augstas klases sportisti veido attiecības gan profesionālajā, gan personiskajā dzīvē - vecāki, draugi, partneri, pretinieki. Dzīves laikā sportistiem jāspēj atšķirt pozitīvās emocijas no negatīvajām, kas stimulē izglītības un sporta karjeru un kas kavē.

Profesionālisms: augstas klases sportistiem jāveido profesionāla attieksme kā sportā, tā sadzīvē, jāprot sevi prezentēt sabiedrībā. Profesionalitāte rada iespēju kļūt par pasaules vai Olimpisko čempionu.

Finansu pārvaldība: augstas klases sportistiem jābūt izglītotiem, lai varētu pārvaldīt savas finanses, jo profesionāli sportisti (futbolisti, basketbolisti, hokejisti u.c.) pelna lielas naudas summas, ko jāprot pārvaldīt, plānot (Athlete Life ..., 2010).

Duālās karjeras iespējas Austrālijā.

Austrālijā duālo karjeru vada Sporta karjeras un izglītības organizācija: *Athlete Career and Education (ACE)*. Šo organizāciju atbalsta Austrālijas sporta institūcijas, Valsts institūcijas un sporta akadēmijas. Tā nodrošina izglītības vadlīnijas, karjeras plānošanu, sagatavošanos darbam, dzīvesveida vadīšanu, personīgo attīstību, pārejas posmu attīstību (ar šo terminu autors domā pāreja no jauniešu vecuma uz junioru, no junioru uz pieaugušo un pāreja pēc sporta karjeras). Tādējādi augstas klases sportisti var saglabāt līdzsvaru dzīvē un sportā. ACE palīdz augstas klases sportistiem attīstīt dzīvei svarīgas prasmes (piemēram: personības attīstības veidošana, laika pārvaldīšana, mērķu izvirzīšana, neatkarība, lēmumu pieņemšana, prezentācijas māksla (publiska uzstāšanās)), kas uzlabo sportistu sportiskos sasniegumus (Athlete Career and Education..., 2012).

Sporta karjeras un izglītības organizācija nodrošina augstas klases sportistus sasniegt šo līdzsvaru, neapdraudot sporta karjeras mērķus. Pētījumi liecina, ka sportistiem ar līdzsvarotu dzīves veidu ir vieglāk sasniegt sportiskos mērķus (Krauksts, 2010), viņi labāk tiek galā ar stresa situācijām, gūst mazāk traumas un ir mierīgi par savu nākotni, jo zina, ko darīs pēc sporta karjeras pārtraukšanas. Augstas klases sportistu treneri no savas pieredzes atzīst, ka sportisti, kuri spēj savienot mācības ar augstu sasniegumu sportu ir vairāk motivēti, spēj labāk koncentrēties sporta un dzīves mērķiem. ACE organizācija palīdz augstas klases sportistiem šos mērķus realizēt caur integrētiem mācību, darba un sporta sasniegumiem.

ACE uztur labus kontaktus ar skolām, augstskolām, darba devējiem, lai augstas klases sportisti ar savu sporta un izglītības karjeras pieredzi, karjeras plānošanu spētu konkurēt darba tirgū.

Atbalsta programma sasniedz rezultātus ilgtermiņā, sportistiem ir mazāk stresa, kas saistīts ar dažādām sadzīviskajām problēmām, mācību darba plānošanu, kā rezultātā augstas klases sportisti ir organizētāki, motivētāki un laimīgāki, tādējādi sasniedzot arī labākus rezultātus sportā.

ACE atzīst, ka katrs sportists ir unikāls, tādēļ elastīga programma sniedz individuāli pielāgotu atbalstu katram indivīdam, līdz ar to tiek attīstīts katra indivīda potenciāls (Supporting sport, 2012).

Austrālijā ir izveidots „Elites sportistiem draudzīgo Universitāšu tīkls” (The Elite Athlete Friendly University program), kas sekmē augstas klases sportistu izglītības vadīšanas procesu. Šī tīkla ietvaros tiek apzinātas augstskolas, kas atbalsta šo politiku – augstas klases sportistiem savienot sportu ar akadēmiskajiem sasniegumiem. Austrālijas spora karjeras un izglītības programma paredz:

- Personības attīstības kursus, lai augstas klases sportistiem palīdzētu attīstīt prasmes retorikā, komunikācijā ar presi, darba intervijās, laika vadībā (menedžmentā);
- Sniedz seminārus par izglītības iespējām un ievirzi karjerā;
- Izglīto augstas klases sportistus par pārejas posmu atbalsta programmu (pāreja no viena vecumposma uz otru (Stambulova, 2009), traumas, karjeras pārtraukšana, sagatavošanās Valsts izlases atlases posmam;
- Augstas klases sportisti spēs pieņemt pareizos lēmumus, tiks veicina īstermiņa un ilgtermiņa plānošana.

Sporta karjeras un izglītības programma realizē augstas klases sportistu atbalsta komanda, kas palīdz saviem sportistiem sasniegt maksimālo potenciālu. Programma Austrālijā darbojās no 1994. gada un tā ir sagatavojusi 20000 augstas klases sportistus sekmīgai dzīvei pēc sportiskās karjeras. Sporta karjeras un izglītības programma ir Valsts (Austrālijas) karjeras nozares padomes sastāvdaļa (CICA). Tas nozīmē, ka dalībniekiem jāizpilda programmas, kuras atbilst valsts rūpniecības standartiem, karjeras plānošanā (Athlete Career and Education..., 2012).

Neapšaubāmi augstas klases sportistiem sporta karjera ir prioritāte, bet tā nebūs mūžīga un ir jāplāno, kas notiks ar indivīdu pēc sporta karjeras noslēgšanas. Sportistiem ir svarīgi apzināties ko var darīt papildus sporta karjerai, lai nodrošinātu labklājību nākotnē. Bieži nākotnes karjera saistās ar sportu (piemēram, treneris, fizioterapeits, menedžeris). Ir

virksne profesiju, kurās augstas klases sportisti sekmīgi darbojas pēc sporta karjeras (piemēram jurisprudences, IT tehnoloģijas, izglītība, uzņēmumu vadība, medicīna).

Karjeras attīstības un plānošanas centrs var sportistiem palīdzēt labāk izprast katram indivīdam piemērotāko profesiju pēc interesēm, temperamenta, prasmēm, iemaņām un finanšu iespējām. Apkopot informāciju par iespējamo karjeru, izstrādāt stratēģiju nākotnes mērķu sasniegšanai (Athlete Career and education..., 2012).

ASV

ASV ir izveidota aģentūra „Sports un izglītība ASV” (*Sport & Education USA*). Katram sportistam ir sapnis kļūt par „pirmā lieluma” zvaigzni, uzvarēt pasaules mēroga turnīros, iekļūt vislabāk apmaksātajās komandās un nodrošināt sev pārtikušu nākotni arī pēc sporta karjeras beigām. Tomēr daudzos sporta veidos, kad sportisti sasniedz 15-16 gadu vecumu, kļūst skaidrs, ka tikai dažiem no viņiem vēl ir cerības turpināt ceļu uz pašu virsotni. Pārējiem jaunajiem sportistiem tieši šajā brīdī doma par studijām ASV var ļoti palīdzēt nezaudēt motivāciju treniņos. Tāpēc ir vērts turpināt treniņus un uzlabot sekmes mācībās.

ASV ir ap 4000 universitāšu un koledžu. Tās ir gan ļoti lielas, gan mazas, valsts un privātas, atrodas lielās pilsētās un mazos ciematos, ar augstu sporta līmeni un ne tik augstu.

„Vislabākos rezultātus mēs kopā varam sasniegt tad, ja jūs turpināt nodarboties ar pašu svarīgāko - mācībām un treniņiem, bet mums uzticāt visas šīs laukietilpīgās un komplicētās lietas” (Broks, 2000).

Dažu ASV augstskolu treneri paši braukā uz sacensībām un meklē jaunos talantus. Sportistiem var tikt piedāvāts mācīties konkrētā universitātē, konkrētā vietā.

Ar sporta stipendiju ASV tiek daļēji vai pilnīgi apmaksātas studijas (mācību maksa, dzīvošana, uzturs, grāmatas) kādā no ASV augstskolām. Sporta stipendija – tā ir izdevība, kuru vajadzētu izmantot ikvienam sportistam, kurš vēlas turpināt sportot un iegūt labu izglītību.

Sporta stipendijas ASV augstskolās var tikt piešķirtas tikai un vienīgi sportistiem, kuri ir pabeiguši vidusskolu kā arī, kuri jau studē kādā vietējā universitātē un vēlas turpināt studijas.

Sporta stipendijas lielums var būt ļoti dažāds. Maksimālā (pilna) stipendija nosedz visas izmaksas, kas saistītas ar mācībām un uzturēšanos. Bieži tiek piedāvātas arī daļējas sporta stipendijas, kas parasti nosedz 70-90% no kopējiem izdevumiem (Hawkinson, 2013).

Daļējās sporta stipendijas populārākas ir vīriešu vidū, kamēr sievietēm vairāk tiek piedāvātas pilnas sporta stipendijas. Viss atkarīgs no konkrētā sporta veida, kā arī no tā, cik augsta līmeņa ir sportists, cik labas sekmes un testu rezultāti.

Ne visos sporta veidos piešķir sporta stipendijas, arī konkurence dažādos sporta veidos ir atšķirīga. Dažos sporta veidos jābūt vismaz valsts izlases līmenī, savukārt citos pietiek ar labu statistiku vai vietēja mēroga panākumiem, lai saņemtu sporta stipendiju.

Viena gada izmaksas ASV universitātē ir vidēji \$25 000, kamēr augstākā līmeņa skolās tās sasniedz pat \$45 000 (Hawkinson, 2013).

Aģentūra „Sports un izglītība ASV” palīdz sportistiem saņemt sporta stipendijas studijām ASV universitātēs, lai pēc vidusskolas beigšanas viņi varētu turpināt sportot, vienlaicīgi nodrošinot nākotni pēc sporta karjeras ar augstākās mācību iestādes bakalaura vai maģistra diplomu.

Amerikā augstas klases sportisti var turpināt sportot augstā līmenī, iegūt izglītību, dzīvot un studēt internacionālā un draudzīgā vidē, daudz ceļot, satikt un iepazīt jaunus draugus, kas nāk no visdažādākajām kultūrām. Amerikas universitātes diploms un perfektā angļu valoda sportistiem atvērš jebkuras durvis, jebkurā pasaules malā. Augsts klases sportisti var iegūt bez maksas izglītību, kamēr citi par to maksā lielu naudu, ja vien viņš izpilda nosacījumus. Stipendija tiek piešķirta tikai uz vienu gadu, ja tiek izpildītas prasības (akadēmiskās – studentam jābūt sekmīgam un sportiskās – studentam jāpārstāv sava augstskola noteiktos sporta pasākumos), tad stipendiju pagarina. Katra augstskola pati nosaka, cik studentus – sportistus var atļauties un kādas ir sportista pozīcijas.

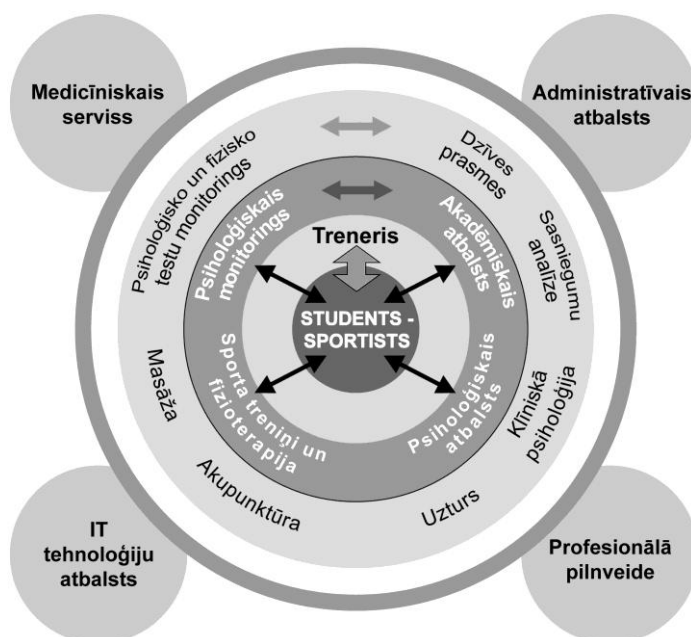
No 2009.gada ASV mēģina uzlabot SOK programmu ”sports un nodarbinātība”, augstas klases sportisti tiek iekārtoti darbā, viņiem tiek noteikta samaksa par stundu 14\$, kā visiem strādājošajiem, lai maksimāli izvairītos no nelikumībām un samaksa jāizmaksā pēc padarītā darba (Sport and Education USA, 2012).

Augstas klases sportistu – studentu centrs ASV tika izveidots 2005/2006. mācību gada laikā. Gadījuma pētījuma ietvaros tika noskaidrots ar ko ASV sportistu –studentu atbalsts atšķiras no citiem līdzīgiem centriem pasaulē. Akcentējot uz atšķirīgo tika izveidots augstu sasniegumu modelis (skatīt 5.2.attēlu).

Augstas klases studentu – sportistu centrs aptver pasaules „labāko praksi” sportā un cilvēka dzīvei nepieciešamo kompetenci. Centrs izvirza trīs galvenos mērķus:

- Paaugstināt sacensību priekšrocību (attīstīt prasmes sportā un domāšanā, tādējādi būt priekšā saviem konkurentiem);
- Efektīva resursu izmantošana (piemērojot sistēmu un procesu domāšanu var labāk izmantot svarīgākos resursus (cilvēki, laiks, budžets));

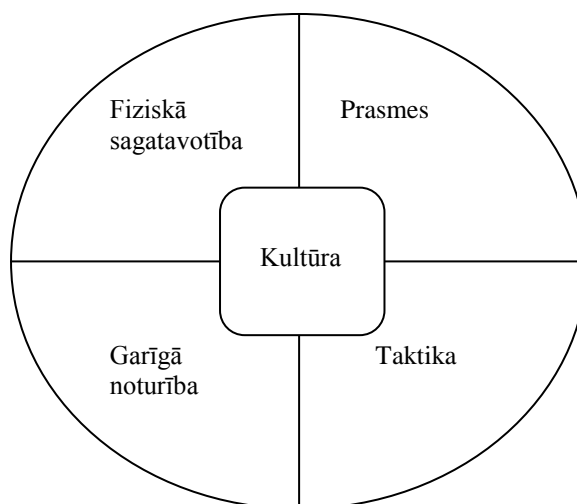
- Optimizēt sportistu – studentu labāko pieredzi (izveidot sportistu – studentu portfolio, lai būtu piemērs, kā gūt panākumus ne tikai kā sportistiem, bet arī, lai sasniegtu savus mērķus izglītībā un darba tirgū).

5.2. attēls. Sportistu – studentu modelis ASV

(pēc Student – Athlete High..., 2012)

Augstas klases sportistu - studentu centra ietvaros definēts, ka augsti sasniegumi sevī iekļauj piecus galvenos faktoros: prasmes, taktiku, fizisko sagatavotību, garīgo noturību un kultūru. Šie pieci faktori attiecās uz jebkuru studentu – sportistu, komandu, treneri (skatīt 5.3.attēlu).

5.4. attēls. Augstas klases sportistu sasniegumu veicināšanas modelis ASV

(pēc Student – Athlete High..., 2012)

Galvenais uzdevums ir pielāgot darba plānu katram sporta veidam un individuāli katram studentam – sportistam, lai sekmētu tālāku attīstību, jo visi pieci faktori ir cieši saistīti.

Daudzās Eiropas valstīs jau vairākus gadus tiek domāts par augstas klases sportistu duālās karjeras sekmēšanu, tādēļ pētījumā tiek analizēti dažu Eiropas valstu piemēri.

Lielbritānijā eksistē vairākas augstu sasniegumu programmas, kuru mērķis ir palīdzēt augstas klases sportistiem sasniegt augstus rezultātus sportā un mācībās. 90-tajos gados Lielbritānijā sāka darboties sportistu karjeras un izglītības centrs The Athlete Career and Education programme (ACE). Centra mērķis - sniegt atbalstu augstas klases sportistiem integrējoties karjeras, izglītības un sporta vidē (Combining sports and education..., 2004).

Balstoties uz 1999. gada Lielbritānijas Nacionālās sporta aģentūras pētījumu 70% jaunieši vecumā no 17-21 gadiem pārtrauc studijas vai augstu sasniegumu sportu, jo nevar pārvarēt problēmas, tādēļ ACE programma sniedz sportistiem konsultācijas par karjeras iespējām, piemērotību katram indivīdam, izglītības iespējām un sporta iespējām. No 2010.gada pēc Lielbritānijas Olimpiskās komitejas ierosinājuma, programma vairāk pievēršas sportistu nodarbinātības jautājumiem un problēmām pēc viņu sporta karjeras beigšanas (Combining sports and education..., 2004).

Kopš 2004. gada aprīļa Lielbritānijā Valsts mērogā darbojas atbalsta organizācija "talantīgu sportistu stipendiju programma" *The Talented Athlete Scholarship Scheme* (TASS). TASS ir Lielbritānijas valsts finansēta struktūra, kas ir unikāla partnerību struktūra starp talantīgiem jauniešiem sportistiem un koledžām, un augstskolām. TASS mērķis ir palīdzēt saviem sportistiem līdzsvarot akadēmisko dzīvi ar augstu sasniegumu sportu. Programma tika izveidota 2003. gadā toreizējā valsts sekretāra Tesa Jovela (*Tessa Jowell*) vadībā. TASS programmā tiek iekļauti sportisti vecumā no 16-25 gadiem. TASS koordinē un maksimāli sabalansē sportistu studiju iespējas ar augstu sasniegumu sportu, studentiem augstas klases sportistiem mācību iestādēs piedāvājot elastīgas studiju programmas. TASS apvieno vairāk kā 70 augstskolu un koledžu studentus – sportistus vecumā no 16 gadiem no visas Lielbritānijas, un sniedz atbalstu 48 sporta veidos. Visas skolas ir iedalītas pēc ģeogrāfiskā novietojuma 11 reģionālajos centros (piem., Sauehptonas universitāte, Svētās Marijas augstskola u.c.) ar savu vadību un pārstāvniecību. Augstas klases studentiem – sportistiem nav obligāti jāmacās kādā no 11 centrālajām augstskolām, bet jābūt līgumam ar TASS, kas ļauj mācīties kādā no akreditētajām TASS tīkla skolām (Helping Talent..., 2012).

Augstskolās sports ir prestižs, tādēļ augstas klases sportistiem tiek veltīta īpaša uzmanība. Augstu sasniegumu programmas mērķis ir: sniegt strukturētu atbalstu personām un

ļaut sasniegt augstus rezultātus gan akadēmiskajā, gan sporta karjerā vienlaikus. Tās uzdevumi: palielināt darbības līmeni sportistiem, nepārtraukti uzlabot universitātes sporta rezultātu reitingu, nodrošināt uz augstas klases studentu - sportistu centrētus pakalpojumus, nodrošināt ar atbalsta pakalpojumiem, sniegt vislabāko atbalstu un apmācības vidi visiem augstas klases sportistiem.

TASS programma atbalsta studentus – sportistus vairākos virzienos: stipendijas par augstiem sasniegumiem sportā starptautiskajā un nacionālajā līmenī (tiek izvērtēti patiešām augstvērtīgākie rezultāti). Uzsākot studijas augstas klases studenti - sportisti tiek nodrošināti ar visu nepieciešamo sporta inventāru (apģērbs, apavi, inventārs), bezmaksas sporta bāžu apmeklējums (fitnesa zāles, sporta laukumi, baseini), bezmaksas medicīniskie un fizioterapijas pakalpojumi, sporta zinātnes nodrošinājums (fizisko rādītāju testēšana laboratorijās augstskolā un ārpus tās), psihologa konsultācijas, sporta attīstības koordinatora (mentora) pieejamība dažādu (akadēmisku, praktisku) jautājumu risināšanai, dažādu praktisku kursu nodrošinājums: svešvalodas apguve, vadības iemaņu apguve (Helping Talent..., 2012).

Savukārt arī sportistiem ir sava atbildība pret augstskolu, kas tiek panākta ar līgumu. Ieskatam autors piemin dažus līguma punktus, lai varētu labāk izprast Lielbritānijas augstas klases sasniegumu programmas būtību. Augstas klases studentu – sportistu pienākumi: jāpārstāv sava augstskola visās atbildīgākajās sacensībās (sacensību saraksts tiek saskaņots ar koordinatoru), vismaz reizi semestrī jātiekas ar koordinatoru, lai apspriestu darbības plānus un pārrunātu indivīda attīstību, studentu – sportistu plānoto sacensību kalendārs tiek ievietots internetā, tādējādi šai informācijai jābūt pieejamai ikvienam interesentam, studentiem – sportistiem obligāti jāierodas uz pieņemšanām, balvu pasniegšanas ceremonijām, tādējādi popularizējot augstas klases sporta nozīmi, akadēmiskajā vidē studentiem – sportistiem pilnībā jāiekļaujas izglītības standarta prasībās, augstas klases sportistiem – studentiem jābūt pieejamiem mediju pārstāvjiem jebkurā laikā un vietā (Helping Talent..., 2012).

Īrijā kopš 1999.gada ar augstas klases sportistu duālo karjeru vada Sporta institūts (*The Institute of Sport*), kas palīdz sportistiem sasniegt prasmes un iemaņas. Institūts palīdz pārvarēt sportistiem dažādas grūtības saistībā ar pāreju no vienas vecuma grupas uz nākošo, kā arī beidzot sporta karjeru. Institūta atbalsta mērķis ir radīt vidi, kur augstas klases sportisti var savienot savu starptautisko sporta karjeru ar izglītību tādā veidā, lai studenti – sportisti sasniegtu savu potenciālu abās jomās. Sporta institūts konsultē, izglīto ar kursu palīdzību augstas klases sportistus laika pārvaldībā, plānošanā, finansu vadīšanā, kā rezultātā sportisti labāk spēj plānot un vadīt savu sportisko un akadēmisko karjeru.

Viens no galvenajiem elementiem, kas var uzlabot sasniegumus sportā ir izglītība, un izglītībai var būt dažādas formas, kas atkarīgs no dažādiem vecumposmiem. Piemēram, kursi ar sertifikāta iegūšanu, arodizglītība, vidējā izglītība un augstākā izglītība. Vietu skaits šajās atbalsta programmās katru gadu ir ierobežots, sportisti noslēdz līgumu uz vienu gadu. Programmā tiek iekļauti junioru un pieaugušo vecuma posma sportisti, kuri atbilst starptautisko sacensību līmenim (Education support, 2012).

Augstas klases sportistu atbalsta programmas vadlīniju galvenie kritēriji: sportiskie rezultāti, kas apstiprināti no trenera un sporta federāciju puses, izglītības potenciāls, iepriekšējās izglītības vērtējums ballēs, programmas ietvaros iepriekšējo saistību izpildīšana un sportista apņemšanos izpildīt sportiskās un akadēmiskās saistības.

Ikviens no šiem izglītības posmiem palīdz augstas klases sportistiem veidot savu īpašo vidi, sportistiem ir zināšanas un prasmes pieņemt vajadzīgos lēmumus attiecībā uz sportu un izglītību. Ar sporta institūta palīdzību augstas klases sportistiem ir vieglāk apzināties savas spējas nākotnes karjerā pēc sporta, kas palīdz izvēlēties piemērotāko izglītības veidu un programmu. Ikvienas programmas pamatfunkcija ir veidot sportistiem savas dzīves plānošanu ar augstu atbildības sajūtu, prasmi jautāt citiem padomu, spēju izvērtēt kur un kam ko jautāt.

Augstas klases sportistu atbalsta programmā ir divu veidu atbalsta iespējas: 1. finansiālais atbalsts (domāts mācību maksas segšanai, treniņa procesam), 2. dažādi izglītības iegūšanas veidi (augstskolas piedāvā studentiem – sportistiem pilna laika studijas, nepilna laika studijas, tālmācības studijas un studijas pēc individuālā plāna ar elastīgu eksāmenu grafiku). Ārkārtas situācijās pamatojoties uz tālmācības studiju plānu, eksāmenu kārtošana tiek pieļauta Īrijas vēstniecībā ārpus Valsts robežām. Tāpat kā Lielbritānijā arī Īrijā duālās karjeras atbalsts ir pieejams tikai studentiem – sportistiem, tā neattiecas uz studentiem, kuri ir pārtraukuši vai beiguši savu augstas klases sportista karjeru. Sporta institūts ir noslēdzis sadarbības līgumus ar deviņām augstskolām un koledžām. Īrijā sportistiem – studentiem dažās augstskolās (piem., Dublinas koledžā, Korkas augstskolā) tiek maksātas sporta stipendijas jau kopš 1979. gada (Combining sports and education..., 2004; Education support, 2012).

Beļģijā par augstas klases sportistu – studentu, kā atbalsta saņēmējiem izlemj speciāla komisija ar Beļģijas Olimpiskās komitejas līdzdalību. Uz atbalstu var pretendēt sportisti, kuri piedalās attiecīgās sporta federācijas rīkotajās valsts sacensībās, attiecīgi ierindojoties no 1.-10. vietai, dažos sporta veidos tikai pirmajās 5. vietās, startē pasaules Universiādē, Eiropas un pasaules čempionātos, bet komandu sporta veidos startē nacionālajos augstākās divīzijas čempionātos. Sportistiem – studentiem ir iespējams kārtot eksāmenus arī pirms un pēc sesijas, ja šajā periodā ir sacensības vai treniņu nometne. Studentiem – sportistiem tiek nodrošināta

iespēja bezmaksas nodarboties ar sportu, izmantot sporta laboratorijas, fizioterapijas pakalpojumus, labākajiem augstas klases sportistiem par augstiem sasniegumiem nozīmīgās sacensībās tiek maksātas stipendijas (Combining sports and education..., 2004; Van der Cam, 2009).

Ungārijā Olimpisko spēļu uzvarētājiem ir tiesības iestāties augstskolā bez iestājeksāmeniem. Ungārijā notiek cieša sadarbība starp augstskolām un Nacionālo Olimpisko Komiteju. Augstas klases sportistiem galvenais atbalsts tiek sniegts trijos virzienos: pamatizglītībā, pārejā uz augstāko izglītību un pārejā uz darba tirgu. Nacionālā Olimpiskā Komiteja veicina mācību maksas atlaidi mācībām, svešvalodu apgūšanu, palīdz iekārtoties darba tirgū pēc sporta karjeras. Savukārt augstskolas sekmē elastīgu eksāmenu grafiku, iespēju robežās nodrošina sportistus – studentus ar individuālu studiju programmu, papildus nodrošina docētāju konsultācijas un sportistus – studentus ar viesnīcu un sporta, treniņa apstākļiem (The Sports Legislation..., 2009; Nagy, 2011).

Portugālē, tāpat kā vairākās Eiropas valstīs, augstas klases sportisti var iestāties jebkurā augstskolā (ar kurām ir noslēgti sadarbības līgumi) bez iestājpārbaudījumiem. Šie noteikumi ir reglamentēti ar ministrijas likumiem, bet pārējie studenti ir neapmierināti, jo vairākiem sportistiem ir samērā zems vidējais vērtējums, tādēļ ministrija tuvākajā nākotnē plāno pārstrādāt šo atvieglojuma punktu. Portugālē no visiem studentiem 2,15% ir augstas klases sportisti (Fernandes, Camps, 2007). Augstas klases sportistiem ir iespējams brīvi izvēlēties studiju kursus, aktīvā sacensību periodā var kavēt lekcijas, pielāgojot individuālam studiju plānam. Studentiem – sportistiem ir brīva iespēja mainīt augstskolu starp sadarbības augstskolām, turpinot studijas savā izvēlētajā programmā. Augstas klases sportisti atbalstu saņem četros galvenajos atbalsta blokos: akadēmiskajā, psiholoģiskajā, medicīniskajā un sporta (Fernandes, Camps, 2007).

Vācijā ir izveidojies augstskolu augstas klases sportistu partneru tīkls, kurā ietilpst 86 augstskolas, kas sadarbojas ar Nacionālo Olimpisko Komiteju, Rektoru klubu, Augstskolu sporta savienību un sporta veidu federācijām. Vācijā katrā augstskolā ir mentors, kurš koordinē augstas klases sportistu duālo karjeru. Sportistiem – studentiem vismaz reizi mēnesī jātiekas ar mentoru, jāsaskaņo paveiktais un nākotnē veicamais. Vācijā augstas klases sportisti galvenokārt saņem motivējošu ne finansiālu atbalstu. Galvenie atbalsta veidi: elastīgs eksāmenu grafiks, īstermiņa darbu sagatavošana studentu – sportistu prombūtnes laikā, studiju maksas atlaides, brīva piekļuve augstskolas sporta bāzēm, dzīvošanas iespējas viesnīcā (Combining sports and education..., 2004; Forster, 2010).

Nīderlandē sportistu duālo karjeru īsteno LOOT (*National Consultation for Education and Top - Athletes*). Atbalsta programmas ietvaros augstas klases sportisti tiek iedalīti divās grupās: A - sportistiem jāizcīna no 1.-8.vietai pasaules meistarsacīkstēs un B – no 1.-5.vietai Eiropas meistarsacīkstēs. Augstas klases sportisti mācās nelielās grupās (līdz 15 studentiem) un iespējams saņemt atbalstu: mājas darbu samazināšana, individuāls mācību plāns, mentora atbalsts, elastīgs studiju process, studiju pārtraukums pirms atbildīgām sacensībām un Olimpiskajām spēlēm (Radtke, Coalter, 2007; Guidelines on Dual Careers..., 2012).

Somijā, papildus labi attīstītai sportistu duālās karjeras programmai, Rovoniemi ir izveidots Eiropas ziemas sporta veidu centrs, kur kā sadarbības partneri ir augstskolas no 9 valstīm un sportisti – studenti ir nodrošināti ar labiem treniņu apstākļiem un izglītības iespējām (Combining sports and education..., 2004; INTECS Network, 2010).

Analizējot sportistu – studentu duālās karjeras atbalsta iespējas ES, autors izveidojis salīdzinošo 5.1.tabulu.

5.1.tabula.

Augstas klases sportistu atbalsta iespējas Eiropas Savienības valstīs (autora veidota)

Valsts	Atbalsta programmas dibināšanas gads	Partneru tīkls ar Augstskolām	Sadarbības partneri	DK Atbalsta organizācija	Līgumattiecības	Atvieglojumi iestājekšāmos	e-studijas	Individuāls studiju plāns	Studiju maksas atlaide	Kvalitatīva treniņu vide	Stipendijas	Individuālas docētāju konsultācijas	Sportistu mācību grupas	Mentori
Beļģija	98./2008.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Dānija		X	X		X	X	X	X		X	X	X		X
Francija	1992.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Igaunija			X		X	X	X	X		X	X	X		
Itālija		X	X	X			X	X		X		X		X
Īrija	1999.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
Latvija						X	X	X	X		X	X		
Lielbritānija	2004.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nīderlande	1998.		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Portugāle	2007.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
Somija	2005.		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Zviedrija	2005.		X	X	X		X	X	X	X	X	X		X
Ungārija	2005.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
Vācija	2005.	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X

Kā iepriekš minēts, ļoti daudzās Eiropas Savienības valstīs ir augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta programmas, kas izveidotas 2000 - gadu sākumā, protams vairākās valstīs šāda tipa atbalsts jau eksistēja arī agrāk, piemēram Francijā, Lielbritānijā. Galvenokārt par augstas klases sportistu duālās karjeras atbalstu var runāt, ja valstī ir izveidots plašs sadarbības partneru tīkls starp augstskolām un citiem sadarbības partneriem (piem., sporta organizācijām, sporta veidu federācijām), kas saistītas ar līgumiem.

Atsaucoties uz „Athletes2bussines” aptaujas datiem, studenti sportisti augstu vērtē iespēju studēt pēc individuālā plāna, izmantot tālmācību (e-studijas) un iespēju trenēties augstskolas sporta bāzēs vai tās tuvumā. Viens no svarīgākajiem atbalsta punktiem ir iespēja brīvi komunicēt ar augstskolas docētājiem gan par akadēmiskajiem jautājumiem, gan par sportu un sadzīvi, jo tikai savstarpējas sadarbības un uzticēšanās rezultātā, var sasniegt augstus rezultātus sportā un izglītībā. Šo sadarbību sekmē atbalsta organizācijas vai augstskolas mentors - persona, kura caur diskusijām, padomiem, zināšanu apmaiņu ar pieredzes ņēmēju kopīgiem spēkiem meklē problēmas risinājumu vai mērķa sasniegšanu (Athletes2bussines, 2012.).

Jāmin arī fakts, ka vairāku valstu augstskolās augstas klases sportistiem ir iespēja iestāties augstskolās bez vai ar atvieglotiem iestājpārbaudījumiem.

5.2. Augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta izvērtējums Latvijā

Salīdzinot Latvijas augstas klases sportistu – studentu atbalsta iespējas ar citu Eiropas savienības valstu atbalsta iespējām jāsecina, ka Latvijā vēl nav izveidots šāds atbalsta centrs vai organizācija, tomēr dažas augstskolas saviem spēkiem mēģina atbalstīt savus studentus – sportistus, piedāvājot studijas pēc individuāla studiju plāna (īpaši ziemas sporta veidu sportistiem), studijas e-vidē, samazinātas studiju maksas, kā arī iespēju robežās - stipendijas. Galvenie Latvijas mīnusi šajā jomā ir: augstskolās piedāvātās atbalsta iespējas nav apstiprinātas valstiskā līmenī un Latvijas augstskolām nav vispār vai ir neatbilstošas sporta bāzes augstu sasniegumu sportam (Ābele, 2013).

Nedaudz labāka situācija ir vidējās izglītības sistēmā, jo daudzi augstas klases sportisti mācās specializētajās sporta skolās vai klasēs, kur ir izteikts skolotāju atbalsts. Kā arī sportisti var saņemt atbrīvojumu 12.klases skolēnu, kuri laikā, kad notiek valsts pārbaudes darbi, piedalās starptautiskās sporta sacensībās vai nometnē ārpus Latvijas. No valsts pārbaudījumiem atbrīvo ar izglītības un zinātnes ministra lēmumu, pamatojoties uz pilngadīga izglītojamā vai likumiskā pārstāvja (ja izglītojamais ir nepilngadīgs) iesniegumu, kas Izglītības un zinātnes ministrijā iesniegts līdz attiecīgā gada 1.aprīlim.

Šajā gadījumā iesniegumam pievieno atzītas sporta federācijas apliecinājumu, ka izglītojamais ir attiecīgās sporta federācijas pārstāvētā Olimpiskā sporta veida valsts pieaugušo izlases komandas dalībnieks un valsts pārbaudes darbu norises laikā piedalās sporta federācijas apstiprinātā sporta sacensību kalendārā iekļautajās starptautiskajās sacensībās vai sporta nometnē ārpus Latvijas teritorijas (Lielbārde, 2013).

Kopš 2007.gada Latvijas sporta federāciju padome un Latvijas Olimpiskā komiteja ir izstrādājusi nolikumu, uz kura pamata tiek piešķirtas diferencētas stipendijas labākajiem studentiem sportistiem (studentiem – sportistiem jāuzrāda augsti rezultāti sezonā un jāizpilda studiju plāns) (Sporta stipendiju nolikums, 2012)

Cerības nākotnē vieš fakts, ka 2013.gada janvāri tika pieņemtas Eiropas Savienības vadlīnijas duālajā karjerā, kas uzliks pienākumu valdībai iespēju robežās sekmēt augstas klases sportistu duālās karjeras attīstību.

Latvijā, galvenokārt tiek domāts par augstas klases sportistu atbalsta iespējām sporta jomā. Augstas klases sportistiem, kuri pārstāv Olimpiskos sporta veidus (iespēju robežās arī komandu sporta veidos un citos individuālajos sporta veidos) ir iespējas saņemt LOV atbalstu sacensību un treniņu procesu īstenošanai.

Latvijas Olimpiskā vienība, sabiedrība ar ierobežotu atbildību, izveidota 1994.gadā ar mērķi atbalstīt Latvijas labāko sportistu gatavošanos Olimpiskajām spēlēm. LOV sastāvā iekļautie sportisti saņem treniņu un sacensību procesam nepieciešamo finansiālo, metodisko un medicīnisko atbalstu, veiksmīgai treniņu darba organizēšanai, līdzdalībai starptautiskās sacensībās, augstas klases sporta ekipējuma iegādē, dzīvības un veselības apdrošināšanā. LOV darbojas mūsdienu prasībām atbilstošs sporta medicīnas un rehabilitācijas centrs, kā arī fiziskā darba spēju diagnostikas laboratorija. Sporta medicīnas un rehabilitācijas centru un laboratoriju izmanto ne tikai LOV sastāvos iekļautie atlēti, bet arī citi vadošie sportisti un sporta spēļu valsts izlases komandas. LOV galvenais mērķis ir patstāvīgi pilnveidot treniņa procesa kvalitāti, kas nodrošinātu augstu sasniegumu sasniegšanu oficiālās starptautiskās sacensībās un Olimpiskajās spēlēs. Nozīmīgākā šī mērķa daļa ir Latvijas Olimpiskās komandas dalībnieku sagatavošanas process startam Olimpiskajās spēlēs, to sociālā, materiālā, medicīniskā un zinātniski metodiskā aprūpe. LOV sastāvā tiek uzņemti sportisti, kurus, vadoties no individuālo olimpisko sporta veidu federāciju ieteikumiem, apstiprina LOV dibinātāji (LOV darbības...1994).

2011. gada žurnālā „Sports” - Starptautiskās Olimpiskās komitejas prezidents Žaks Roge ir uzsvēris: *"Esmu ļoti laimīgs par to kā sporta dzīve šeit attīstās, un jūs esat uz pareizā ceļa. Federācijās strādā pieredzējuši cilvēki, to pierāda liels medaļu skaits gan ziemas, gan vasaras Olimpiskajās spēlēs. Ļoti labi attīstās Olimpisko centru programma, jo pasaulē nav daudz tādu valstu, kur visās pilsētās, kurās ir augstskolas, ir arī modernas sporta celtnes un objekti"* (Āķe-Vīksne, 2011).

Atsaucoties uz rakstīto autors piebilst, ka reālā situācija ir pavisam savādāka, Olimpiskie sporta centri gan ir pilsētās, kurās ir augstskolas, bet nav domātas studentu vajadzībām.

Autoram salīdzinot pasaules valstu pieredzi par augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanas procesiem jāsecina, ka Latvijā augstskolas atrodas samērā tālu no Olimpiskajiem sporta centriem, sporta laboratorijas un sporta medicīnas centra. Turpretī ASV, Austrālijā, Lielbritānijā, Francijā u.c. visi šie pakalpojumi atrodas vienkopus un sportisti var veltīt visu uzmanību treniņiem un studijām.

Jāpiemin fakts, ka Latvijas Olimpiskā komiteja ir izstrādājusi augstas klases sportistu reģionālo atbalsta programmu, kas paredz talantīgo sportistu un nacionālo izlašu komandu (t. sk. sporta spēļu komandas) iespēju sagatavoties un startēt Olimpiskajās spēlēs, pasaules un Eiropas čempionātos (sporta spēļu atlasēs un finālturnīros) (Augstu sasniegumu sports). Programmas uzdevumu un aktivitāšu izpildes laika plānojums ietver laika posmu no 2011. līdz 2016. gadam (LOK reģionālās attīstības..., 2010).

Šādu centru izveide varētu uzlabot augstas klases sportistu – studentu duālās karjeras procesa vadīšanu īpaši Ventspilī un Valmierā, jo šīs pašvaldības ir salīdzinoši nelielas un sporta un studiju vide atrodas nelielā attālumā.

Šobrīd Latvijā pēc pašvaldības un LOK partnerības principa darbojas 6 reģionālie Olimpiskie centri un 6 Olimpisko veidu sporta centri.

Katram Olimpiskajam centram ir specializācija vairākos vai tikai dažos sporta veidos. Par reģionāliem Olimpiskajiem centriem uzskatāmi Olimpiskais sporta centrs Rīgā, Ventspils Olimpiskais centrs, Vidzemes Olimpiskais centrs Valmierā, Liepājas Olimpiskais centrs, Daugavpils Olimpiskais centrs un Jelgavas Olimpiskais centrs.

Par Olimpisko sporta veidu centriem uzskatāmi Siguldas Olimpiskais centrs - specializējies slēpošanā, Limbažu – vieglatlētikā, smaiļošanā un kanoe, Ziemeļvidzemes Olimpiskais centrs Gulbenē – slēpošanā, biatlonā un vieglatlētikā, Cēsu Olimpiskais centrs – slēpošanā un biatlonā.

Katrs no centriem dod savu pienesumu Latvijas sporta attīstībā un izvirza par prioritāriem konkrētus sporta veidus, tādējādi nodrošinot augsta līmeņa sporta bāzi attiecīgajiem sporta veidiem.

Analizējot situāciju autors secina, ka Latvijas sporta sistēmā netiek domāts par augstas klases sportistu izglītošanās iespējām, liekot akcentu tikai uz augstu sasniegumu sportu. Kā izņēmumu var minēt LSFP un LOK sporta stipendiju projektu sportistiem – studentiem.

Savukārt vairākas augstskolas nav ieinteresētas augstu sasniegumu sporta organizēšanā, ko autors secināja arī pēc veiktās anketēšanas datu analīzes. Ir augstskolas, kurās augstas klases sportisti tiek uzņemti bez iestājpārbaudījumiem, un augstskolas, kurās sportisti var mācīties pēc individuāla plāna, pielietot e-studijas un saņemt mācību maksas atvieglojumus. Pamatojoties uz veikto aptauju, autors konstatē, ka ir augstskolas, kur augstas klases sportisti iestājas augstskolā, bet studiju process nenotiek, kā arī nav iespējams pilnvērtīgi trenēties augstskolas sporta bāzēs, jo tās ir neatbilstošas augstu sasniegumu sportam vai vispār nav.

5.3. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeļa izveide atbilstoši Latvijas situācijai

Augstas klases sportistu - vidusskolas absolventu interese par augstākās izglītības iespējām un konkurence starp augstākajām izglītības iestādēm aktualizē radīt augstskolās tādu studiju vidi, kas palīdzētu sportistiem - studentiem veiksmīgi iekļauties studiju procesā, sasniegt izvirzītos studiju un sporta rezultātus un nepārtraukt iesākto darbību.

Pamatojoties uz analizēto iepriekšējās nodaļās, apkopojot informāciju par studiju un sporta vidi, autors ir izveidojis 5.2.tabulu par to, kur studiju un sporta vide mijiedarbojas, lai varētu sekmīgi noritēt duālā karjera.

5.2. tabula.

Duālo karjeru veicinošā vide (autora veidota)

<i>Fiziskā vide</i>	<i>Psiholoģiskā vide</i>
Sakopta apkārtnē	Students- sportists var uzticēties docētājam/ trenerim
Ērts iekārtojums	Koleģiāla attieksme
Telpu krāsojums	Respektē studentu- sportistu kā personību
Materiāli-tehniskais nodrošinājums	Motivācija, intereses izraisīšana
Mājīguma sajūta	Vadības atbalsts
Skaņas izolācija	Objektivitāte
Skolas, kluba transports	Atsaucība, iejūtība, atbalsts
Pārdomāts studiju un treniņu plāns	Savstarpējā pieklājība
Labs apgaismojums	Atklātība
Komfortablas telpas (siltums)	Cieņa pret minoritātēm
Medicīna serviss	Cieņa pret citādi domājošajiem
Nodarbību plānojums	Darba metožu dažādība
Ēdināšanas iespējas	Docētāju/ treneru kvalifikācija
Studentu / sportistu skaits grupā	Kultūras pasākumi, izklaidējoša
Tīras un sakoptas telpas	Augstskolai/ klubam ir prestižs
Droša vide	Veselīgs psiholoģiskais klimats
Profesionāla psihologa esamība	Morāles normu ievērošana
	Piederības sajūta
	Atsaucīgs palīgpersonāls

Pētījumā autors ir secinājis, ka augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta izveidi un pakalpojumu pilnveidošanu var kavēt vairāki faktori: indivīda paša nevēlēšanās kontaktēties ar atbalsta personālu, negatīvās izjūtas, gan arī problēmas izglītības un sporta politikā. Latvijā nav izveidota vienota, sistēmiska pieeja augstas klases sportistu - studentu atbalsta jomā, atbalsta nepieciešamība nav nostiprināta likumdošanā, atbalstu ieviest kavē arī ekonomiskās problēmas valstī.

Tomēr būtisks aspekts ir augstskolas nostāja par augstas klases sportistu izglītošanās un atbalsta jautājumiem - vai augstskolā šie jautājumi ir izcelti kā nozīmīgi, kāda ir augstskolu attieksme uz sportu.

Autora skatījumā, 5.3. tabulā ir apkopoti, nozīmīgākie atbalsta veidi, kā arī tie indikatori izglītības un sporta politikas plānošanas un institucionālā līmenī, kuriem būtiski ir pievērst uzmanību un tos rūpīgi analizēt, lai noteiktu, kā labāk veidot duālās karjeras atbalsta sistēmu. Politikas plānošanas līmenī kā būtiskākos riska faktorus autors uzskata speciālistu trūkumu, kā arī sportistu iespēju izvēlēties doties trenēties un studēt uz ārzemēm. Savukārt, augstskolu savstarpējā konkurence un demogrāfijas kritiskie rādītāji ir nozīmīgi gan izglītības un sporta politikas plānošanas, gan institucionālajā līmenī.

5.3. tabula.

Augstas klases sportistu atbalsta veidu nepieciešamie kritēriji (autora veidota)

<i>Atbalsts</i>	<i>Rādītāji</i>	<i>Problēma</i>
Finansiāls	Valsts budžets; Augstskolas finansējums; Sporta klubu; Stipendijas; Granti	Sportisti gandrīz visas savas finanses iztērē investējot sporta karjerā
Konsultatīvs	Metodiķi; Docētāji; Administrācija; Mentori; Koučs	Studiju kursu izvēle, mācību saturs, eksāmeni, sabiedriskās aktivitātes 1.-2. kursā, adaptācija, treniņu grafiks
Akadēmisks	Individuāls studiju plāns; e-studijas; Elastīgs studiju grafiks; Akadēmiskais studiju pārtraukums	Atrašanās sacensībās, treniņa nometnēs ārpus akadēmiskās vides
Morāls	Kursa biedri; Docētāji; Vispārējais personāls; Treneru; Vecāku	Pēc lielām fiziskām slodzēm grūti mobilizēties garīgajam darbam, adaptācija

Augstskolas kontekstā ir jāpievērš uzmanība augstas klases sportistu interesei par noteiktām studiju programmām, budžeta un maksas vietu sadalījumam (orientēšanās uz budžeta studijām), studentu apmierinātībai ar atsevišķām studiju programmām, sporta bāzi un augstskolu kopumā.

Autora pētījums parāda to, ka augstas klases sportisti - studenti novērtē atbalstu kā svarīgu un nozīmīgu. Atbalsts nepieciešams studiju uzsākšanas periodā un studiju procesā, kā arī sportā nepieciešams atbalsts pārnākot trenēties uz citu klubu, īpaši, ja šī pāreja sakrīt ar pāreju no jauniešu vecuma uz junioru vai pieaugušo grupu.

Iepriekšējā nodaļā sportisti - augstskolu studenti izteica vajadzību pēc atbalsta, kas ļauj secināt, ka studentu – sportistu atbalsta nodrošinājums augstskolā var veicināt pozitīvus faktorus studiju gaitā- piemēram, labvēlīgāku studiju vidi, jauno sportistu - studentu adaptāciju augstskolā, studentu personīgo pašizaugsmi, dažādu sociālu, psiholoģisku problēmu risināšanu, kā arī palīdzēt tiem studentiem, kuriem ir problēmas studiju plāna izpildē.

Apkopojot informāciju par augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta jomu Latvijā un citās valstīs, jāsecina, ka attīstot studentu - sportistu atbalsta pakalpojumus Latvijas augstskolās tiktu veicināta arī uz studentu - sportistu centrēta izglītība, ko pētījumā uzsvēra vairāki respondenti.

Promocijas darba autors uzskata, ka augstas klases sportistu duālajā karjerā Latvijas augstskolās ir svarīgi balstīties ne tikai uz uzstādījumiem duālās karjeras un vadības teorijās, bet arī izglītības un sporta teorijām, ņemot vērā citu valstu augstskolu praktisko pieredzi, kā arī analizējot mērķa grupas vajadzības, valsts un katras augstskolas individuālo pieredzi un stratēģiju. Izvērtējot augstas klases sportistu atbalstu augstskolās, var secināt, ka augstskolās nav vienota izpratne par duālās karjeras nozīmīgumu, kas atspoguļojās arī studentiem – sportistiem domātajos atbalsta pakalpojumos un aktivitātēs. Bieži atbalsta pasākumi augstskolā atšķiras atsevišķu struktūrvienību (nodaļu, fakultāšu) ietvaros, balstoties uz atsevišķu struktūrvienību vadītāju vai akadēmiskā personāla ieinteresētību un iniciatīvu, nevis uz augstskolas kopējām nostādnēm atbalsta organizēšanā. Autors uzskata, ka, lai atbalsts augstskolā būtu efektīvs, ir būtiski veidot atbilstošu augstas klases sportistu atbalsta organizatorisko modeli konkrētajai institūcijai, videi, balstoties gan uz sportistu vajadzību izpēti, problēmu noteikšanu, resursu apzināšanu.

“Duālā karjera” ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem (piem., sports un izglītība). Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka noteiktā laika posmā

persona savieno sportu ar studijām, kā rezultātā tiek sasniegti augsti sasniegumi sportā un iegūta akadēmiskā izglītība (Uebel, 2006).

Ņemot vērā, ka augstas klases sportistu duālās karjeras procesā ir divi galvenie virzieni (izglītība un sports), promocijas darba autors izveidojot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli, pamatojoties uz teorētiskā un praktiskā pētījumā analizētajām pieejām un to skaidrojumu:

Sporta teorijā: McBride F.A., 1979; Anshel M.K., 1991; Liepiņš I., 1993; Chelladurai P., 1994; Платонов В. Н., 1997; Матвеев Л. П., 1999; Bogaert S., 2006; Fullinwider R.K., 2006; Āķe-Vīksne I., Erta A., Murovska M., u.c., 2008; Fernāte A., 2008; Bompa T.O., Haff G.G., 2009; Smith A.C.T., Stewart B., 2010; u.c.

Izglītības teorijā: Becker G.S., 1964; Paiks G., Selbijs D., 1996; Dewey J., 1997; Tavangarian D., Leybold M., Nölting K., Röser M., 2004; Koroļeva I., Rungule R., Trapenciēre I. u.c. 2007; Cachia R., Ferrari A., Punie Y., 2009; Ivanova I., Žogla I., 2012; u.c.

Duālo karjeru: Wylleman P., Lavallee D., 2004; Uebel M., 2006; Stambulova N., Alfermann D., 2009; Stambulova N. 2009, 2010; Aquelin D., 2009; Grants J., 2011; Bart Oijen 2011; Keskitallio R., 2012; u.c.

Vadību: Ilmete Ž., Roišs J.A., 1997; Forands I., 2004; 2009; Praude V., Beļčikovs J., 2001; Ukolovs V., Mass A., Bistrjakovs I., 2006; Landzmane L., Landzmanis E., 2010; Jaunzeme I., 2011; Greenhaus J.H., Callanan G.A., Godshalk M.M., 2010; Praude V., 2012.

Augstas klases sportistu atbalsta sistēmas izveidē var vadīties pēc dažādiem modeļiem, veidojot atbalsta pasākumus dažādos virzienos. Studentu – sportistu duālās karjeras atbalsta izveidē ir nepieciešams ņemt vērā vairākus aspektus gan no izglītības iestādes, gan sporta organizācijas (kluba), gan mērķa grupas puses. Ir nepieciešams saistīt pakalpojumu izstrādi ar izvirzītajiem mērķiem un sasniedzamajiem rezultātiem. Nepieciešams izstrādāt arī atbalsta pakalpojumu pārraudzību un novērtējumu. Pamatojoties uz apkopotās literatūras un pasaules valstu duālās karjeras vadības analīzes, autors uzskata, ka, lai izveidotu atbilstošu duālās karjeras vadības modeli Latvijā, nepieciešams ņemt vērā vēl vairākus aspektus – 1.izglītības iestādes vajadzības un veidu (augstskolas veids, lielums, studējošo skaits, galvenās studiju programmas u.c.), sporta organizācijas (kluba) sporta specifiku, sportistu vecumu, intereses u.c., 2.resursu kvalitāti (finanšu, personāla kvalifikāciju), 3.augstskolas un sporta organizācijas (kluba) vadības un personāla iesaisti un izpratni par atbalsta jautājuma nozīmīgumu, 4.studentu – sportistu vajadzības un iesaistīšanos pakalpojumu izmantošanā.

5.4. tabula.

Augstas klases sportistu duālās karjeras problēmu risinājums dažādos vecumos (autora veidota)

Vecumposms	Problēmas		Risinājums	
	Izglītība	Sports	Izglītība	Sports
-19g. (vidusskola)	-jāmācās nevajadzīgi mācību priekšmeti; -grūtības ar plānošanu; - neziņa par nākotni	-finansu trūkums; -nav aģentu	-konsultācijas izvēloties augstskolu; -tikšanās ar sportistiem – studentiem	-konsultācija izvēloties klubu, treneri; -iepazīšanās ar jaunajiem treniņa apstākļiem; -LOV atbalsts
20-22g. (1.-2. kurss)	-adaptācijas problēmas; -grūtības noorientēties un pielāgoties augstskolas, studiju prasībām; -iepriekšējā priekšstata neatbilstība reālajam studiju procesam/jomai; -neziņa, kas un kā; -laika plānošana; -semināru, eksāmenu grafiks; -motivācijas trūkums; -trūkst docētāju sapratnes	-adaptācija; -finansu trūkums; -attālums no skolas līdz sporta bāzei; -neatbilstošas sporta bāzes; Sporta organizāciju neieinteresētība izglītībā	-individuāls konsultants; -augstskolu interese par sportu, veidot bāzi; -pārrunas ar docētājiem, struktūru vadītājiem; -pastiprināts akadēmiskais atbalsts studiju procesā: konsultācijas, ievadlekcijas, materiāli, studiju formu dažādošana u.c.	-treneru sadarbība ar augstskolu; -sporta organizāciju sapratne; -pozitīvas vides veidošana; -aģenta piesaiste; -LSFP/ LOV atbalsts
23g- (3. kurss un vecāki)	-jaunu studiju kursu sākums; -prakses organizēšana; -eksāmenu grafiks; -studiju plānojums; -attiecību veidošana; -neziņa par iegūtās izglītības nepieciešamību	-aģenta trūkums; -finansējums; -sporta bāzes neatbilstība; -psihologa atbalsts; -neziņa, cik ilgi vēl sportos; -iekļūšana LOV sastāvā	-prioritāšu noteikšana; -brīvāka studiju plāna veidošana; -konsultanta palīdzība; e-studijas; -individuāla pieeja eksāmeniem sacensību periodā; -augstskolu motivācija	-LOV atbalsts; -prioritāšu noteikšana; -veicināt kvalitatīvu psihologu piesaisti; - duālās vides veidošana

Apkopojot teorētiskās atziņas un praktiskā pētījuma datu analīzes rezultātus par duālo karjeru, pasaules pieredzi, sporta funkcionāru, augstas klases sportistu ieteikumus no dažādām Latvijas augstskolām, studiju virzieniem, autors uzskata, ka Latvijā iespējams izveidot trīs duālās karjeras vadības modeļus:

1. Valsts līmenī – augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta aģentūra.

Aģentūru autors saprot kā organizāciju, kas iestāžu, uzņēmumu vai personu pilnvarojumā veic noteiktus uzdevumus.

Aģentūras mērķis būtu sniegt atbalstu augstas klases sportistiem – studentiem integrējoties karjeras, izglītības un sporta vidē. Tā varētu organizēt sadarbību divos izglītības līmeņos: a) vidējās un profesionālās izglītības iestādēs, b) augstākajās mācību iestādēs (bakalaura, maģistra un doktora studiju līmenī). Sadarbības rezultātā aģentūrai jānodrošina augstas klases sportistu izglītības vadlīniju ievērošana, jā rūpējas par karjeras plānošanu (sagatavošanos darbam), dzīves uzskatu veidošanu, personīgo attīstību, pārejas posmu attīstību (ar šo terminu autors domā pāreja no jauniešu vecuma uz junioru vecumu, no junioru uz pieaugušu un pāreja pēc sporta karjeras). Tādējādi augstas klases sportisti var saglabāt līdzsvaru dzīvē un sportā. Ņemot vērā pasaules un Eiropas valstu pieredzi aģentūrai vajadzētu slēgt sadarbības līgumus starp radniecīgajām mācību iestādēm, veidojot mācību tīklu. E. Karnītis norāda, ka stabila tīklveida moduļa izveidei un attīstībai nepieciešams ievērot vairākus priekšnosacījumus:

- partneru tīkls tiek veidots uz brīvprātības principa, partneriem ir vienotas intereses un kopīgi mērķi;
- daudziem potenciālajiem partneriem nepastāv neatrisinātas problēmas un savstarpējās pretrunas;
- partneru attiecības tīklā ir skaidri definētas;
- ieguvumiem ir jābūt lielākiem (salīdzinot ar individuālo darbu) par ieguldījumiem problēmas risināšanā;
- ieguvumus saņem visi iesaistītie partneri, radot priekšrocības attiecībā pret tiem, kuri nav iesaistīti tīklā;

Daļu no ieguvumiem vēlams sasniegt īstermiņā (Karnītis, 2004).

Tas nozīmē, ka izveidojot šādu tīklu augstas klases sportistiem - studentiem mainot sporta klubu, būtu iespēja studēt citā skolā, bet tajā pašā vai radniecīgā programmā un trenēties kopā ar jauno komandu, kas sekmētu sportistu – studentu izglītības procesu vadīšanu. Līgums jāslēdz arī ar sporta organizācijām (klubiem, treneriem), jo treneri, sporta klubi ir atbildīgi par sportistu izglītošanās procesu. Kā tika rakstīts iepriekšējā nodaļā, sportisti, īpaši vecumā līdz 19 gadiem galvenokārt ieklausās treneru padomos, tas nozīmē, ka treneris ir atbildīgs par sportistu duālās karjeras veidošanu. Ilgtermiņā, sportistiem nebūtu stresa, kas saistīts ar dažādām sadzīviskajām problēmām, mācību darba plānošanu, kā rezultātā augstas klases sportisti būtu organizētāki, motivētāki un laimīgāki, tādējādi varētu sasniegt arī labākus akadēmiskos un sporta rezultātus.

Pamatojoties uz iepriekšējiem darba secinājumiem, pēc autora domām šādas atbalsta aģentūras pozitīvās iezīmes būtu: centralizēts mācību maksas finansējums no valsts,

pašvaldības un privātstruktūrām, tiktu apzināti visi augstas klases sportisti, kā arī sportistiem – studentiem varētu palīdzēt labāk izprast katram indivīdam piemērotāko profesiju pēc interesēm, temperamenta, prasmēm un iemaņām. Apkopot informāciju par iespējamo karjeru, izstrādāt stratēģiju nākotnes mērķu sasniegšanai. Kā mīnus autorš saskata: augstskolu un sporta klubu neieinteresētību, valsts struktūru un privāto komersantu nevēlēšanās atbalstīt duālo karjeru.

2. Reģionālie augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centri.

Reģionālo atbalsta centru galvenais mērķis būtu pulcēt vienkopus kāda sporta veida sportistus vai sporta veidu grupas ar līdzīgiem organizācijas principiem. Uz šādiem vadības principiem Latvijā jau daļēji strādā Murjāņu sporta ģimnāzija, kur vienkopus ir pulcēti vairāku sporta veidu sportisti, kuriem ir nodrošināti treniņa apstākļi, medicīniskā aprūpe un izglītības ieguve. Pamatojoties uz pašreizējo Latvijas augstas klases sportistu atbalsta situāciju, jāsecina, ka šādu reģionālo atbalsta centru izveide būtu iespējama pie Olimpisko sporta centru klātbūtnes – Rīgā, Ventspilī, Liepājā, Jelgavā, Valmierā, Rēzeknē un Daugavpilī. Kā pētījuma intervijā atzīmēja Latvijas komandu sporta veidu asociācijas izpilddirektors I.Putniņš - veidojot reģionālos augstas klases sportistu atbalsta centrus jāņem vērā tradīcijas, treneri, mācību / studiju nodrošinājums konkrētajā reģionā, un tad arī tiks radīta labvēlīga vide sasniegumiem. Kā arī, jāmin nozīmīgs faktors, ja skolēni/ studenti – sportisti sekmīgi mācās un gūst ievērojamus sportiskos panākumus, tad ieinteresē vietējos jauniešus pievērsties kādam sporta veidam un izglītības ieguvei, kas savukārt veicina nācijas veselīgu dzīves veidu (Baltā grāmata par sportu, 2007).

Visās iepriekš nosauktajās pilsētās ir nodrošināta mūsdienu prasībām atbilstošu, modernu un daudzfunkcionālu sporta centru darbība. Olimpiskie centri ir pareizs un savlaicīgs ieguldījums sporta sistēmas tālākajā attīstībā. Turklāt tas ir lielisks paraugs valsts, pašvaldību un sabiedriskā sektora sadarbības nozīmei valstiski svarīgu mērķu sasniegšanā, ko atzinis arī SOK prezidents Žaks Roge. Tāpat arī visās pilsētās ir augstskolas ar vairākiem studiju virzieniem. Olimpiskajos centros realizē ar attiecīgajām sporta veidu federācijām saskaņotas Olimpisko un citu sporta veidu attīstības programmas. Tajos īsteno arī investīciju programmas, kuru mērķis ir nodrošināt atbilstošu sporta materiāli tehnisko bāzi, kā arī jauno talantu meklēšanas programmu, Olimpisko dienu, sacensību un citu pasākumu organizēšanu (LOK reģionālās attīstības programma, 2010).

Analizējot reģionālo attīstības programmu autorš konstatē, ka tajā nav teikts neviens vārds par augstas klases sportistu izglītošanas iespējām, jo arī pozitīva pieredze skolā labi ietekmē sportu, kur ir saistoša vide, tad šis sporta veids var iegūt daudz labvēlīgāku vidi kur

attīstīties. Šādi reģionālie centri sekmīgi darbojās vairākās Eiropas valstīs (piemēram – Lielbritānijā, Francijā), Somijā Rovoniemi ir izveidots Eiropas ziemas sporta veidu centrs, kur kā sadarbības partneri ir augstskolas no 9 valstīm un sportisti – studenti ir nodrošināti ar labiem treniņu apstākļiem un izglītības iespējām. Reģionālajiem sportistu atbalsta centriem jābūt ar kopēju politiku, kas jānostiprina uz līgumu pamata, lai augstas klases sportistiem pārejot uz citu klubu neciestu studiju process. Tas nozīmē, ka sportisti – studenti varētu turpināt iesāktās studijas citā skolā, tajā pašā vai līdzīgā studiju programmā.

Kā negatīvās iezīmes autors uzskata: augstas klases sportisti tiek ierobežoti studiju virzienu izvēlē, jo visās reģionālajās augstskolās nav iespējams iegūt izglītību visos studiju virzienos; sportistiem – studentiem nāktos saskarties ar jaunu adaptāciju katrā augstskolā, papildus tam, ka jāiejūtas jaunajā sporta kolektīvā. Pašreizējā ekonomiskajā situācijā valstī nav pietiekoša finansējuma šādu augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centra izveidei, kā arī nav vērojama tendence no pašvaldību puses un individuālajiem komersantiem.

3. Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

Menedžeris – organizācijas darbinieks, kurš ir galvenais atbildīgais par menedžmenta darbību nodrošināšanu. Tā ir persona, kas plāno, organizē, koordinē, motivē un kontrolē visu resursu izmantošanu un līdz ar to pieņem lēmumus, lai sasniegtu organizācijas mērķus (Praude, Beļčikovs, 2001; Praude, 2012a).

Menedžeris pēc autora domām ir profesionāls administrators, pārvaldnieks, kādu jautājumu kārtotājs, kurš var būt arī vadītājs.

Duālās karjeras menedžera uzdevumi ir saistīti ar augstas klases sportistu duālās karjera procesu vadīšanu, sportistu konsultēšanu, motivēšanu. Analizējot duālās karjeras piemērus dažādās valstīs, autors konstatēja, ka vairākās valstīs (ASV, Vācijā, Īrijā, Portugālē u.c.) eksistē sportistu – studentu padomdevēji, mentori, konsultanti, kuri darbojās augstas klases sportistu atbalsta organizāciju vai augstskolu sistēmā.

Šādas personas klātbūtni autors vērtē kā pozitīvu, jo ir tiešais kontakts ar augstas klases sportistu, pasniedzējiem, treneriem, skolas un sporta kluba administrāciju, kā arī salīdzinoši nelielas izmaksas.

Izvērtējot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeļu visus trīs iespējamus variantus, pamatojoties uz teorētisko atziņu un praktiskā pētījuma datu analīzi, ņemot vērā pašreizējo Latvijas ekonomisko situāciju, promocijas darba autors secina, ka dotajā brīdī pirmos divus atbalsta modeļus nav iespējams īstenot bez papildus finansējuma, bez atbilstošas studiju un sporta vides. Atsaucoties uz minētajiem faktoriem, autors uzskata, ka Latvijas

situācijā labākais variants ir trešais – augstas klases sportistu duālās karjeras menedžera modelis (autora veidots).

Teorētiskās literatūras analīzes rezultātā pēc autora domām duālās karjeras menedžerim, jāpiemīt kouča, mentora un konsultanta kompetenci.

Koučingā dialogs un attiecības balstās nevis uz draudiem, bet uz drošības izjūtu un atbalstu, tāpēc vadītāja prombūtnē padotā uzvedība nemainās. Koučings vadītājam ļauj situāciju kontrolēt, nevis radīt kontroles ilūziju, bet padotajam – uzņemties atbildību reāli nevis iluzori (Vitmors, 2013).

Koučinga būtība ir ne tik daudz tajā, kā ko darīt, cik tajā, kas tieši jādara. Svarīgi ir tas, vai starp kouču un viņa klientu (augstas klases sportistu) veidojas uzticības pilnas attiecības, kā arī viņu komunikācijas stils un tajā izmantotie līdzekļi, klients (augstas klases sportists) faktus nevis iegūst no kouča, bet ar viņa palīdzību tos atrod sevī.

Apkopojot dažādus mentordarbības jēdziena skaidrojumus, iespējams izvirzīt šādu vienotu mentora jēdziena izpratni: mentordarbības attiecības veidojās starp pieredzējušu personu (mentoru), kura piekrīt sniegt palīdzību un atbalstu citai personai (pieredzes pārņēmējam), kura ir mazāk pieredzējusi, ar mērķi sekmēt pieredzes pārņēmēja izaugsmi un panākumus. Šādām mentordarbības attiecībām jāattīstās vidē, kurā valda savstarpēja uzticēšanās un abpusēja cieņa, regulāra iesaistīto pušu mijiedarbība ir rezultatīva (Mentoringa kompetences, 2007.)

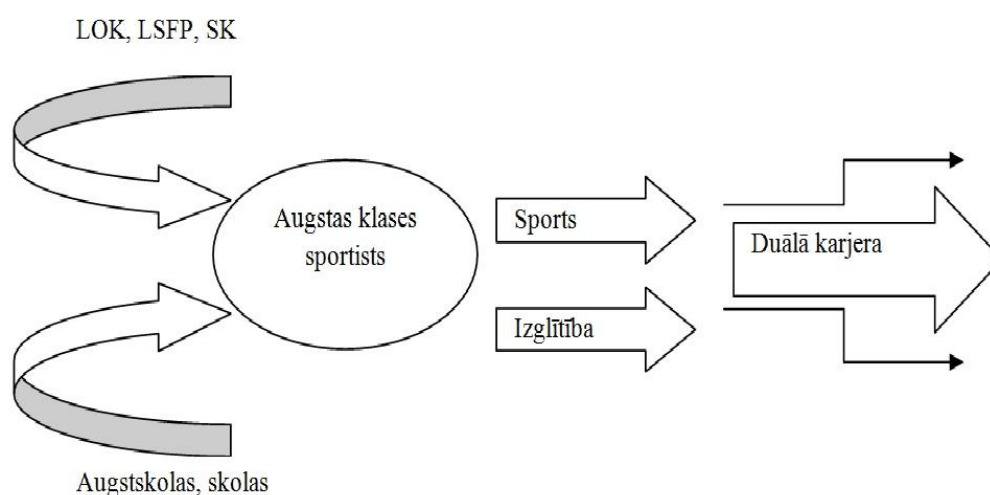
Mentors: audzinātājs, padomdevējs – speciālists, pieredzes bagāts aroda meistars, kas palīdz studējošajam vai strādniekam (māceklim) apgūt praktiskas iemaņas tieši darba vietā un darba procesā, vienlaikus rūpējoties par viņa personības vispārīgo attīstību. Studējošā vai jaunā strādnieka (mācekļa) rīcībā ir vajadzīgā aparatūra un aprīkojums, un darbaudzinātājs uzdod ar mācību (studiju) tēmu vai darba pienākumiem saistītus praktiskus uzdevumus un novērtē to kvalitāti, norādot uz kļūdām un nepilnībām gan pašā procesā, gan tā rezultātā. (Rokasgrāmata mentoriem, 2010).

Konsultanti fokusējas uz pagātnes pieredzi, lai uzlabotu nākotnes darba rezultātus.

Termins konsultēšana apzīmē ļoti plašu darbību diapazonu. Tas ir attiecināms gandrīz uz jebkuru darbību jomu un kopumā nozīmē komunikācijas procesu, kura ietvaros konsultants sniedz padomu klientam. Karjeras, ģimeņu, psiholoģiskā konsultācija attiecas uz konsultēšanu, kuras mērķis ir palīdzēt citiem indivīdiem. Tas nozīmē – sniegt emocionālu atbalstu, izrādīt sapratni, iedziļināties klienta situācijā, lai ļautu viņam pašam pieņemt lēmumus, iedrošināt pieņemt apzinātu un argumentētu lēmumu (Ertelts, Šulcs, 2008; Ķirse, 2008).

Autors terminu konsultants skaidro kā speciālistu, kas sniedz padomus, paskaidrojumus kādā jautājumā. Cilvēks, kas piedalās konsultācijā, sniedz padomus, bet nepiedalās lēmumu pieņemšanā.

Balstoties uz analizētajiem literatūras avotiem (Praude, Beļčikovs, 2001; Rokasgrāmata mentoriem, 2010; Praude 2012a; Vitmors, 2013), kur tiek skaidrotas menedžera, kouča, mentora un konsultanta kompetences, un apkopojot iepriekš minēto, autors definē: *augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeri* kā personu, kas nodrošina menedžmenta funkciju darbību palīdzot risināt organizatoriskos jautājumus, konsultē un sniedz padomus rosinot pašiem meklēt risinājumu mērķa sasniegšanai divos virzienos (izglītībā un sportā).

5.4.attēls. Augstas klases sportistu izglītošanas un sporta pilnveides modelis Latvijā (autora izstrādāts)

Veicot praktisko pētījumu un Latvijas situācijas analīzi par pašreizējo augstas klases sportistu izglītošanās un sporta pilnveidi, autors ir izveidojis uzskatāmu 5.4.attēlu. Šajā attēlā autors parāda esošo duālās karjeras situāciju Latvijā. No vienas puses ir augstu sasniegumu sporta karjera, kur sava loma ir LOK, LSFP, sporta klubiem, treneriem u.c., bet no otras puses ir augstskolas, skolas, skolotāji/ docētāji un augstas klases sportistam – studentam jāmēģina līdzsvarot abus karjeras virzienus, lai sasniegtu augstus rezultātus gan sportā, gan mācībās. Šajā situācijā sportisti – studenti bieži neievēro menedžmenta funkcijas (plānošana, organizēšana, motivēšana, kontrole), kā rezultātā paļaujas uz konkrētā brīža vajadzībām - trenējas, piedalās sacensībās, tad studē, līdz ar to sanāk tāds kā atpakaļ ceļš (divi soļi uz priekšu – viens atpakaļ). Tikai dažiem augstas klases sportistiem izdodas veidot savu duālo karjeru izmantojot vadības funkcijas. Kā jau iepriekš 4. nodaļā autors secināja, ka augstas

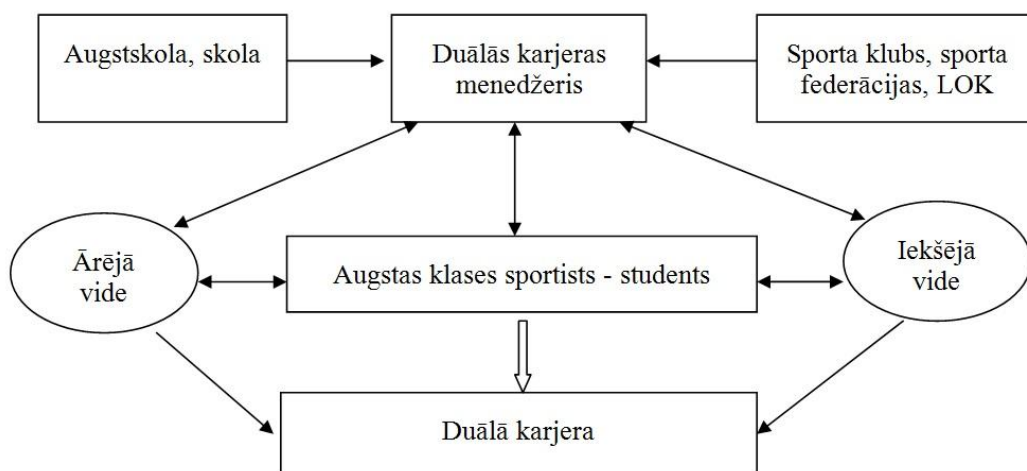
klases sportisti izjūt krīzi pārejas vecumposmā, kas sakrīt arī ar mācību un sporta vides maiņu (vidusskola – augstskola), lai visu varētu veikt augstā līmenī ir nepieciešams konsultatīvs atbalsts, ko atzīmē arī vairāki autori (Eriksons, 1998; Ефимова, Бубыка, Проходовская, 2003; Engström, 2011; Šmitiņa, 2011). No praktiskā pētījuma datu analīzes rezultātiem autors konstatēja, ka sportistiem visās vecuma grupās nepieciešams finansiāls atbalsts, bet gados vecāki sportisti, atzīmēja, ka būtisks ir/ bija morāls un konsultatīvs atbalsta veids abos karjeras virzienos (izglītība un sports).

Studiju vidē - augstas klases sportistiem galvenokārt nepieciešams morāls un konsultatīvs atbalsts, kas ir vērsts uz studiju prasmju un mācību motivācijas attīstību, studentu iesaistīšanu akadēmiskajos procesos, piedaloties studiju kursu plānošanā, dažādu studiju metožu un formu izvēlē atbilstoši sportistu - studentu vajadzībām, attīstot mācīšanās prasmes. Atbalsts studiju procesā var tikt realizēts, strādājot klātienē ar studentu grupu, individuālajās konsultācijās, kā arī e-vidē veicot konsultācijas, attīstot studiju materiālus e-vidē, akadēmisko prasību un ieteikumu īstenošanai, kā arī aktīvai komunikācijai ar studentiem. Galvenie atbalsta sniedzēji var būt docētāji, metodiķi, mentori, konsultanti, daļēji arī fakultātes/ augstskolas vadība. Augstas klases sportistiem ir svarīgs finansiālais atbalsts mācību procesā, lai varētu studēt par valsts budžeta līdzekļiem vai augstskolas finansētām studijām. Ir vērts atgādināt, ka datu analīzes rezultātā tika noskaidrota, ka par valsts budžeta līdzekļiem augstskolās studē 42% sportistu – studentu un 4% par augstskolu finansējumu, šajā kontekstā autors uzskata, ka augstskolām jābūt vairāk ieinteresētām augstas klases sportistu piesaistei. Augstas klases sportisti var nodrošināt augstskolai kvalitatīvu reklāmu, kas nav mazsvarīgi šī brīža ekonomiskajai situācijai. Šie jautājumi ir jārisina augstskolas administratīvajā līmenī un to izdarīt sportistam – studentam vieglāk būtu kopā ar duālās karjeras menedžeri.

Sporta vidē - augstas klases sportistiem svarīgākais šķiet finansiālais atbalsts, jo kā sportisti uzsvēra aptaujā, lai sasniegtu augstus rezultātus ir nepieciešami uztura bagātinātāji, konsultācijas, medicīniskais nodrošinājums, kvalitatīvi treniņa apstākļi. Autors gan piebilst, ka daudzi no aptaujātajiem sportistiem ir iekļauti LOV A vai B sastāvā, kuri saņem finansiālu atbalstu, lai sagatavotos nozīmīgākajām sacensībām. Pētījuma gaitā autors novēroja, ka augstas klases sportistiem nav zināšanu par finansu pārvaldību un bieži psiholoģiski nauda nomāc pārējās vajadzības, kā rezultātā autors uzskata, ka sportistiem – studentiem jāirīko konsultācijas, semināri par šāda veida tēmām. Sportā augstas klases sportistiem mazāk nepieciešams ir morāls un konsultatīvs atbalsts, kaut gan daži sportisti atzīst, ka ir grūti brīži, ka gribās visu pamest - neviens nesaprot, neieklās, nav sava aģenta un šajos brīžos ir

nepieciešams konsultants, uzticības persona, psihologs. Kā risinājums varētu būt augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

Pamatojoties uz teorētiskajām atziņām, augstas klases sportistu aptaujas rezultātiem un pasaules valstu pieredzi vadot augstas klases sportistu duālo karjeru, autors izveidoja augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli (5.5.attēlā) atbilstoši Latvijas ģeogrāfiskajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. Kā arī izmantojot duālās karjeras menedžera kompetenci, promocijas darba autors kopš 2009.gada sadarbojas ar Latvijas Universitātes vieglatlētiem – augstas klases sportistiem, sekmējot sportistu duālās karjeras vadību.

5.5.attēls. Augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis (autora izstrādāts)

Autors norāda, ka aptaujas rezultātā tika secināts un atspoguļots (4.4.attēlā), kādu personu vai organizāciju atbalstu saņem un kā atbalsts būtu vairāk nepieciešams veidojot augstas klases sportistu duālo karjeru. Respondenti atzīmēja, ka konsultanta (Me-1,32; Mv-2,00) atbalstu saņem minimāli vai nesaņem vispār, bet tas būtu nepieciešams. Arī interviju analīzes rezultātā iezīmējās duālās karjeras menedžera klātbūtnes nepieciešamība: „...tur (ASV autora piebilde) es sākumā izmantoju. Bija tāds kā mentors, padomdevējs - sacīja tur un tur jāpievērš uzmanība, tas un tas palīdzēs izprast to un to. Man tas ļoti palīdzēja, (V4); „Es domāju noteikti, jo šobrīd jau situācija ir tāda, ka pasniedzējs ir vienā augstskolā, tad otrā un sportistam bieži rodas problēmas komunicēt ar docētājiem. Tas jau ikdienā ir ļoti grūti, nemaz nerunājot par augstas klases sportistiem, kuri bieži ir treniņa nometnēs, ja sportists ir jau ar lielāku pieredzi, tad viņam tas nav tik svarīgi, jo ir jau sapratis, kas un kā, bet pirmajosursos noteikti šāda cilvēka atbalsts būtu nepieciešams (E.F.); „...šāds menedžeris varētu būt

ļoti noderīgs, kurš palīdzētu saplānot laiku, iedrošināt, būt tādām kā balansam starp sportu un mācībām” (D.D.).

Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžerim jābūt kā starpniekam starp augstskolu (metodiķiem, docētājiem, vadību), sporta organizāciju (LOK, LSFP, sporta klubu, treneriem, funkcionāriem) un pašu augstas klases sportistu. Būtiska loma duālās karjeras vadībā ir iesaistīto pušu savstarpējai sadarbībai un šīs sadarbības koordinācijai. Kā iekšējie sadarbības partneri ir visu līmeņu atbalsta sniedzēji (izglītībā - docētāji, metodiķi, programmu direktori, kolēģi, sportā - treneri, direktori, komandas biedri). Kā ārējos sadarbības partnerus var uzskatīt - dažādas asociācijas, LOK/ LOV, sponsorus, valsts institūcijas. Katrai iesaistītajai personai un organizācijai jābūt ar lielu motivāciju un izpratni par savu lomu kopējā sportistu - studentu duālās karjeras atbalsta sniegšanā, kā arī jāsaprot, ka atbildība ir kritiski svarīga labam, efektīvam veikumam, izpildījumam (Vitmors, 2013).

Autors paužot savu viedokli norāda, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesiem jānotiek pēc individuāliem principiem, jo katrs augstas klases sportists ir individualitāte ar savu „ES”.

Pēc autora domām duālās karjeras menedžera pienākumos ietilpst:

- konsultēt, izglītēt sportistus – studentus duālās karjeras attīstības jautājumos: plānošanā veidošanā un vadībā, lēmuma pieņemšanā;
- slēgt līgumu *ar augstas klases sportistiem* - (iepazīstinot ar studiju plānu, treniņa makrociklu (gada treniņa un galveno sacensību plānu)); *ar augstskolu* – iepazīstinot programmu direktorus, docētājus ar konkrētā augstas klases sportista gada treniņu, sacensību plānu; *ar sporta organizāciju* – sporta klubu, sporta veida federāciju, iepazīstinot sporta organizācijas vadību, treneri ar sportista semestra, mācību gada studiju, eksāmenu plānu;
- informēt, iepazīstināt augstas klases sportistus ar augstskolas noteikumiem, kārtību, prasībām, ar informāciju tehnoloģiju izmantošanu, kā arī ar telpu izvietojumu, iekārtojumu, dzīves apstākļiem augstskolu dienesta viesnīcā. Ja nepieciešams, arī ar sporta vidi – treniņa biedriem, sporta bāzi, transporta sistēmu;
- vienu reizi nedēļā tikties ar sportistiem – studentiem (nepieciešamības gadījumā biežāk), bet būt pieejamam katru dienu, ja ne fiziski, tad ar e-vides vai telekomunikāciju starpniecību;
- reizi 1-2 nedēļās tikties ar augstskolas pārstāvjiem (programmu direktoru, docētājiem) un sporta organizācijas pārstāvjiem (direktoru, treneri), lai apspriestu

sportistu – studentu duālās karjeras procesu norisi. Kopīgi analizēt un rast optimālo risinājumu turpmākajai darbībai;

- dot padomu augstas klases sportistiem, kā labāk pielietot menedžmenta funkciju darbību, piemēram – plānošanā, koordinēšanā u.c., noteikt prioritātes (stratēģiskās un sekundārās), kopīgi analizēt studiju un treniņa plānu, lai zinātu, kad vairāk jāvelta laiks studijām, kad sportam. Ieteikt sportistam – studentam dažādus neformālās izglītības veidus (kursus, seminārus, grāmatas u.c.), lai pilnveidotu viņu garīgo, morālo, sabiedrisko un kultūras attīstību, kā arī nodrošinātu dzīvei nepieciešamās prasmes un iemaņas;
- komunicēt ar komersantiem, potenciālajiem darba devējiem, lai sportisti spētu izvēlēties profesionālās prakses vietu un iegūtu pilnīgāku informāciju par izvēlēto profesiju;
- uzturēt kontaktus ar vidusskolu, arodskolu sportistiem, informēt par studiju un treniņu iespējām Latvijas augstskolās un sporta klubos.

Duālās karjeras menedžera viena no galvenajām funkcijām ir panākt, lai augstas klases sportisti spētu attīstīt savu pašmācīšanos. Ar savām kritiskajām piezīmēm un norādījumiem, kas nenāk no sportista, duālās karjeras menedžeris visas prasības liek izpildīt ar apziņu, īpaši tas attiecas uz jauniešiem līdz 21 gadu vecumam, kas sakrīt ar studijām augstskolā pirmajos divosursos. Jo kritiskāks un valdonīgāks ir menedžeris, jo mazāk sportists pats uzņemas atbildību. Starp nemitīgu cenšanos izdarīt pareizi un nepārtrauktu darbības uzraudzību bez nosodījuma ir milzīga atšķirība. Ieguldījums – atgriezeniskā saite – sekmē kvalitatīvu mācīšanos un sasniegumu uzlabošanu. Tā ir atļaušana, nevis piespiešana.

Lai šos pienākumus veiktu, duālās karjeras menedžerim nepieciešamas vairākas īpašības un faktori:

- personīgā ietekme un klātbūtne;
- elastīgums, piemērošanās mainīgajiem apstākļiem un jaunām idejām;
- enerģija, spars un neatlaidība, prasme uzsākt darbu novest līdz galam;
- pašpaļāvība;
- uzticamība, ieinteresētība sportistu - studentu panākumos;
- entuziasms;
- intelektuālās spējas;
- personības viengabalainība, vārdu un darbības vienotība;
- lojalitāte organizācijai;
- spēja uzņemties saistības, pieņemt lēmumus;

- spēja respektēt citus, ieklausīties, saprast;
- spēja iedvest ticamību;
- spēja risināt konfliktus;
- organizatora dotības - jāprot plānot, organizēt un kontrolēt (Leithwood, Seashore Louis, 1998; Praude, Beļčikovs, 2001; McCaffery 2004; Forands, 2004, 2009; Šmite, 2010; Vitmors, 2013).

Augstāk minēto funkciju realizācijai, augstas klases sportistu duālās karjeras menedžerim nepieciešamas zināšanas, iemaņas un prasmes. Pamatizglītība duālās karjeras menedžerim var būt gan sporta skolotājs, gan inženieris, gan arī kāda cita specialitāte, taču nepieciešamas zināšanas vismaz izpratnes līmenī - izglītībā, psiholoģijā, sporta teorijā un administratīvajā jomā, kas nodrošinātu vadības funkciju darbību, informācijas apmaiņu, dalībnieku līdzdalību procesā, kas veicina personības attīstību (Engstroms, Forsbergs, Apizics, 1995; Forands, 2009).

Lai vadīšana būtu efektīva, duālās karjeras menedžerim būtu jāizprot galvenās attīstības, personības, mācīšanās un karjeras vadības teorijas, jāprot izzināt studentu vajadzības un plāni, jāvar sniegt atbalstu lēmumu pieņemšanā, kā arī jāiepazīst augstskolā un sporta organizācijās pieejamie resursi.

Papildus duālās karjeras menedžerim nepieciešamas kompetences:

- sporta administrēšanā;
- ekonomikā, finanšu plānošanā;
- lietiskajā socioloģijā;
- komunikācijā;
- likumdošanā, tiesību pamatos;
- ētikā;
- jaunajās informāciju tehnoloģijās, informāciju sistēmās;
- valstiskajās attiecībās;
- darba drošībā;
- vadīšanā; motivācijā, u.c. (Forands, 2004, 2009; Armstrong, Stephan, 2005; Spendlove, 2007; Embrekte, 2012).

Autors uzskata, ka sistēmiska pieeja augstas klases sportistu - studentu atbalsta darbības plānošanai un īstenošanai nodrošina kvalitatīvāku darba organizāciju un rezultātu sasniegšanu. Kvalitātes nodrošināšanas pārraudzība palīdz veiksmīgāk sasniegt augstskolas un sporta organizāciju izvirzītos mērķus un uzdevumus attiecībā uz sportistu - studentu duālās karjeru.

Lai augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeri uzlabotu savu profesionālo darbību, autors iesaka dažādus profesionālās pilnveides veidus:

- regulāri piedalīties starptautiska līmeņa konferencēs, apspriežot labāko pieredzi;
- piedalīties semināros, mentoriem un koučiem par vadības funkciju pielietošanu praksē;
- organizēt starp Latvijas augstskolām un sporta veidu federācijām domu apmaiņu atbilstošajā jomā;
- organizēt un piedalīties praktiskās pieredzes apmaiņas nodarbībās Latvijā un citās valstīs.

Nodaļas kopsavilkums

Šajā nodaļā autors analizēja, kā augstas klases sportistu duālās karjeras procesa vadība notiek dažādās pasaules un Eiropas valstīs un kāda situācija ir Latvijā. Nodaļas beigās autors iepazīstina ar augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli.

Apkopojot informāciju autors secina, ka:

- Par augstas klases sportistu duālās karjeras aizsācējiem pasaulē tiek uzskatīti ASV, Jaunzēlande un Austrālija.
 - ASV, Jaunzēlandē un Austrālijā ir izveidotas augstas klases sportistu atbalsta organizācijas. Sporta dzīves padomnieki, konsultanti palīdz studentiem – sportistiem vadīt, savienot mācību un sporta treniņu procesu, liek saprast, ka augstas klases sportistiem jātiecas uz visām četrām dzīves galvenajām jomām: personības veidošanu, karjeras un izglītības vadīšanu, finanšu pārvaldību un sporta karjeru. Struktūras ietvaros tiek ieviestas sportistu stipendijas, sportisti – studenti savu duālo darbību slēdz ar līgumu starpniecību.
 - Autors secina, ka duālā karjera (sportā un izglītībā) Eiropā veidojās divtūkstošo gadu sākumā. Daudzās Eiropas valstīs ir izveidoti augstas klases sportistu atbalsta sadarbības partneru tīkli, nodrošinot sportistus – studentus ar augstas kvalitātes treniņa apstākļiem, elastīgu eksāmenu grafiku, individuālo studiju plānu, konsultācijām ar docētājiem, tālmācības studijām (e-studijas), mentora konsultācijām, atvieglotām prasības iestājek sāmenos.
 - Savukārt Latvijā nav izveidota vienota atbalsta sistēma, katra augstskola cenšas rast atbalstu sportistiem pēc saviem ieskatiem, piedāvājot studijas pēc individuāla studiju plāna (īpaši ziemas sporta veidu sportistiem), studijas e-vidē, samazinātas studiju maksas, kā arī iespēju robežās - stipendijas. Galvenie Latvijas mīnusi šajā jomā ir: piedāvātās atbalsta iespējas nav apstiprinātas valstiskā līmenī un Latvijas augstskolām nav vispār vai ir neatbilstošas sporta bāzes augstu sasniegumu sportam.

- Autors uzskata, ka, lai atbalsts augstskolā būtu efektīvs, ir būtiski veidot atbilstošu studiju atbalsta vadības organizatorisko modeli konkrētajai institūcijai, videi, balstoties gan uz sportistu vajadzību izpēti, problēmu noteikšanu, resursu apzināšanu.

- Apkopojot teorētiskās atziņas par duālās karjeras atbalsta veidiem, pasaules pieredzi, sporta funkcionāru, augstas klases sportistu ieteikumus no dažādām Latvijas augstskolām, studiju virzieniem, autors uzskata, ka Latvijā augstas klases sportistu duālās karjeras atbalstu ir iespējams izveidot trīs variantos: 1. Valsts līmenī – augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta aģentūra, 2. Reģionālie augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centri un 3. Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

- Izvērtējot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeļu visus trīs iespējamus variantus, pamatojoties uz teorētisko atziņu un praktiskā pētījuma datu analīzi, ņemot vērā pašreizējo Latvijas ekonomisko situāciju, promocijas darba autors secina, ka dotajā brīdī pirmos divus modeļus nav iespējams īstenot bez papildus finansējuma, bez atbilstošas studiju un sporta vides. Atsaucoties uz minētajiem faktoriem, autors uzskata, ka Latvijas situācijā labākais variants ir trešais – augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

- Teorētiskās literatūras analīzes rezultātā var secināt, ka duālās karjeras menedžerim jāpieņem kouča, mentora un konsultanta kompetencēm.

Praktiski pētnieciskās daļas kopsavilkums

Promocijas darba autors praktiski pētnieciskajā daļā pētīja un analizēja augstas klases sportistu sniegtās atbildes uz aptaujas anketas slēgtajiem un atvērtajiem jautājumiem par vidi, izglītību, sportu un atbalsta iespējām izglītībā un sportā. Tika veikta intervija ar augstas klases sportistiem un sporta funkcionāriem ar mērķi iegūt informāciju, viedokļus un uzskatus par augstas klases sportistu atbalsta iespējām izglītošanās un sporta pilnveides procesā, kas ir svarīga duālās karjeras efektīvai vadīšanai. Darba ietvaros autors analizēja, kā augstas klases sportistu duālās karjeras vadība notiek dažādās pasaules un Eiropas valstīs un kāda situācija ir Latvijā. Nodaļas beigās autors iepazīstina ar augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli.

Apkopojot praktiski pētnieciskajā daļā veikto datu analīzi, darba autors secina:

- Datu analīzi var sekmīgi veidot, visus respondentus iedalot divās vecuma grupās: līdz 19 gadiem un vecākos par 24 gadiem, kas sakrīt arī ar mācībām vidusskolā un studijām augstskolā, šādu vecumposmu iedalījumu ierosina arī teorijas apskatā (Eriksons, 1998; Engström, 2011; Šmitiņa, 2011).

- Augstas klases sportisti līdz 19 gadiem izglītībā saņem lielāku atbalstu no vecākiem, skolotājiem un treneriem, bet sportā no treneriem, kā arī no skolotājiem. Augstas klases sportisti vecāki par 20 gadiem izglītībā saņem atbalstu no vecākiem, ģimenes, trenera, sporta organizācijām, savukārt sportā no LOK/LOV, sporta organizācijām, trenera un aģenta.

- Līdz 19 gadiem daudzi jaunieši mācās vidusskolā vai pirmajosursos augstskolā, šis laiks saistās ar pārejas posmu no jauniešu vecuma uz junioru vai pieaugušo sportu. Šajā posmā sportisti izjūt atbalsta trūkumu no sporta klubiem, federācijām, kā arī no pašvaldībām, kur jaunieši ir patstāvīgi dzīvojuši līdz mainīja vidi iestājoties augstskolā, ar šo atziņu savos darbos satopas arī citi autori (Uebel, 2006; Stambulova, Alfermann et al., 2009; Engstrom, 2011; Šmitiņa, 2011). Pēc 20 gadu vecuma augstas klases sportisti vairāk vēlas saņemt atbalstu no aģenta, konsultanta un psihologa.

- Dažādu vecumu augstas klases sportistu viedokļos par finansiālu atbalstu nozīmīgu atšķirību nav, bet tiem sportistiem, kuriem ir nozīmīgs augstu sasniegumu sports un izglītība (mācās/ studē) - svarīgs ir morāls un konsultatīvs atbalsts.

Aptaujājot augstas klases sportistus, kā arī uzklusot augstas klases sportistu un sporta funkcionāru viedokli par atbalsta iespējām, autors secina, ka pašreizējā augstas klases sportistu duālajā karjerā var iezīmēt gan pozitīvus, gan problemātiskus aspektus.

Pozitīvie aspekti ir saistīti ar saņemto atbalstu un vidi, kurā notiek duālā karjera:

- Augstas klases sportistiem ir vēlme iegūt izglītību paralēli augstu sasniegumu sportam, jo tādā veidā tiek iegūtas zināšanas, inteliģence, kas kopumā sekmē arī sportiskos sasniegumus.

- Augstas klases sportistiem paliekot vecākiem, izglītība kļūst nozīmīgāka viņu dzīvē.

- Mācību un sporta videi ir cieša mijiedarbība, ja mācībās veicās labi, neizpaliks arī sportiskie rezultāti un otrādi.

- Sportisti ļoti atzinīgi izsakās, ka ir iespēja studēt par valsts vai augstskolas finansu līdzekļiem.

- Pozitīvi ir arī tas, ka augstas klases sportisti izjūt sapratni no dažiem pasniedzējiem, treneriem un pastāv iespēja studēt pēc individuāla studiju plāna.

Negatīvās iezīmes saistās ar studiju plānošanu un padoma trūkumu:

- Augstas klases sportisti atzīst, ka pastāv nepilnības studiju plānojumā (nav sabalansēti studiju kursi, bieži mainās nodarbību grafiks, mēdz būt tāli pārbraucieni starp lekcijām), kā rezultātā nevar saplānot dienas režīmu.

- Papildinot iepriekš teikto, studenti – sportisti cieš no laika trūkuma, īpaši sacensību periodā.
- Sesijas laikā nav elastīga eksāmenu grafika.
- Augstas klases sportisti uzsākot studijas, īpaši pirmajos divos studiju gados saskaras ar neziņu, padoma trūkumu gan studijās, gan sportā. Arī sportā šajā posmā notiek pāreja no jauniešu vecuma uz junioru un pieaugušo vecumu, visvairāk pārmaiņas izjūt sportisti - studenti, kuri pārnāk mācīties no lauku rajoniem, kā rezultātā bieži studenti izdara neapdomīgus lēmumus - pārtraukt studijas. Šī faktora nozīmību arī teorētiskajās nostādnēs pauduši vairāki autori (Ефимова, Бубыка, Проходовская, 2003; Engström, 2011; Šmitiņa, 2011).
- Vairāki augstas klases sportisti kā negatīvu faktoru min finansu trūkumu sportā.
- Pasniedzēju, treneru sapratnes trūkums, respondentu atbildēs skan gan kā pozitīvais, gan negatīvais faktors. Augstas klases sportisti atzīst, ka trūkst kāda cilvēka atbalsta, padoma grūtā brīdī abos virzienos.

Ņemot vērā anketu datu analīzes rezultātus promocijas darba autors secina, ka augstas klases sportistiem ir nepieciešamība pēc konsultanta padoma. Arī intervijās respondenti atzīmē, ka šādas personas atbalsts būtu nepieciešams. Tas varētu būt kāds menedžeris augstskolā vai sporta klubā, kurš palīdzētu plānot, sniegtu dažādus padomus, reizēm motivētu, palīdzētu komunicēt ar docētājiem un treneriem.

Sporta funkcionāru viedokļu analīze liecina, ka:

- Treneri ne vienmēr atbalsta sportistus iegūt izglītību;
- Savukārt sporta funkcionāri liek lielāku akcentu uz ģimeni un pašu sportistu atbildību;
- Kā galveno risinājumu viņi redz, pašu augstskolu lielākā ieinteresētībā augstas klases sportistu atbalstam un sportam vispār. Sporta funkcionāri uzsver, ka lielāka atbildība arī jāuzņemas pašiem sportistiem.

Aptaujas datu analīzes rezultātā promocijas darba autors secina, ka augstas klases sportisti un sporta funkcionāri piekrīt un atbalsta duālās karjeras menedžera ieviešanu augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanas procesā.

Analizējot augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanas pieredzi ārzemēs, autors konstatē:

- ASV, Jaunzēlandē un Austrālijā ir izveidotas augstas klases sportistu atbalsta organizācijas. Sporta dzīves padomnieki, konsultanti palīdz studentiem – sportistiem vadīt, savienot studiju un sporta treniņu procesu, liek saprast, ka augstas klases sportistiem jātiecas

uz visām četrām dzīves galvenajām jomām: personības veidošanu, karjeras un izglītības vadīšanu, finanšu pārvaldību un sporta karjeru. Struktūras ietvaros tiek ieviestas sportistu stipendijas, sportisti – studenti savu duālo darbību slēdz ar līgumu starpniecību.

- Par duālo karjeru Eiropā autors secina, ka duālā karjera sportā un izglītībā Eiropā veidojās divtūkstošo gadu sākumā, balstoties uz iepriekšminēto valstu pieredzi. Daudzās Eiropas valstīs ir izveidoti augstas klases sportistu atbalsta sadarbības partneru tīkli, nodrošinot sportistus – studentus ar augstas kvalitātes treniņa apstākļiem, elastīgu eksāmenu grafiku, individuālo studiju plānu, konsultācijām ar docētājiem, tālmācības studijām (e-studijas), mentora konsultācijām, atvieglotām prasības iestājesāmenos.

- Savukārt Latvijā nav izveidota vienota atbalsta sistēma, katra augstskola cenšas rast atbalstu sportistiem pēc saviem ieskatiem, piedāvājot studijas pēc individuāla studiju plāna (īpaši ziemas sporta veidu sportistiem), studijas e-vidē, samazinātas studiju maksas, kā arī iespēju robežās - stipendijas. Galvenie Latvijas mīnusi šajā jomā ir: piedāvātās atbalsta iespējas nav apstiprinātas valstiskā līmenī un Latvijas augstskolām nav vispār vai ir neatbilstošas sporta bāzes augstu sasniegumu sportam.

- Autors uzskata, ka, lai atbalsts augstskolā būtu efektīvs, ir būtiski veidot atbilstošu studiju atbalsta vadības organizatorisko modeli konkrētajai institūcijai, videi, balstoties gan uz sportistu vajadzību izpēti, problēmu noteikšanu, resursu apzināšanu.

- Apkopojot teorētiskās atziņas par duālās karjeras atbalsta veidiem, pasaules pieredzi, sporta funkcionāru, augstas klases sportistu ieteikumus no dažādām Latvijas augstskolām, studiju virzieniem, autors uzskata, ka Latvijā augstas klases sportistu duālās karjeras atbalstu ir iespējams izveidot trīs variantos: 1. Valsts līmenī – augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta aģentūra, 2. Reģionālie augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centri un 3. Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

- Izvērtējot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeļu visus trīs iespējamus variantus, pamatojoties uz teorētisko atziņu un praktiskā pētījuma datu analīzi, ņemot vērā pašreizējo Latvijas ekonomisko situāciju, promocijas darba autors secina, ka dotajā brīdī pirmos divus modeļus nav iespējams īstenot bez papildus finansējuma, bez atbilstošas studiju un sporta vides. Atsaucoties uz minētajiem faktoriem, autors uzskata, ka Latvijas situācijā labākais variants ir trešais – augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris.

- Teorētiskās literatūras analīzes rezultātā var secināt, ka duālās karjeras menedžerim jāpiemīt kouča, mentora un konsultanta kompetencei.

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

Ieguldījumi jaunu, apdāvinātu augstas klases sportistu izglītībā un pienācīgu apstākļu veicināšana ir izšķirīgi noturīgi sporta attīstībai visos līmeņos. Īpaši jāuzsver, ka jaunu, apdāvinātu sportistu izglītības sistēmām jābūt visiem atvērtām.

Promocijas darba teorētiskajā daļā, pamatojoties uz promocijas darba ievadā definētajiem uzdevumiem, ir analizēti dažādi aspekti vadībzinātnes, izglītības, sporta un duālās karjeras kontekstā par augstas klases sportistu - studentu atbalsta jautājumiem, izvērtētas pašreizējo augstas klases sportistu - studentu atbalsta problēmas un iespējas savienot augstu sasniegumu sportu ar izglītību.

Tiek uzskatīts, ka sportu var izmantot kā sociālās integrācijas līdzekli Eiropas Savienības un dalībvalstu politikā, pasākumos un programmās. Šajā sakarā var minēt sporta ieguldījumu darba vietu radīšanā un ekonomikas izaugsmē, ekonomikas atveseļošanā, jo īpaši tas attiecināms uz Latviju. Palielinoties bezdarbam un saasinoties konkurencei darba tirgū, jauniešiem, kuriem nav augstākās izglītības, kā arī noteiktu prasmju un kompetences, ir lielāka iespējamība tikt pakļautiem sociālajiem riskiem. Šim riskam tiek pakļauti arī augstas klases sportisti, jo sporta karjera var beigties neprognozējami ātri un atrast kvalificētu, augsti apmaksātu darbu bez augstākās izglītības nav iespējams.

Sabiedrībā (īpaši bērnu, jauniešu vidū) augstas klases sportistus bieži vien uzskata par elkiem, kuriem līdzināties, līdz ar to ir būtiski nodrošināt augstas klases sportistiem duālās karjeras atbalsta sistēmu un tās sekmīgu vadību. Augstas klases sportistu treneri no savas pieredzes atzīst, ka sportisti, kuri spēj savienot mācības ar augstu sasniegumu sportu ir vairāk motivēti, spēj labāk koncentrēties sporta un dzīves mērķiem.

Jāatzīmē, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadība teorētiskajā literatūrā ir maz pētīta, tāpat ir maz pētījumu par augstas klases sportistu duālo karjeru.

Promocijas darba praktiskajā daļā ir veikts empīrisks pētījums par augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējām, veikta augstas klases sportistu anketēšana, intervēti augstas klases sportisti un sporta funkcionāri.

Balstoties uz teorētisko pētījumu, empīriskajā pētījumā iegūto datu rezultātiem, promocijas darba autors definē duālās karjeras menedžeri un izstrādā augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli atbilstoši Latvijas situācijai.

Promocijas darbā izvirzītais pētījuma mērķis: *pamatojoties uz teorētiskajām atziņām, interviju un aptauju analīzes secinājumiem - noskaidrot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas, izstrādāt duālās karjeras vadības modeli atbilstoši Latvijas*

situācijai - ir sasniegts, izpildot visus izvirzītos uzdevumus promocijas darba teorētiskajā un praktiskajā daļā.

- Ir analizēta vadībzinātnes, izglītības, sporta un duālās karjeras zinātniskā literatūra par augstas klases sportistu - studentu atbalsta jautājumiem.

- Analizēta zinātniskā literatūra un empīriskie pētījumi, dokumenti par augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanu.

- Balstoties uz zinātniskajā literatūrā esošajām teorētiskajām atziņām un secinājumiem, tika veikts empīrisks pētījums par jautājumiem – kas saistīti ar duālo karjeru: kādu atbalstu saņemt un kāds būtu nepieciešamas augstas klases sportistiem mācību un sporta pilnveides procesā, iegūtie dati apstrādāti, veikta rezultātu analīze.

- Izvērtētas pašreizējās augstas klases sportistu - studentu atbalsta problēmas un iespējas savienot augstu sasniegumu sportu ar izglītību Latvijā.

- Izveidots augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis atbilstoši Latvijas situācijai.

- Izstrādāti priekšlikumi augstas klases sportistu duālās karjeras veidošanai.

Pamatojoties uz promocijas darba teorētisko un praktisko pētījumu, autors atbild uz pētījuma jautājumu un secina:

Duālā karjera ir karjera ar diviem galvenajiem darbības virzieniem (pētījuma kontekstā: sporta karjera un karjera izglītībā). Studentam – sportistam “duālā karjera” augstskolā nozīmē, ka noteiktā laika posmā persona savieno sportu ar studijām, kā rezultātā tiek sasniegti augsti panākumi sportā un iegūta akadēmiskā izglītība.

1. Saskaņā ar augstas klases sportistu duālās karjeras vadlīnijām Eiropas Savienībā, sporta politikai jābūt vērīgai uz talantīgiem un augstas klases sportistiem, kas mēģina savienot sporta karjeru un izglītību vai darbu. Duālās karjeras mērķis ir nodrošināt, lai jaunie sportisti turpinātu iegūt kvalitatīvu izglītību, turpinot pilnveidot sporta treniņu procesu. Par šo vadlīniju īstenošanu jāuzņemas atbildība ES dalībvalstu valdībām.

Savukārt Latvijā, 2013.gada nogalē tika pieņemtas „*Sporta politikas pamatnostādnes 2014. – 2020.gadam*”, kur 4.10. punktā teikts: „Izveidot duālās karjeras modeli, lai sportisti, kas pēdējo 4 gadu laikā veiksmīgi pārstāvējuši Latviju Olimpiskajās spēlēs, Eiropas vai Pasaules čempionātos (1. – 6.vieta) varētu veiksmīgi apvienot treniņu darbu ar studijām budžeta grupās līdz bakalaura grāda iegūšanai izvēlētajā specialitātē”, autors uzsver, ka šīm vadlīnijām ir tikai rekomendējošs raksturs.

2. Augstas klases sportistiem kopā ar treneriem ir svarīgi izprast vadības pamatfunkcijas, lai sekmīgi plānotu un vadītu sportistu treniņa procesus augstāko mērķu

sasniegšanai, kas ir arī svarīgs moments augstas klases sportistu duālās karjeras sekmīgai vadīšanai. Autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesā ir pielietojamas visas apskatītās vadības funkcijas, īpaši svarīgas ir plānošana, organizēšana un motivēšana, kas balstās uz vienotu mērķu izvirzīšanu un to īstenošanu ar iekšējo un ārējo pastiprinājumu klātbūtni, jo tie ir būtiski duālajā karjerā.

3. Viens no elementiem, kas veido augstākās izglītības vidi, ir studiju veids. Saskaņā ar Izglītības likumu izglītības iestāde ir tiesīga īstenot izglītības programmu apguvi klātienē un neklātienē formā. Izglītības ieguves forma nosaka individuālā darba un kontaktstundu proporciju. Studiju procesā galvenais ir rezultāts - svarīgi, ko students ir iemācījies, nevis tas, kur viņš atradies studiju laikā, tieši tāpēc, līdztekus interneta attīstībai, studijas tālmācības formā kļūst aizvien populārākas. *E-studijas* ir efektīvs mācību process, ko veido kombinējot elektroniskus studiju materiālus ar studiju atbalstu un citiem pakalpojumiem, lai uzlabotu mācību kvalitāti, kā arī apmaiņu un sadarbību attālumā.

4. Pāreja no vidusskolas uz augstskolu jauniešiem saistās ar lielām pārmaiņām personīgajā dzīvē (vides maiņa, pāreja no junioru vecuma sportā uz pieaugušo sportu), kas jauniešiem un līdz ar to arī sportistiem bieži vien izraisa papildus stresu. Sportistiem ir grūti pārorientēties pieaugušo sabiedrībā, jūtot, ka nespēj sasniegt augstus rezultātus sportā, jaunieši bieži izdara pārgrus lēmumus – pārtraukt augstu sasniegumu sportu, par labu izglītībai, lai iegūtu profesiju. Sporta karjera saistās ar sportisko aktivitāšu uzsākšanu un karjeras turpināšanu, dalību izlašu komandās, ar sistemātisku sporta meistarības pilnveidi, kā rezultātā tiek sasniegti augstākie personīgie vai komandu sasniegumi sportā.

5. Pareizi saplānojot megaciklu (četrgadu/ Olimpisko ciklu) var veiksmīgi plānot arī studiju procesu ilgtermiņā. Pirmajos divos megacikla gados ir sagatavošanās posms, tas nozīmē, ka augstas klases sportistiem ir mazāka slodze sporta treniņos un lielāku uzmanību var pievērst studiju procesu īstenošanai.

Savukārt analizējot makrociklu (gada ciklu), autors uzskata, ka arī šī cikla sagatavošanās un pārejas periodā var lielāku uzmanību veltīt mācībām, kas ir ļoti svarīgi tieši ziemas sporta veidu pārstāvjiem (kamaniņbraucējiem, skeletonistiem, bobslejistiem, biatlonistiem u.c.), kuri visbiežāk no decembra līdz martam atrodas sacensībās un treniņu nometnēs, kas lielākoties notiek ārpus savas valsts robežām, dažādās pasaules valstīs.

6. Dažādu vecumu augstas klases sportistu viedokļos par finansiālu atbalstu nozīmīgu atšķirību nav, bet tiem augstas klases sportistiem, kuriem ir nozīmīgs augstu sasniegumu sports un izglītība (mācās/ studē) - svarīgs ir morāls un konsultatīvs atbalsts.

7. Veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas nepietiek ar organizāciju un indivīdiem, nepieciešama ir personas klātbūtne, kas vada duālo karjeru. Tas varētu būt kāds menedžeris augstskolā vai sporta klubā, kurš palīdzētu plānot laiku, sniegtu dažādus padomus, motivētu, palīdzētu komunicēt ar docētājiem un treneriem.

Pamatojoties uz teorētiskām atziņām un praktiskajā pētījumā gūtajiem secinājumiem darba autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras sekmīgu vadību var ietekmēt ar konsultatīvā atbalsta metodēm un aktivitātēm.

Pamatojoties uz zinātniskās literatūras analīzi un praktiskā pētījuma rezultātiem, promocijas darba autors definē duālās karjeras menedžeri – kā personu, kas nodrošina menedžmenta funkciju darbību palīdzot risināt organizatoriskos jautājumus, konsultē un sniedz padomus rosinot pašiem meklēt risinājumu mērķa sasniegšanai divos virzienos (izglītībā un sportā).

Darba autors ir izveidojis augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli atbilstoši Latvijas situācijai.

Promocijas darba teorētiskais un praktiskais pētījums *apstiprina promocijas darbā izvirzītās tēzes:*

Iekļaujot duālās karjeras atbalstu Latvijas izglītības un sporta politikā, tiek īstenota augstas klases sportistu karjeras konkurētspēja un sekmēta sociālā iekļaušanās sabiedrībā pēc sporta karjeras.

- Saskaņā ar ES vadlīnijām - „Pamatnostādnes par sportistu duālo karjeru” sporta politikai jābūt vērstai uz atbalsta sniegšanu talantīgiem un augstas klases sportistiem, kas mēģina savienot sporta karjeru un izglītību vai darbu, kā arī, lai uzlabotu karjeras konkurētspēju, attīstot indivīdus, spējīgus integrēties un realizēt sevi zināšanu sabiedrībā pēc sporta karjeras.

- Sportam ir nozīmīga loma gan no ekonomiskā, gan no sociālā viedokļa, turklāt sports sekmē sociālo iekļaušanos un integrāciju, veicina kultūras sakarus un rada jaunas darba vietas. Sports ne tikai uzlabo veselību, bet arī izglīto, turklāt tam ir liela nozīme kultūras dzīvē un atpūtā.

- Attīstoties duālās karjeras sistēmai Eiropā, palielinās augstas klases sportistu skaits, kas studē augstskolā. Latvijas Olimpiskajā komandā ir 45% (vasaras OS 53%, ziemas OS 36%) studenti vai augstskolas absolventi.

Jaunieši - augstas klases sportisti, kļūstot vecāki, lielāku uzmanību sāk pievērst izglītībai, lai nodrošinātu nākotni pēc sporta karjeras.

Augstas klases sportistiem ir nepieciešams studēt augstskolā, jo tiek sekmēta loģiska izglītības pakāpienu turpināšanu, lai iegūtu zināšanas, prasmes, inteliģenci, kas noderēs turpmākajā dzīvē un profesionālajā karjerā pēc augstu sasniegumu sporta. Augstākā izglītība ir nepieciešama sevis pilnveidošanai un zināšanas, ko iegūs studējot, noderēs arī augstāku sportisko rezultātu sasniegšanā. Šādam pamatojumam var rast apstiprinājumu arī teorētiskajās atziņās, jo lielākajā daļā sporta veidu ir jābūt iesaistītam gan visam ķermenim, gan prātam, tādējādi tiek panākts līdzsvars, pareiza laika izvēle, piepūle, spēks un taktika.

Izglītība vispirms nepieciešama domājot par vietu darba tirgū, lai būtu stabilitāte pēc sporta karjeras, jo tā ir salīdzinoši īsa.

- Šobrīd Latvijā nav izveidota vienota atbalsta sistēma, augstskolas (piemēram, LU, RTU, LSPA, LLU, DU u.c.) iespēju robežās mēģina rast atbalstu sportistiem, piedāvājot studijas pēc individuāla studiju plāna (*īpaši ziemas sporta veidu sportistiem*), studijas e-vidē, samazinātas studiju maksas, kā arī iespēju robežās - stipendijas. Kā galvenais mīnus Latvijā šajā jomā ir tas, ka piedāvātās atbalsta iespējas nav apstiprinātas valstiskā līmenī un augstskolām nav vispār vai ir neatbilstošas sporta bāzes augstu sasniegumu sportam.

- Trenerim (kopā ar vecākiem) ir izšķiroša loma jauno sportistu personības veidošanā, ir svarīgi, lai treneri ir kvalificēti atbilstošā līmenī, ar kompetenci virzīt jaunos sportistus iegūt izglītību, kas arī saistīta ar dzīves prasmēm, virzību uz profesiju.

Sekmīgai duālās karjeras vadībai ir būtiski, lai augstas klases sportisti augstskolā ir nodrošināti ar kvalitatīvu studiju un sporta vidi, kā arī konsultatīva un finansiāla rakstura atbalstu.

Viens no elementiem, kas veido augstākās izglītības vidi, ir studiju veids.

Saskaņā ar Izglītības likumu (8.pants) tālmācība ir neklātienas studiju formas paveids, kuru raksturo īpaši strukturēti mācību materiāli, individuāls mācīšanās temps, īpaši organizēts izglītības sasniegumu novērtējums, kā arī dažādu tehnisko un elektronisko saziņas līdzekļu izmantošana. Apkopojot analizētos materiālus, autors secina, ka *e-studijas* ir efektīvs mācību process, ko veido kombinējot elektroniskus studiju materiālus ar studiju atbalstu un citiem pakalpojumiem, lai uzlabotu mācību kvalitāti, kā arī apmaiņu un sadarbību attālumā.

Augstas klases sportisti bieži atrodas sacensībās vai treniņos un viņiem ir ļoti svarīgi veidot savas studijas patstāvīgi. Pašnoteiktas studijas ir patstāvīga savu studiju organizēšana visplašākajā nozīmē – gan paša studenta – sportista veikta laika plānošana, gan prioritāšu noteikšana, gan mācīšanās materiāla sadalīšanu tā, lai apguve būtu efektīva konkrēti pašam sportistam. Vienai no augstākās izglītības stratēģijas komponentēm ir jābūt studentcentrētai studiju videi, kas ievērotu un apmierinātu studentu vajadzības, intereses un vēlmes.

- Pamatojoties uz praktiski pētniecisko datu analīzi, ir nepieciešams pielietot individuālo studiju plānu, e-studijas. Augstas klases sportisti saskaras ar neziņu, ko un kā darīt. Labi, ja ir kāds padomdevējs, kurš var palīdzēt risināt sadzīviskās problēmas.

- Pētījumā autors noskaidroja, ka augstas klases sportistiem – studentiem lielākā neziņa ir bijusi tieši uzsākot studijas, kas arī ir bijis par traucēkli. Atbalsts nepieciešams pirms sesijas un sesijas laikā, jo sportisti šajā laikā bieži atrodas nozīmīgās sacensībās.

- Studentu – sportistu mācību treniņu procesā īpaši svarīgi ir pareizi organizēt sporta socializācijas jomu. Sporta socializācijā visredzamākā ir tieši apkārtnes – mājas, skolas, spēļu laukuma, nometņu, kopējo pasākumu ietekme. Šeit tiek izdalīti ārējās vides ietekmes nosacījumi: telpiskais un saturiskais veidojums, kā arī personas, kas veicina audzināšanas un izglītošanās procesus.

- Veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli, ir svarīgi izprast sporta treniņu plānošanas principus, treniņu procesa cikliskumu - rezultātā ilgtermiņā var plānot studiju procesu.

Vairākās valstīs duālās karjeras vadībā akcents tiek likts uz procesu, nevis uz sasniegtajiem rezultātiem. Process iekļauj dažādu zināšanu, prasmju veidošanu, kā arī procesa – izglītības un sporta karjeras vadību. Karjeras vadības kompetence nodrošina indivīda progresu duālās karjeras attīstībā. ASV studentiem - sportistiem augstskolā primārais uzdevums ir izpildīt mācību plānu (būt sekmīgam) un tad - sports, bet tajā pašā laikā no sportista tiek prasīti augsti rezultāti sportā, pretējā gadījumā sportists var zaudēt atbalstu duālās karjeras realizācijai. Savukārt Latvijā sporta organizācijām, galvenokārt, interesē tikai sportiskie rezultāti.

- Viedokļu analīzes rezultātā promocijas darba autors secina, ka augstas klases sportistiem duālās karjeras vadīšanas procesā iezīmējas trīs problēmu bloki: 1. Laika trūkums, kā rezultātā sportisti nevar sakārtot savu dienas režīmu ar mācību un treniņu plānu; 2. Saprātnes, komunikācijas un motivācijas trūkums, tas izpaužas sportistu neziņā par notiekošo augstskolā, kamēr sportisti atrodas treniņu nometnēs/ sacensībās, trūkst padoma, kā labāk un pareizāk rīkoties konkrētajā situācijā; 3. Studiju kursu plānojums – augstas klases sportistiem bieži nav iespējams ierasties uz eksāmeni noteiktajā laikā, kā arī nodarbību izkārtojums nav piemērots sportistu treniņu dienas režīmam.

Pētījuma gaitā autors atklāj, ka sportā problēma ir finanšu trūkums, kā rezultātā cieš izglītība, sportisti nonāk izvēles priekšā – turpināt studijas vai sportu, bieži gadās, ka ne viens ne otrs.

- Pamatojoties uz interviju analīzi tiek secināts, ka augstskolās trūkst ieinteresētības sportā - kā tādas, kam ir loģiska secība augstu sasniegumu sports. Augstskolās trūkst vadītāja, kurš varētu palīdzēt risināt problēmas. Svarīga ir vides nozīme duālās karjeras vadīšanas procesā, kā viens no traucēkļiem ir lieli pārbraucieni no skolas uz treniņiem, kā arī dzīvošanas iespējas, sapratne, komunikācija ar apkārtējiem kursa biedriem un treniņa biedriem.

- Studijās par vienu no problēmām uzskata studiju procesa vadību - būtu nepieciešams elastīgāks eksāmenu grafiks (ļaut individuāli kārtot eksāmenus), plašāka iespēja pielietot e-studijas, kā arī pašu sportistu ieinteresētību kopā ar ģimenes sapratni un atbalstu. Svarīga arī valsts nozīme duālajā karjerā, sakārtojot sistēmu un ieviešot sporta stipendiju. LSPF kopā ar LOK sekmīgajiem un augstāko sasniegumu sportistiem – studentiem dod iespēju saņemt mācību maksu.

Latvijas augstskolās augstas klases sportistu duālās karjeras vadībā, piemērotākais ir duālās karjeras menedžera modelis.

- Duālās karjeras vadības process, kurā indivīds plāno, organizē, vada un kontrolē savu resursu iekšējo un ārējo efektīvu izmantošanu dzīves mērķu sasniegšanai, apgūst savu resursu plānošanas, organizēšanas, kontrolēšanas un vadības prasmes efektīvai to izmantošanai savas personības un karjeras attīstībai.

- Apkopojot teorētiskās atziņas par menedžmenta un/ vai vadības funkcijām, autors secina, ka augstas klases sportistu duālās karjeras vadības procesā ir pielietojamas visas vadības funkcijas, īpaši svarīgas ir plānošana, organizēšana un motivēšana, kas balstās uz vienotu mērķu izvirzīšanu un to īstenošanu ar iekšējo un ārējo pastiprinājumu klātbūtni, jo tie ir būtiski sportistu duālajā karjerā.

- Pamatojoties uz teorētisko atziņu analīzi, veidojot augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas nepietiek ar procesa organizāciju un sportistiem, nepieciešama ir personas klātbūtne, kas vada duālo karjeru.

Vadītājs sekmē labu attiecību pastāvēšanu personāla starpā, domā stratēģiski, uzklausa citus, vada sarunas, konsultē, ir ar labām komunikācijas prasmēm, deleģē pienākumus, motivē citus, darbojas kā konsultants, mentors, koučs, kurš attīsta un sekmē komandas darbu.

- Pamatojoties uz praktiskā pētījuma datu analīzi, autors secināja, ka veidojot izglītošanas un sporta pilnveides procesu, augstas klases sportisti saņem atbalstu, bet vēlētos saņemt proporcionāli vairāk, skaidri iezīmējas trīs atbalsta nodrošinātāji: aģenta, konsultanta un psihologa atbalsts.

- Augstskolās trūkst sporta vadītāja, kurš varētu palīdzēt risināt problēmas studiju procesā.

- Izvērtējot augstas klases sportistu duālās karjeras trīs atbalsta modeļus (1. Valsts līmenī – augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta aģentūra, 2. Reģionālie augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta centri un 3. Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris) iespējamus variantus, pamatojoties uz teorētisko atziņu un praktiskā pētījuma datu analīzi, ņemot vērā pašreizējo Latvijas ekonomisko situāciju, promocijas darba autors secina, ka dotajā brīdī pirmos divus atbalsta modeļus nav iespējams īstenot bez papildus finansējuma, bez atbilstošas mācību un sporta vides. Atsaucoties uz minētajiem faktoriem, autors uzskata, ka Latvijas situācijā labākais variants ir trešais – augstas klases sportistu duālās karjeras menedžera modelis.

- Augstas klases sportistu duālās karjeras menedžeris ir kā starpnieks starp augstskolu (metodiķiem, docētājiem, vadību), sporta organizāciju (LOK, LSFP, sporta klubu, treneriem, funkcionāriem) un pašu augstas klases sportistu. Būtiska loma duālās karjeras atbalsta sistēmā ir iesaistīto pušu savstarpējai sadarbībai un šīs sadarbības koordinācijai. Kā iekšējie sadarbības partneri ir visu līmeņu atbalsta sniedzēji (izglītībā - docētāji, metodiķi, programmu direktori, kolēģi, sportā - treneri, direktori, komandas biedri). Kā ārējos sadarbības partnerus var uzskatīt - dažādas asociācijas, LOK/ LOV, sponsorus, valsts institūcijas. Katrai iesaistītajai personai un organizācijai jābūt ar lielu motivāciju un izpratni par savu lomu kopējā sportistu - studentu duālās karjeras atbalsta sniegšanā, kā arī jāsaprot, ka atbildība ir kritiski svarīga labam, efektīvam veikumam, izpildījumam.

Priekšlikumi

Augstas klases sportistu duālās karjeras vadīšanai autors izvirza šādus priekšlikumus:

- Izglītības un zinātnes ministrijai jāseko, lai tiktu ievērota ES vadlīniju un Latvijas pamatnostādņu īstenošana praksē attiecībā uz augstas klases sportistu duālo karjeru.

- Izglītības un sporta politikas plānošanas dokumentos jāparedz lielāks uzsvars augstskolu un sporta organizāciju atbildībai augstas klases sportistu - studentu atbalsta veidošanā.

Priekšlikumi augstskolām:

- Augstskolām jābūt ieinteresētām augstas klases sportistu atbalstam un sportam vispār, jo pamatojoties uz teorētiskā un praktiskā pētījuma datu analīzi, atbalstot augstas klases sportistus duālās karjeras procesā, augstskolas var sekmīgi īstenot reklāmas

mārketingu, piesaistot jauniešus izdarīt pareizo izvēli savai turpmākajai izglītībai, karjerai un sportam.

- Augstskolās jāīsteno promocijas darba autora izstrādātais augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modelis. Autors iesaka duālās karjeras menedžera pakalpojumus, atbalsta sniegšanu, kuram ir konsultatīvs raksturs un atbalsts ir sniedzamas akadēmiskajā un sociālajā jomā.

- Augstskolām jārada atbilstoša vide (studiju plānošana, piemērotas studiju formas, infrastruktūra), lai augstas klases sportisti varētu realizēt savus duālās karjeras mērķus.

- Augstskolās jāievieš augstas klases sportistu stipendijas.

Priekšlikumi sporta organizācijām:

- Sporta organizācijām jāveido izpratne par to, ka augstas klases sportistiem ir nepieciešams izglītoties, lai iegūtu zināšanas, inteliģenci, kompetenci tālākajai sevis pilnveidošanai.

- Jāīsteno ES un Latvijas sporta politikas vadlīnijas attiecībā uz augstas klases sportistu duālo karjeru.

- Kopā ar augstskolām rast risinājumu Olimpisko sporta centru optimālai izmantošanai studentu – sportistu vajadzībām duālās karjeras realizēšanai.

Priekšlikumi augstas klases sportistiem studentiem:

- Augstas klases sportistiem jārod motivācija paralēli sportam iegūt izglītību, lai veicinātu savu profesionālo karjeru pēc aktīvā sporta pārtraukšanas.

- Lai veiksmīgi risinātos duālās karjeras vadības process, sportistam jāuzticas un jāpaļaujas uz duālās karjeras menedžera kompetencēm.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. *Amsterdamas līgums*. (1997). Eiropas Savienība. [skatīts 13.11.2012.] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/hm/11997D.html#0001010001>.
2. **Anshel, M. H.** (1991). *Dictionary of the sport and exercise sciences*. Champaign: Human Kinetics Books.
3. **Armstrong, M.** (2009). *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice*. London: Kogan Page.
4. **Armstrong, A., Stephan, T.** (2005). *A Handbook of Management and Leadership*. London: Kogan.
5. *Athletes2business*. [skatīts 08.08.2012.]. Pieejams: <http://www.b2binfo.lv>.
6. *Athlete Career and Education (ACE) - information for coaches*. Australian Government. Australian Sports Commission. [skatīts: 12.06.2012.]. Pieejams: http://www.ausport.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/495023/ACE_-_Coaches_factsheet.pdf.
7. *Athlete Life: High Performance Sport New Zealand*. [11.05.2010.]. Pieejams: <http://www.hpsnz.org.nz/athletes/athlete-life>.
8. *Athletes USA*. (2010). [skatīts 10.11.2012.]. Pieejams: <http://www.athletes-usa.com/about-athletes-usa.html>.
9. *Attīstīt Eiropas dimensiju sportā*. (2011). Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. [skatīts: 28.03.2013.]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0012:FIN:LV:PDF>.
10. *Augstskolu likums*. (1995). LR Saeima: 02.11.1995. [skatīts 10.01.2013.]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=37967>.
11. **Aquilina, D. A.** (2009). *Degrees of success negotiating dual career paths in elite sport and university education in Finland, France and the UK: a Doctoral Thesis*. Loughborough (UK): University of Loughborough.
12. **Ābele, A.** (2013). Latvian University students' Sporting habits. In: *Proceedings of the International University Sports Federation Conference: University and olympic sport: two models – one goal?*. Russian Federation, Kazan, July 14-17, 2013. Kazan, p.576.
13. **Ābele, A.** (2009). *Sporta psiholoģijas pamati*. Rīga: RaKa.
14. **Ābele, A., Egle, P., Kuzņecova, A.** (2012). Sportista personības veidošanās un attīstība. *Scientific Journal of Riga Technical University: The Humanities and Social Science. History of Science and Higher Education*, 101.-107.pp.
15. **Ābelkalns, I.** (2013). Augstas klases sportistu duālās karjeras atbalsta iespējas Eiropas Savienības kontekstā. No: *Sabiedrība, integrācija, izglītība. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2013.g. 24.-25.maijs*. II daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 517.-528.lpp.
16. **Āķe-Vīksne, I.** (2011). Esat uz pareizā ceļa. *Sports*, Nr.229 (25.02.-10.03.2011.).
17. **Āķe-Vīksne, I., Erta, A., Murovska, M., Keisels, G.** (2008). *Olimpiskā ĀBECE: Olimpiskās izglītības rokasgrāmata*. Rīga: Latvijas Olimpiskā komiteja.
18. *Baltā grāmata par sportu*. (2007). Eiropas Kopienu Komisija. [skatīts 12.10.2012.]. Pieejams: http://ec.europa.eu/sport/documents/white-paper/w.hitepaper-short_lv.pdf.
19. **Balyi, I.** (1999). Long – Term Planning of Athlete Development, Multiple Peridistation, Modelling and Normative Data. *Sports Coach UK, FHS Coaching Magazine*, issue 4, May, 7-9.
20. **Baruch, Y.** (2004). Transforming careers: from linear to multidirectional career paths Organizational and individual perspectives. *Career Development International*, 9(1), 58-73. [skatīts 06.08.2011.]. Pieejams: http://www.wallnetwork.ca/inequity/transforming_careers.pdf.

21. **Becker, G. S.** (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press.
22. **Bloom, B. S.** (ed.). (1985). *Developing talent in young people*. New York: Ballantine.
23. **Bogaert, S.** (2006). *Practical regulation of the mobility of sportsmen in the EU post Bosman*. The Hague: Kluwer Law International.
24. **Bompa, T. O.** (1999). *Periodization: Theory and Methodology of Training* (4th ed.). Champaign: Human Kinetics.
25. **Bompa, T. O., Haff, G. G.** (2009). *Periodization: Theory and Methodology of Training* (5th ed.). Human Kinetics.
26. **Bourdieu, P.** (1986). The Forms of Capital. In: Richardson, J.G. (ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241-258.
27. **Brewer, H.** (2003). Multimethod Research in Sociology. In: Tashakkori, A., Teddlie, C. (Eds.) *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. London: SAGE Publications, pp.577-593.
28. **Broks, A.** (2000). *Izglītības sistemoloģija*. Rīga: RaKa.
29. **Burceva, R.** (2008). Izglītības vide augstskolā. No: *Izglītības iestāžu vide: problēmas un risinājumi*. Rēzekne, 87.-93.lpp.
30. **Burton, D., Readeke, T. D.** (2008). *Sport Psychology for coaches*. Human Kinetics.
31. **Cachia, R., Ferrari, A., Ala-Mutka, K., Punie, Y.** (2010). *Creative Learning and Innovative Teaching*. Final Report on the Study on Creativity and Innovation in Education in the EU Member States. [skatīts 10.13.2013.]. Pieejams: http://www.eurosfair.prd.fr/7pc/doc/1300702480_jrc62370_learning_teaching_2010.pdf.
32. *Career Guidance*. (2004). A handbook for policy makers; OECD/European Communities.
33. **Celma, D.** (2006). *Vadītājs un vadīšana izglītībā*. Rīga: RaKa.
34. **Chelladurai, P.** (1994). Sport Management: Defining the Field. *European Journal for Sport Management*, 1 (1), 7-21.
35. **Clark, R.** (2002). Six principles of effective e-Learning: What works and why. In: *The eLearning Developer's Journal*, 1-10.
36. *Combining sports and education: Support for athletes in the EU Member States*. (2004). Working Paper. European Parliament Directorate - General for Research. Education and Culture Series. EDUC 114 EN. [skatīts 20.10.2012.]. Pieejams: <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/ep/04/educ114-en.pdf>.
37. **Conner, M.** (2000). "E-Learning. eLearning. "e" Learning. elearning." [skatīts 20.10.2004.]. Pieejams: <http://www.linezine.com/elearning.htm>.
38. **Cote, J.** (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist*, 13(4), 359-417. [skatīts 06.06.2010.]. Pieejams: <https://secure.sportquest.com/su.cfm?articleno=S-159185&title=S-159185>.
39. **Creswell, J.W.** (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. California: SAGE Publications, Inc.
40. **Cresswell, S., Eklund, R.** (2006). The nature of player burnout in rugby: Key characteristics and attributions. *Journal of Applied Sport Psychology* (18), 219-239.
41. **Daft, R., Marcic, D.** (2001). *Understanding management* (3rd ed.). New York: Thomson.
42. *Darba devēju nozaru apvienību un lielāko darba devēju ekspresaptauja*. (2007). Rīgas Stradiņa universitāte. [skatīts 12.12.2012.]. Pieejams: http://www.nva.gov.lv/docs/11_44ec026f197e40.25010275.doc.
43. **De Knop, P., Wylleman, P., Van Hoecke, J., De Martelaer, K., Bollaert, L.** (1999). A European approach to the management of the combination of academics and elite-level

- sport. *Perspectives: The Interdisciplinary series of Physical Education and Sport Science: School Sports and Competition, 1*, 49-62.
44. **Dewey, J.** (1997). *Democracy and Education*. New York: Free Press.
 45. *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju.* (2000). Red. Kopeloviča, A., Žukovs, L. Rīga: RaKa, 11.-96.lpp.
 46. **Dubrin, A. J.** (2007). *Leadership. Reserch Findings, Practice and Skills* (5th ed.). New York: Houghton Mifflin Company Boston.
 47. *EAS – The Dual Carrer Network.* [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: <http://www.dualcareer.eu/>.
 48. *Education support.* [skatīts 12.11.2012.]. Pieejams: http://www.irishsportsCouncil.ie/Institute_Of_Sport/Athlete_Zone/Education_Support/.
 49. *Eiropas Sporta harta.* (1992). [skatīts 01.12.2012]. Pieejams: http://vip.latnet.lv/lsp/old/likumi_noteikumi/0002.htm.
 50. **Embrenke, L.** (2012). Karjeras koučs vs karjeras konsultants. *ICF-Latvia e-avīze.* 2012, decembris. [skatīts 12.03.2013.]. Pieejams: <http://icf.lv/images/stories/AVIZE/2012-12-ligita-karjeras%20konsultants%20koucs-lv.pdf>.
 51. **Engström, C.** (2011). *Dual career for student-athletes: A longitudinal study of adaptation during the first six months at the sport gymnasium in Sweden.* Master - thesis sport psychology. Lund: Lund University.
 52. **Engstroms, L., Forsbergs, A., Apizics, E.** (1995). *Bērnu un jauniešu sporta vadītājs.* Zviedrijas sporta federācija.
 53. *The European Year of Education through Sport.* (2004). European Parliament and Council. [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:043:0001:0005:EN:PDF>.
 54. *The European Model of Sport.* (1998). European Commission. [skatīts 23.05.2011.]. Pieejams: http://ec.europa.eu/sport/library/doc/a/doc248_en.pdf.
 55. „Erasmus visiem” - priekšlikums Eiropas parlamentam un padomes regula ar ko izveido savienības programmu izglītības, apmācības, jaunatnes un sporta jomā. (2011). Eiropas Komisija. [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/erasmus-for-all/doc/legal_lv.pdf.
 56. **Eriksons, E.** (1998). *Identitāte: jaunība un krīze.* Rīga: Jumava.
 57. **Erštiķe, K.** (2013). *Par vārda duālā karjera skaidrojumu.* Ziņojuma saņēmējs: Ilvis Ābelkalns. 2013.g. 28. marts. [skatīts 28.03.2013.]. Nepubliskota personiskā sarakste.
 58. **Ertelts, B. J., Šulcs, V.** (2008). *Karjeras konsultēšanas kompetences.* Rīga: SIA „Latgales druka”.
 59. **Ešenvalde, I.** (2007). *Pārmaiņu vadība.* Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
 60. **Fernandes, N., Camps, A.** (2007). *Evaluate the direct access to Superior Education Institutions of the top athletes in Portugal.* [skatīts 20.09.2012.]. Pieejams: http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/14/Olympic_Athletes_Committee.pdf.
 61. **Fernate, A.** (2013). Student Athletes' Perceptions of Career Transition in Sport and Higher Education. In: *6th Baltic Scientific Conference Sport Science for Sustainable Society.* Riga, April 23-25, 2013. Abstracts. Riga: LASE, p.76.
 62. **Fernāte, A.** (2002). *Sporta treniņu teorijas pamati.* 1.daļa. Rīga: LSPA.
 63. **Fernāte, A.** (2006a). Kustību mācīšanas pamati. No: *Trenera rokasgrāmata - 2.* Red. Grasis, N. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 29.-41.lpp.
 64. **Fernāte, A.** (2008). *Transdisciplināra pieeja ķermeniskās izpratības izpētē:* promocijas darbs, zin. vad. Grants, J., Koķe, T. Rīga: Latvijas Universitāte.
 65. **Fernāte, A.** (2006b). Treniņu plānošana dažādu vecumu un dzimumu sportistiem. No: *Trenera rokasgrāmata - 2.* Red. Grasis, N. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 65.-100.lpp.
 66. **Forands, I.** (2004). *Biznesa vadības tehnoloģijas.* Rīga: Latvijas Izglītības fonds.

67. **Forands, I.** (2009). *Biznesa vadības tehnoloģijas* (2. papild. izd.). Rīga: Latvijas Izglītības fonds.
68. **Forands, I.** (1997). *Personālvadība*. Rīga: Turības mācību centrs.
69. **Forster, J.** (2010). *Students as Top-Athletes “promotion of the „dual career“ in sports and academics”*. Report presented at the EAS conference in Berlin, German.
70. **Fullinwider, R. K.** (2006). *Sports, Youth and Character: a Critical Survey*. CIRCLE working paper 44, february 2006. [skatīts 10.10.2012.]. Pieejams: <http://www.civicyouth.org/PopUps/WorkingPapers/WP44Fullinwider.pdf>.
71. **Gaga, V.** (2013). *Darba ekonomikas un socioloģijas daudzlīmeņu sistēmas*. Tulk. Neimanis, U. Rīga: SIA „Madris”.
72. **Garleja, R.** (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: RaKa.
73. **Garleja, R.** (2004). Kompetences un karjeras virzītājspēku mijšakarības. No: *Ekonomika. Latvijas Universitātes raksti (671.sējums)*. Rīga: LU, 81. – 92. lpp.
74. **Geipele, I., Tombovceva, T.** (2004). *Projektu vadīšana*. Rīga: Apgāds „Valters un Rapa”.
75. **Geske, A., Grīnfelds, A.** (2006). *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
76. **Grants, J.** (2003). Mācīšana un mācīšanās sportā. *Trenera rokasgrāmata*. Red. Grasis, N. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 258.-264.lpp.
77. **Grants, J.** (2011). *Kā uzvarēt gudri*. [skatīts 12.10.2011.]. Pieejams: http://www.sporto.lv/raksts/ka_uzvaret_gudri.
78. **Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., Godshalk, M. V.** (2010). *Career Management* (4th ed.). SAGE Publication, Inc.
79. *Guidelines on Dual Carrers of Athletes*. (2012). European Union. [skatīts 20.10.2012.]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/sport/library/documents/c3/dual-career-guidelines-final.pdf>.
80. **Hawkinson, N.** (2013). The USA System of Sport and Education. *Presentation at the International University Sports Federation Conference: University and olympic sport: two models – one goal?*. Russian Federation, Kazan, July 14-17, 2013.
81. *Helping Talent Shine in Education and Sport*. [skatīts 20.10.2012.]. Pieejams: <https://www.tass.gov.uk>.
82. **Holstein, J. A., Gubrium, J. F.** (1995). *The active interwiev*. Thousand Oaks (CA): Sage.
83. **Hoye, R., Smith, A., Westerbeek, H., Stewart, B., Nicholson, M.** (2006). *Sport Management: principles and application*. Elsevier.
84. *Ieteikumi darbam ar jauniešiem*. (2011). [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: <http://www.ludzasbjc.lv/uploads/news/26/ieteikumi-darbam-ar-jauniesiem.pdf>.
85. **Ibarra, H.** (2003). *Working Identity: Unconventional Strategies for Reinventing Your Career*. Harvard: Business Press.
86. **Ilmete, Ž., Peters, J.** (1998). *Personāla vadīšana: pieredze un vīzijas*. Rīga: LU.
87. **Ilmete, Ž., Roišs, P. J. A.** (1997). *Personāla vadīšana Latvijā: problēmas un risinājumi*. Rīga.
88. *Informatīvais ziņojums „Par 2013.gada 16.-17. maijā Briselē, Beļģijā, Eiropas Savienības Izglītības, jaunatnes, kultūras un sporta ministru padomē izskatāmajiem Izglītības un zinātnes ministrijas kompetencē esošajiem jautājumiem”*. [skatīts 23.08.2013.]. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/IZMzino_100513_IJKSMP.1011.docx.
89. *INTECS Network building – project*. (2010). Presentation on the 7th EAS Annual Conference Lisbon, Portugal September 9-11, 2010. [skatīts 12.12.2012.]. Pieejams: http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/14/INTECS_9.9.2010.pdf.
90. *IOC Athlete career programme*. [skatīts 21.10.2012.]. Pieejams: <http://www.olympic.org/content/olympic-athletes/athletes-space/programme/?tab=education>.

91. **Ivane, D.** (2005). Kontroles vadīšana. No: *Vadīšana*. Red. Ruskules, S. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 321.- 331.lpp.
92. **Ivanova, I., Žogla, I.** (2011). Izglītības vide. No: *Izglītības zinātņu modulis (pedagoģija un psiholoģija)*. Rīga: LU, 20.-24., 111.-127.lpp.
93. **Ivans, U.** (2005a). Komunikācija (informācijas apmaiņa). No: *Vadīšana*. Red. Ruskule, S. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 195.-204.lpp.
94. **Ivans, U.** (2005b). Organizācija, vadītāji un vadīšana. No: *Vadīšana*. Red. Ruskule, S. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 78.-115.lpp.
95. *Izglītības likums.* (1998). LR Saeima: 29.10.1998. [skatīts: 12.12.2012.] Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti/likumi/912.html>.
96. **Jaunzeme, I.** (2011). *Karjeras vadības un atbalsta sistēmas pilnveidošanas problēmas augstākajā izglītībā: promocijas darbs*, zin. vad. Krūmiņš, J. Rīga: Latvijas Universitāte.
97. **Kačkare, A., Odiņa I., Rieksta, S.** (2005). *Mentoringa Eiropā, Latvijas perspektīva*. Rīga: LR VZD Poligrāfijas daļā "Latvijas Karte".
98. *Karjeras attīstības atbalsts. Izglītība, konsultēšana, pakalpojumi.* (2008). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra.
99. *Karjeras izglītība skolā. Pieredze 2009.* (2010). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra.
100. **Karnītis, E.** (2004). *Informācijas sabiedrība - Latvijas iespējas un uzdrošināšanās*. Rīga: Pētergailis.
101. **Katane, I., Katans, E., Vāvere, G.** (2012). *Tālmācība vēsturiskajā skatījumā*. Rīga: RTV.
102. **Kārklīņa, I., Trapenciēre, I.** (2009). Jaunieši Latvijas izglītības sistēmā. No: *Latvijas jaunatnes portrets: integrācija sabiedrībā un marginalizācijas riski*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 39.-66.lpp.
103. *Kas ir tālmācība?* (2013). [skatīts 27.02.2013.]. Pieejams: <http://www.talmacibasvsk.lv/lv/Kas-ir-Talmaciba/27.02.2013>.
104. **Kehre, M.** (2004). *Personālmenedžments uzņēmumā*. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”.
105. **Keskitalo, R.** (2012). *Cooperation between elite sport and education*. Report presented at the EAS Board Meeting in Paris, France, december, 2012.
106. **Koroļeva, I.** (2009). Jauniešu vērtības un nākotnes plāni. No: *Latvijas jaunatnes portrets: integrācija sabiedrībā un marginalizācijas riski*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 189.-210.lpp.
107. **Koroļeva, I., Sņikere, S., Mieriņa, I., Senkāne, S., Trapenciēre, I., Trapenciēris, M., Lodziņa, Ā.** (2007). *Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu*. Rīga: Rīgas Atkarības profilakses centrs.
108. **Koroļeva, I., Rungule, R., Sņikere, S., Aleksandrovs A.** (2009). Jauniešu identitāte un līdzdalība. No: *Latvijas jaunatnes portrets: integrācija sabiedrībā un marginalizācijas riski*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 145.-188.lpp.
109. **Koroļeva, I., Rungule, R., Trapenciēre, I., Mieriņa, I., Sņikere, S., Goldmanis, M., Kārklīņa, I., Aleksandrovs, A.** (2007). *Jaunieši darba tirgū: situācijas un nodarbinātību ietekmējošo faktoru analīze*. Rīga: Socioloģisko pētījumu institūts.
110. **Krauksts, V.** (2006a). *Bērnu un pusaudžu fiziskās aktivitātes un sports*. Rīga: SIA „Drukātava”.
111. **Krauksts, V.** (2002). *Biomotoro spēju treniņu teorija*. Rīga: LSPA.
112. **Krauksts, V.** (2006b). Fiziskās darbaspējas sportā. No: *Trenera rokasgrāmata - 2*. Red. Grasis, N. Rīga: Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 165.-179.lpp.
113. **Krauksts, V.** (2010). *Integrētā treniņu teorija*. Rīga: SIA Drukātava.
114. **Krauksts, V.** (2008). *Jaunatnes treneris*. Rīga: SIA Drukātava.

115. **Kristapsons, S.** (2008). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
116. **Krona, E.** (2011). *Karjeras izglītība. Tukuma 2.vidusskolas pieredze*. Rīga: RaKa.
117. **Kroplijs, A., Rašcevska, M.** (2004). *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: RaKa.
118. **Kuzņecova, A.** (2010). Sporta filozofijas ģenēze un attīstības perspektīvas. Sports teorijā un praksē. *Sports*, Nr.212 (speciālizlaidums), 2010, jūnijs.
119. **Ķirse, A.** (2008). Karjeras konsultēšanas teorijas un metodika. *Karjeras attīstības atbalsts*. Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra.
120. **Ķīsis, I.** (2002). *Sporta teorija*. 1.daļa. Rīga: LSPA.
121. **Landzmane, L., Landzmanis E.** (2010). Latvijas karjeras attīstības atbalsta sistēmas vadības uzlabošanas iespējas. *Liepājas Universitātes zinātnisko rakstu krājums*. Liepāja: LiepU.
122. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. (1973). 2. sēj., Rīga: Zinātne, 358., 399. Lpp.
123. *Latviešu valodas vārdnīca*. (2006). Bāliņa, R. u.c. Rīga: Avots.
124. **Lācis, I.** (2004). *Kas ir vienojošais sportā un zinātniskajos pētījumos*. [skatīts 28.12.2004.]. Pieejams: www.lu.lv.
125. *Latvijas olimpieši*. (2012). Latvijas Olimpiskā Komiteja. [skatīts 10.11.2012.]. Pieejams: <http://olimpiade.lv/lv/latvijas-olimpiesi>.
126. **Leihwood, K., Seashore, L. K., Louis, K. S.** (1998). *Organizational Learning in School*. Netherlands:Swets&Zetlinger.
127. **Lielbārde, Z.** (2013). *Atbrīvojuma no valsts pārbaudījumiem vai centralizētajiem eksāmeniem saņemšanas nosacījumi*: skaidrojums. [skatīts 20.01.2013.]. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=253131skat>.
128. **Liepiņš, I.** (red.) (1993). *Fiziskās kultūras teorija*. Rīga: Zvaigzne.
129. **Liepiņš, I.** (2000). *Sports un treniņš*. Rīga: Imants Liepiņš.
130. *Lisabonas līgums* (2007.g., atjaunots 2010.g.). Eiropas savienība. [skatīts 09.09.2012.]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_1_v.htm.
131. *LOK reģionālās attīstības programma*. (2010). Informatīvais materiāls. Sagat. Grundiņa-Arāja, Z. [skatīts 19.02.2013.]. Pieejams: <http://olimpiade.lv/lv/olimpiskie-centri/informativais-materials>.
132. *LOV darbības pamatprincipi*. (1994). Latvijas Olimpiskā vienība. [skatīts 08.09.2012.]. Pieejams: <http://old.olimpiade.lv/lat/lov/struktura/par-latvijas-olimpisko-vienibu-lov/>.
133. LR Centrālā statistikas pārvalde. (2013). [skatīts 21.04.2013.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv>.
134. **Lūse, I.** (2003). Kvalitatīva treniņa psiholoģija. No: *Trenera rokasgrāmata*. Red. Grasis, N. Rīga: Latvijas Sporta federāciju padome, Latvijas Treneru tālākizglītības centrs, 24.-39.lpp.
135. **Macedo, G.** (2008). *Sporta politika*. [skatīts 23.11.2012.] Pieejams: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/culture/article_7319_lv.htm.
136. **Malina, R. M., Clark, M.** (2003). *Youth sports – Perspectives for a New Century*. Monterey: Coaches Choice.
137. **Martens, R.** (2004). *Excerpt from Successful Coaching* (3rd ed.). Human Kinetics.
138. **Maslo, E.** (2003). Mācīšanās spēju pilnveide. Rīga: RaKa.
139. **Masteralexis, L. P., Barr, C. A., Hums, M. A.** (2005). *Principles and Practice of Sport Management*. London: J&B publishers.
140. **Martindale, R., Collins, D., Abraham, A.** (2004). Effective talent development: The elite coach perspective. *Journal of Applied Sport Psychology*, 13, 154-184.

141. **McBride, F. A.** (1979). Critique of Mr.Siuts definition of game playing. *Journal of Philosophy of Sport*, 6, 59-65.
142. **McCaffery, P.** (2004). *The Higher Education Manager's Handbook. Effective Leadership and Management in Universities and Colleges*. New York: Routledge.
143. **McKenna, J., Dunstan-Lewis, N.** (2004). An action research approach to supporting elite student-athletes in higher education. *European Physical Education Review*, 10(2), 179-198.
144. *Mentoringa kompetences.* (2007). [skatīts 12.01.2013.]. Pieejams: www.lidere.lv/mentorings.html.
145. **Melbārdis, J.** (2009). LU sporta pedagogu zinātniski akadēmiskā darbība 1990. - 2008. gadā. No: *Sporta izglītība Latvijas Universitātē*. Rakstu krājums. Sast. J. Melbārdis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 64.-115.lpp.
146. **Miller, P., Kerr, G.** (2002). The athletic, academic and social experiences of intercollegiate student-athletes. *Journal of Sport Behavior*, 25(4), 346-363.
147. **Miller, P., Kerr, G.** (2003). The role experimentation of intercollegiate student athletes. *The Sport Psychologist*, 17, 196-219.
148. **Nagy, Z.** (2011). *NOC Athletes` services*. Report in the 8th EAS Annual Conference Newcastle Upon Tyne, UK, September 15-17, 2011. [skatīts 20.09.2012.]. Pieejams: http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/12/Hungarian_Model_3.pdf.
149. *Nacionālā izglītības iespēju datubāze.* (2013). [skatīts 27.01.2013.]. Pieejams: <http://niid.lv/node/338>.
150. *Nacionālā sporta attīstības programmas 2006. – 2012.gadam.* LR izglītības un zinātnes ministrija. (2006) [skatīts 12.12.2010.]. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Sports/IZM_190710_NSAP.pdf.
151. *Nicas līgums* (2001). Eiropas Savienība. [skatīts 13.11.2012.]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.000101.html.
152. *Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām un Profesiju klasifikatora lietošanas un aktualizēšanas kārtību.* (2010). MK noteikumi Nr.461. (18.05.2010.). [skatīts 10.04.2013.]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=210806>.
153. **Oblenski, A., Meyer, H.** (2003). Einleitung. In: *Forschendes Lernen*. Band Heilbrunn: Klinkhardt, S.7-12.
154. *Olympic charter: International Olympic committee.* In force as from 7 July, 2007. [skatīts 30.06.2011.]. Pieejams: http://olympic-museum.de/charter/olympiccharter_july2007_en.pdf.
155. **Ooijen, B.** (2011). *Development of Eu guidelines on Dual careers of athletes*. Report in the 9th EAS Annual Conference Riga, Latvia, September 13-15, 2012. [skatīts 01.10.2012.]. Pieejams: <http://www.dualcareer.eu/pages/9th-annual-conference-latvia-riga.html>.
156. *Padomes secinājumi par sporta nozarē veikto brīvprātīgo darbību nozīmi pilsoniskās aktivitātes veicināšanā.* (2011). Eiropas Savienība. [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: <http://bit.ly/WY34Mm>.
157. **Paiks, G., Selbijs, D.** (1996). *Pasaule ienāk klasē*. Rīga: Vide.
158. **Patton, M.Q.** (1980). *Qualitative Evaluation Methods*. California: SAGE Publications, Inc.
159. **Peck, R.** (1968). Psychological development in second half of life. In: Neugarten, B. L. (Eds.) *Middle age and aging*. Chicago: University of Chicago Press, pp.88-92.
160. **Petry, K., Froberg, K., Madella, A., Tokarski, W.** (2008). *Higher Education in Sport in Europe*. Maidenhead: Meyer&Meyer Sport (UK) Ltd.
161. **Praude, V.** (2012a). *Menedžments*. I grāmata (3. pārstr. un papild. izd.). Rīga: SIA Burtene.

162. **Praude, V.** (2012b). *Menedžments*. II grāmata (3. pārstr. un papild. izd.). Rīga: SIA Burtene.
163. **Praude, V., Beļčikovs, J.** (2001). *Menedžments* (2. pārstr. izd.). Rīga: Vaidolote.
164. **Pudule, G.** (2013). *Karjeras izglītības vadība vispārizglītojošajās skolās Latvijā: promocijas darbs*, zin. vad. prof. Ivanova, I. Rīga: Latvijas Universitāte.
165. **Radtke, S., Coalter, F.** (2007). *Sports Schools: An International Review*. Report to the Scottish Institute of Sport Foundation. Stirling: University of Stirling.
166. **Rapoport, R., Rapoport, R. N.** (1969). The Dual Career Family. A Variant Pattern and Social. In: *Human Relations* 22, P.3-30.
167. **Raščevska M., Kristapsone S.** (2000). *Statistika psiholoģijas pētījumos*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
168. *Rezolūcija par mūžilga karjeras atbalsta sekmīgāku iekļaušanu mūžizglītības stratēģijās.* (2008). Eiropas Savienība. [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: http://www.viaa.gov.lv/files/free/48/748/rezolucija_par_muzilga_karjeras_atbalsta.pdf.
169. *Rezolūcija par Eiropas Savienības sporta darba plānu 2011. – 2014. gadam.* (2011). Eiropas Savienība. [skatīts 28.03.2013.]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:162:0001:0005:LV:PDF>.
170. *Rokasgrāmata mentoriem.* (2010). Eiropas Sociālā fonda projekts „Inovātīva un praksē balstīta pedagogu izglītības ieguve un mentoru profesionālā pilnveide.” Rīga: ESF, LU, VIAA.
171. **Rubene, Z.** (2004). *Kritiskā domāšana studiju procesā*. Rīga: LU apgāds.
172. **Rungule, R., Kārklīņa, I.** (2009). Jauniešu sociālā iekļaušana un sociālās atstumtības riski. No: *Latvijas jaunatnes portrets: integrācija sabiedrībā un marginalizācijas riski*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 129.-143.lpp.
173. **Rungule, R., Koroļeva, I., Sņikere, S., Trapenciere, I., Trapencieris, M., Aleksandrovs, A.** (2005). *Jauniešu identitātes veidošanās un līdzdalība*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
174. **Ruskule, S., Muška, A.** (2001). *Vadīšana un vadītājs*. Rīga: KFI „Biznesa komplekss”.
175. **Scheerder, J., Vandrmeerschen, H., Van Tuyckom, C., Hoekman, R., Breedveld, K., Vos, S.** (2011). *Undersatnding the game: sport participation in Europa. Facts, reflections and recommendations*. Sport Policy & Management (SPM) Report 10. Leuven (Belgium): K. U. Leuven.
176. **Schinke, R. J., Bloom, G. A., Salmela, J. H.** (1995). The Career Stages of Elite Canadian Basketball Coaches. In: *Avante. Future article. Article de fond*, 1(1), 48-62.
177. **Slaidiņš, I.** (2005). *Labās prakses rokasgrāmata e-studijās iesastītajiem* [skatīts 29.05.2013.]. Pieejams: [http://www.vu.lv/attachments/article/66/e3_GPguide_LV\(2\).pdf](http://www.vu.lv/attachments/article/66/e3_GPguide_LV(2).pdf).
178. **Smith, A. C. T., Stewart, B.** (2010). The Special Features of Sport. *A critical revisit. Sport Mangement Review* 13.
179. **Sormunen, J.** (2009). *Long Distance Learning, Power of Videostream „What You see, is what You get”*: The 6th EAS Annual Conference, Aarhus, Denmark, September 10-12, 2009. [skatīts 08.08.2012.]. Pieejams: http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/12/Workshop_Long_Distance_Learning_by_Mr._Jukka_Sormunen.pdf.
180. **Spendlove, M.** (2007). Competencies for Effective Leadership in Higher Education. *International Journal of Education Management*, 21(5). Emerald Group Publishing Limited, 407-417.
181. *Sporta stipendiju nolikums 2012./13.m.g.* (2012). Latvijas Sporta federāciju padome. [skatīts 10.12.2012.]. Pieejams: http://www.lsfp.lv/documents/Veidlapas/Nolikums_sporta_stipendijas_2012_13.pdf.

182. *The Sports Legislation and National Sports Affairs in Hungary, Estonia, Norway and Finland.* (2009). A comparative report. State provincial Office of Western Finland. Nr.2, P.20.
183. *Sporta likums.* (2002). LR Saeima: 24.10.2002. [skatīts 10.01.2013.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68294>.
184. *Sporta politikas pamatnostādnes 2004.-2012.gadam.* (2004). [skatīts 10.12.2012.]. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Sports/IZM_190710_SPP.pdf.
185. *Sporta politikas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam.* (2013). Pamatnostādņu projekts. [skatīts 10.01.2013.]. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Sports/2012/IZMPamn_SPP_KONGRESAM.pdf.
186. *Sport and Education USA.* [skatīts: 29.06.2012.]. Pieejams: <http://www.sport-education-usa.com/lv/misija>.
187. **Stafford, I.** (2005). Coaching For Long – Term Athlete Development. *To Improve Participation and Performance in Sport.* – *Sports Coach UK*, pp.27-33.
188. **Stambulova, N.** (2010). *Why a dual career? Consideration based on career development research in sport psychology.* Paper presented at the Dual Career Conference, Bosön, Sweden.
189. **Stambulova, N.** (2009). Talent development in sport: A career transitions perspective. In: Tsung-Min Hung, E., Lidor, R., Hackfort, D. (Eds.) *Psychology of Sport Excellence.* Morgantown, WV: Fitness Information Technology, pp.63-74.
190. **Stambulova, N., Alfermann, D., Statler, T., Côté, J.** (2009). Career development and transitions of athletes: The ISSP Position Stand. *International Journal of Sport & Exercise Psychology*, 7, 395-412.
191. **Stockley, D.** (2006). Building a successful e-learning strategy. *EI Magazine* 2(7), 34-36.
192. **Strods, G.** (2012). *Kooperatīvās mācīšanās pieredze studentu pašnoteikšanās sekmēšanai.* No: *Izglītības reforma vispārīzglītojošā skolā: izglītības satura pētījumi un ieviešanas problēmas.* 2012.gada zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 61.-81.lpp.
193. *Student – Athlete High Performance Center.* [skatīts 03.10.2012.]. Pieejams: http://www.calhighperformance.com/content/index.asp?s=477&s2=497&p=497&t=High_Performance_Model.
194. **Stukaļina, J.** (2013). Izglītības vides novērtēšana divās Latvijas augstskolās. No: *Izglītības vadība. Latvijas Universitātes raksti (792.sējums).* Rīga: LU.
195. *Supporting sport.* [skatīts 29.06.2012.]. Pieejams: www.ausport.gov.au/participating/career_and_education.
196. **Svence, G.** (1999). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC.
197. **Svence, G.** (2003). *Pieaugušo psiholoģija.* Rīga: Izdevniecība RaKa.
198. **Šmite, A.** (2010). *Izglītības iestādes vadība.* Rīga: RaKa.
199. **Šmitiņa, A.** (2011). *Studentu atbalsta pilnveidošanas iespējas un studiju pārtraukšanas samazināšanai Latvijas augstākās izglītības iestādēs: promocijas darbs, zin. vad. Grīnfelds, A.* Rīga: Latvijas Universitāte.
200. **Šteinberga, A.** (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija.* Rīga: RaKa.
201. **Šūmane, I.** (2004). Mācību vides veidošanās. No: *Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes raksti (670. sējums).* Rīga: LU, 70.-75.lpp.
202. **Švinks U.** (2003). Termina “sports” izcelsme un nozīmes maiņa. No: *LSPA Zinātniskie raksti 2002.* Rīga: LSPA, 203.-216.lpp
203. **Tavangarian, D., Leypold, M. E., Nölting, K., Röser, M., Voigt, D.** (2004). Is e-learning the Solution for Individual Learning? *Journal of e-learning* 2(2), 273-280.
204. **Uebel, M.** (2006). *Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna – vad flickor och pojkar värdesätter i RIG – verksamheten.* [skatīts 20.10.2012.]. Pieejams: http://rf.se/ImageVault/Images/id_153/scope_128/ImageVaultHandler.aspx.

205. **Ukolovs, V., Mass, A., Bistrjakovs, I.** (2006). *Vadības teorija. Biroja sērija*. Rīga: Apgāds „Jumava”.
206. **Vanden Auweele, Y., Rzewnicki, R.** (2000). Putting relationship issues in sport in perspective. *International Journal of Sport Psychology* (31), 573-577.
207. **Van der Cam, I.** (2009). *Student – Athletes at Ghent University*. Poster presented in the 6th EAS Annual Conference Aarhus, Denmark, September 10-12, 2009. [skatīts 12.12.2012.]. Pieejams: [http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/12/Poster from Ghent University by Mr. Ignace Van der Cam.pdf](http://www.dualcareer.eu/media/ccpages/2012/11/12/Poster_from_Ghent_University_by_Mr._Ignace_Van_der_Cam.pdf).
208. **Vēbers, M.** (2002). *Zinātne kā profesija. No: Politika kā profesija. Zinātne kā profesija*. Rīga: AGB.
209. **Vitmors, Dž.** (2013). *Koučings sasniegumiem. Koučinga un līderības principi un prakse*. Rīga: Zvaigzne ABC.
210. **Vorončuka, I.** (2009). *Personāla vadība*. Rīga: Izglītības soļi.
211. **Zeidmane, A.** (2000). *Motivācijas loma mācību procesā, tās veicināšanas iespējas: sadarbība un kompetences izglītībā*. Jelgava: LLU.
212. **Wastiau, P., Kearney, C., Vanderberghe, W.** (2009). *How are digital games used in schools?* Brussels: European Schoolnet.
213. **Weinberg, R., Gould, D.** (2003). *Foundations of Sport & Exercise Psychology*. (3rd ed.). Human Kinetics.
214. **Wylleman, P., Lavallee, D.** (2004). A developmental perspective on transitions faced by athletes. In: Weiss, M. (ed.) *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology, pp. 507-527.
215. **Абелькалнс, И.** (2012). Возможности формирования среды для дуальной карьеры спортсменов высокого мастерства. В: *Физическая культура и студенческий спорт: проблемы реализации стратегии развития. Казань, 24 – 25 мая 2012 г.* Материалы конференции. Казань: Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, с.195-199.
216. **Акишин, Б. А.** (2013). *Физическое воспитание студентов*. Казань: Изд-во Казан. Гос. Техн. Ун-та.
217. **Гилев, Г. А., Сошин, Ю. В., Удилов, Г. Г.** (2012). О планировании тренировочных нагрузок высококвалифицированных спортсменов. В: *Физическая культура и студенческий спорт: проблемы реализации стратегии развития. Казань, 24 – 25 мая 2012 г.* Материалы конференции. Казань: Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, с.214-216.
218. **Ефимова, И. В., Будыка, Е. В., Проходовская Р. Ф.** (2003). *Психологические основы здоровья студентов*. Иркутск: Иркут. Ун-т.
219. **Климов, Е. А.** (2005). *Психология профессионального самоопределения*. Москва: Академия.
220. **Манегйм, Дж. Б., Рич, Р.К.** (1997). *Политология. Методы исследования*. Москва: Изд-во „Весь Мир”.
221. **Маркова, А. К.** (1996). *Психология профессионализма*. Москва: Междунар. Гуманит. Фонд „Знание”.
222. **Матвеев, Л. П.** (1999). *Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов*. Киев: Олимпийская литература.
223. **Мескон, М., Альберт, М., Хедоури, Ф.** (2000). *Основы менеджмента*. Москва.
224. **Платонов, В. Н.** (1997). *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. Киев: Олимпийская литература.
225. **Соколов, Н. Г.** (2011). *Структурно - функциональное моделирование управленческой деятельности при проведении спортивных соревнований*. Санкт-Петербург: СПбГИЭУБ.

226. **Соломин, И. Р.** (2007). *Современные методы психологической экспресс - диагностики и профессионального консультирования.* Санкт-Петербург: издательство Речь.
227. **Тихонов, В. Ф., Суховей, А. В., Леонов, Д. В.** (2009). *Основы гиревого спорта: обучение двигательным действиям и методы тренировки.* Москва: Советский спорт.

PIELIKUMI

APTAUJAS ANKETA

Cienījamais sportist!

Anketas mērķis ir noskaidrot, kādas ir augstas klases sportistu duālās karjeras iespējas (iegūt izglītību paralēli savienojot to ar augstu sasniegumu sportu) Latvijā, lai varētu izveidot augstas klases sportistu duālās karjeras vadības modeli.

Izlasiet, lūdzu, uzmanīgi katru jautājumu un izvēlieties piemērotāko/-ās atbildi/-es, atzīmējot ar „✓”!

Ja neviens no piedāvātajiem variantiem nav pieņemams, atbildi ierakstiet paredzētajā brīvajā vietā! Sekojiet norādēm pie jautājuma teksta!

Šī aptauja ir anonīma, un visi dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā.

1. (Atbildot uz katru jautājumu, lūdzu, atzīmējiet vienu no atbildēm, kas visprecīzāk atspoguļo Jūsu viedokli!

Lūdzu, sniedziet atbildes uz visiem jautājumiem, nevienu neizlaižot!)

Novērtējiet, lūdzu, cik lielā mērā Jums atbilst šie apgalvojumi.

Npk.	Apgalvojumi				
		pilnībā piekrītu	piekrītu	nepiekrītu	pilnībā nepiekrītu
1.1.	Es esmu pārliecināts/-a, ka varētu sasniegt augstākas vidējās atzīmes mācībās				
1.2.	Man ir svarīgi zināt, kas jāapgūst studijuursos				
1.3.	Es esmu gatavs/-a veltīt ilgāku laiku, lai sasniegtu labākas sekmes mācībās				
1.4.	Man ir svarīgi mācīties šajā skolā, jo ir iespēja nodarboties ar augsta līmeņa sportu				
1.5.	Tās zināšanas, kuras es iegūstu studijuursos, man būs iespēja izmantot dažādos dzīves aspektos ārpus skolas				
1.6.	Mācību slodze studijuursos man traucē sasniegt augstākus sportiskos mērķus				
1.7.	Par savu galveno mērķi esmu izvirzījis/-usi izglītību, jo tas ir manās interesēs, lai veidotu savu karjeru				
1.8.	Man ir svarīgi iegūt augstus vidējos vērtējumus (atzīmes) mācībās				
1.9.	Man ir lielāks gandarījums nopelnīt vērtējumu "10" mācībās, nekā uzvarēt sacensībās				
1.10.	Man ir zināmas šaubas par savu spēju iegūt augstas atzīmes dažos studijuursos				
1.11.	Es esmu pārliecināts/-a, ka varu iegūt izglītību				
1.12.	Man ir svarīgi, lai mācībās veiktos labāk nekā citiem studentiem				
1.13.	Man ir svarīgi mācīties šajā skolā, lai iegūtu izglītību				

1.14.	Mani interesē lielākā daļa no studiju programmā apgūstamajiem kursiem				
1.15.	Ir vērts piepūlēties, lai nopelnītu augstākus vērtējumus (atzīmes) mācībās				
1.16.	Studiju procesā man ir iespējams pielietot e-studijas				
1.17.	Man ir iespējams studēt pēc individuāla plāna				
1.18.	Es esmu piedalījies/-usies (vēlos piedalīties) ERASMUS programmā				
1.19.	Savā studiju procesā esmu izmantojis/-usi akadēmisko studiju pārtraukumu				
1.20.	Pēc mācību nodarbībām bieži komunicēju ar docētājiem/ skolotājiem				
1.21.	Es iesaistos/-ijos savas studiju programmas pilnveidē				
1.22.	Uzsākot studijas man ir/bija zināšanas par to, kādas prasmes un iemaņas ir nepieciešamas izvēlētajā profesijā				
1.23.	Es studēju augstskolā, jo zinu, ka iegūstot izglītību varēšu nopelnīt lielāku algu				
1.24.	Docētāji/ skolotāji atbalsta mani manā sporta karjerā				
1.25.	Es vairāk jūtu sevi kā studentu/-i nekā sportistu/-i				
1.26.	Man lielāks gandarījums ir uzvarēt sportā, nekā saņemt vērtējumu „10” kādā studiju kursā				
1.27.	Laiks, ko es pavadu nodarbojoties ar sportu, man ir patīkams				
1.28.	Es esmu gatavs/-a veltīt vairāk laika, lai sasniegtu augstvērtīgākus sasniegumus sportā				
1.29.	Ir vērts piepūlēties, lai apsteigtu citus sportistus savā sporta veidā				
1.30.	Līdzdalība sportā man traucē pilnvērtīgi iegūt izglītību				
1.31.	Par savu galveno mērķi esmu izvēlējies/-usies sportu, jo tur es varu veidot karjeru				
1.32.	Es esmu pārliecināts/-a, ka varētu būt „zvaigzne” savā sportā veidā				
1.33.	Man ir svarīgi, apgūt prasmes un iemaņas no sava trenera				
1.34.	Kamēr es sportoju, izglītība nav mans mērķis				
1.35.	Šobrīd mans galvenais mērķis ir: sasniegt augsta līmeņa rezultātus sportā				
1.36.	Man ir svarīgi, lai es būtu labāks/-a par citiem sportā				
1.37.	Es esmu pārliecināts/-a, ka varu kļūt par elites līmeņa sportistu/-i savā sporta veidā				
1.38.	Mans mērķis ir panākt, lai sasniegtu augstvērtīgus rezultātus profesionālajā vai Olimpiskajās līmenī				
1.39.	Iegūtās prasmes un iemaņas sportā, man būs iespējams izmantot citās dzīves jomās ārpus sporta				
1.40.	Es piedalos sava treniņa plāna izstrādē				
1.41.	Es bieži piedalos augsta līmeņa sacensībās				
1.42.	Es nodarbojos ar augstu sasniegumu sportu, jo tā varu nopelnīt naudu				
1.43.	Man ir zināmas šaubas par manām spējām būt „zvaigznei” savā sporta veidā				

1.44.	Bāze, kurā es trenējos ir piemērota augsta līmeņa sportam				
1.45.	Es vairāk jūtos kā sportists/-e nekā students/-e.				
1.46.	Es bieži atrodos ārzemēs treniņa nometnēs vai sacensībās				
1.47.	Es vienmēr izplānoju savu laiku				
1.48.	Es daudz laika atvēlu miegam				
1.49.	Es daudz laika pavadu mācoties /studējot				
1.50.	Es daudz laika pavadu ar draugiem				
1.51.	Es daudz laika pavadu ģimenes lokā				
1.52.	Es daudz laika pavadu treniņos				
1.53.	Es daudz laika pavadu pārvietojoties no skolas uz treniņa bāzi				
1.54.	Es daudz laika pavadu pie datora				
1.55.	Man ir nepieciešams mentors/ koordinators, kurš palīdz man koordinēt studiju darbu un sportu				

2. (Atzīmējiet ne vairāk kā divas atbildes!)

Ko Jūs domājat darīt pēc sporta karjeras beigšanas?

- 1. Strādāt par treneri/ sporta skolotāju;
- 2. Mācīties;
- 3. Strādāt sporta jomā, kādā administratīvajā amatā;
- 4. Uzsākt savu biznesu;
- 5. Cits variants

3. (Lūdzu, sniedziet atbildes uz visiem jautājumiem, nevienu neizlaižot!)

A. Vide, kurā es mācos/ijos, mani apmierina.

B. Vide, kurā es trenējos, mani apmierina.

A.Vide, kurā mācos

Npk.	Vides raksturojums	Pilnībā piekrītu	piekrītu	nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
3.1	Pozitīva				
3.2	Droša				
3.3	Brīva				
3.4	Pētnieciska				
3.5	Izkļaidējoša				
3.6	Uzmunrinoša				
3.7	Apzaļumota				
3.8	Tehniski nodrošināta				
3.9	Atbilstoša manām prasībām				
3.10	Cits variants				

B.Vide, kurā trenējos

Pilnībā piekrītu	piekrītu	nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu

4. (Lūdzu, sniedziet atbildes uz visiem jautājumiem, nevienu neizlaižot!)

Cik lielā mērā šie cilvēki un organizācijas atbalsta Jūsu centienus iegūt izglītību?

Npk.	Mainīgie	Ļoti atbalsta	Atbalsta	Neatbalsta	Pilnībā neatbalsta
4.1	Draugi				
4.2	Treneris				
4.3	Vecāki				
4.4	Docētāji/ skolotāji				
4.5	Aģents				
4.6	Sponsori				
4.7	Mana sporta veida federācija				
4.8	LOK/ LOV				
4.9	Mana skola				
4.10	Citi cilvēki				
4.11	Citas organizācijas				

5. (Lūdzu, sniedziet atbildes uz visiem jautājumiem, nevienu neizlaižot!)

Cik lielā mērā šie cilvēki un organizācijas atbalsta Jūsu darbību augstu sasniegumu sportā?

Npk.	Mainīgie	Ļoti atbalsta	Atbalsta	Neatbalsta	Pilnībā neatbalsta
5.1	Draugi				
5.2	Treneris				
5.3	Vecāki				
5.4	Docētāji/ skolotāji				
5.5	Aģents				
5.6	Sponsori				
5.7	Mana sporta veida federācija				
5.8	LOK/ LOV				
5.9	Mana skola				
5.10	Citi cilvēki				
5.11	Citas organizācijas				

9. (Atzīmējiet tikai vienu atbildi!)

Kurā karjeras virzienā Jums ir nepieciešams lielāks atbalsts?

- izglītībā;
- sportā;
- abos vienāds;
- nezinu

10. Paskaidrojiet, lūdzu, iepriekšējā jautājumā izvēlēto atbildi!

.....

.....

.....

11. (Atzīmējiet tikai vienu atbildi!)

Kā padomus Jūs uzklusāt vispirms, dažādās dzīves situācijās?

- ₁ draugu;
- ₂ skolotāja/ docētāja/ pasniedzēja;
- ₃ sievas/ vīra;
- ₄ trenera;
- ₅ vecāku;
- ₆ citu cilvēku

12. Jūsu dzimums

- sieviete;
- vīrietis

13. Jūsu vecums (*pilni gadi*)

-

14. (Atzīmējiet tikai vienu atbildi!)

Ar kādu sporta veidu Jūs nodarbojaties/āties augstākajā līmenī?

- ₁ Basketbols;
- ₂ Cīņas sports;
- ₃ Futbols;
- ₄ Kamaniņu sports;
- ₅ Modernā 5-cīņa;
- ₆ Slēpošana;
- ₇ Vieglatlētika;
- ₈ Volejbols;
- ₉ Cits sporta veids
- ₁₀ Cits sporta veids

15. (Miniet, lūdzu, ne vairāk kā trīs augstākos sasniegumus! Uzmanību! Sarindojiet tos sākot ar svarīgāko!)

Kādi ir Jūsu augstākie sasniegumi sportā?

.....

.....

.....

16. Kāds ir Jūsu iegūtais augstākais izglītības līmenis?

- ₁ pamat izglītība;
- ₂ vidējā izglītība;
- ₃ bakalaura grāds (augstākā izglītība);
- ₄ maģistra grāds;
- ₅ doktora grāds;
- ₆ cits variants.....

17. Vai Jūs pašreiz mācāties?

- ₁ mācos vidusskolā;
- ₂ studēju 1.kursā;
- ₃ studēju 2.kursā;
- ₄ studēju 3.kursā;
- ₅ studēju 4.kursā;
- ₆ studēju maģistrantūrā;
- ₇ studēju doktorantūrā;
- ₈ nemācos;
- ₉ cits variants.....

18. Kādā studiju programmā Jūs studējat/āt?

.....

19. (*Varat atzīmēt vairākas atbildes!*)

Par kādiem finansu līdzekļiem Jūs studējat/jāt?

- ₁ par Valsts budžeta līdzekļiem;
- ₂ par personīgajiem;
- ₃ par vecāku;
- ₄ Jums ir studiju kredīts;
- ₅ par sporta veida federācijas;
- ₆ par skolas/augstskolas;
- ₇ par darba devēju līdzekļiem;
- ₈ cits variants

20. (*Atzīmējiet tikai vienu atbildi!*)

Kāda izglītība ir Jūsu vecākiem?

- mātei

- ₁ pamatizglītība;
- ₂ vidējā;
- ₃ augstākā (bakalaura);
- ₄ augstākā (maģistra);
- ₅ doktora;
- ₆ cits variants

- tēvam

- ₁ pamatizglītība;
- ₂ vidējā;
- ₃ augstākā (bakalaura);
- ₄ augstākā (maģistra);
- ₅ doktora;
- ₆ cits variants

PALDIES!

Paldies par Jūsu pārdomām un pūlēm, ko veltījāt aizpildot šo anketu!

Intervijas jautājumi augstas klases sportistiem par atbalsta iespējām izglītošanas un sporta pilnveides procesā augstskolā

I daļa

Intervijas mērķis

1. Vārds, uzvārds?
2. Sporta veids?
3. Kāds pašreiz ir Jūsu augstākais izglītības līmenis?
4. Kādi ir Jūsu augstākie sasniegumi sportā?

II daļa

1. Kāpēc Jūs izvēlējāties studēt augstskolā?
 - 1.1 Kas Jums palīdzēja izdarīt izvēli par labu tieši šai studiju programmai?
2. Kādu atbalstu/ palīdzību Jūs saņemat/āt izglītībā? (ja nepieciešams jautā par sportu)
Paskaidrojiet, lūdzu, savu atbildi! (individuālais plāns, e-studijas, budžets, stipendijas utt.)
3. Kāds atbalsts Jums būtu nepieciešams?
Paskaidrojiet, lūdzu, savu atbildi!
4. Vai kādā studiju posmā Jūs jutāt, ka atbalsts izglītībā bija nepieciešams?
5. Mācību vide ietekmē Jūsu sasniegumus mācībās?
6. Kā sporta vide ietekmē Jūsu sasniegumus sportā? (vai ir mījsakarība) (tuvu skolai, mājām, skolā var trenēties)
7. Kā Jūs plānojat savu nākotni pēc sporta karjeras? Un līdz kādam vecumam Jūs domājat nodarboties ar augstu sasniegumu sportu ?
8. Kas Jūsu dzīvē ir svarīgāks: treniņi - sacensības, izglītība, ģimene - draugi? (cik % sports, cik % izglītība, cik % personiskā dzīvē)
 - 8.1 Vai kļūstot vecākiem šīs prioritātes mainās?
9. Kādas Jūsprāt ir galvenās problēmas, lai sekmīgu savienotu mācības un augstu sasniegumu sportu?
10. Kas Jūsprāt būtu jādra, lai veiksmīgi varētu savienot izglītību un augstu sasniegumu sportu?
11. Vai Jums būtu vajadzīgs kādas personas padoms risinot mācību procesa organizatoriskos jautājumus?
12. Ja Jums būtu savs Duālās karjeras menedžeris, kā Jums tas palīdzētu organizēt savu izglītības un sporta procesu?
13. Varbūt Jūs vēlaties vēl ko teikt?

Intervijas jautājumi sporta funkcionāriem par augstas klases sportistu atbalsta iespējām izglītošanas un sporta pilnveides procesā augstskolā

I daļa

Intervijas mērķis

1. Vārds, uzvārds?
2. Sporta veids, amats, cik ilgi esat šajā amatā?
3. Kāds pašreiz ir Jūsu augstākais izglītības līmenis?
4. Kādi ir Jūsu augstākie sasniegumi sportā?

II daļa

1. Kāpēc Jūsaprāt augstas klases sportistiem jāstudē augstskolā?
 - 1.1. Kas Jūsaprāt sportistiem palīdz izdarīt izvēli par labu tieši konkrētai studiju programmai?
2. Kādu atbalstu/ palīdzību augstākajā izglītībā un sportā saņem sportisti?
(ja nepieciešams jautā par sportu)
Paskaidrojiet, lūdzu, savu atbildi! (individuālais plāns, e-studijas, budžets, stipendijas utt.)
3. Kāds atbalsts būtu nepieciešams?
Paskaidrojiet, lūdzu, savu atbildi!
4. Kā mācību vide ietekmē sasniegumus mācībās un sportā?
5. Kā sporta vide ietekmē sasniegumus sportā un mācībās?
(vai ir mījsakarība) (tuvu skolai, mājām, skolā var trenēties)
6. Kas sportistu dzīvē ir svarīgāks: treniņi - sacensības, izglītība, ģimene - draugi? (cik % sports, cik % izglītība, cik % personiskā dzīvē)
 - 6.1. Vai kļūstot vecākiem šīs prioritātes mainās?
7. Kādas Jūsaprāt ir galvenās problēmas, lai sekmīgu savienotu mācības augstskolā un augstu sasniegumu sportu?
8. Kas Jūsaprāt būtu jādara, lai veiksmīgi varētu savienot izglītību un augstu sasniegumu sportu?
9. Ja būtu Duālās karjeras menedžeris, kā tas palīdzētu organizēt izglītības un sporta procesu?
10. Varbūt Jūs vēlaties vēl ko teikt?